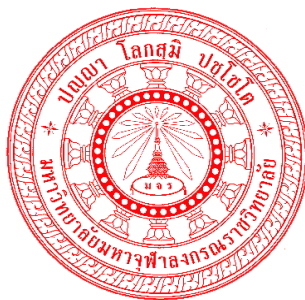

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น
The Ascertainment and Reservational System the Ancient Scriptures
Kept in Monasteries and Publicizing the East and the upper South
Wisdom to up rise a Local Learning Source.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาระบบสืบค้นและการอนุรักษ์เอกสารและคัมภีร์โบราณของวัดในสังคมไทย
The Development and Preservation of Documents and Searched the
Scriptures of Ancient Temples in Thailand.

โดย

นายภูริทัต ศรีอร่าม

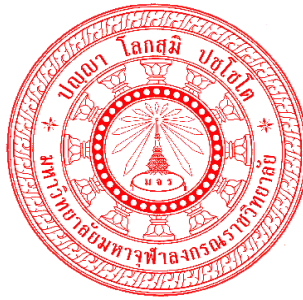
นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759078

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น
The Ascertainment and Reservational System the Ancient Scriptures
Kept in Monateries and Publicizing the East and the upper South
Wisdom to up rise a Local Learning Source.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาระบบสืบค้นและการอนุรักษ์เอกสารและคัมภีร์โบราณของวัดในสังคมไทย
The Development and Preservation of Documents and Searched the
Scriptures of Ancient Temples in Thailand.

โดย

นายภูริทัต ศรีอร่าม

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

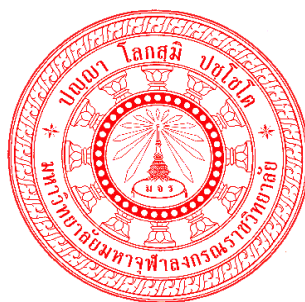
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759078

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 4

The Ascertainment and Reservational System the Ancient Scriptures
Kept in Monateries and Publicizing the East and the upper South
Wisdom to up rise a Local Learning Source.

Under research plan

The Development and Preservation of Documents and Searched the
Scriptures of Ancient Temples in Thailand.

BY

Mr.Phurithat Sri-aram

Mr.Pornpirom Yodboon

Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Buddhasothorn Buddhist College.

B.E.2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759078

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

ผู้วิจัย: นายภูริทัต ศรีอร่าม นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน, เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน, เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study)

ผลการวิจัยพบว่า ๑) การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ไบเบิล สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ ส่วนมากเป็นคัมภีร์ไบเบิลและสมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ไบเบิลอักษรขอม จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี ๓๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์ไบเบิลกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นจำนวนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี ๒) การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร ๓) การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

Research Title: The Ascertainment and Reservational System the Ancient Scriptures Kept in Monasteries and Publicizing the East and the upper South Wisdom to up rise a Local Learning Source.

Researchers: Mr.Phurithat Sri-aram
Mr.Pornpirom Yodboon

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhasothorn Buddhist College, Chachoengsao.

Fiscal Year: 2559 / 2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

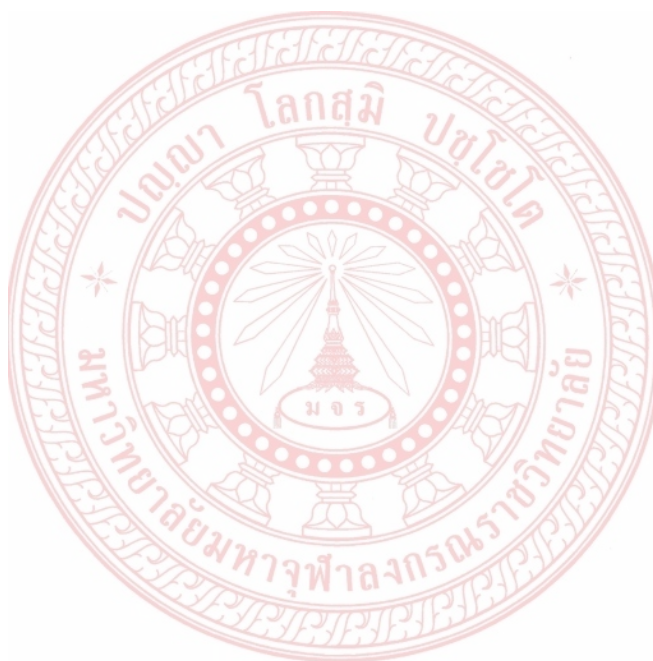
ABSTRACT

This research aims to: To study, collect and classify ancient Buddhist scriptures of temples in the Eastern and Upper South, to develop the search and index system of ancient Buddhist scriptures of temples in eastern and southern Thailand. To promote the conservation of ancient scriptures as a source of Buddhist and cultural learning in temples in the eastern and southern parts of Thailand. This research is a documentary study and field study.

The research findings were as follows: 1) Survey of ancient scripture documents, types of scriptures Thai books and inscriptions of temples and ancient sites in the eastern and southern regions. Most of them are scriptures, leaves and Thai books, Thai characters that are a few Khmer characters. List of titles from the Bible, Khmer, Lan, Khmer alphabet, number 342, Thai book number 77, stone inscription number 32. Each type is about 70 years old. Divided by area Chachoengsao province has leaves Lan 88, Thai book 23, Chonburi province, has leaves Lan 23, Thai book 7, Sila Charuek 8, Prachinburi province, has leaf yard 76, Thai book 26, Sa Kaeo province, has stone inscription 14, Rayong province has 45 courtyard leaves , Thai book 21, Surat Thani province, has leafy leaf 110, Thai book 9, Phetchaburi province, has inscription 1, the scripture document and the Thai book are mostly damaged and must be used to advise the custodian Wait 2) The collection of ancient scripture documents for the creation of information retrieval systems and the promotion of conservation of ancient scripture documents as a source of learning in Buddhism and culture, the concept of conservation and the collection of scriptures from Sung Men

Temple, Sung Men District Phrae province, consisting of the initials and marks, consonant and vowel sequences in the search index, and Code of document category

3) Promotion of conservation of ancient scripture documents to be a learning source in Buddhism and culture, should work as a team according to knowledge, ability, consisting of ancient alphabet experts, system integrators, knowledge Conservation and maintenance, database makers and missionaries are public sources, community leaders have a policy to conserve ancient documents in order to become Learning in the community of history, religion, art and culture etc.

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ส่งเสริมสนับสนุนและอนุมัติงบประมาณเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระราชปริยัติสุนทร ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร คณะผู้บริหารและคณาจารย์ ที่ให้การส่งเสริมบุคลากรเพื่อการพัฒนาทักษะด้านการวิจัย

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ ผศ.ดร.อุทัย ศิริภักดิ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ดร.สมศักดิ์ สายหยุด รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผศ.ดร.จตุพล พรหมมี หัวหน้าสาขาวิชาสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์เจตนิพัทธ์ พิธิยานุวัฒน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เป็นผู้แนะนำแหล่งศึกษาข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณในภาคตะวันออก ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลประกอบการสรุปประเด็นวิจัยได้อย่างครบถ้วน

คุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบให้เป็นความดีความชอบแก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้ให้ความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทุกท่านทุกประการ

นายภูริทัต ศรีอร่าม และคณะ

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพประกอบ.....	ซ

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๖
๑.๔ กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	๙
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๐
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๑๖
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๑๖

บทที่ ๒ การรวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๑๗
๒.๑ การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๑๗
๒.๒ จัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๓๘

บทที่ ๓ ระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๔๕
๓.๑ ระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๔๕
๓.๒ ดรรชนีค้นค่าเอกสารคัมภีร์โบราณ.....	๔๗

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๗
๔.๑ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของคัมภีร์โบราณ.....	๘๗
๔.๒ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของจารึก.....	๘๙
๔.๓ การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนา และวัฒนธรรม.....	๑๐๙
๔.๔ สรุปผลวิเคราะห์.....	๑๑๒
๔.๕ องค์ความรู้.....	๑๑๗

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๒๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๙

บรรณานุกรม.....	๑๓๑
-----------------	-----

ภาคผนวก.....	๑๓๓
--------------	-----

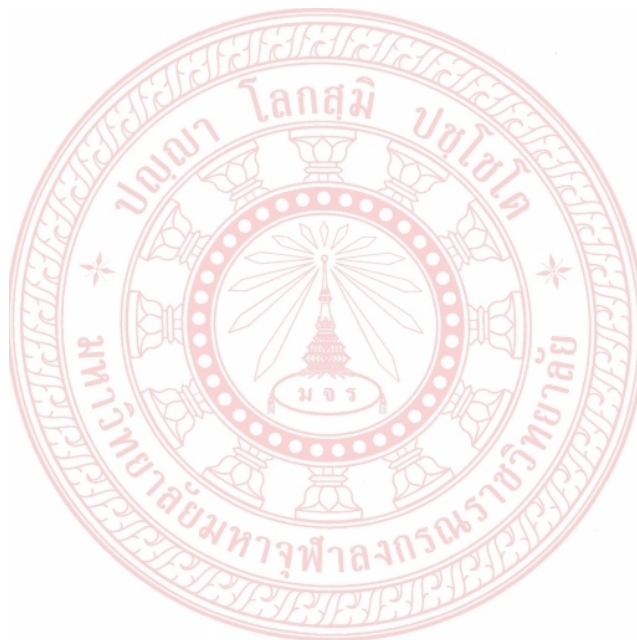
ผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๓๔
ผนวก ข เอกสารการนำโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๔๗
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๔๙
ผนวก ง รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๕๒
ผนวก จ ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๖๒
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่

๑	กลวิธีอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานแบบยั่งยืน.....	๔๑
๒	ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลาน.....	๙๐
๓	ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทสมุดไทย.....	๑๐๓
๔	ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทจารึก.....	๑๐๗

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่

๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙
๒	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๑.....	๒๑
๓	จารึกเขาน้อย.....	๒๒
๔	จารึกเขาร้าง.....	๒๓
๕	จารึกช่องสระแจง.....	๒๔
๖	จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย.....	๒๔
๗	จารึกทวละครลมหิม.....	๒๔
๘	จารึกบ้านพังพวย.....	๒๕
๙	จารึกปราสาททัพเสียม ๑.....	๒๕
๑๐	จารึกปราสาททัพเสียม ๒.....	๒๕
๑๑	จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒.....	๒๗
๑๒	จารึกวัดตาพระยา.....	๒๘
๑๓	จารึกวัดมะกอก.....	๒๘
๑๔	จารึกสตึกก๊กอ้อม ๑.....	๒๙
๑๕	จารึกสตึกก๊กอ้อม ๒.....	๓๐
๑๖	คัมภีร์ใบลานวัดลำดวล.....	๓๑
๑๗	คัมภีร์ใบลานวัดปากคลองบางขนาก.....	๓๑
๑๘	คัมภีร์ใบลานวัดบ้านแลง.....	๓๑
๑๙	จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขาน้อย.....	๓๒
๒๐	จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย.....	๓๒
๒๑	จารึกเยธมมาฯ บนพระขัณฑ์ศรีวิชัย ๑.....	๓๓
๒๒	จารึกเยธมมาฯ บนพระขัณฑ์ศรีวิชัย ๒.....	๓๔
๒๓	จารึกวัดจำปา.....	๓๕
๒๔	จารึกวัดตะพาน.....	๓๖
๒๕	จารึกวัดสมุหนิมิต.....	๓๖
๒๖	จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑.....	๓๗
๒๗	จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒.....	๓๘
๒๘	ส่วนประกอบคัมภีร์ใบลาน.....	๓๘
๒๙	ผ้าห่อคัมภีร์.....	๓๙
๓๐	ไม้ฉลาก.....	๓๙
๓๑	ใบลาน.....	๓๙
๓๒	คัมภีร์ใบลาน.....	๔๐

๓๓	ไม้ประกับ ประกบบนและล่างคัมภีร์ใบลาน.....	๔๐
๓๔	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๑.....	๔๘
๓๕	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๒.....	๔๘
๓๖	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๓.....	๔๙
๓๗	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๔.....	๔๙
๓๘	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๕.....	๕๐
๓๙	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๖.....	๕๐
๔๐	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๗.....	๕๑
๔๑	คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๘.....	๕๒
๔๒	จินตามณี (เอกสารโบราณ).....	๕๓
๔๓	คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา.....	๕๓
๔๔	คำจารึกเขาน้อย ๑.....	๕๔
๔๕	คำจารึกเขาน้อย ๒.....	๕๔
๔๖	คำจารึกเขารัง ๑.....	๕๖
๔๗	คำจารึกเขารัง ๒.....	๕๖
๔๘	คำจารึกช่องสระแจง.....	๕๗
๔๙	คำจารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย.....	๕๘
๕๐	คำจารึกทวสธระทม.....	๕๙
๕๑	คำจารึกบ้านพังพวย.....	๖๐
๕๒	คำจารึกบ้านพังพวย (ต่อ).....	๖๑
๕๓	คำจารึกบ้านพังพวย (ต่อ).....	๖๑
๕๔	จารึกปราสาททัพเสียม ๑.....	๖๒
๕๕	จารึกปราสาททัพเสียม ๑ (ต่อ).....	๖๒
๕๖	จารึกปราสาททัพเสียม ๒.....	๖๓
๕๗	จารึกปราสาททัพเสียม ๒ (ต่อ).....	๖๔
๕๘	คำจารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒.....	๖๕
๕๙	คำจารึกวัดตาพระยา.....	๖๖
๖๐	คำจารึกวัดตาพระยา (ต่อ).....	๖๗
๖๑	คำจารึกวัดมะกอก.....	๖๘
๖๒	จารึกสตักกือกธม ๑.....	๖๙
๖๓	จารึกสตักกือกธม ๑ (ต่อ).....	๖๙
๖๔	คำจารึกสตักกือกธม ๒.....	๗๑
๖๕	คำจารึกสตักกือกธม ๒ (ต่อ).....	๗๒
๖๖	คำจารึกสตักกือกธม ๒ (ต่อ).....	๗๓
๖๗	คำจารึกสตักกือกธม ๒ (ต่อ).....	๗๔
๖๘	คำจารึกสตักกือกธม ๒ (ต่อ).....	๗๕

๖๙	คำจารึกสถึกก๊อกรม ๒ (ต่อ)	๓๕
๗๐	คัมภีร์ใบลานวัดหนองทะเล	๓๖
๗๑	คัมภีร์ใบลานวัดจุณเอน	๓๖
๗๒	คัมภีร์ใบลานวัดราชบัลลังก์	๓๖
๗๓	คำจารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง	๓๗
๗๔	คำจารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย	๓๗
๗๕	คำจารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑	๓๘
๗๖	คำจารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒	๓๘
๗๗	คำจารึกวัดจำปา	๓๙
๗๘	คำจารึกวัดตะพาน	๔๐
๗๙	คำจารึกวัดตะพาน (ต่อ)	๔๑
๘๐	คำจารึกวัดสมุหนิมิต	๔๒
๘๑	คำจารึกวัดสมุหนิมิต (ต่อ)	๔๓
๘๒	คำจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑	๔๓
๘๓	คำจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒	๔๔
๘๔	คัมภีร์ใบลานวัดใหม่พุมเรียง	๔๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอนุรักษ์เริ่มต้นพัฒนาในศตวรรษที่ ๑๙ โดยเป็นการให้ความสำคัญกับส่วนงานที่ในปัจจุบันเรียกว่า “การอนุรักษ์แบบซ่อมสงวน” (interventive conservation) การอนุรักษ์วัตถุเป็นการป้องกันสภาพความเสื่อมโทรม ด้วยการทำความสะอาด และการพยายามคงสภาพในปัจจุบันของวัตถุนั้น บ่อยครั้งที่ปฏิบัติการต่อวัตถุจำเป็นต้องสงวนวัตถุจากเงื่อนไขที่จะทำให้วัตถุเสื่อมลง เช่น การขึ้นสนิมบนวัสดุเหล็ก การตกผลึกเกลือ หรือการกัดกินของแมลง การอนุรักษ์แบบซ่อมสงวนขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าของวิชาการสาขาเคมี ทั้งในด้านการนิยามปัญหาและพัฒนากำหนดปัญหา งานวิชาการที่เสมือนหลักหมายของการพัฒนาดังกล่าวได้แก่ งานเขียนของ Rathgen, Die Konservierung von Altertumsfunden (เขียนขึ้นในปี ๑๘๙๘ และแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ๑๙๐๕ โดย G. A. and H. A. Auden ในชื่อว่า Preservation of Antiquities : A Handbook for Curators (การสงวนวัตถุโบราณ : คู่มือสำหรับภัณฑารักษ์) และงานเขียนของ Plenderleith และ Werner เรื่อง Conservation of Antiquities and Works of Art (ปี ๑๙๓๑ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒), ในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ คือภายหลังจากงานตีพิมพ์ของ Garry Thompson เรื่อง The Museum Environment (สภาพแวดล้อมในพิพิธภัณฑ์สถาน) บทบาทของการสงวนรักษาวัตถุด้วยการควบคุมสภาพแวดล้อมและ การเน้นย้ำการดูแลรักษา กลายเป็นแนวทางในการทำงานอนุรักษ์ แนวทางการอนุรักษ์นี้เป็นที่สนใจอย่างสูงสุดในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ และนิยามการทำงานดังกล่าวว่า “การอนุรักษ์แบบสงวนรักษา” (preventive conservation) สาขาวิชาพัฒนาไป พร้อมกับการจัดการด้านเทคนิคที่สามารถประยุกต์ใช้กับ งานสะสมพิพิธภัณฑ์ อาคาร และสภาพแวดล้อม รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง บุคลากรและงานสะสมของพิพิธภัณฑ์ การอนุรักษ์แบบสงวนรักษาเกิดขึ้นจากปัญหายุทธศาสตร์สำหรับภัณฑารักษ์ที่พัฒนาขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๘๐ และ ๑๙๙๐ (AIC ๑๙๙๔; UKIC ๑๙๙๖) งานวิชาการที่เป็นหลักสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวคือ สภาพแวดล้อมพิพิธภัณฑ์ (๑๙๗๘) แนวทางปฏิบัติ ทฤษฎี และการวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์แบบสงวนรักษา ซึ่งบรรณาธิการโดย A. Roy และ P. Smith เป็นเอกสารประกอบการประชุม IIC ที่เมืองฮอตตาว่า และงานล่าสุดของ Suzanne Keene ใน การจัดการการอนุรักษ์ในพิพิธภัณฑ์ (ในปี ๑๙๙๖) กิจกรรมการอนุรักษ์เกือบทั้งหมดจัดแบ่งในลักษณะที่ไม่เป็นการอนุรักษ์แบบซ่อมสงวน ก็เป็นการอนุรักษ์แบบสงวนรักษา^๑

^๑ ชิวสิทธิ์ บุญยเกียรติ, พัฒนาการงานอนุรักษ์, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/article_inside.php?id=๑๙๖๔. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐).

คำว่า “อนุรักษ์” ในความหมายหลักเป็นการรักษาให้คงเดิม^๒ สามารถขยายความได้ว่า รักษาให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดและนานที่สุด หรือการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด การใช้ประโยชน์นั้นจะต้องเกิดผลดีต่อประชากรโลกส่วนรวมมากที่สุด จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์ให้ได้เป็นเวลา ยาวนานที่สุด ให้มีการสูญเสียทรัพยากรอย่างเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์แก่ ประชากรของประเทศอย่างทั่วถึงกัน ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึงมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาที่ถูก บันทึกไว้ในวัสดุที่ได้รับความนิยมของแต่ละยุคสมัยเช่นในใบลาน สมุดข่อย ปิ๊บสา ตัวไม้ไผ่ เป็นต้น^๓

การอนุรักษ์จึงจำเป็นต้องรักษาวัสดุที่ใช้บันทึกทางกายภาพเหล่านั้นป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืด อายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด โดยใช้ วิธีการป้องกัน (Prevention) การขำรดเสื่อมสภาพที่จะเกิดขึ้นกับคัมภีร์ ใบลาน การที่จะป้องกันมิให้เกิดความชำรุดเสื่อมสภาพขึ้นกับคัมภีร์ใบลานจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจถึง สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว มีความไวต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร เช่น ความร้อน แสงสว่าง ความชื้น มากน้อยเพียงใด หรือแมลงใดชอบกัดกินเป็นอาหาร และการปฏิบัติการอนุรักษ์ (Conservation Treatment) เป็นวิธีการที่นำมาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้นบนคัมภีร์ใบลาน โดยการกำจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นออกไป ให้หมด แล้วทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิมทั้งความแข็งแรง รูปแบบ และเนื้อคัมภีร์ใบลานจะต้องไม่เกิดการ เปลี่ยนแปลงใดๆ สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบันต้องแปลงเอกสารโบราณเป็นรูปภาพ (Digitized) เพื่อใช้เป็น ฐานข้อมูลในการศึกษาเนื้อหาโดยไม่จำเป็นต้องจับต้องต้นฉบับที่มีความเสื่อมตามลักษณะทางกายภาพ^๔

เอกสารโบราณ คือ สิ่งที่มีมนุษย์ค้นคิด และประดิษฐ์ขึ้นด้วยมือไม่ใช่เครื่องจักร เพื่อนำมาใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ทั้งของตนเองและสังคมของตน ดังนั้น เราอาจถือได้ว่าเอกสารโบราณถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่สรรค์สร้างจากฝีมือมนุษย์และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เอกสารโบราณทั้งประเภทจารึก หนังสือสมุดไทย คัมภีร์ใบลาน ฯลฯ ล้วนเป็นโบราณวัตถุ เป็นหลักฐานชั้นต้นทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและคุณค่าในฐานะที่เป็น “มรดก” ตกทอดมามาถึงลูกหลานในกาลปัจจุบัน^๕

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขณะจารึกธุดงค์ถึงเมืองสุโขทัยในพุทธศักราช ๒๓๗๖ และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรง

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๗๑.

^๓ รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ และคณะ, บทความวิชาการ อนุรักษ์ พื้นฟู บูรณาการ โครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, (มหาสารคาม : หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๖๐.

^๔ อธิราชย์ นันขันตีและสัญญา วุฒิสาร, การอนุรักษ์ใบลานเบื้องต้น, (มหาสารคาม : โครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๖, (อิตสำเนา).

^๕ ดอกรัก พยัคศรี, เอกสารโบราณในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=article&p=item&id=๑๔>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐).

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธศาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาคบ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย^๖

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^๗

หลักฐานที่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่มีอายุมากที่สุด ในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง สมณตปาสาทิกา วินยฎฐกถา (หุติย) ปาจิตติยวณณนา เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับขาดทียบ ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๙๗๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๘ ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ สภาพของใบลานปัจจุบันยังสมบูรณ์ ตัวอักษรปรากฏชัดเจน ส่วนคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันนี้ คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง ดิสนิปาต (ติงสนิปาต) เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๔^๘

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะสีเหลี่ยมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^๙

อักษรจารึกที่พบในประเทศไทยเฉพาะที่สำคัญซึ่งมีอายุเก่าแก่ตามยุคสมัยที่พัฒนามาโดยลำดับ^{๑๐} คือ

^๖ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๗ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๘ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า ๘๑.

^๙ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๑. อักษรปัลลวะ จากจารึกบ้านวังไผ่ เพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่า พ.ศ.๑๐๙๓, อักษรปัลลวะ จากจารึกปราสาทเขาน้อย ปราจีนบุรี (ปัจจุบันเป็นจังหวัดสระแก้ว) พ.ศ.๑๑๘๐

๒. อักษรหลังปัลลวะ จากจารึกเนินสระบัว ปราจีนบุรี พ.ศ.๑๓๐๔

๓. อักษรมอญโบราณ จากจารึกเสาแปดเหลี่ยม ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔

๔. อักษรขอมโบราณ จากจารึกปราสาทตาเมือนธม พ.ศ.๑๔๒๑

๕. อักษรไทยสุโขทัย จากจารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ.๑๘๓๕

๖. อักษรไทยสมัยอยุธยา จากจารึกแผ่นดินดีบุก พ.ศ.๑๙๑๗

๗. อักษรธรรมล้านนา จากจารึกลานทองคำ พ.ศ.๑๙๑๙

๘. อักษรไทยล้านนา จากจารึกลำพูน ๙ พ.ศ.๑๙๕๔

๙. อักษรไทยอีสาน จากจารึกหนองคาย ๑ พ.ศ.๒๐๑๕

บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือที่เรียกกันว่าคาบสมุทรมลายู เป็นพื้นที่ที่พบพุทธศาสนวัตถุรวมทั้งจารึกหลักธรรมที่มีอายุเก่าแก่ระยะเวลาใกล้เคียงกับภาคกลางซึ่งมากกว่า ๑,๐๐๐ ปี^{๑๑}

หลักฐานเอกสารของอินเดียและศิลาจารึกในท้องถิ่นระบุว่า อาณาจักรตามพรลิงค์ได้ก่อกำเนิดและมีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๗ จดหมายเหตุจีนเรียกอาณาจักรตามพรลิงค์ว่า “ตันเหมยหลิง” หรือ “ต้ามาลิง” เมืองหลวงของอาณาจักรตามพรลิงค์อยู่ที่นครศรีธรรมราช^{๑๒}

อาณาจักรตามพรลิงค์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “นครศรีธรรมราช” ปรากฏพระนามกษัตริย์ว่า “ศรีธรรมมาโคกราช” บ้าง และ “จันทรภาณุ” บ้าง มีอำนาจทางการเมืองครอบคลุมเมืองต่างๆ ถึง ๑๒ เมือง คือ สายบุรี ปัตตานี กลันตัน ปาหัง ไทรบุรี พัทลุง ตรัง ชุมพร บันไทยสมอ สงขลา ตะกั่วป่า และกระบุรี โดยใช้สัตรีประจำปีเป็นตราของเมืองนั้นๆ เช่นสายบุรีใช้ตราหนูปัตตานีใช้ตราวัว เป็นต้น

นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางการปกครองและการค้าทางภาคใต้ เป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมจากอินเดียและลังกา มีเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านต่างๆ กับดินแดนตอนใต้ทางภาคกลางและภาคเหนือ เช่น ละโว้ หนีญชัย สุพรรณภูมิ สุโขทัย ความมั่นคงของอาณาจักรนครศรีธรรมราชเกิดจากการค้าขายทั้งกับการเมืองภายในและการค้าระหว่างประเทศ ครั้นเวลาล่วงมาถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรนครศรีธรรมราชได้มีอิทธิพลครอบคลุมไปทั่วแหลมมลายู บรรดาหัวเมืองและเมืองเล็กเมืองน้อยที่อยู่ในแถบนี้ก็ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรนครศรีธรรมราช

อาณาจักรนครศรีธรรมราชในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและนิกายอักษิรวาทหรือมหายานบนคาบสมุทรมลายู แต่เวลาล่วงมาถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นครศรีธรรมราชได้หันไปนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์ เพราะพระภิกษุเมืองนครศรีธรรมราชได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เมืองลังกาเพื่อขออุปสมบทตามนิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์ และได้ชักชวนพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกามาฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์จึงเข้ามาสู่

^{๑๑} มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, **ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี**, (นครศรีธรรมราช : ไทม์ พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

^{๑๒} ดนัย ไชยโยธา, รองศาสตราจารย์, **นามานุกรมประวัติศาสตร์ไทย**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๓.

ดินแดนไทยเป็นครั้งแรกที่เมืองนครศรีธรรมราชและภายหลังพระภิกษุสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชได้นำพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์นี้ขึ้นไปเผยแผ่ยังกรุงสุโขทัย เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๘๐๐ อันเป็นผลให้พระพุทธศาสนานิกายนี้ได้ฝังรากลึกลงในสังคมไทยนับตั้งแต่กาลนั้นเป็นต้นมา

อาณาจักรนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองเป็นเครือญาติกับราชวงศ์ที่ปกครองบ้านเมืองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง และต่อมาได้เข้ามาอยู่ใต้อิทธิพลของกรุงสุโขทัยในปี พ.ศ. ๑๘๕๐ และถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๓^{๑๓}

อิทธิพลอารยธรรมส่วนหนึ่งของภาคใต้มาจากอาณาจักรวิชัย ซึ่งเป็นชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเกาะชวา เกาะสุมาตรา คาบสมุทรมลายูและดินแดนบางส่วนของภาคใต้ของราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน มีการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวอินเดีย อาหรับ เปอร์เซียและจีน เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๖ โดยได้รับอิทธิพลอารยธรรมทางด้านศาสนาและศิลปะจากอินเดีย และมาสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองลงในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘

อาณาจักรศรีวิชัยมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง มั่งคั่งด้วยทรัพยากรสมบัติ รุ่งเรืองด้วยศิลปะและเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนานิกายอักษรวาท ศิลปกรรมส่วนใหญ่ของอาณาจักรศรีวิชัยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และพระพุทธศาสนานิกายอักษรวาท แม้อาณาจักรศรีวิชัยได้หมดอำนาจไป แต่ศิลปะยังคงแพร่หลายไปทั่วดินแดนแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะได้มีการขุดค้นพบศิลปะวัตถุและโบราณสถานแบบศรีวิชัยจำนวนมากในภาคใต้ โดยเฉพาะที่ไชยาและที่นครศรีธรรมราช นอกจากนั้นมีการพบประปราย เช่น ทางภาคกลางพบที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดสุพรรณบุรี ภาคเหนือพบที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยและตอนเหนือสุดพบที่วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย^{๑๔}

พบหลักฐานสำคัญคือศิลาภาษาสันสกฤตอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๔ ที่วัดมเหยงคณ์ เมืองนครศรีธรรมราช จารึกด้วยอักษรปัลลวะของอินเดียที่บรรจงสวยงามเหมือนอาลักษณ์แห่งราชสำนักเป็นผู้รับผิดชอบ เนื้อหาของจารึกเป็นเรื่องการบำเพ็ญกุศลในพระพุทธศาสนา รวมทั้งพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่วัดเสมาเมือง เมืองนครศรีธรรมราช ระบุพุทธศักราช ๑๓๑๘ จารึกด้วยอักษรแบบหลังปัลลวะปรากฏชื่อรัฐศรีวิชัย และมีเนื้อหาใจความสำคัญว่า “พระเจ้ากรุงศรีวิชัยโปรดให้สร้างปราสาทอิฐสามหลังให้เป็นที่บูชาพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า”^{๑๕}

จารึกโบราณที่เป็นหลักฐานพบในท้องถื่นภาคใต้ คือ จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤตส่วนใหญ่พบความจารจารึกว่า คาถาเย ธรรมา และหลักอริยสัจ มีแพร่หลายในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ปัตตานี ยะลา จารลงบนพระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ภาพพระโพธิสัตว์และสฤป เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบจารึกหลักอริยสัจ อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ที่ถ้ำเขาน้อย ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และโบราณสถานบ้านจาละ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

พบจารึกการทำบุญของชนชั้นปกครองซึ่งเป็นจารึกจารลงบนหินแผ่นใหญ่พบที่วัดมเหยงคณ์ เมืองนครศรีธรรมราช และพบที่วัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราช

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๑๔

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

^{๑๕} มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี, หน้า ๒๐.

การค้นพบคาถาเย ธรรมาฯ และหลักอริยสัจ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมของผู้นับถือในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี การค้นพบหลักฐานเหล่านี้เป็นการค้นพบของนักภาษาโบราณได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้เท่านั้น แต่ถึงหากมีการสำรวจศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยอาจจะทำให้ได้หลักฐานและข้อมูลรายละเอียดมากกว่าเดิมด้วยเช่นกัน

กรณีตัวอย่างที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งโครงการล้านนาคดีขึ้นมาเพื่อสร้างศูนย์ความเป็นเลิศทางล้านนาคดี คณะนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคมและเครือข่ายเห็นว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งเป็นเวลาอันเหมาะสมแล้วที่จะได้ลงมือทำการสืบค้น อนุรักษ์คัมภีร์โบราณอย่างละเอียดที่สุด ทำรายการ ลงทะเบียนทุกอย่างที่พบอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ จากแหล่งต่างๆที่ยังไม่ได้สำรวจและทำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ค้นพบในแหล่งนั้นๆ ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและอนุรักษ์นำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ สืบสานภูมิปัญญาของบรรพชนสืบไปสู่อนุชนรุ่นหลัง

ด้วยข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ที่จะทำการสืบค้น อนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดและโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาเอกสารคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเก็บรักษาไว้ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดทำระบบการสืบค้นและตรรชนีคั่นคำ การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน และกระตุ้นการทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต้องเนื่องเพื่อประโยชน์แก่การอนุรักษ์มรดกแห่งภูมิปัญญาให้อยู่คู่กับสังคมไทยสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน
๒. เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและตรรชนีคั่นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน
๓. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. ศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน ประกอบด้วย
 - ๑) จังหวัดชลบุรี
 - (๑) จารึกวัดอัมพวันคีนิมิตร์มีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถวัดอัมพวันคีนิมิตร์ อำเภอกะสีซัง จังหวัดชลบุรี

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลงประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรง เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชี้อุบคคหรือเทพเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ฟ้าฟาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์โปลาณ วัดอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๒) จารึกเขาร้าง พบที่เขาร้าง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๕) จารึกทวละลมทิม พบที่ทวละลมทิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอตาพระยา) จังหวัดสระแก้ว

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอตาพระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๗) จารึกปราสาททัพเสียม ๑ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๙) จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขวง) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๒) จารึกสตึกก๊อกรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๑๓) จารึกสตึกก๊อกรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพร้าว ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาท อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัด

ฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กฉะ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

๖) จังหวัดเพชรบุรี จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขานันไดอิฐ พบที่ถ้ำเขานันไดอิฐ ตำบลไร่ดอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามละวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

๒. พัฒนาระบบการสืบค้นและตรวจค้นค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน

๓. ส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน

ในเบื้องต้น สำรวจรายการวัดสำคัญที่ได้รับการให้ข้อมูลว่ามีเอกสารคัมภีร์โบราณเก็บรักษาเป็นจำนวนที่คาดว่าเป็นแหล่งเก็บเอกสารคัมภีร์โบราณที่มากกว่าวัดอื่นๆในท้องถิ่นนั้นๆ และทำการคัดเลือกวัดนั้นออกมา โดยการประเมินของผู้วิจัย ทำรายการวัดต่างๆ เอาไว้เพื่อการสำรวจในอนาคต

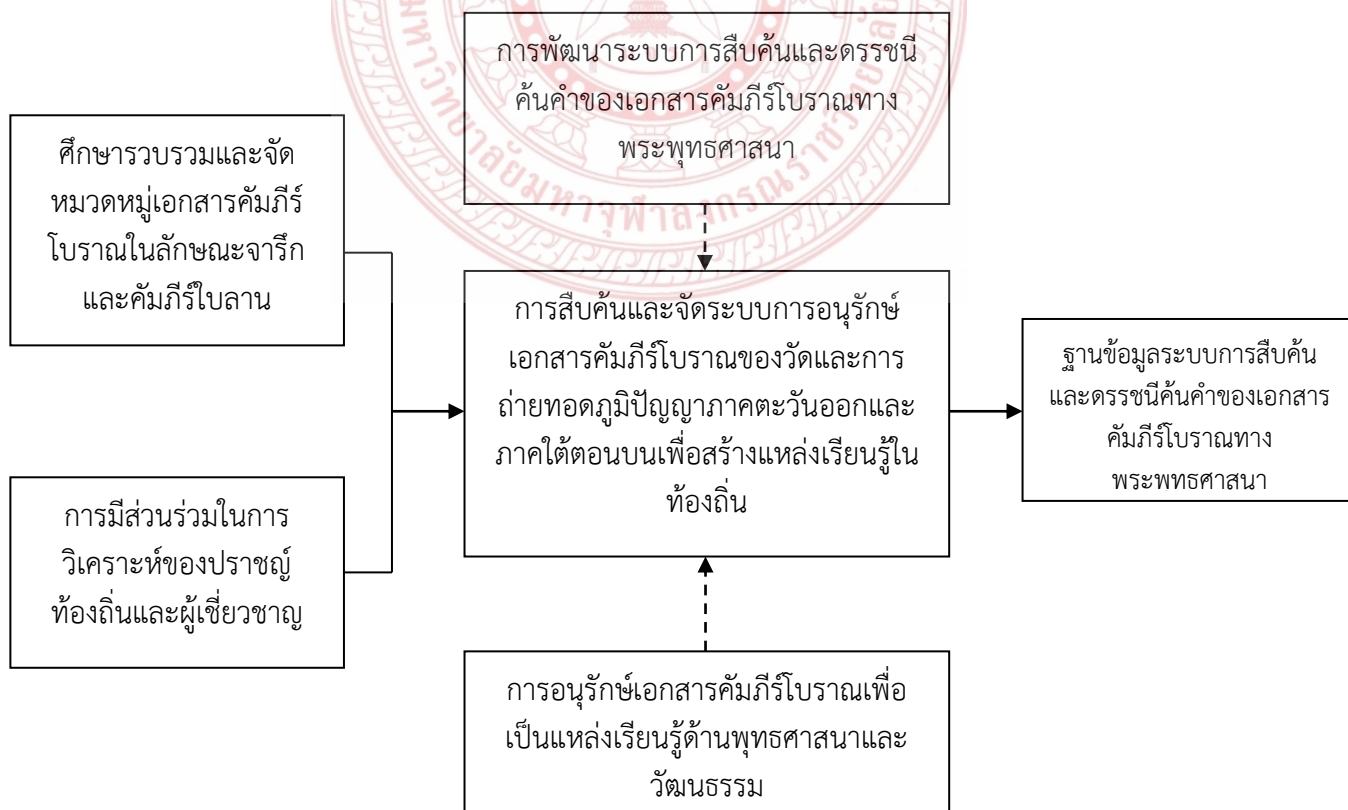
ในการอนุรักษ์ จะใช้วิธีแบบโบราณ สิ่งที่สำคัญ ต้องทำการซ่อมแซม และอนุรักษ์ให้สามารถใช้งานต่อไปได้ตามหลักวิชาการ เอกสารดั้งเดิมจะได้รับการลงรายการ ทำทะเบียน จัดหมวดหมู่ เพื่อการสืบค้น จัดเก็บห่อด้วยวิธีดั้งเดิม จะเป็นการยืดอายุของคัมภีร์ต่อไป ในส่วนการถ่ายสำเนาคัมภีร์ จะใช้เทคโนโลยีที่เป็นแบบสมัยใหม่ ใช้เครื่องสแกนคุณภาพสูง แทนการถ่ายด้วยกล้องถ่ายภาพ อันจะทำให้การถ่ายสำเนาชัดเจนกว่าการถ่ายสำเนาครั้งก่อนหน้านี้ กระตุ้นให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ทำการสำรวจวัดและโบราณสถานใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ ๑) จังหวัดชลบุรี ๒) จังหวัดสระแก้ว ๓) จังหวัดปราจีนบุรี ๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕) จังหวัดระยอง ๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๗) เพชรบุรี ที่มีเอกสารคัมภีร์โบราณ และคัดเลือกวัดและโบราณสถานที่เก็บรักษาเอกสารคัมภีร์โบราณเอาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลในเบื้องต้น และคัดเลือกวัดและโบราณสถานที่มีเอกสารคัมภีร์โบราณมาก แต่ยังไม่มีการสำรวจ และจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เป็นโครงการนำร่อง แบ่งจังหวัดละ ๒ – ๕ แห่ง จำนวน ๘ – ๑๐ แห่ง

๑.๔ กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคใต้ตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น” มีดังนี้

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การสืบค้น หมายถึง การหาคำศัพท์จากระบบฐานข้อมูลระบบการสืบค้นและดรรชนีค้น คำของเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ ๑) จังหวัดชลบุรี ๒) จังหวัดสระแก้ว ๓) จังหวัดปราจีนบุรี ๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕) จังหวัดระยอง ๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๗) เพชรบุรี ที่ลงรายการ ทำทะเบียน จัดหมวดหมู่ เพื่อการสืบค้นอย่างเป็นระบบ

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณ หมายถึง ป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ ๑) จังหวัดชลบุรี ๒) จังหวัดสระแก้ว ๓) จังหวัดปราจีนบุรี ๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕) จังหวัดระยอง ๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๗) เพชรบุรี

การถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง การเผยแพร่ข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณด้วยระบบดัชนีการสืบค้น การจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือและสื่อออนไลน์

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมหมายเปรมจิตต์และคณะ กล่าวไว้ในโครงการชุดที่ สอง ปี ๒๕๔๗ ว่า การศึกษาวิจัยเอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลานล้านนา ก่อนข้างจะมีความยุ่งยากกว่าการศึกษาวิจัยจากเอกสารตัวพิมพ์สมัยใหม่ที่มีภาษาเป็นมาตรฐานและมีระบบการเก็บรักษาที่ดีเช่นห้องสมุดใหญ่ๆทั่วโลก แต่คัมภีร์ใบลานที่เป็นของเก่ามีอายุเป็นร้อยปีนั้น ถ้าเป็นคัมภีร์ดั้งเดิมที่ไม่มีการคัดลอกมาหลายทอด ความคลาดเคลื่อนทางอักขรวิธีหรือความตกหล่นที่เกิดขึ้นเมื่อทำการคัดลอกนั้นก็มีย่อย ตรงกันข้ามหากคัดลอกมาหลายรุ่น และผู้คัดลอกขาดความรู้และความใส่ใจ คัมภีร์นั้นจะขาดความน่าเชื่อถือลงไปมากเพราะมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนตกหล่นไปมาก เพราะเหตุนี้เอง การวิจัยที่อาศัยข้อมูลจากคัมภีร์ใบลาน จึงมีความลำบากกว่าอาศัยเอกสารอย่างอื่น เดิมทีเดียว คณะผู้วิจัยได้ตั้งเป้าหมายจะทำการวิเคราะห์เรื่องปูชนียวัตถุไปตามลำดับความสำคัญในพระพุทธศาสนาและได้คัดเลือกจากข้อมูลเอกสารไมโครฟิล์ม ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ในการคัดเลือกไม่ได้ทำการตรวจสอบตลอดเรื่อง เห็นเพียงแต่ว่า สภาพเอกสารดี ถ่ายชัดอ่านได้ แต่พอศึกษาเนื้อหาแท้ๆ จึงพบว่ามีความสับสนและตกหล่นมาก บางแห่งถึงกับจับใจความไม่ได้ แม้จะอาศัยฉบับอื่นมาตรวจสอบก็ตาม จึงทำให้แนวทางในการศึกษาวิจัยเปลี่ยนไปจากเดิม โดยไปเน้นที่สาระสำคัญของเรื่องมากกว่าที่จะไปยึดตามต้นฉบับทุกถ้อยคำอย่างไรก็ตาม ในการถอดความและเรียบเรียงสาระสำคัญออกมาเสนอนั้น ผู้วิจัยยังคงพยายามรักษาสำนวนเดิมของล้านนาเอาไว้ ในส่วนที่เห็นว่าผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายตามเนื้อหาได้ เพราะภาษาของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีความไพเราะในตัวของมันเอง ถ้าเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นแล้วจะไม่ได้รสชาติของเดิม โครงการที่สองนี้ ได้วิเคราะห์ เรื่องอาจารย์สอนลูก อาณิสสไม้มะลิ พระพุทธรูปบูชา และคำตำนานครู

บาทศรีวิชัยปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮและงานวิจัยโครงการที่ สาม). โครงการปฏิวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : ปฏิวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา^{๑๖}

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ ได้ทำการสำรวจและรวบรวมภูมิปัญญา ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ประเภท ดิน น้ำ ป่าไม้ ระบบนิเวศน์ จำนวน ๓,๖๐๐ รายการ และคัดเลือกมาทำการถอดบทเรียนองค์ความรู้ออกมาได้ ๔๑ รายการ ในชื่อว่า “ภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ” ในโครงการภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๑ (กลุ่มจังหวัดที่ ๑๕ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน) ได้ทำกิจกรรมการถอดบทเรียน และทำเวทีประชาคมเพื่อการเผยแพร่ แก่สังคม นับเป็นการทำกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาล้านนา ผ่านปราชญ์ท้องถิ่นอย่างได้ผล^{๑๗}

นพ.บัญชา พงษ์พานิช ได้ทำการสำรวจข้อมูลหลักฐานโบราณคดีชิ้นน้อยที่อาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของไทย พบว่า ผู้คนตลอดแนวพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ตอนบนทั้ง ๒ ฝั่ง ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕ ปี ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๔๘-๒๕๕๓ จากจังหวัดชุมพรถึงสุราษฎร์ธานีในฝั่งตะวันออกและจังหวัดระนอง พังงา กระบี่ ด้านฝั่งตะวันตก กล่าวคือที่แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร, วัดอัมพาวาส ท่าม่วง อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ภูเขาทอง อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง, บางกล้วย อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง, นางยอน อำเภอกระบี่ จังหวัดพังงา, เขมืองทอง-เกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ พบหลักฐานโบราณคดีชิ้นน้อยเป็นจำนวนมากที่มีหลักฐานการศึกษาค้นคว้าประกอบจากพื้นที่ สันนิษฐานว่าครอบคลุมช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔-๑๕ ซึ่งอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเวียงนี้ เท่าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้และอาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้อาจจัดเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้ ๑) เครื่องประดับ แก้ว แหวน ทอง ๒) ตราประทับ อักษร รูปแกะ ๓) เหรียญและเงินตรา ๔) ภาชนะผอบ ชัน หม้อและ ๕) รูปเคารพ^{๑๘}

นิรันดร์ เลิศวิมล และคณะ^{๑๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรู้จำอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิตเดนมาร์คอฟ” พบว่า อักขระอักษรธรรมอีสาน เป็นอักขระที่ไม่ใช่มาตรฐานการพิมพ์ทั่วไปบนเครื่องคอมพิวเตอร์ ดังนั้นจึงยากที่จะนำมาเข้าสู่กระบวนการรู้จำ เนื่องจากรูปแบบการเขียนไม่แน่นอนซับซ้อน และยืดหยุ่นตามลักษณะของภูมิภาคที่ผู้เขียนนั้นอยู่ ในการรู้จำจึงต้องอาศัยการสกัดลักษณะเฉพาะจากลักษณะเด่นหลาย ๆ อย่าง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอธิบายเอกลักษณ์ที่สำคัญของอักขระแต่ละตัวได้อย่างครบถ้วนมากที่สุด งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาการรู้จำอักขระตัวอักษรธรรมอีสานจำนวน ๙๑ ตัวๆ ละ ๖ แบบ โดยใช้วิธีการปรับการกระจายของพิกเซลของตัวอักขระแบบไม่เชิงเส้นและคุณลักษณะเด่นของอักขระหลาย

^{๑๖} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, โครงการปฏิวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๕๗, คำนำ.

^{๑๗} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ และคณะ, ภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ, เชียงใหม่ : สำนักบริหารยุทธศาสตร์และบูรณาการการศึกษาที่ ๑(สбы ๑) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๕, คำนำ.

^{๑๘} มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี, หน้า ๙๗.

^{๑๙} นิรันดร์ เลิศวิมล และคณะ, การรู้จำอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิตเดนมาร์คอฟ. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, บทคัดย่อ.

วิธีร่วมกันโดยใช้ตัวแบบฮิตเดนมาร์คอฟชนิดต่าง ๆ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพ โดยมีการกำหนดจำนวนสถานะของตัวแบบในลักษณะที่แน่นอนและไม่แน่นอน ผลที่ได้จากการวิจัยพบว่าจำนวนสถานะที่เหมาะสมและน้อยที่สุดที่ให้ผลอัตราการรู้จำเฉลี่ยสูงสุดสำหรับตัวแบบชนิด Left-Right มีจำนวนสถานะอยู่ระหว่าง ๒๐ - ๔๐ สถานะ โดยมีอัตราการรู้จำเท่ากับ ๙๘.๙%

แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ^{๒๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา” พบว่า คัมภีร์ไบเบิลที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่ได้มาจากจังหวัดพะเยา รองลงมาจากจังหวัดเชียงรายและลำปาง ตามลำดับ ประกอบด้วยเรื่องใน หมวด ๐๖ อานิสส์ ๐๘ โอวาทคำสอน หมวด ๑๐ ธรรมทั่วไป และหมวด ๑๑ นิยายธรรม ลักษณะอักษรและภาษาที่ใช้ เป็นอักษรและภาษาไทยยวน ทั้งหมด เอกสารส่วนใหญ่ เป็นไบเบิลและรองลงมาเป็นปัสสา/สมุดข่อยและหนังสือ

ในภาพรวมจากการศึกษาและวิเคราะห์คัมภีร์ไบเบิลล้านนา พบว่า คัมภีร์ไบเบิลมีอิทธิพลต่อชาวล้านนาไทยในด้านความเชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รุ่นต่อรุ่นโดยยึดถือคำสั่งสอนที่มาจากคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะสอนให้คนยึดมั่นทำความดี ละความชั่ว ความเชื่อเรื่องอานิสส์ ความเชื่อทางโหราศาสตร์หรือไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดทั้งคัมภีร์ไบเบิลยังเป็นสื่อที่สืบทอดทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาวล้านนา ทั้งเรื่องการแต่งกาย อาหาร การสร้างบ้านที่อยู่อาศัย ความมีอัธยาศัยไมตรี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คัมภีร์ไบเบิลในส่วนที่เป็นเรื่องนิยายธรรม คำสอน โดยทั่วไปจะแฝงคติธรรมคำสอน เช่นการมีสติปัญญา การไม่ประพฤตสิ่งที่ไม่ดี หรือสิ่งที่ไม่ควรกระทำซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นอุปมงคลหรือเสนียดจัญไรแก่ตนเอง การมีกิริยามารยาทที่ดี ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การปฏิบัติตนในทางที่ดี การไม่หลอกลวงเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน การให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ คัมภีร์ไบเบิลยังเป็นสื่อถ่ายทอดค่านิยมและประเพณีทางสังคมแก่ชาวล้านนา เช่น ค่านิยมไม่ให้หนุ่มสาวสร้างสิ่งที่ใหญ่โตเป็นทาน ค่านิยมในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ทุกข์ยากและความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เป็นต้น

ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ^{๒๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสตร์ละต่านานพื้นบ้านล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากเอกสารโบราณ” พบว่า ต่านานพระเจ้าเลียบโลก เป็นต่านานที่กล่าวถึงการเผยแผ่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในล้านนา โดยกล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าเพื่อทรงประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระเกศาธาตุ พระพุทธรูปและทรงตรัสพยากรณ์ชื่อบ้านนามเมืองรวมถึงอนาคตของพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น มูลเหตุของการเขียนต่านานพระเจ้าเลียบโลกเป็นผลมาจากเหตุการณ์ วิวาทะเกี่ยวกับความขัดแย้งเรื่องพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ในล้านนาและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการเมือง โดยการกล่าวถึงภูมิสังคมทางศาสนา กล่าวคือการผนวกขอบเขตดินแดนทางการเมืองและศาสนาเข้าด้วยกัน ทำให้มีการเขียน

^{๒๐} แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ, การศึกษาและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

^{๒๑} ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ, ศึกษาศาสตร์ละต่านานพื้นบ้านล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากเอกสารโบราณ. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, บทคัดย่อ.

ตำนานและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามากมาย ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยได้มีการกล่าวถึงบรรทัดฐานทางสังคมและการขัดเกลาทางสังคม รวมทั้งการสอดแทรกคติชนวิทยาเกี่ยวกับการยอมรับและความขัดแย้งของความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนาและจากการศึกษาด้านานพระเจ้าเลียบโลกทำให้พบว่า องค์ประกอบ ๓ ประการ กล่าวคือ ประการแรก พระธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปเป็นถาวรวัตถุ เป็นศูนย์กลางของความเชื่อศรัทธา ประการที่สอง ตำนานเป็นเครื่องขัดเกลาศรัทธาและประการที่สาม ธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเป็นเครื่องรักษาศรัทธาท้ายที่สุดคือการสร้างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ศาสนา การสร้างประชาคมและการพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน

ผศ. ดร. อภิพัทธ์ วิศิษฎ์ใจงาม^{๒๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภาษาถิ่นไทยล้านนา” พบว่า ลักษณะที่หนึ่ง คือการนำเอาคำศัพท์ที่เป็นภาษาบาลี-สันสกฤตหรือคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนามาใช้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆเรียกว่าการทับศัพท์ ลักษณะที่สองได้แก่การนำเอาศัพท์ภาษาบาลี-สันสกฤตมาใช้โดยการปรับเปลี่ยนรูปลักษณะตอนหัวหรือท้ายศัพท์หรือพยัญชนะเพื่อให้สะดวกกับลิ้นชาวไทยล้านนา และลักษณะที่สาม การบัญญัติคำภาษาถิ่นไทยล้านนาแทนภาษาบาลี-สันสกฤตแต่ยังมีความหมายคงเดิมหรือใช้แทนกันได้ นอกจากนี้ยังพบคำภาษาถิ่นไทยล้านนาที่บัญญัติตามความเชื่อโดยอิงหลักศาสนาปรัชญาของพุทธศาสนาอีกด้วย

ผศ.ประพันธ์ กุลวินิจฉัย^{๒๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องคุณค่าของสุภาสิตพระร่วงที่มีต่อสังคมไทย” พบว่า การสืบค้นของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ลงความเห็นกันว่า เป็นสุภาสิตที่พระร่วงเจ้าทรงตรัสสอนพสกนิกรและข้าราชการในพระองค์ตามศิลาจารึกหลักที่ ๑ของพ่อขุนรามคำแหงสมัยสุโขทัยว่า ทรงให้ทำแท่นหินคล้ายที่นั่งเพื่อแสดงธรรมสำหรับพระสงฆ์เสร็จแล้วทรงให้นำไปตั้งที่ดงตาลแล้วทรงให้นิมนต์พระสงฆ์นั่งแสดงธรรมแก่ประชาชนในวันพระวันโกน สำหรับวันอื่นๆที่พระสงฆ์ไม่แสดงธรรม พระร่วงเจ้าก็จะให้พสกนิกรทั้งบรรดาเสนามาตย์เข้าเฝ้าเพื่อฟังพระโอวาทรับเอาข้อปฏิบัติ ดังนั้นสุภาสิตพระร่วงน่าจะได้จากสถานที่นี้ แต่ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรหรือจารึกใดๆในสมัยสุโขทัย ต่อมาปรากฏว่ามีโคลงประติศฐ์พระร่วงในสมัยอยุธยาตอนปลายซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศฐ์ด้วยทรงเห็นคุณค่าในคำสอนจารึกไว้ให้รุ่นหลังได้รู้กันต่อไป จากโคลงประติศฐ์ จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงทรงให้จารึกสุภาสิตพระร่วงไว้ ณ วัดโพธิ์ ที่ผู้รู้สันนิษฐานว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงชำระรายสุภาสิตพระร่วงโดยสังเกตจากความเคร่งครัดในการใช้ฉันทลักษณ์ของรายที่ส่วนมากรวบรวม ๕ คำ มีทั้งหมด ๑๕๘ บท

ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้เกิดความรู้ใหม่ด้วยการนำมาอุปมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมในพระไตรปิฎก พบว่า เข้ากับหลักธรรมเช่น มีความสันโดษ พอใจแต่ในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น มีความระมัดระวังในกิจการต่าง ๆ ไม่โอ้อวดตนเอง เคารพนับถือผู้ใหญ่ มีความรักตนยิ่งกว่ารักทรัพย์สมบัติ มีเหตุผล มีอภัยต่อยุติผู้อื่น เอื้อเฟื้อญาติพี่น้อง มีใจกล้า

^{๒๒} อภิพัทธ์ วิศิษฎ์ใจงาม, ผศ. ดร., การศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภาษาถิ่นไทยล้านนา. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป., บทคัดย่อ.

^{๒๓} ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, ผศ., วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องคุณค่าของสุภาสิตพระร่วงที่มีต่อสังคมไทย. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป., บทคัดย่อ.

หาญ มีเหตุผล เป็นคนประหยัด ไม่ผูกพยาบาท มีวาจาสัตย์ มีใจหนักแน่น ไม่เชื่อถือสิ่งใดง่ายๆ ไม่เป็นคนเจ้าเล่ห์ มีมารยาท จดจำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ คิดก่อนแล้วจึงพูด ไม่อวดดีต่อผู้อื่น มีความเด็ดขาดจริงจังไม่เหลาะแหละ ดูตัวอย่างที่ดีเพื่อประพฤติปฏิบัติตาม ไม่เป็นคนมักง่าย ไม่เห็นแก่สิ่งที่มีค่าน้อยยิ่งกว่าสิ่งที่มีค่ามาก

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ถอดความในสำนวนร้อยทั้งหมดยกเพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้นด้วยภาษาร่วมสมัยและภาษาทางพุทธศาสนาเป็นการเพิ่มคุณค่าของสุภาษิตที่มีอิทธิพลในด้านต่างๆ เช่น คุณค่าทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางสิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ผศ.ประพันธ์ กุลวินิจฉัย^{๒๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย” พบว่า ความเป็นมาของภาษาไทยที่มีความโดดเด่นในหลักภาษาระเบียบวิธีที่มีพร้อมเช่น อักขรวิธี วลีวิภาค วากยสัมพันธ์และฉันทลักษณ์แต่ที่พิเศษกว่าภาษาอื่นคือมีความไพเราะด้วยเสียงวรรณยุกต์ถึง ๕ ระดับอันเป็นความสุนทรีย์ของภาษาไทย

ประวัติความเป็นมาของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย โดยนักปราชญ์ของชาติสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับภาษาไทยเช่น การตัดเสียง การเพิ่มเสียง การกลายความหมาย ที่ทำให้มีความสวยงามทางภาษาไทย และศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย ในหมวดต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย เช่น หมวดศาสนาและพิธีกรรม หมวดราชาศัพท์และหมวดวิชาการทั่วไป ซึ่งได้วิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่พบในสังคมไทย เช่น การสะกดคำ รากศัพท์ การออกเสียง และความสำคัญของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

พระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโม, ผศ.ดร.^{๒๕} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า ๑. บทบาทของวัดและชุมชนในการสร้างต้นเทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ในระยะแรกวัดยังไม่มีบทบาทในการสร้างต้นเทียนพรรษา แต่จะเป็นเพียงผู้รับถวายต้นเทียนพรรษาจากพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธา ส่วนชุมชนจะเป็นผู้ที่มิบทบาทในการเป็นผู้ทำเทียนพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปถวายแด่พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในคุ้มวัดของตนเองพร้อมกับผ้าอาบน้ำฝนและเครื่องไทยทานต่างๆ ในปัจจุบันชุมชนก็ยังเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างต้นเทียนพรรษาเช่นเดิม นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์แล้ว ยังมีจุดประสงค์เพื่อส่งเข้าประกวดเทียนพรรษากับทางจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนทางวัดนั้นจะมีบทบาทในการให้สถานที่ในการจัดทำต้นเทียนให้กับชุมชนเป็นส่วนมาก

๒. ด้านประเพณีการแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศรัทธา ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ที่ชุมชนจะทำต้นเทียนพรรษาแห่เทียนไปถวายพระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในแต่ละวัด พระสงฆ์จะใช้เทียนจุดเพื่อเป็นแสงสว่างในการทำกิจของสงฆ์ แต่ในปัจจุบันได้มีการ

^{๒๔} ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, ผศ., การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป., บทคัดย่อ.

^{๒๕} พระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโม, ผศ.ดร., บทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป., บทคัดย่อ.

เปลี่ยนแปลงไปมาก การแห่เทียนพรรษาเน้นเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเป็นหลัก และเพื่อประกวดแข่งขันกัน ในบางครั้งจึงก่อให้เกิดความแตกแยกไม่สร้างความสามัคคีไม่เป็นผลดีต่อการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

๓. ด้านการให้ความรู้และการเผยแพร่ประเพณี วัดและชุมชนยังเป็นศูนย์รวมในการให้ความรู้เกี่ยวกับเทียนพรรษา โดยมีคณะช่างของวัดและชุมชนจะเป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนหรือแก่ผู้ที่สนใจในรายละเอียดของต้นเทียนแต่ละประเภท ที่จะแทรกความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและแง่คิดต่างๆ ที่แสดงออกมาทางศิลปะลวดลายของต้นเทียนพรรษาแต่ละต้นเป็นการให้ความรู้และสืบทอดประเพณีแห่เทียนพรรษาอีกทางหนึ่งด้วย การเผยแพร่ประเพณีแห่เทียนพรรษาต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนหรือคณะกรรมการผู้จัดงานแห่เทียนพรรษาในแต่ละปี เป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์ทั้งในประเทศและนอกประเทศ

๔. ด้านการแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ควรแนวทางแก้ปัญหาใน ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านบุคลากร คือต้องมีการสืบทอดวิธีการทำต้นเทียนแต่ละประเภทให้เป็นระบบ มีหลักสูตรการสอนที่ชัดเจน เพื่อให้มีช่างเทียนรุ่นใหม่มาทดแทนรุ่นเก่าที่จะหมดไป (๒) วัดและชุมชนไม่ควรเน้นการสร้างต้นเทียนพรรษาเพื่อการแข่งขันหรือหวังผลประโยชน์ในการส่งต้นเทียนพรรษาเข้าประกวดมากเกินไป (๓) ด้านงบประมาณ ในการจัดสร้างต้นเทียนพรรษาแต่ละต้นวัดและชุมชนต้องใช้งบในการสร้างเป็นจำนวนมาก หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรที่จะเข้าไปให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณให้มีความเพียงพอต่อการดำเนินการทำต้นเทียนแต่ละต้น ถ้าเช่นนั้นก็จะเกิดเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การประเพณีแห่เทียนพรรษาในจังหวัดอุบลราชธานีหมดไปได้ เพราะค่าใช้จ่ายในการทำต้นเทียนพรรษาแต่ละต้นที่สูงขึ้นทุกปี

ในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาทุกคนควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ไม่ควรมุ่งหวังรางวัลมากเกินไป ควรมีการเปิดสอนการทำต้นเทียนประเภทต่างๆ ในวงกว้าง ไม่ใช่เฉพาะแต่ในวงการช่างเทียนเท่านั้น ทางราชการควรเข้ามาให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณในการจัดทำเทียนพรรษาของแต่ละคุ้มวัดหรือชุมชนให้เพียงพอ ไม่ควรจะเป็นภาระของแต่ละวัดหรือชุมชนเท่านั้น

ควรมีการเก็บรักษาเทียนพรรษาหลังจากเสร็จสิ้นขบวนแห่เทียนไว้ในที่ที่เหมาะสม เช่นการสร้างโรงเก็บเทียนพรรษา เพื่อเก็บไว้ให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ชมในจังหวัดหรือจังหวัดอื่นๆ และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งยังไม่ได้มาชมในช่วงที่จัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดและเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่อีกแนวทางหนึ่งด้วย

พระสุธีธรรมานูวัตร และคณะ^{๒๖} จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่” พบว่า เป็นวัดที่มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมบาลานภาษาล้านนามากที่สุด โดยมีคัมภีร์ธรรมมากกว่า ๘,๘๔๕ ผูก นับเป็นบาลานได้มากกว่า ๘๔,๕๐๐ ใบลาน โดยคัมภีร์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในวัดสูงเม่น คือ “คัมภีร์อรรถกถาอุปรี

^{๒๖} พระสุธีธรรมานูวัตร และคณะ, การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, บทคัดย่อ.

ปณณาส” ซึ่งรจนาขึ้นในปีจุลศักราช ๙๑๒ (พ.ศ. ๒๐๙๓) หรือมีอายุ ๔๕๘ ปี สำหรับการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมดังกล่าวสืบเนื่องมาตั้งแต่การสร้างวัดสูงเม่นเมื่อเกือบ ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยครูบากัญจนอรัญญวาสี (พ.ศ. ๒๓๓๒ - ๒๔๑๒) ที่ท่านได้เก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมจากวัดและสถานที่ต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน หลวงพระบาง พม่า เป็นต้น โดยมีกระบวนการในการเก็บรวบรวมคัมภีร์เป็นเอกลักษณ์ คือ การใช้ “ประเพณีตากธรรม” และความเชื่อท่อนถิ่นในการรักษาคัมภีร์ต่างๆ เอาไว้ตั้งแต่การเก็บรักษาในระดับ คัมภีร์ตู้พระธรรม ระดับ หอไตร และระดับความเชื่อ คือ การสร้างและถวายคัมภีร์ธรรมเป็นทาน

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน โดยมีแนวทางการดำเนินการศึกษาวิจัย ขั้นตอนและเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๔ ลักษณะ คือ

๑) การศึกษาสำรวจและรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณในลักษณะคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน คือ ๑) จังหวัดชลบุรี ๒) จังหวัดสระแก้ว ๓) จังหวัดปราจีนบุรี ๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕) จังหวัดระยอง ๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๗) เพชรบุรี

๒) ศึกษาการจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาจากข้อมูลในจารึกและคัมภีร์ใบลานใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทางภาษาปรัชญา คติธรรม

๓) การพัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นและดรรชนีค้นคำ

๔) การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยการจัดแสดงและตีพิมพ์เผยแพร่ด้วยเอกสารและสื่อออนไลน์

๕) การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยใช้วิธีการสำรวจและแปลชื่อเรื่องเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก เพื่อศึกษาถึงการจัดหมวดหมู่และการพัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา

๖) สรุปเป็นองค์ความรู้และให้ข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑) ได้ข้อมูลเอกสารโบราณที่ยังไม่ได้ สืบค้น สำรวจ อนุรักษ์ จัดเก็บ จัดการข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เป็นฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นและอ้างอิงได้โดยถูกต้อง ทำเป็นแหล่งเรียนรู้

๒) ได้ทำการปริวรรตบางคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่คัมภีร์เก็บรักษาอยู่ ทำบันทึกเอกสาร (ถ่ายสำเนา) เรียบเรียงใหม่ด้วยภาษาปัจจุบัน ทำการเผยแพร่สู่ชุมชน

บทที่ ๒

การรวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณ

เอกสารครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๑ การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณ

๒.๑.๑ การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณ

๒.๑.๒ หลักฐานจารึกและคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคตะวันออกเฉียง

และภาคใต้ตอนบน

๒.๒ จัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณ

๒.๒.๑ วิธีการรวบรวมและการจัดเก็บคัมภีร์ใบลาน

๒.๒.๒ วิธีการรวบรวมและการจัดเก็บสำเนาจารึก

๒.๑ การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณ

๒.๑.๑ การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณ

เอกสารโบราณ คือ สิ่งที่มีมนุษย์ค้นคิด และประดิษฐ์ขึ้นด้วยมือไม่ใช่เครื่องจักร เพื่อนำมาใช้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ทั้งของตนเองและสังคมของตน ดังนั้น เราอาจถือได้ว่าเอกสารโบราณถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่สรรค์สร้างจากฝีมือมนุษย์และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เอกสารโบราณทั้งประเภทจารึก หนังสือสมุดไทย คัมภีร์ใบลาน ฯลฯ ล้วนเป็นโบราณวัตถุ เป็นหลักฐานชั้นต้นทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและคุณค่าในฐานะที่เป็น “มรดก” ตกทอดมามีถึงลูกหลานในกาลปัจจุบัน^๑

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร และได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ทั่วพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธศาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาค

^๑ ดอกกรั ก พยัคศรี, เอกสารโบราณในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=article&p=item&id=๑๔>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐).

บ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ไบเบิลและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ไบเบิลและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย^๒

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) โปรดเกล้าฯ พระราชทานตึกถาวรวัตถุ ตั้งอยู่บริเวณสนามหลวงด้านทิศตะวันตกติดกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ให้เป็นที่ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) โปรดเกล้าฯ ให้แยกหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้^๓

๑. หนังสือฉบับตัวพิมพ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ให้จัดไว้ในอาคารถาวรวัตถุ พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า หอพระสมุดวชิราวุธ

๒. หนังสือตัวเขียนและจารึก ได้แก่ จารึก คัมภีร์ไบเบิล หนังสือสมุดไทย เป็นต้น ให้จัดไว้ที่พระที่นั่งโมกข์พิมาน ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า หอพระสมุดวชิรญาณ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ทางราชการได้กำหนดให้หอพระสมุดฯ เป็นส่วนราชการมีฐานะเป็นกองหนึ่งในกรมศิลปากร เอกสารโบราณจึงอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร แต่เนื่องจากหอสมุดแห่งชาติได้ดูแลเอกสารโบราณมาก่อน รวมทั้งมีบุคลากรปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณอยู่แล้ว เอกสารโบราณจึงยังคงอยู่ในความรับผิดชอบของหอสมุดแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบในปัจจุบัน คือ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

สำนักหอสมุดแห่งชาติได้เริ่มดำเนินโครงการสำรวจเอกสารโบราณตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓ แต่เนื่องจากมีปัญหาทั้งทางด้านงบประมาณและบุคลากรจึงหยุดดำเนินการเป็นระยะจน พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้เริ่มแผนงานการสำรวจเอกสารโบราณและศิลาจารึกอีกครั้ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อสำรวจเอกสารโบราณประเภทต่างๆ ได้แก่ จารึก คัมภีร์ไบเบิลและหนังสือสมุดไทย

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิล ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ไบเบิลนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การ

^๒ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ไบเบิลและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

จารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^๔

หลักฐานที่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่มีอายุมากที่สุดในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง สมณตปาสาทิกา วินยฎฐกถา (หุติย) ปาจิตติยวณณนา เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับขาดทียบ ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๙๗๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๘ ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยารัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ สภาพของใบลานปัจจุบันยังสมบูรณ์ ตัวอักษรปรากฏชัดเจน ส่วนคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันนี้ คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง ติสนิปาต (ติงสนิปาต) เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๔^๕

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะที่เหลื่อมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^๖

คนสมัยโบราณจะจารึกอักษรไว้บนวัตถุเนื้อแข็ง มีสภาพคงทนถาวร มีอายุการใช้งานได้นาน เช่น ผนังถ้ำ แผ่นศิลา แผ่นดินเผา แผ่นไม้ และแผ่นโลหะอื่นๆ ด้วยวัตถุที่แหลมคม ซึ่งเรียกว่า เหล็กจาร อักษรที่จารึกจะเป็นข้อความที่บ่งบอกให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของผู้ทำจารึก หรือประกาศเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ให้ผู้อื่นทราบ โดยไม่มีเจตนาที่บันทึกไว้เพื่ออ่านเอง ฉะนั้น จารึกจึงเป็นหลักฐานทางเอกสารที่สำคัญ ที่สะท้อนให้ประชาชนในปัจจุบันได้เห็นสภาพทางสังคมของบรรพชนแต่ละท้องถิ่นในอดีต แต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ภาพที่สะท้อนออกมาจากข้อความของจารึกมีทั้งด้านประวัติศาสตร์ ลัทธิความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อารยธรรม และธรรมเนียมประเพณีการดำรงชีวิตในสังคม เป็นต้น ซึ่งได้กลายเป็นมรดกตกทอดและพัฒนาามาจนถึงสังคมปัจจุบัน

เอกสารประเภทจารึกที่พบในประเทศไทยมีรูปแบบอักษรต่างๆ ตามอิทธิพลวัฒนธรรมที่หล่อหลอมเข้ามาสู่ดินแดนบริเวณแถบนี้ในอดีต หรือที่เรียกว่า ดินแดนของประเทศไทย ในปัจจุบันเมื่อแบ่งเป็นกลุ่มประเภทอักษรตามอายุสมัยแล้ว ได้ดังนี้^๗ ๑) อักษรปัลลวะ ๒) อักษรหลังปัลลวะ (ปัลลวะที่เปลี่ยนรูป) ๓) อักษรมอญโบราณ ๔) อักษรขอมโบราณ ๕) อักษรขอม ๖) อักษรมอญ ๗) อักษรไทยสุโขทัย ๘) อักษรธรรมล้านนา ๙) อักษรไทยล้านนา ๑๐) อักษรไทยอยุธยา ๑๑) อักษรธรรมอีสาน ๑๒) อักษรไทยอีสาน ๑๓) อักษรไทยใหญ่ ๑๔) อักษรไทยย่อ ๑๕) อักษรขอมย่อ ๑๖)

^๔ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๕ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภท คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า ๘๑.

^๖ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อักษรพม่า ๑๗) อักษรพม่าย่อ ๑๘) อักษรเฉียงขอม ๑๙) อักษรเฉียงคฤณ ๒๐) อักษรเฉียงพราหมณ์ ๒๑) อักษรอริยกะ ๒๒) อักษรทมิฬ ๒๓) อักษรจีน ๒๔) อักษรยาวี ๒๕) อักษรสิงห์ ๒๖) อักษรเทวนาครี ๒๗) อักษรบาฬีโบราณ ๒๘) รูปอักษรอื่นๆ

อักษรจารึกที่พบในประเทศไทยเฉพาะที่สำคัญซึ่งมีอายุเก่าแก่ตามยุคสมัยที่พัฒนามาโดยลำดับ^๔ คือ

๑. อักษรปัลลวะ จากจารึกบ้านวังไผ่ เพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่า พ.ศ.๑๐๙๓, อักษรปัลลวะ จากจารึกปราสาทเขาน้อย ปราจีนบุรี (ปัจจุบันเป็นจังหวัดสระแก้ว) พ.ศ.๑๑๘๐

๒. อักษรหลังปัลลวะ จากจารึกเนินสระบัว ปราจีนบุรี พ.ศ.๑๓๐๔

๓. อักษรมอญโบราณ จากจารึกเสาแปดเหลี่ยม ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔

๔. อักษรขอมโบราณ จากจารึกปราสาทตาเมือนธม พ.ศ.๑๔๒๑

๕. อักษรไทยสุโขทัย จากจารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ.๑๘๓๕

๖. อักษรไทยสมัยอยุธยา จากจารึกแผ่นดินดีบุก พ.ศ.๑๙๑๗

๗. อักษรธรรมล้านนา จากจารึกลานทองคำ พ.ศ.๑๙๑๙

๘. อักษรไทยล้านนา จากจารึกลำพูน ๙ พ.ศ.๑๙๕๔

๙. อักษรไทยอีสาน จากจารึกหนองคาย ๑ พ.ศ.๒๐๑๕

เอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบในประเทศไทย นอกจากจะมีรูปอักษรแบบต่างๆ แล้ว ยังจารึกเป็นภาษาต่างๆ ด้วย เมื่อจารึกมีอายุเก่าแก่มาก ประมาณ ๑,๕๐๐ ปีเป็นต้น ภาษาที่ใช้ในจารึกก็เก่าแก่เช่นกัน จึงเป็นการยากที่คนในปัจจุบันจะเข้าใจ ฉะนั้น นักภาษาโบราณซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาและอักษรโบราณจึงต้องถ่ายทอด หรือปริวรรตอักษรในจารึกเป็นอักษรไทยปัจจุบัน แล้วแปลภาษาที่ปรากฏในจารึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อเผยแพร่ข้อความในจารึกสมัยต่างๆ ให้ประชาชนคนปัจจุบันเข้าใจได้ ภาษาที่ปรากฏใช้ในจารึก มีดังนี้ ๑) ภาษาบาลี ๒) ภาษาสันสกฤต ๓) ภาษามอญ ๔) ภาษาเขมร ๕) ภาษาทมิฬ ๖) ภาษาพม่า ๗) ภาษาไทยใหญ่ ๘) ภาษาไทยโบราณ ๙) ภาษาไทยล้านนา ๑๐) ภาษาไทยอีสาน ๑๑) ภาษาอาหรับ ๑๒) ภาษามลายู ๑๓) ภาษาจีน ๑๔) ภาษาอื่นๆ

อักษรปัลลวะ ถือว่าเป็นรูปอักษรที่เก่าที่สุด เท่าที่พบจารึกในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คำว่า ปัลลวะ เป็นชื่อของราชวงศ์หนึ่งซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในภาคใต้ของอินเดีย อักษรที่ใช้ในสมัย ของราชวงศ์นี้ จึงเรียกว่า อักษรปัลลวะ

อินเดียสมัยโบราณ เป็นประเทศที่มีความเจริญสูงสุด เป็นประเทศมหาอำนาจในด้านอารยธรรม ได้เผยแพร่อิทธิพลทางอารยธรรมออกสู่ประเทศใกล้เคียงทั้งทางบกและทางน้ำ โดยมีนักบวชในศาสนาและพ่อค้าวาณิช เป็นผู้นำอารยธรรมไปเผยแพร่ในถิ่นที่เดินทางไปค้าขายในต่างแดน เมื่อถึงบ้านใด เมืองใด พวกพ่อค้าวาณิชเหล่านี้ ก็หยุดพักปฏิบัติการกิจของตนเป็นระยะเวลาหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็ได้นำอารยธรรมใหม่ๆ ที่ตนมือออกเผยแพร่ ถ่ายทอดแก่ชนพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ทำให้สังคมท้องถิ่นนั้นๆ พัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญตามอารยธรรมของอินเดีย ทั้งทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ลัทธิความเชื่อทางศาสนา อักษรและภาษา เป็นต้น เราพบจารึกบ้านวังไผ่ ที่

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

จังหวัดเพชรบูรณ์ จารึกวัดมเหยงค์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกปากน้ำมูล ที่จังหวัดอุบลราชธานี จารึกกได้อัง ที่ประเทศกัมพูชา จารึกของพระเจ้าปुरुณวรรมัน ที่ประเทศอินโดนีเซีย จารึกพระเจ้ามหา นาวิกพุทธคุปะ ที่ประเทศมาเลเซีย จารึกปู ที่ประเทศพม่า และจารึกสฤปศิลา ที่ประเทศบรูไน เป็นต้น จารึกเหล่านี้เป็นอักษรปัลลวะ และเป็นจารึกที่มีอายุสมัยเก่าที่สุดของประเทศนั้นๆ นั้น หมายถึงว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ได้รับอารยธรรมทางด้านอักษรจากอินเดีย สมัยราชวงศ์ปัลลวะ ที่เจริญรุ่งเรืองทางตอนใต้ของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

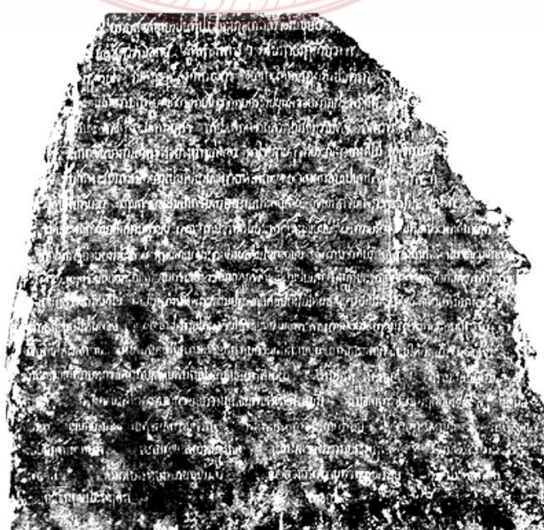
ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านอักษร จากประเทศ อินเดียในสมัยราชวงศ์ปัลลวะ จารึกบ้านวังไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นจารึกที่เก่าแก่ที่สุด เท่าที่พบในประเทศไทย ในขณะนี้ คือประมาณ พ.ศ.๑๐๙๓ (สันนิษฐานจากข้อความจารึกที่ว่า “พระองค์(พระเจ้าวรมันที่ ๑) ได้สร้างจารึกหลักนี้ในปีที่ขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ซึ่งตรงกับ พ.ศ.๑๙๐๓”) ฉะนั้น จึงถือว่า ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางด้านอักษรจากประเทศอินเดีย เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และอักษร ปัลลวะนี้เอง ที่เป็นต้นแบบให้วิวัฒนาการเป็นอักษรต่างๆ เช่น อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณ และวิวัฒนาการต่อไป เป็นอักษรไทยโบราณ อักษรไทยล้านนา และอักษรไทยน้อย เป็นต้น ตามลำดับ

๒.๑.๒ หลักฐานจารึกและคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาในเขตภาคตะวันออก และภาคใต้ตอนบน

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขต ภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน มีรายละเอียดดังนี้

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมฆาณคณิมาตรมีจำนวน ๘ หลัก ตั้งอยู่บริเวณรอบพระอุโบสถ ทั้งหมดมีเนื้อหาล้ำคลึงกัน คือ กล่าวถึงหนทางต่างๆ ที่จะทำให้นุชนมีความสุขโดยการทำ ความดี ละเว้นความชั่ว

แผนภาพที่ ๒ จารึกวัดอัมฆาณคณิมาตร ๑

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลงประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรร เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชื่อบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ฟ้าฟาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์ไบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ศิลาจารึกเขาน้อย ถูกกล่าวถึงในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. V ซึ่งในครั้งนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้คัดความเพียงบางส่วนของจารึกมาตีพิมพ์ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๓ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลข้อเขียนของ ศ. ยอร์ช เซเดส์และนำไปตีพิมพ์ลงในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔

แผนภาพที่ ๓ จารึกเขาน้อย

(๒) จารึกเขารัง พบที่เขารัง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว ศิลาจารึกเขารังนี้ ได้ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. V โดยในคราวนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้อธิบายถึงกลุ่มจารึกที่พบบนภูเขา ๓ ลูก ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี

จารึกจำนวน ๓ หลัก ที่ได้จากเขาแต่ละลูกนี้ ท่านได้กำหนดเลขทะเบียนไว้ดังนี้คือ จารึกเขารัง (K. ๕๐๕) จารึกเขาน้อย (K. ๕๐๖) และ จารึกเขาชมพู (K. ๕๐๗) แต่อย่างไรก็ตาม ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านและแปลเพียงจารึกเขารังเท่านั้น ส่วนจารึกเขาน้อย ท่านได้อ่านคำจารึกไว้บางส่วน ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ นายเชอเม แก้วคล้าย และนายบุญเลิศ เสนานนท์ ได้อ่านและแปลจารึกเขาน้อยนี้ ตีพิมพ์ในหนังสือ ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี ของกรมศิลปากร ส่วนจารึกเขาชมพูนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวว่าอ่านแทบไม่ออก รู้แต่เพียงว่าเป็นภาษาสันสกฤต ๒๘ บรรทัดเท่านั้น

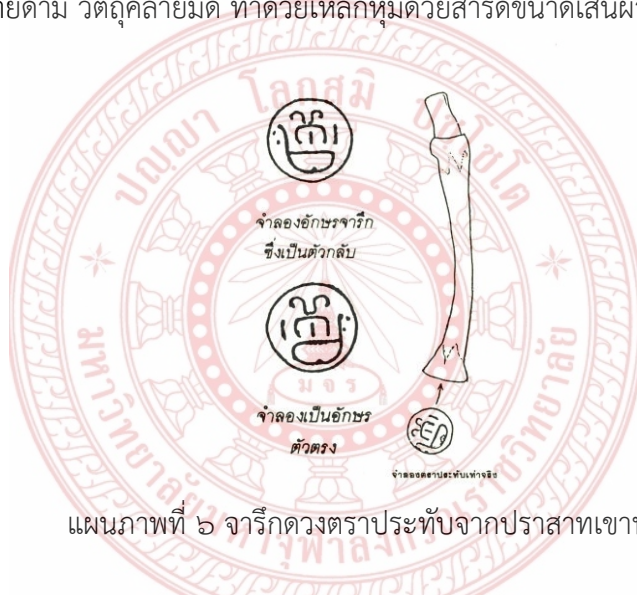
แผนภาพที่ ๔ จารึกเขารัง

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว จารึกหลักนี้ เดิมเรียกว่า “จารึกมเหศวรธรรมัน” ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกใน The Journal of the Siam Society เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ (ค.ศ. ๑๙๖๑) โดยบทความชื่อว่า “Bangkok Museum Stone Inscription of Mahendravarman” โดย B. Ch. Chhabra ซึ่งได้เล่าว่า เมื่อครั้งที่ได้เดินทางมาเยือนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร โดยมีศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เป็นผู้นำชมนั้น นาย Chhabra ได้เกิดความประทับใจในจารึกหลักหนึ่งที่จารด้วยภาษาสันสกฤตที่สวยงามจำนวน ๔ บรรทัด จึงได้ลงมืออ่านและแปล ต่อมาก็ได้มีการสอบถามเกี่ยวกับที่มาของจารึกหลักนี้ ก็ได้ความว่า จารึกนี้เดิมพบอยู่ที่บริเวณปราสาทเขาช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี (ปัจจุบันเป็น จังหวัดสระแก้ว)

แผนภาพที่ ๕ จารึกช่องสระแฉง

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว จารึกดวงตราประทับนี้ เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีได้พบ ขณะทำการขุดค้น ณ บริเวณปราสาทเขาน้อย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ลักษณะของจารึกเป็นดวงตราประทับรูปวงกลม อยู่ที่ปลายด้าม วัตถุคล้ายมีด ทำด้วยเหล็กหุ้มด้วยสำริดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ มิลลิเมตร

แผนภาพที่ ๖ จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย

(๕) จารึกทวระลมหิม พบที่ทวระลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอตาพระยา) จังหวัดสระแก้ว ศิลาจารึกหลักนี้มีสภาพชำรุดมาก ข้อความในด้านที่ ๒ อักษรลบเลือนอ่านไม่ได้เลย

แผนภาพที่ ๗ จารึกทวระลมหิม

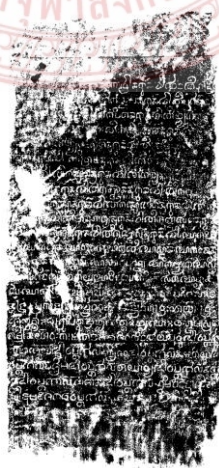
(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอตาพระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้

รายงานไว้ในหนังสือชุด Inscriptions du Cambodge vol. VII ว่า จารึกหลักนี้พบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ (ค.ศ. ๑๙๕๕) ในเขตอำเภอรัญประเทศ โดย ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ซายาในพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภุรณราชบริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต หรือ เสด็จในกรมฯ ซึ่งต่อมาได้นำมามอบให้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ส่วนในหนังสือ จารึกในประเทศไทย กล่าวว่าศิลาจารึกหลักนี้ได้มาจากบ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี (จากการตรวจสอบของคณะกรรมการพัฒนาฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย พบว่าพื้นที่ที่กล่าวถึงนี้ ปัจจุบันคือบ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอดาพระยา)

แผนภาพที่ ๘ จารึกบ้านพังพวย

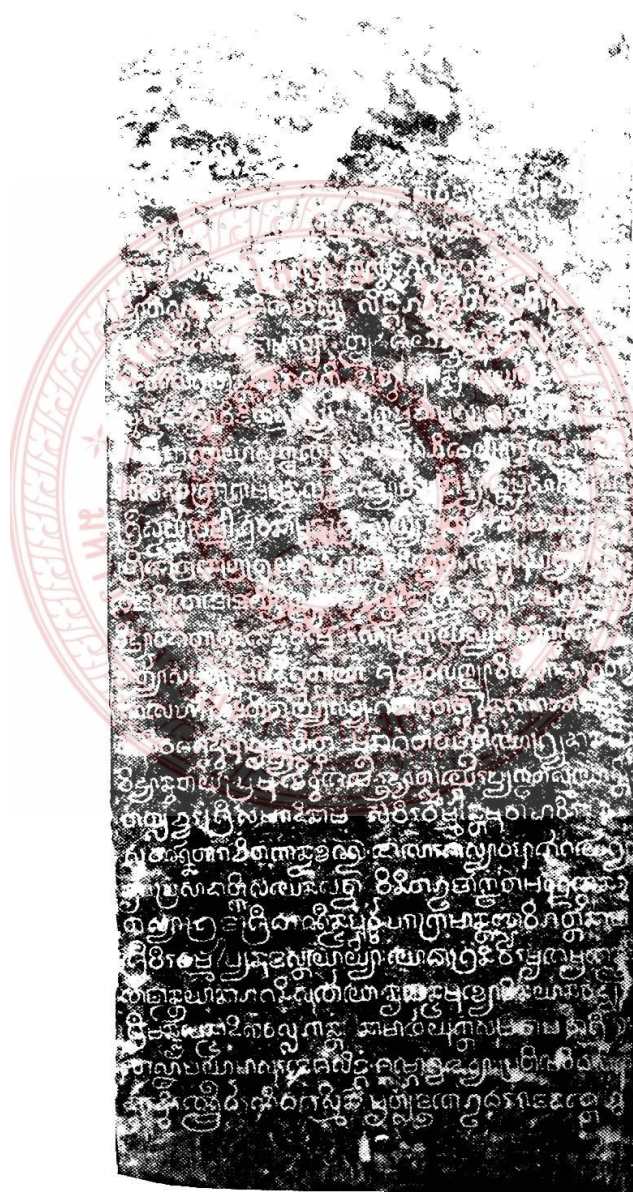
(๗) จารึกปราสาททพเสียม ๑ พบที่ปราสาททพเสียม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จารึกปราสาททพเสียมหลักนี้ จารึกอักษรอยู่บนหลักประตูด้านทิศเหนือของปราสาทองค์กลาง เมื่อพิมพ์ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ ใช้ชื่อว่า “หลักที่ ๑๒๕ จารึกบนหลักประตูที่ปราสาททพเสียม อำเภอรัญประเทศจังหวัดปราจีนบุรี” ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านแปลและเขียนคำอธิบายไว้ในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. VI

แผนภาพที่ ๙ จารึกปราสาททพเสียม ๑

(๘) จารึกปราสาททพเสียม ๒ พบที่ปราสาททพเสียม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จารึกปราสาททพเสียมหลักนี้ เป็นจารึกบนหลักประตูด้านทิศใต้ของปราสาทองค์

กลาง จารึกเป็นภาษาสันสกฤต ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ กล่าวรวมกับจารึกหลักเลขที่ ๑๒๕ (ปจ. ๗) สรุปความว่า จารึกนี้เหมือนกับจารึกภาษาสันสกฤตที่ปราสาทสังแกโงง (Saṅkè Koṅ) แต่การใช้ตัวสะกดมักจะผิดพลาดมากกว่าการจารึกอักษรติดต่อกัน แต่ละบรรทัดจะเป็นลักษณะของคำ ประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แต่ถ้าแยกอักษรข้อความในจารึกแต่ละบรรทัดออกเป็นบาทคาถาแล้ว จะเป็นบทร้อยกรองซึ่งประกอบด้วยฉันทลักษณ์ต่างๆ ดังนี้คือ โสลกที่ ๑, ๘ และ ๙ เป็นอุเพนทริวิเชียรฉันท์ โสลกที่ ๒-๕, ๗ และ ๑๑-๑๓ เป็นอินทริวิเชียรฉันท์ โสลกที่ ๖ และ ๑๐ ในอุปะชาติฉันท์

แผนภาพที่ ๑๐ จารึกปราสาททัพเสียม ๒

(๙) จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสีชมพู ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ราวเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นางน้ำผึ้ง ทวาศักแว่น

ราชวรบ้านเลขที่ ๒๔ หมู่ ๒ บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี (ขณะนั้น) ได้พบจารึกหลักนี้ขณะกำลังไถนา จึงได้นำมาถวายไว้ที่สำนักสงฆ์วัดกุดแต่ ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ต่อมาภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้จัดทำสำเนาของจารึกหลักนี้ โดยเรียกว่า “จารึกวัดกุดแต่” และได้จัดส่งสำเนาจารึกดังกล่าวให้แก่หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙ แต่เนื่องจากสำเนาจารึกไม่ชัดเจนพอที่จะแปลให้ได้ใจความ ดังนั้น นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ หัวหน้างานบริการหนังสือภาษาโบราณ และ นายเทิม มีเต็ม หัวหน้าสายงานจารึก พร้อมด้วย อาจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงได้ร่วมกันเดินทางไปทำสำเนาจารึกหลักนี้ใหม่อีกครั้ง ระหว่างวันที่ ๙-๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐

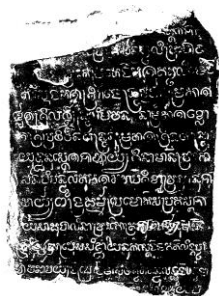
แผนภาพที่ ๑๑ จารึกพระเจ้าวรมันที่ ๒

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา จังหวัดสระแก้ว ศิลาจารึกนี้ เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้สำรวจและจัดทำสำเนาครั้งสุดท้ายเมื่อตุลาคม ๒๕๒๒ เมื่อนำคำอ่าน-แปลพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๔ กันยายน ๒๕๒๓ นั้นใช้ชื่อเรียกว่า “ศิลาจารึกภาษาขอมวัดตาพระยา” แต่การจัดพิมพ์จารึกในประเทศไทยครั้งนี้ คณะกรรมการดำเนินงาน กำหนดให้ใช้ชื่อใหม่ว่า จารึกวัดตาพระยา

แผนภาพที่ ๑๒ จารึกวัดตาพระยา

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขว) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ได้นำศิลาจารึกหลักนี้มาจากวัดมะกอก ตำบลโคกแขว (ข้อมูลใหม่ว่า ตำบลทัพเสด็จ) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว และได้นำมามอบให้กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๕-๗ กรกฎาคม ๒๕๐๘ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ให้เลขทะเบียนเป็นเลขที่ ๑๓/๒๕๑๐ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ลงทะเบียนไว้ในหนังสือ ศิลาจารึกประเทศเขมร (Inscriptions du Cambodge) เลขที่ K. ๙๙๙ แต่ยังมีได้อ่าน-แปล ศิลาจารึกหลักนี้ได้เคยมีผู้อ่าน-แปลครั้งแรกในคราวแสดงนิทรรศการศิลปกรรม จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ถึง ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๔ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แต่การอ่านครั้งนี้ยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งคงจะเป็นเพราะต้องกระทำด้วยความเร่งรีบ และมีได้ตีพิมพ์เป็นหลักฐานทางวิชาการ ต่อมา นางสาวอุไรศรี วรรณสิน ได้อ่าน-แปลและพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ ใช้ชื่อเรื่องว่า “คำอ่านศิลาจารึก ตำบลโคกแขว จังหวัดปราจีนบุรี” แต่ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้เปลี่ยนไปใช้ชื่อจารึกตามสถานที่พบ จึงใช้ชื่อว่า ศิลาจารึกวัดมะกอก

แผนภาพที่ ๑๓ จารึกวัดมะกอก

(๑๒) จารึกสตักก๊อกรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีได้นำศิลาจารึกหลักนี้ มามอบให้ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ อ่าน-แปล เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หลักจารึกจึงอยู่ในความดูแลรักษาของกองหอสมุดแห่งชาติ ตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และเนื่องจากกรมศิลปากรมีความประสงค์จะให้ศิลาจารึก ซึ่งจัดไว้เป็นโบราณวัตถุ ได้อยู่ในความ รับผิดชอบของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตามกฎหมาย จารึกสตักก๊อกรมหลักนี้ จึงได้ย้ายไปจัด แสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จนถึงปัจจุบัน จารึกสตักก๊อกรมหลักนี้ เมื่อพิมพ์เผยแพร่ ใน วารสารศิลปากร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ใช้ชื่อเรื่องว่า “คำอ่านศิลาจารึกสตักก๊อ กรม อักษรและภาษาขอม” ซึ่งนายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่าน ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ นายทองสืบ ศุภะมาร์ค และนายอำไพ คำโท เป็นผู้แปลและตรวจแก้คำอ่าน การจัดพิมพ์จารึกใน ประเทศไทยครั้งนี้ นายอำไพ คำโท ได้แก้ไขคำอ่าน-แปลใหม่ให้สมบูรณ์ถูกต้องมากขึ้น และให้ชื่อใหม่ ว่า จารึกสตักก๊อกรม

แผนภาพที่ ๑๔ จารึกสตักก๊อกรม ๑

(๑๓) จารึกสตักก๊อกรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพรวัว ตำบลโคกสูง กิ่ง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว เมื่อแรกได้จารึกหลักนี้เข้ามา กรุงเทพฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้เก็บรักษาจารึกหลักนี้ไว้ใน หอพระสมุดวชิรญาณ คืออาคารพระที่นั่งศิวิไลย์ขนิมมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ต่อมา เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ หลักจารึกนี้ถูกไฟไหม้พร้อมกับโรงละครของกรมศิลปากร ทำให้เนื้อศิลาแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย กรมศิลปากรจึงให้นายอาภรณ์ ณ สงขลา เจ้าหน้าที่กอง โบราณคดีดำเนินการอนุรักษ์ ซ่อมเสริมเนื้อศิลาส่วนที่แตกหักเสียหาย พร้อมทั้งเติมเส้นอักษรจารึกให้ เต็ม ตามอย่างอักษรจารึกของเดิม ที่ปรากฏอยู่ในสำเนาจารึก เสร็จสมบูรณ์เมื่อ มีนาคม ๒๕๑๑ ขณะที่ยังซ่อมจารึกไม่เสร็จ นายปรีดา ศรีชลาลัย ได้อ่าน-แปลเศษจารึกส่วนหนึ่งซึ่งแตกออกเป็นก้อน ใหญ่ มีอักษรข้อความอยู่ในระหว่างด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๙-๒๗ จารึกเป็นภาษาเขมร และพิมพ์เผยแพร่ ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ใช้ชื่อว่า “หลักที่ ๕๗ จารึกปราสาทสตักก๊อกรม ณ อรัญประเทศ” แต่

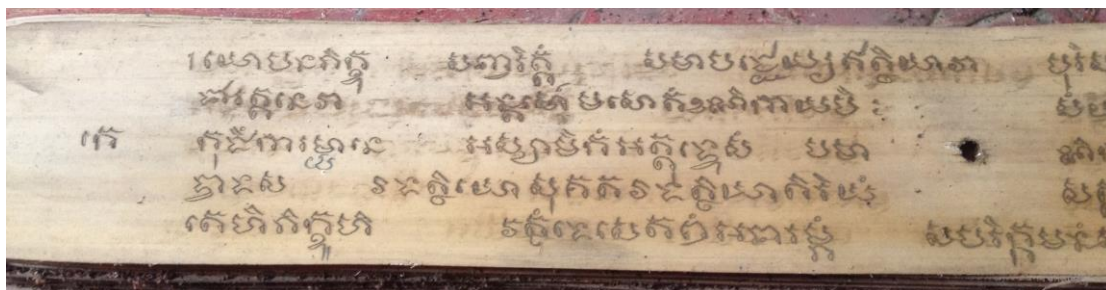
การจัดพิมพ์จารึกในประเทศไทยครั้งนี้ ใช้ชื่อว่า จารึกสตึกก๊กอกรรม ตามนามของปราสาทที่ประดิษฐานจารึกนั้น การพิมพ์จารึกครั้งนี้ นายเชอเม แก้วคล้าย ได้ดำเนินการถ่ายถอดคำจารึก และแปลส่วนที่เป็นภาษาสันสกฤตก่อน ต่อมาได้แปลคำจารึกภาษาเขมรจากฉบับภาษาอังกฤษของ R.C. Majumdar ในหนังสือ Inscription of Kambuja ทำให้การอ่าน-แปลจารึกหลักนี้สำเร็จครบถ้วนทั้ง ๔ ด้าน

แผนภาพที่ ๑๕ จารึกสตึกก๊กอกรรม ๒

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

- (๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี
- (๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

แผนภาพที่ ๑๖ คัมภีร์ใบลานวัดลำดวล

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กเณอ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

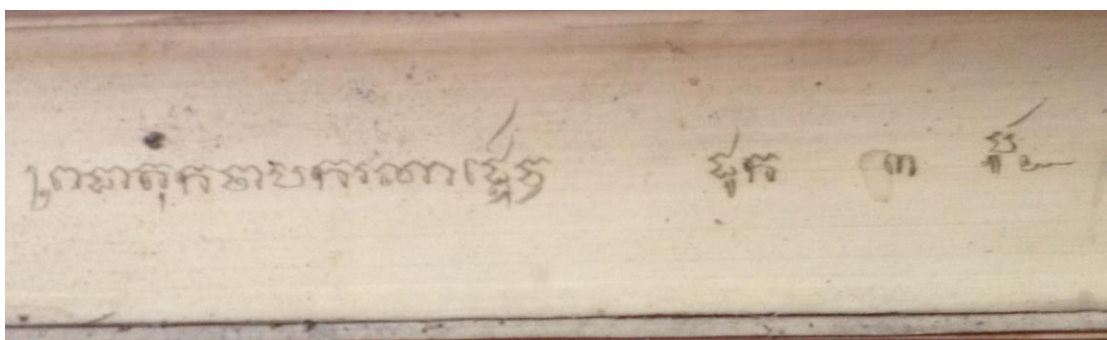

แผนภาพที่ ๑๗ คัมภีร์ใบลานวัดปากคลองบางขนาก

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

แผนภาพที่ ๑๘ คัมภีร์ใบลานวัดบ้านแลง

๖) จังหวัดเพชรบุรี จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขابันไดอิฐ พบที่ถ้ำเขابันไดอิฐ ตำบลไร่ดอน อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี จารึกหลักนี้นายประสาร บุญประคองเป็นผู้อ่าน โดยมีการตีพิมพ์ลงในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๖ ตอนที่ ๒ ในพ.ศ. ๒๕๒๑ โดยเรียกว่า “หลักที่ ๒๒๙ จารึกบนฐานพระพุทธรูป” เนื้อหาโดยสังเขป เป็นคาถาภาษาบาลีพร้อมคำแปล ความว่า “ไม่มีสุขแก่ผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ”

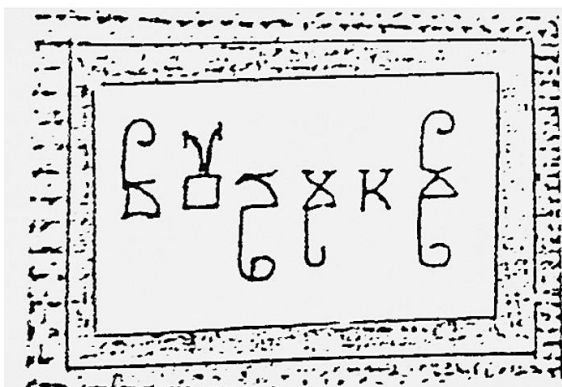

แผนภาพที่ ๑๙ จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขابันไดอิฐ

๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

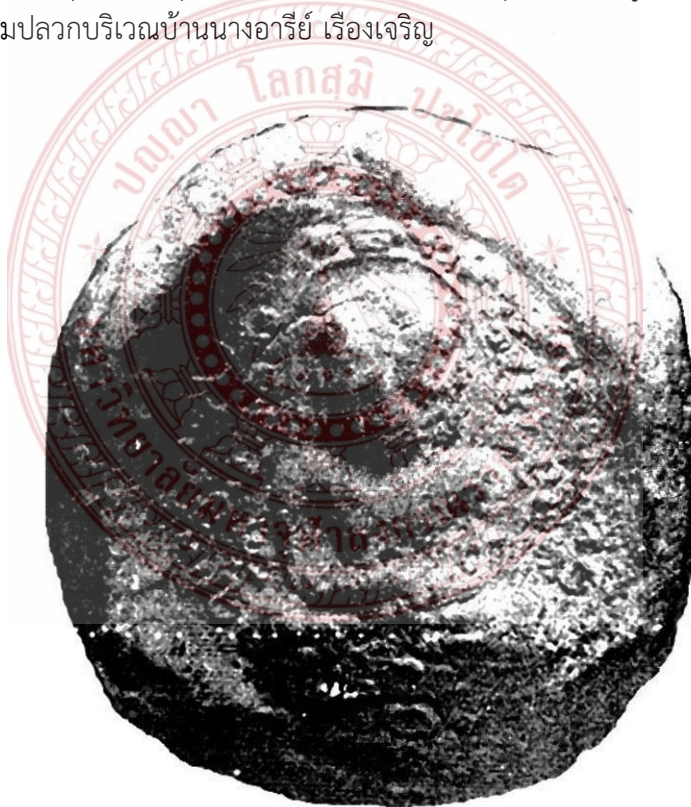
(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกหลักนี้เป็นจารึกบนฐานพระพุทธรูปนาคปรกสัมฤทธิ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้มาจากวิหารวัดหัวเวียง (ปัจจุบันคือ วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะเสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองชายทะเลภาคใต้ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ (พุทธศักราช ๒๔๔๗)

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นตราประทับเพื่อกิจใดกิจหนึ่ง โดยจารึกไว้ว่า “วริสมุทราโพธิ” ซึ่งแปลความได้หลายแบบคือ แปลว่า “การตรัสรู้คือเครื่องหมายแห่งการทำลายล้าง (อาจหมายถึง ทำลายล้างมลทิน หรือ ความไม่รู้)” หรือ “ยินดีที่เป็นที่รู้จัก” หรือ “ประทับเป็นเครื่องหมาย”

แผนภาพที่ ๒๐ จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้เป็นคาถาที่จารึกอยู่รอบองค์พระซุ้มศรีวิชัย พิมพ์ต่อ ซึ่งเป็นพระพิมพ์ดินเผา เนื้อแกร่งแน่น มีสีฐานทรงกลมครึ่งซีก ซึ่งวงการนักเลงพระหรือวงการพระเครื่องเรียกกันติดปากว่า “พระเม็ดกระดุมศรีวิชัย” เพราะมีรูปร่างกลมหลังอูมูนูนคล้ายเม็ดกระดุม ด้านหน้ารอบองค์พระยกขอบขึ้นมาคล้ายยกซุ้ม ต่ำลงมาจากขอบที่ยกขึ้นมาเล็กน้อย ปรากฏเป็นองค์พระ รอบองค์พระมีจารึก เย ธมมา ซ้อนกัน ๒ ชั้น ทั้งด้านซ้ายขวา เหนือพระเศียรมีเส้นประภาณทล องค์พระประทับนั่งในปางสมาธิลอยนูนขึ้นมาจากพื้น องค์นี้เป็นพิมพ์ต่อ คือ มีพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยมมน พระนลาฏกว้าง พระเกศแบนเตี้ย ไรพระศกเป็นติ่งแบนๆ เล็กๆ พระกรรณยาวลงจรดพระอังสะ พระบาทขวาวางทับพระบาทซ้าย ประทับเหนือบัว ๒ ชั้น ชั้นบนเป็นบัว ๗ กลีบ ชั้นล่าง ๒ กลีบ เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ พระซุ้มศรีวิชัยนี้ถูกค้นพบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่เนินจอมปลวกบริเวณบ้านนางอารีย์ เรื่องเจริญ

แผนภาพที่ ๒๑ จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้เป็นคาถาที่จารึกอยู่รอบองค์พระซุ้มศรีวิชัย ซึ่งเป็นพระพิมพ์ดินเผา เนื้อแกร่งแน่น มีสีฐานทรงกลมครึ่งซีก ซึ่งวงการนักเลงพระหรือวงการพระเครื่องเรียกกันติดปากว่า “พระเม็ดกระดุมศรีวิชัย” เพราะมีรูปร่างกลมหลังอูมูนูนคล้ายเม็ดกระดุม ด้านหน้ารอบองค์พระยกขอบขึ้นมาคล้ายยกซุ้ม ต่ำลงมาจากขอบที่ยกขึ้นมาเล็กน้อย ปรากฏเป็นองค์พระ รอบองค์พระมีจารึก เย ธมมา ซ้อนกัน ๒ ชั้น ทั้งด้านซ้ายขวา เหนือพระเศียรมีเส้นประภาณทล องค์พระประทับ

นั่งในปางสมาธิลอยนูนขึ้นมาจากพื้น องค์นี้เป็นพิมพ์ชลุต เนื่องจากลักษณะองค์พระชลุตกว่าพิมพ์ต้อ มีไรพระศกเป็นติ่งกลม ลักษณะอื่นๆ คล้ายคลึงกับพระพิมพ์ต้อ เป็นศิลปะที่ผสมผสานระหว่างศิลปะทวารวดีกับศรีวิชัย อายุสมัยคงสร้างในยุคเดียวกัน เพราะพบจากกรุพร้อมกัน ลักษณะความเก่าแก่ของมวลสารไม่แตกต่างกัน ลักษณะของพระพิมพ์ชลุตนี้คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปศิลาทรายแถบที่พระระเบียงพระธาตุไชยา ซึ่งเป็นศิลปะศรีวิชัยผสมอุททองตอนปลาย พระขุ่มศรีวิชัยนี้ถูกค้นพบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่เนินจอมปลวกบริเวณบ้านนางอารีย์ เรื่องเจริญ

แผนภาพที่ ๒๒ จารึกเขมรมาๆ บนพระขุ่มศรีวิชัย ๒

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลปะจารึกหลักนี้ได้มาจากวัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดย นายประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ หัวหน้างานการศึกษาและประชาสัมพันธ์ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้ทราบว่า ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) ณ สวณโมกขพลาราม มีจารึกที่พบใหม่ จึงได้ไปขออนุญาตทำการอัดสำเนาศิลปจารึกและถ่ายภาพ ได้สอบถามที่มาของศิลปจารึก ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) ณ สวณโมกขพลาราม มีจารึกที่พบใหม่ จึงได้ไปขออนุญาตทำการอัดสำเนาศิลปจารึกและถ่ายภาพ

แผนภาพที่ ๒๓ จารึกวัดจำปา

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการพิมพ์เผยแพร่คำอ่านใน วารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๓) ชื่อบทความ “คำอ่านศิลาจารึกอักษรและภาษาไทย ได้มาจากวัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยมี ประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบาย ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอพระสมุดวชิราวุธ กรุงเทพมหานคร จารึกหลักนี้เป็นจารึกภาษาไทยหลักแรกที่พบในภาคใต้ จึงมีข้อสันนิษฐานว่า ตัวอักษรสุโขทัยแพร่ไปสู่อยุธยา ล้านนา ลาว และพม่าพร้อมกับพุทธศาสนานิกายรามัญวงศ์ในสมัยพระยาสิทธิ

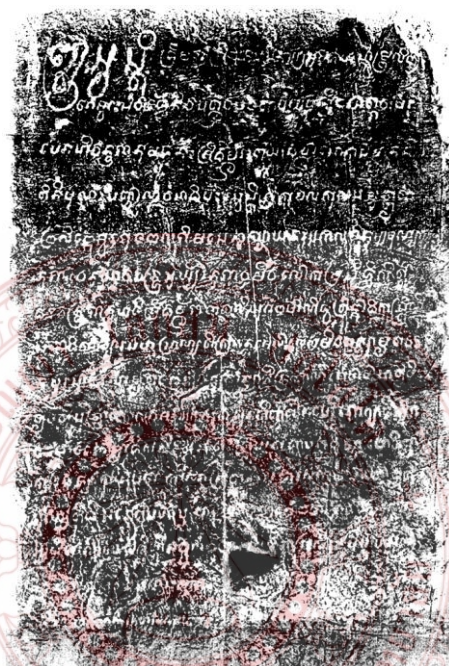
แผนภาพที่ ๒๔ จารึกวัดตะพาน

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลาจารึกหลักนี้ เดิมอยู่ที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายเอื้อน สุรทิน ปลัดอำเภอไชยา ได้นำศิลาจารึกนี้ไปเก็บรักษาไว้ที่วัดสมุหนิมิต นายวิكتور เคนดี ได้ถ่ายภาพและทำสำเนาจารึกมอบให้แก่กองโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

แผนภาพที่ ๒๕ จารึกวัดสมุหนิมิต

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลปจารึกนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้มาจากวัดหัวเวียง (ปัจจุบันคือ วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พร้อมกับจารึก สฎ. ๓ (รายละเอียดอื่นๆ ดูเพิ่มเติมใน ประวัติจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ สฎ. ๓) การพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำคำอ่าน-แปลของ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มาพิมพ์ไว้ ซึ่งอ่านได้เพียง ๘ บรรทัดเท่านั้น

แผนภาพที่ ๒๖ จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑

(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้มาจากวัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พร้อมกับจารึก สฎ. ๔ ขณะเสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองชายทะเลภาคใต้ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) เมื่อแรกพบศิลปจารึกนี้ปักอยู่ห่างจากวัดเวียงไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑ เส้น ไกลฝั่งกำแพงซึ่งยาวไปตามทิศเหนือและใต้ ที่ใกล้จารึกปักอยู่นั้นมี เทวรูป ๑ องค์อยู่ทางเหนือ หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก และมีศิลปจารึกอีกหลักหนึ่ง คือ จารึก สฎ. ๔ อยู่ไปทางทิศเหนือของเทวรูป ห่างประมาณ ๓๐ ศอก วางนอนอยู่ มีขนาดใหญ่กว่าจารึกที่ปักอยู่นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวรสิทธิเสวีวัตร (ไต้ฮัก) ซึ่งเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลชุมพรอยู่ในขณะนั้น จัดส่งขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ พร้อมกันนั้น มีจารึกทั้งสองหลักกับพระพุทธรูปนาคปรกในพระวิหาร คือจารึก สฎ. ๓ สฎ. ๔ และ สฎ. ๙

แผนภาพที่ ๒๗ จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามละวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลาปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

๒.๒ จัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณ

๒.๒.๑ วิธีการรวบรวมและการจัดเก็บคัมภีร์ใบลาน

การที่จะรวบรวมประเด็นสำคัญ คือ การเรียนรู้ “ส่วนประกอบคัมภีร์ใบลาน” เป็นเบื้องต้นดังนี้

๑. ส่วนประกอบคัมภีร์ใบลาน มีรายละเอียดตามแผนภูมิดังนี้

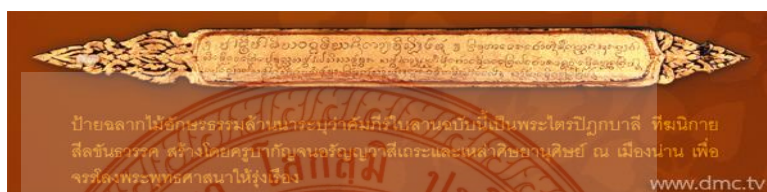
แผนภาพที่ ๒๘ ส่วนประกอบคัมภีร์ใบลาน

ผ้าห่อคัมภีร์ คนสมัยก่อนมีความเชื่อว่า ผู้ชาย จารัณัม (เขียนธัมม) ส่วนผู้หญิงถวายผ้าห่อคัมภีร์ ก็จักมีอานิสงส์แห่งการสร้างธัมม เช่นเดียวกับ การจารธัมม ผ้าห่อคัมภีร์มีหลายชนิดแล้วแต่ศรัทธาของผู้สร้าง เช่นผ้าชิ้น ผ้าลายขีด ผ้าทอยกดอกผ้าทอยกดิน ผ้าไหม และผ้าต่วน เป็นต้น

แผนภาพที่ ๒๙ ผ้าห่อคัมภีร์

ไม้ฉลาก ในภาษาไทยกลาง เป็นไม้ที่บอกถึงผู้สร้าง วันเดือนปีที่ สร้าง สถานที่สร้าง ของคัมภีร์ใบลาน มีหลากหลายลักษณะทั้งลงสีทอง และ สีไม้ธรรมชาติ

แผนภาพที่ ๓๐ ไม้ฉลาก

ใบลาน จะถูกบันทึกด้วยอักษรโดยใช้เหล็กจาร แล้วจะถูกมัดรวมเป็นผูก โดยทั่วไปจะนับ ๒๔ ลานเป็นเกณฑ์ เมื่อจารครบ ๒๔ ลาน จะมัดรวมกันเรียกว่า “๑ ผูก” หากเนื้อหาที่จารยาวเกินไป ก็จะขึ้นผูกใหม่ คัมภีร์มัดหนึ่งจึงมีจำนวนผูกมากน้อยต่างกัน บางเรื่องอาจจบเพียง ๔ ผูกแต่บางเรื่องอาจยาวถึง ๒๐-๓๐ ผูกก็ได้ ผูกสุดท้ายพิเศษกว่าผูกอื่น ๆ เพราะโดยมากมีความยาวเกิน ๒๔ ลาน ส่วนที่เกินนับเป็นจำนวนลาน เช่นมี ๒๘ ลาน เรียกว่า ๑ ผูก ๔ ลาน เป็นต้น เมื่อจะมัดใบลานรวมเป็นผูกก็จะใช้ “สายสนอง” คือ โหมหรือด้ายเป็นหูร้อยผูกใบลาน โดยร้อยตามรูที่เจาะเอาไว้ทางริมซ้ายเพียงข้างเดียว เรียกว่า “ร้อยหู” เมื่อจะอ่านคัมภีร์ก็คลายสายสนองออก และดึงเข้าให้แน่นสนิทเมื่ออ่านเสร็จแล้ว ใบลาน มีชื่อเรียกต่างกันตามลักษณะทางกายภาพ

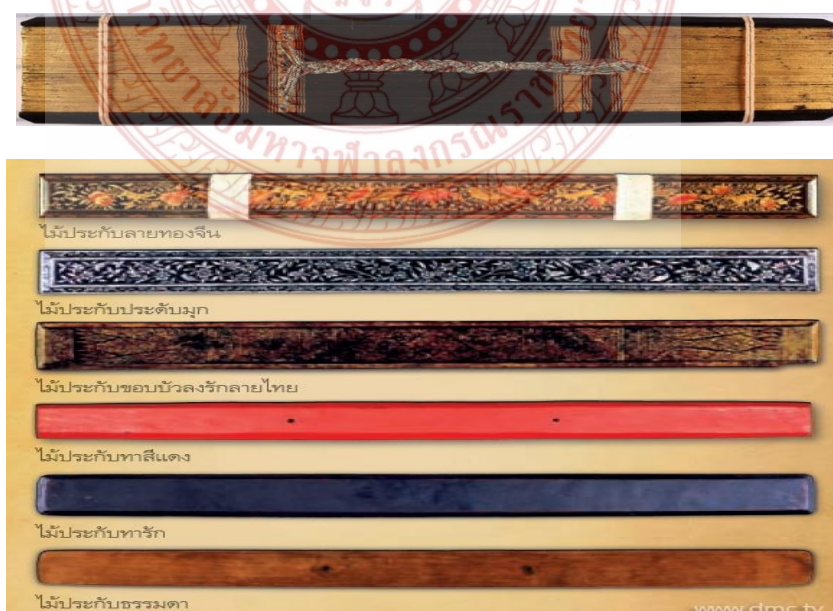

แผนภาพที่ ๓๑ ใบลาน

ชื่อฉบับ	ภาพคัมภีร์ใบลาน	เอกลักษณ์
คัมภีร์ใบลานฉบับทองทิพย์		ขอบคัมภีร์ทำทองทิพย์ทั้ง ๔ ด้าน
คัมภีร์ใบลานฉบับทองขาว		ขอบคัมภีร์ด้านข้างวางยาวทำขาวตรงกลางทำทองขาว ๒ ข้าง
คัมภีร์ใบลานฉบับทองรัก		ขอบคัมภีร์ทำรักตรงกลางทำทองขาว ๒ ข้าง
คัมภีร์ใบลานฉบับรักทิพย์		ขอบคัมภีร์ทำรักทิพย์ทั้ง ๔ ด้าน
คัมภีร์ใบลานฉบับลานดิบ		ขอบคัมภีร์ไม่มีการตกแต่ง

แผนภาพที่ ๓๒ คัมภีร์ใบลาน

จัดเก็บจะมี “ไม้ประกบ” ขนาบ ๒ ข้าง เป็นปกหน้าและปกหลัง ลักษณะเป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างยาวเท่าใบลาน และหนาประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร ส่วนใหญ่ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้จันทร์ อาจมีการตกแต่งให้สวยงาม มีมากมายหลายประเภทเรียกตามลักษณะของวัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง เช่น ไม้ประกบไม้สักธรรมดา ไม้ประกบแกะสลัก ไม้ประกบประดับมุก ไม้ประกบประดับเกล็ดหอย ไม้ประกบประดับงา ไม้ประกบประดับกระจก ไม้ประกบลายทองจีน ไม้ประกบทาสีแดง ไม้ประกบรักทิพย์หรือทาสีดำ เป็นต้น

แผนภาพที่ ๓๓ ไม้ประกบ ประกบบนและล่างคัมภีร์ใบลาน

กลวิธีอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานแบบยั่งยืน คณะผู้วิจัยได้ยึดรูปแบบตามฉบับวัดสูงเม่นตาม
ตารางที่ ๑ ดังนี้

ที่	ธัมม์ (ศาสตร์)	ความหมาย	วินัย (กลวิธี)
๑	ศรัทธา	ต้องการ อนุรักษ์	สร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์คัมภีร์ ดังนี้ ● เชิญคนที่มีชื่อเสียง หรือ ภาพลักษณ์ดี มาร่วมรักษาคัมภีร์
๒	ศีล	วางแผน	บริหารแบบมีระบบ ● จัดให้มีคณะกรรมการบริหารและดำเนินการ ● กำหนดแผนการดำเนินการประจำปี/ กำหนดระเบียบ ดำเนินการ
๓	สมาธิ	อนุรักษ์	ทำให้คนมาทำกัมมัฏฐาน หรือ สนใจ คัมภีร์ธรรม และเนื้อหาใน คัมภีร์ธรรม ด้วยวิธีการทางความเชื่อ ได้แก่ ● ประเพณีตากธรรม
๔	ปัญญา	แหล่งเรียนรู้/ สร้างเครือข่าย	ทำให้คนเข้าถึงธรรม ด้วยวิธีการ ● จัดทำแหล่งเรียนรู้การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานด้วยมิติทาง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ดังนี้ ● พิพิธภัณฑ์คัมภีร์ใบลาน เฉลิมพระเกียรติ ● หอพระไตรปิฎกอักษรขอมภาษาล้านนา ● หอธัมมคัมภีร์ใบลาน และ สร้างเครือข่าย ปัญญา ● Website, E-Museum, Facebook, ect.... ● โครงการจัดตั้งสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน เฉลิมพระ เกียรติ ๖๐ พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ รับ ASIAN ปี ๕๘
๕	เมตตา	ถ่ายทอด/ เผยแพร่	นำความสุขที่ได้จากการเรียนรู้สู่สาธารณะชนเพื่อให้เกิดความ ยั่งยืนในการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานและภูมิปัญญาท้องถิ่น ● พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางการอนุรักษ์คัมภีร์ ● จัดโครงการสร้างมัลคนายก และ มัคคุเทศก์ วัดสูงเม่น ● เผยแพร่ความรู้ด้านภาษาล้านนาและการอนุรักษ์คัมภีร์ทั้งใน วัดและในสถานศึกษา ● จัดอบรมศิลปะคัมภีร์ใบลาน (ห่อผ้าคัมภีร์ จารธัมม์ ฯลฯ) ● เผยแพร่ทางสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต ● ร่วมอบรม เสวนา เผยแพร่การอนุรักษ์คัมภีร์ในเวทีต่าง ๆ ● ส่งวัดเข้าประกวด และ รับการประเมิน

๒.๒.๒ วิธีการรวบรวมและการจัดเก็บสำเนาจารึก

สำเนาจารึกจารึกที่พบในประเทศไทยมีมาก ถ้ารวมถึงจารึกที่ฐานพระพุทธรูปด้วยแล้ว มีมากกว่า ๑,๒๐๐ หลัก จารึกชิ้นเล็กๆ สามารถเคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ จารึกบางหลักเป็นศิลาก้อนใหญ่ ติดเป็นกรอบประตู หรือกรอบหน้าต่างปราสาทโบราณสถาน บางหลักจารึกที่ผนังถ้ำตามภูเขา จารึกเหล่านี้ ไม่สามารถทำการเคลื่อนย้ายนำไปรวมในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ และนักภาษาโบราณก็ไม่สามารถเดินทางเข้าไปอ่านแปลได้ ฉะนั้น จึงมีวิธีการทำสำเนาจารึกเพื่อคัดลอกตัวอักษรที่ปรากฏในจารึกเหล่านั้น รวบรวมไว้ที่หอสมุดแห่งชาติเป็นหลักฐานและข้อมูลให้นักภาษาโบราณได้อ่านแปล เพื่อพิมพ์เผยแพร่ข้อความที่ปรากฏในจารึกต่อไป

ขั้นตอนการทำสำเนาจารึกการทำสำเนาจารึกคือการคัดลอกกรู้อักษรจากจารึกซึ่งทำได้ ๒ วิธี คือ ๑. คัดลอกโดยการทำสำเนา ๒. คัดลอกโดยการถ่ายภาพ

คัดลอกโดยการทำสำเนามักใช้กับจารึกที่เป็นหลักศิลา การคัดลอกโดยวิธีนี้ ค่อนข้างยาก เพราะต้องมีอุปกรณ์เครื่องมือในการคัดลอก อันประกอบด้วย ๑. ลูกประคบที่ทำด้วยผ้าและสำลี ๒. หมึกจีนสีดำ ๓. แปรงสำหรับชุบหมึก ๔. แปรงสำหรับตบกระดาษ ๕. กระดาษสา ๖. กระบอกจากฉินน้ำ ๗. อุปกรณ์อื่นๆ เช่น ถัง หรือขันน้ำ และกระดาษขาว เป็นต้น

เมื่อพบหลักศิลาจารึก ผู้พบต้องสำรวจให้แน่นอนว่า มีอักษรที่หน้าๆ ละกี่บรรทัด ก่อนทำการคัดลอกกรู้อักษร ด้วยวิธีการทำสำเนาต้องทำความสะอาด ใช้น้ำล้างหลักศิลา ถูด้วยแปรงเพื่อให้เศษดินออกจากร่องของกรู้อักษร หลังจากนั้น จึงนำกระดาษสามาทาที่หน้าหลักศิลาที่มีกรู้อักษร แล้วฉินน้ำที่กระดาษให้เปียกทั่วทั้งหน้า ใช้แปรงตบกระดาษสาที่เปียกนั้น ให้จมลงในร่องอักษรจนแน่นสนิท อย่าให้มีฟองอากาศอยู่ภายในร่องอักษร เมื่อเห็นว่า กระดาษสาจมลงในร่องอักษรดีแล้ว ก็หยุดรอจนกว่ากระดาษจะแห้งเกือบสนิท เมื่อกระดาษแห้งพอสมควรแล้ว ขั้นตอนต่อไปใช้แปรงชุบหมึกทาที่ลูกประคบ เมื่อเห็นว่า หมึกซึมเกินไป ให้นำลูกประคบที่ชุบกระดาษอื่นซีก ๑-๒ ครั้งก่อนก็ได้ แล้วจึงนำลูกประคบไปลูบที่หน้ากระดาษเบาๆ ลูบจนทั่วหน้ากระดาษที่มีตัวอักษร กระดาษที่ถูกหมึกจะเป็นสีดำ ส่วนกระดาษที่หย่อนลงในร่องอักษร จะไม่ถูกหมึก จะเป็นสีขาว นั่นคือกรู้อักษรที่ปรากฏในศิลาจารึก และเป็นอันเสร็จกรรมวิธีคัดลอกกรู้อักษรด้วยการทำสำเนา การคัดลอกด้วยการถ่ายภาพเป็นอีกกรรมวิธีหนึ่ง ที่จะคัดลอกกรู้อักษรจารึกเพื่อส่งไปให้นักภาษาโบราณ อ่านแปล ก่อนอื่นต้องมีอุปกรณ์คือ กล้องถ่ายรูป พร้อมทั้งฟิล์ม และแบงเม็ตเล็กๆ ที่ใช้สำหรับหาหน้าในสมัยโบราณ หลังจากชำระล้างหลักศิลาจารึกให้สะอาด ปราศจากเศษดินแล้ว เมื่อหลักศิลาแห้งแล้ว ใช้แปรงหาหน้าศิลาที่มีอักษรให้ทั่ว เพื่อให้แบงตกลงในร่องอักษร หลังจากนั้น ใช้ผ้าสำลีชุบน้ำ ปิดให้แห้งหมาดๆ แล้วลูบที่แบงบนหน้าศิลาจารึก แบงที่หน้าแผ่นศิลาจะหายไป เหลือแบงที่ตกลงในร่องอักษรจะปรากฏเป็นรูปร่างสีขาวที่ชัดเจน เหมาะแก่การถ่ายภาพ เมื่อจะถ่ายภาพครั้งที่สอง ให้ใช้ผ้าแห้งหมาดๆ ลูบอีกครั้ง รูปร่างจะชัดเจนขึ้น เป็นอันเสร็จกรรมวิธีคัดลอก

รูปร่างจารึกด้วยการถ่ายภาพ การอ่านศิลาจารึกดังได้กล่าวแล้วว่า ศิลาจารึกเป็นเอกสารโบราณ ที่มีอายุตั้งแต่ ๑๐๐-๑,๕๐๐ กว่าปี อักษรและภาษาที่ใช้จึงยากที่คนในปัจจุบันจะเข้าใจได้ ทั้งหลักศิลาจารึกและสำเนาจารึกก็ชำรุด รูปร่างลบเลือนไม่ชัดเจน ยิ่งทำให้ยากต่อการอ่านแปลมากขึ้น ผู้ทำหน้าที่อ่านศิลาจารึกต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ ทั้งด้านรูปร่าง และภาษาโบราณนั้นๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องเป็นผู้ที่มีอารมณ์สงบเยือกเย็น และมีใจรักใน

ภาษาโบราณอย่างแท้จริง เพราะศิลาจารึกที่ชำรุดอักษรที่ลบเลือน ต้องใช้เวลาในการนั่งพิจารณา นานๆ แม้เพียงคำเดียวอาจต้องใช้เวลาเป็นเดือน ถ้าอ่านไม่ได้จริงๆ ก็ต้องเก็บไว้ หนีไปทำงานอื่นก่อน เมื่ออารมณ์ดีๆ ค่อยกลับมาพิจารณาใหม่ เป็นไปในลักษณะนี้ จนกว่าจะอ่านได้ทั้งหลัก อุปกรณ์ในการอ่านศิลาจารึกการอ่านศิลาจารึก ต้องมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันประกอบด้วย

๑. หลักศิลาจารึก หรือสำเนาศิลาจารึก หรือภาพถ่ายศิลาจารึก
๒. โคมไฟที่ให้แสงสว่างพอ
๓. แว่นส่องขยายรูปอักษร ใช้สำหรับอักษรจารึกที่ลบเลือน หรืออักษรที่เล็กมาก
๔. กระเจงก่า สำหรับส่องรูปอักษรกลับ เพื่ออ่านจากเงาในกระเจง
๕. ดินน้ำมันใช้ปั๊มรูปอักษรกลับให้เป็นรูปอักษรที่อ่านได้โดยตรงจากด้านหน้า
๖. แป้งเม็ดสำหรับอ่านอักษรจารึกจากหลักจารึก

การแปลจารึกจารึกที่เป็นอักษรและภาษาไทยโบราณ สามารถอ่านและถ่ายทอด รูปอักษรออกมาเป็นคำไทยปัจจุบันได้เลย โดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาไทยอีก แต่ต้องอธิบายคำ ภาษาไทยโบราณให้คนปัจจุบันได้เข้าใจด้วย ส่วนจารึกที่เป็นภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต มอญ เขมร พม่า เป็นต้น หลังจากถ่ายทอดคำจารึกเป็นอักษรไทยปัจจุบันแล้ว ผู้อ่านจารึกต้อง แปลภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาไทยปัจจุบันด้วย ซึ่งข้อความของในจารึกส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา ไทโรศาสตร์และดาราศาสตร์ เป็นต้น ฉะนั้น ผู้ที่จะแปลจารึกได้ดี ต้อง เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับวิชาดังกล่าว และนำมาใช้วิเคราะห์จารึกได้อย่างเป็นสหวิทยาการ การเรียบเรียงบทความจารึกศิลาจารึกทุกหลักที่อ่านแปลแล้ว ยังไม่ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นกรรมวิธีการ อ่านแปลจารึก เพราะต้องเรียบเรียงข้อความจารึกเหล่านั้น เป็นบทความออกเผยแพร่ เพื่อให้ ประชาชนได้ทราบ และเข้าใจ ข้อความของศิลาจารึกหลักนั้นๆ ด้วย เนื้อหาของบทความต้อง ประกอบด้วย ชื่อของศิลาจารึก ชื่อผู้อ่านแปลจารึก ประวัติของจารึก อันประกอบด้วย

๑. เลขทะเบียนจารึก
๒. ชื่อผู้พบจารึก
๓. สถานที่พบจารึก
๔. วัน เดือน ปี ที่พบหลักศิลาจารึก
๕. ลักษณะรูปร่างของจารึก
๖. ขนาดความสูง ความกว้าง และความหนาของจารึก
๗. จำนวนด้าน-บรรทัดของอักษร และสถานที่เก็บรักษาจารึกในปัจจุบัน

เนื้อหาข้อความจารึกนอกเหนือจากที่อ่านแปลแล้ว ต้องนำข้อความที่สำคัญมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับข้อความที่สัมพันธ์กับจารึกหลักอื่นๆ ทั้งที่พบในประเทศไทย เขมร ลาว และพม่า เพื่อ เชื่อมประวัติศาสตร์ให้ต่อเนื่อง

ถ้าข้อความจารึกเป็นคำภาษาโบราณ ที่ยากต่อการแปลเป็นความหมายภาษาไทยใน ปัจจุบัน ผู้เรียบเรียงบทความ ต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นว่า คำนั้นมีปรากฏในจารึกหลักใดบ้าง แต่ละหลักมีความหมายว่าอย่างไร ถ้าข้อความจารึกปรากฏชื่อเฉพาะของพระราชา ผู้เรียบเรียง บทความ ต้องค้นชื่อเฉพาะของพระราชาพระองค์นั้น ที่ปรากฏในจารึกอื่นๆ ทุกหลัก ทั้งที่พบใน ประเทศไทย เขมร ลาว และพม่า มาเปรียบเทียบเรียงลำดับประวัติของพระองค์ว่า มีความสัมพันธ์กับ

โบราณสถานที่พบหลักศิลาจารึกนั้นอย่างไร เป็นต้น เมื่อได้บทความที่สมบูรณ์แล้ว เป็นอันเสร็จกระบวนการอ่านแปลจารึก

ประโยชน์ของศิลาจารึก ในอดีตกาลระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๙ ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ยังไม่มีกระดาษสำหรับใช้จดบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น บรรพชนจึงใช้ศิลาเป็นที่จดบันทึก เพื่อบอกให้ผู้อื่นทราบเหตุการณ์ดังกล่าว เราเรียกแผ่นศิลาที่จดบันทึกเหตุการณ์นั้นว่า ศิลาจารึก ฉะนั้น ประโยชน์ของศิลาจารึก คือ

๑. เป็นเอกสารอ้างอิงทางโบราณคดีประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ อักษรวิทยา ศาสนา และสังคม
๒. ทำให้ทราบประวัติศาสตร์การก่อตั้ง การปกครองบ้านเมืองในอดีตกาล
๓. ทำให้ทราบประวัติของโบราณสถานที่อยู่ในประเทศไทยว่า ใครเป็นผู้สร้างและสร้างเพื่อวัตถุประสงค์ใด
๔. ทำให้ทราบประวัติของลัทธิศาสนาที่เข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน
๕. ทำให้ทราบว่า กลุ่มชนสมัยโบราณได้รับอิทธิพลทางการศึกษา วัฒนธรรม อารยธรรม ประเพณี อักษร และภาษามาจากประเทศอินเดีย
๖. ทำให้ทราบว่า อักษรที่ใช้ในดินแดนที่เป็นประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑
๗. ทำให้ทราบว่า อักษรปัลลวะเป็นต้นกำเนิดวิวัฒนาการเป็นอักษรมอญ ขอม และไทย
๘. ทำให้ทราบว่า กลุ่มชนสมัยโบราณ ใช้ภาษาบาลี สันสกฤต มอญ เขมรและไทย
๙. ทำให้ทราบข้อมูลความเคลื่อนไหว โยกย้ายถิ่นของกลุ่มชนท้องถิ่นที่เป็นมอญ เขมร และไทย

บทที่ ๓

ระบบการสืบค้นและตรรกะนิคัณคำของเอกสารคัมภีร์โบราณ

การวิจัยเรื่อง การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ศึกษาระบบการสืบค้นและตรรกะนิคัณคำของเอกสารคัมภีร์โบราณ โดยแบ่งเนื้อหา ดังนี้

๓.๑ ระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณ

๓.๒ ตรรกะนิคัณคำเอกสารคัมภีร์โบราณ

๓.๑ ระบบการสืบค้นเอกสารคัมภีร์โบราณ

๓.๑.๑ การเรียงลำดับหน้าของคัมภีร์ใบลาน^๑

คัมภีร์ใบลานที่จารเสร็จแล้วทุกลาน ใช้ “อังกา” เป็นเครื่องหมายบอกลำดับหน้าลาน แทนเลขหน้าอย่างหนังสือโดยทั่วไป เครื่องหมายอังกานี้ คือ ตัวอักษรซึ่งจารไว้ที่บริเวณกึ่งกลางใบลานริมซ้าย ด้านหลังของใบลานแต่ละใบเพียงแห่งเดียวเท่านั้น (นอกจากนั้นยังพบว่าในบางคัมภีร์มีการจารชื่อเรื่องไว้เหนืออังกาทุกลานด้วย) อักษรบอกอังกาหรืออักษรที่ใช้บอกหน้าของหนังสือใบลานนั้น ใช้พยัญชนะในภาษาบาลีซึ่งมีอยู่ ๓๓ ตัว คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ต ถ ท ธ น ป ผ ฝ ภ ม (พยัญชนะวรรค ๒๕ ตัว) ย ร ล ว ส ห ฬ อ (พยัญชนะวรรค ๘ ตัว)

รูปแบบอักษรที่ใช้บอกอังกานิยมใช้แบบเดียวกับอักษรที่ใช้จารเนื้อเรื่อง เช่น คัมภีร์ใบลาน จารอักษรขอม อักษรบอกอังกาก็ต้องใช้อักษรขอมเช่นเดียวกัน และใช้อักษรนี้ผสมรูปสระ อักษรละ ๑๒ ตัว โดยเริ่มต้นตั้งแต่อักษรตัวแรก คือ “ก” ผสมรูปสระ ดังนี้ ก กา กิ กิ กุ กู เก ไก โก เกา ก กะ และเรียงลำดับไปทำนองเดียวกับอักษรบอกอังกาในรอบแรก ส่วนผูกสุดท้ายถ้ามีจำนวนลานเกินกว่า ๒๔ ลาน ตั้งแต่ ๒๕ ลาน ถึง ๔๐ ลาน ก็ให้นับ ๒๔ ลาน เป็น ๑ ผูก เป็นเกณฑ์เสมอไป ส่วนที่เกินนั้นให้นับเป็นลาน ๑, ๒, ๓ เรียงลำดับไป ตัวอย่างเช่น มี ๓๐ ลาน เรียกว่า ๑ ผูก ๖ ลาน เป็นต้น

เมื่อจารครบ ๑ ผูก และเรียงลำดับอังกาถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ใช้ไหมหรือด้ายหรือเชือก ทำเป็นหูร้อย เรียกว่า “สายสนอง” ผูกหูใบลานตามช่องที่เจาะไว้ในตอนแรก การผูกหูใบลานจะผูกเฉพาะด้านซ้ายเพียงด้านเดียว ปล่อยด้านขวาให้ว่างไว้ เพื่อความสะดวกในการเปิดพลิกใบลานนั่นเอง เมื่อผูกหูใบลานนั้น ปลายสายสนองข้างหนึ่งต้องผูกเป็นห่วงไว้ แล้ววนปลายสายอีกข้างหนึ่งรอบกึ่งใบลานด้านบน พร้อมกับสอดปลายสายสนองเข้าในห่วงที่ทำไว้ นั้น ทั้งนี้ เพื่อใช้ดึงและมัดให้ใบลานแน่นสนิทเมื่อต้องการจะเก็บและคลายสายสนองออกเมื่อจะคลี่ใบลาน

^๑ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖-๑๗.

ตามที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า ไบลานผูกหนึ่งมีจำนวนไบลานประมาณ ๒๔ ลาน นั้น โดยทั่วไปต้องมีไบลานเปล่าไม่จารตัวอักษรเพิ่มไปในผูกอีก ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของผูก ด้านละประมาณ ๒ - ๕ ลาน ลานเปล่านี้จะทำหน้าที่เป็นปกหน้าปกหลังและใบรองปก เพื่อช่วยป้องกันมิให้หน้าลานที่จารอักษรไว้นั้นชำรุดฉีกขาดได้ง่าย

๓.๑.๒ การทำทะเบียนคัมภีร์ไบลาน^๒

คัมภีร์ไบลานทุกประเภทที่เก็บไว้ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งอยู่ในความดูแลของกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกนั้นจะต้องลงทะเบียนประวัติไว้ เพื่อสะดวกในการสืบค้น และให้บริการแก่ผู้ใช้บริการเพื่อการศึกษาค้นคว้าได้สะดวก การลงทะเบียนคัมภีร์ไบลาน มีขั้นตอนดังนี้

๑) ชั้นประเมินวิเคราะห์เอกสาร

ได้แก่เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์ไบลาน เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสาร โบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

๒) ชั้นเตรียมการลงทะเบียน

ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์ไบลาน ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักษรชนิดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้ได้มากที่สุด โดยให้รายละเอียดตัวอย่าง ชื่อเรื่อง..... เช่น สดตปฎกณานิคมม ฯลฯ, ฉบับของเอกสาร..... เช่น ฉบับลานดิบ ฯลฯ, ลักษณะเส้นอักษร..... เช่น เส้นจาร เส้นหมึก, ชนิดของไม้ประทับ..... เช่น ไม้ประทับธรรมดา ประดับมุก ฯลฯ, ชนิดฉลากคัมภีร์..... เช่น ฉลากงา ฉลากไม้ ฉลากโลหะ ฯลฯ

จากนั้น หากคัมภีร์ผูกใดเคยถูกใช้ค้นคว้าศึกษามาแล้ว ให้ผู้จัดทำทะเบียนตรวจสอบว่าหน้าหรือ อดงา ของคัมภีร์ไบลานมีครบหรือจัดเรียงสลับกันหรือไม่ หากสลับกันให้เรียงให้ถูกต้องตามลำดับองศา ตรวจสอบว่าสภาพปกหน้า ปกหลังสมบูรณ์หรือไม่ หากเห็นว่าสมควรเสริมปกหน้า ปกหลังให้เสริมปกหน้า ปกหลังคัมภีร์ก่อน ตรวจสอบสายสนองว่าสมบูรณ์ หรือเปื่อยยุ่ยตามกาลเวลา หากมีสภาพเปื่อยยุ่ยให้ทำการเปลี่ยนสายสนองโดยการร้อยสายสนองใหม่

๓) ชั้นปฏิบัติการลงทะเบียน

การเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์ไบลานแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์ไบลาน (หน้าที่ ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนดเป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีก็ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ คั่นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วย

^๒ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ไบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒-๓๑.

เลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์ใบลาน หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์ใบลาน เช่น ดังตัวอย่าง “๑/๑-๗ สดุดปปรณาภิธมม (สังคินีปฏิฐาน) ๗ ผูก ๑ - ๗ ฉบับทองทิบ ไม่ประทับ ธรรมดา” อธิบายได้ว่า เลขที่ ๑ ซ้ายมือสุดคือเลขทะเบียนของคัมภีร์ใบลานมัดนี้ ในตัวอย่างนี้มี ทั้งหมด ๗ ผูก การเขียนเลขทะเบียนให้เขียนที่ริมซ้ายมือสุดบริเวณส่วนกลางของคัมภีร์ใบลาน โดย ตั้งแต่ผูกที่ ๑ - ๗ เมื่อเขียนเลขทะเบียนแล้ว จะได้เลขทะเบียนเอกสาร ดังนี้ ๑/๑ เลขทะเบียน ประจำผูกที่ ๑, ๑/๒ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๒, ๑/๓ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๓, ๑/๔ เลขทะเบียน ประจำผูกที่ ๔, ๑/๕ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๕, ๑/๖ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๖, ๑/๗ เลขทะเบียน ประจำผูกที่ ๗ เป็นต้น

คัมภีร์ใบลานที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูก ตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีใบลานใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม่ประทับประจำคัมภีร์ ให้นำไม่ประทับมาวางชนากับคัมภีร์ใบลานแล้วใช้ เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์ หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

ในการสำรวจเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยในแต่ละครั้งนั้น ระหว่างที่เดินทางไปสำรวจเอกสารโบราณในแต่ละท้องถิ่น ไม่ว่าจะขณะที่สำรวจจะได้รับมอบเอกสาร โบราณหรือไม่ได้รับก็ตาม แต่เมื่อพบเอกสารโบราณแล้ว จำเป็นต้องขออนุญาตเจ้าของเอกสารโบราณ จัดทำบัญชีเดินท่งหรือบัญชีสังเขป เพื่อบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานการพบเอกสารโบราณ ซึ่งจะมี ประโยชน์ต่อการตรวจสอบที่อยู่ กล่าวคือ ตรวจสอบได้ว่าเมื่อเอกสารโบราณที่ได้บันทึกข้อมูลไว้มี การเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่อยู่เดิมไปสู่แหล่งที่อยู่ใหม่ รวมทั้งยังติดตามลักษณะทางกายภาพของ เอกสารโบราณในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังถือเป็นการป้องกันมิให้เอกสารโบราณ ที่พบสูญหายเป็นอันตราย โดยเฉพาะอันตรายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

๓.๒ ดรชนีค้นคำเอกสารคัมภีร์โบราณ

๓.๒.๑ ข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียง และภาคใต้ตอนบน

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขต ภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน ประกอบด้วย

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมพวันคีนิมิตร์มีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถ วัดอัมพวันคีนิมิตร์ อำเภอกะสอ จังหวัดชลบุรี

คำจารึก

๑. ความสุขสบายเป็นที่ปรารถนาอยากได้ของมนุษย์
๒. แลสัตว์ทั่วโลก ผู้ที่ทำงานต่างๆ ด้วยกายาด้วยวาจา
๓. ฤาด้วยใจ ก็เป็นเพราะประสงค์ความสุข อยากจะให้ตนฤาผู้เป็นที่รัก
๔. ของตนได้ความสุขอย่างเดียวกันนั้น ก็ความสุขนี้เป็นผลของความประพฤติดี
๕. ผู้ที่ประพฤติดีจึงจะมีความสุข ถ้าประพฤติชั่วแล้วก็ไม่มีความสุข ถึงความสุข
๖. จะเกิดขึ้นบ้างก็แต่ชั่วที่อย่างต่ำอย่างเลว หาใช่ความสุขที่ประณีตอย่างดีไม่ ถึงความสุข
๗. นั้นก็คงจะไม่ถาวรียาวนานไปนาน ภายหลังก็จะหายกลายกลับเป็นทุกข์ไป ถ้าจะว่า
๘. โดยที่แท้แล้ว ความสุขย่อมไม่เกิดขึ้นด้วยความประพฤติชั่ว ย่อมเกิดขึ้นเพราะความประพฤติดี
๙. ผู้ที่ประพฤติชั่วมาได้ความสุขนั้น เพราะความชั่วที่ตนประพฤติลงนั้นยังไม่ให้ผล ความดีของตนที่ได้ประพฤติมาแล้ว
๑๐. แต่กาลก่อนยังไม่ให้ผลอยู่ ถ้าเฉพาะมาประจวบให้ผลขึ้นในเวลานั้น ถ้าความชั่วที่ประพฤติลงนั้นให้ผลในขณะนั้นแล้ว
๑๑. ผู้ที่ประพฤติชั่วนั้นก็คงจะไม่มีความสุขเลย จะได้แต่ทุกข์ส่วนเดียวเท่านั้น ถึงผู้ที่ประพฤติดีแล้ว บางทีมาได้ทุกข์หาได้ทุกข์
๑๒. ซึ่งเป็นผลของความดีไม่ ซึ่งเป็นอย่างนี้ เพราะความประพฤติดีนั้นยังไม่ให้ผล ความประพฤติชั่วของตนที่มีอยู่แล้ว
๑๓. ในกาลก่อนยังไม่ให้ผลอยู่ ถ้าเฉพาะมาประจวบให้ผลขึ้นในขณะนั้น แม้พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสเทศนาว่าผู้ที่ประพฤติชั่วๆ
๑๔. นั้นยังไม่ให้ผลราบ^(๑)ใด ก็ยังเห็นยังได้ความสุขแลความเจริญอยู่ร่าเริงนั้น ความประพฤติชั่วนั้นให้ผล เมื่อเขาผู้ที่ประพฤติ
๑๕. ชั่วนั้นย่อมได้ความสุขแลความเสื่อมพิตเมื่อมันเป็นที่เดียว ผู้ที่ประพฤติความดี ความดีนั้นยังไม่ให้ผล
๑๖. เพียงใด ก็ยังเห็นยังได้ความสุขแลความเสื่อมพิตอยู่เพียงนั้น เมื่อใดความประพฤติดีนั้นให้ผล เมื่อนั้น
๑๗. ผู้ที่ประพฤติดีนั้นก็ย่อมได้ความสุขแลความเจริญ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้เช่นนี้ เพราะเหตุนี้ ผู้มีปัญญา
๑๘. จึงสันนิษฐานทราบว่า ความสุขแลความเจริญ เป็นผลของความประพฤติดี มีมาเพราะความ
๑๙. ประพฤติดี ครั้นยังรู้ยังทราบเช่นนี้แล้ว เมื่อต้องการความสุขความเจริญ ก็พึงประพฤติตน
๒๐. ให้เป็นคนอันตนประพฤติดี เทอญ ฯ

แผนภาพที่ ๓๔ คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๑

คำจารึก

๑. บุคคลเกิดมาในโลกนี้ ประกอบพร้อม
๒. ด้วยกองรูปนาม มาถือไว้ด้วยความลัทธิหมายความว่า
๓. เป็นตัวตนของเราแลเป็นผู้อื่นแปลตรัสบุรุษ เหล่านี้
๔. ทั้งปวงย่อมปรารถนาความดีความเจริญ สิ่งที่ชอบประกอบด้วย
๕. ประโยชน์อันดีด้วยกันทั้งสิ้น มักจะหาบาปอกุศลด้วยความคิดผิดเห็นผิด
๖. ลัทธิผิด ว่าบาปอกุศลที่ตนกระทำนั้น จะเป็นประโยชน์ความดีความเจริญแก่ตน
๗. ว่าที่จริงตามตรงแล้ว บาปอกุศลความกระทำชั่วด้วยกายวาจาใจ หาเป็นคุณเป็นประโยชน์
๘. ดีชอบแก่ผู้กระทำทั้งปวงนั้นไม่ แม้ถึงท่านเป็นบุคคลผู้เอกในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้สอนในหนทาง
๙. อันประเสริฐของประมุขชนที่รู้เห็นตามได้นั้น ก็ได้สอนให้ละเว้นความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ
๑๐. เสียให้ห่างไกล เมื่อบุคคลทำบาปอกุศลด้วยกายวาจาใจซึ่งเป็นความประพฤติชั่วไม่ดี บาปที่บุคคล
๑๑. กระทำนั้นคงตกอยู่ในคลองแห่งกรรมเป็นอกุศล อาไธยความโลกความโกรธความหลงเป็นมูล เป็นเหตุ
๑๒. ที่ตั้ง บาปนั้นเป็นเหตุให้เกิดร้อนด้วย ความแป้นทุกข์กายทุกข์ใจที่เห็นเป็นโทษในปัจจุบันแลภายหน้า
๑๓. บาปเกิดแต่ใจก่อน เมื่อใจบาปเป็นไปกล้าแล้ว จึงแสดงกายวาจาให้ปรากฏ เดินตาม (คลองแห่งกรรม)
๑๔. เป็นอกุศลสืบประการ^(๑) จนถึงผู้พ้นชาติจากเมตตากรุณาแลใจอ่อนเป็นกลาง เมื่อสันดานหนักไป
๑๕. ช่างโลกกล้า ความหลงก็กำกับไปด้วย เมื่อสันดานหนักไปข้างโกรธกล้า ความหลงก็กำกับ
๑๖. ไปด้วย ทุกขณะกิเลสที่เกิดขึ้นตามอาการที่กล้าเลอ่อน ความหลงเป็นเหตุที่ตั้งแห่งใจ
๑๗. เพราะไม่รู้จริงไม่ผิดขึ้นในสันดาน ผู้กระทำบาปย่อมเพลิดเพลินยินดีในการที่กระทำอยู่นั้น
๑๘. ครั้นบาปนั้นให้ผลเป็นทุกข์โหม้นเกิดขึ้นแล้ว จึงจะเห็นโทษแห่งบาปอกุศลที่
๑๙. ตนกระทำ ซึ่งความดีว่าพ้นทุกข์โหม้น เพราะฉะนั้นผู้ซึ่งยินดีในอาครัยที่พึงที่เจริญอย่า
๒๐. ประมาท พึงเห็นโทษแห่งการบาปทุกสมัยที่ประพฤตินั้น เทอญ ฯ

แผนภาพที่ ๓๕ คำจารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๒

คำจารึก
๑. บุคคลเกิดมาในโลกนี้ ประกอบพร้อม ๒. ด้วยกองรูปนาม มาถือไว้โดยความสำคัญหมายว่า ๓. เป็นตัวตนของเราแลเป็นของผู้อื่นเป็นสตรีบุรุษ เหล่านี้ ๔. ทั้งปวงย่อมปราศจากความดีความเจริญ สิ่งที่ชอบประกอบด้วย ๕. ประโยชน์อันดีด้วยกันทั้งสิ้น มักจะทำบาปอกุศลด้วยความคิดผิดเห็นผิด ๖. สำคัญผิด ว่าบาปอกุศลที่ตนกระทำนั้น จะเป็นประโยชน์ความดีความเจริญแก่ตน ๗. ว่าที่จริงตามตรงแล้ว บาปอกุศลความกระทำชั่วด้วยกายวาจาใจ หาเป็นคุณเป็นประโยชน์ ๘. ดีชอบแก่ผู้กระทำทั้งปวงนั้นไม่ แม้ถึงท่านเป็นบุคคลผู้เอกในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้สอนในหนทาง ๙. อันประเสริฐของประมุขชนที่รู้เห็นตามได้นั้น ก็ได้สอนให้ละเว้นความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ ๑๐. เสียให้ห่างไกล เมื่อบุคคลทำบาปอกุศลด้วยกายวาจาใจซึ่งเป็นความประพฤติชั่วไม่ดี บาปที่บุคคล ๑๑. กระทำนั้นคงตกอยู่ในคลองแห่งกรรมเป็นอกุศล อาศัยความโลภความโกรธความหลงเป็นมูล เป็นเหตุ ๑๒. ที่ตั้ง บาปนั้นเป็นเหตุให้เกิดร้อนด้วย ความแป้นทุกข์กายทุกข์ใจที่เห็นเป็นโทษในปัจจุบันแลภายหลัง ๑๓. บาปเกิดแต่ใจก่อน เมื่อใจบาปเป็นไปกล้าแล้ว จึงแสดงกายวาจาให้ปรากฏ เดินตาม (คลองแห่งกรรม) ๑๔. เป็นอกุศลสิบประการ^(๑) จนถึงใจผู้นั้นขาดจากเมตตากรุณาแฉะร้อนเป็นกลาง เมื่อสันดานหนักไป ๑๕. ข้างโลกิยาล้า ความหลงก็กำกับไปด้วย เมื่อสันดานหนักไปข้างโลกิยาล้า ความหลงก็กำกับ ๑๖. ไปด้วย ทุกขณะกิเลสที่เกิดขึ้นตามอาการที่กล้าละอ่อน ความหลงเป็นเหตุที่ตั้งแห่งใจ ๑๗. เพราะไม่รู้จริงไม่ยุติในสันดาน ผู้กระทำบาปย่อมเพลิดเพลินยินดีในการที่กระทำอยู่นั้น ๑๘. ครั้นบาปนั้นให้ผลเป็นทุกข์โศกเศร้าเกิดขึ้นแล้ว จึงจะเห็นโทษแห่งบาปอกุศลที่ ๑๙. ตนกระทำ ซึ่งความดีว่าพ้นทุกข์โศกเศร้า เพราะฉะนั้นผู้ซึ่งยินดีในอาชริยที่ทั้งที่เจริญอย่า ๒๐. ประมาท พึงเห็นโทษแห่งการบาปทุกสมัยที่ประพฤตินั้น เทอญ ฯ

แผนภาพที่ ๓๖ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๓

คำจารึก
๑. เราทั้งปวงเคยได้ฟังเสียงว่าบุญยาก อย่างนี้ ล้วนแต่อยากได้ด้วยกันทุกคน เพราะเราเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่มีผลดี ๒. แต่เราไม่ใคร่เข้าใจคิดว่า บุญนั้นคืออะไร เป็นแต่เข้าใจคลุมๆ ไป เช่นเข้าใจว่าทำบุญก็คือทำทาน ๓. ความเข้าใจของเราไม่มีผิด แต่จะถูกต้องทีเดียวก็ว่าได้ เพราะทานที่เราเข้าใจว่าบุญนั้น ถ้าเราบริจาค ๔. โดยอาการที่ชอบ ก็เป็นบุญได้ ความเข้าใจของเราจึงไม่มีผิด แต่บุญนั้นไม่ใช่ทำทานอย่างเดียว ๕. สิ่งอื่นก็ทำได้ เราจึงเข้าใจยังไม่ถูกต้อง เช่นสวดอยู่ได้ทั้งบนบกแลในน้ำ ถ้าเราเข้าใจเสียแต่ ๖. อย่างเดียวว่า สวดบทหรือสวดมนต์ ความเข้าใจของเราไม่มีผิด จะถูกต้องก็ว่าได้ ฉะนั้น ๗. เมื่อเรายังไม่รู้ได้แต่ต้องการบุญอยู่ เราต้องชำระสันดานของเราให้สะอาด จากเครื่องโลโครกที่จะทำสันดาน ๘. ให้เศร้าหมอง เครื่องโลโครกนั้นคืออะไรเล่า ความโลภอยากได้ของเขา ความคิดปองร้ายเขา ๙. ความโกรธ ความผูกความโกรธนั้นไว้ไม่มีเวลาหาย ความลบหลู่ไม่คิดถึงคุณที่ท่านทำแก่ตน ๑๐. ความยกย่องตนเทียมเสมอด้วยท่านที่ตัวไม่ควรทำเทียม ความอิจฉาคือเห็นผู้อื่นได้ลาภยศเป็นต้น ทำใจให้เป็นสุข ๑๑. ไม่ได้ ความตระหนี่หวงแหนสิ่งของไม่คิดแบ่งแก่ผู้อื่น ความปิดบังซ่อนความชั่วที่ตัวทำไว้ ๑๒. ความเป็นคนมักขอความดีที่ไม่มีในตัว ความดี้อยากสอนยาก ความคิดขึ้นแข่ง ความถือตัว ๑๓. ความดูหมิ่นท่านผู้อื่น ความเมาในอารมณ์ต่างๆ ความปล่อยสละละเลงหลง เหล่านี้และ ๑๔. เครื่องโลโครก คือเราควรชำระสันดานให้สะอาดจากเครื่องโลโครกเหล่านี้ ด้วยการให้สิ่งของเมื่อแก่ผู้อื่น ๑๕. ประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อย อบรมความดีให้เกิดในใจ นอบน้อมต่อท่านที่ควรนอบน้อม ๑๖. ช่วยชวนช่วยในธุระของผู้อื่นที่ควรชวนช่วย ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติความดี ถือเอาความดีที่ท่าน ๑๗. ผู้สอนประพฤติไว้เป็นแบบอย่าง สั่งสอนผู้อื่นให้ตั้งอยู่ในธรรมของนักปราชญ์ พึงคำสั่งสอนของนักปราชญ์ ๑๘. ทำความเหน็ดเหนื่อยให้ดำเนินในทางที่ถูก ความชำระสันดานให้สะอาดจากเครื่องโลโครกที่ทำความเศร้าหมอง ๑๙. นี้และ ชื่อว่าบุญ แม้ทำอะไรก็ดี พุทธะไรก็ดี คิดอะไรก็ดี ๒๐. คิดอะไรด้วยใจก็ดี ก็ชื่อว่าบุญ แม้ทำอะไรก็ดี พุทธะไรก็ดี คิดอะไรก็ดี ๒๑. เพื่อจะชำระสันดานให้สะอาด ก็ชื่อว่าบุญทุกอย่าง แล ฯ

แผนภาพที่ ๓๗ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๔

คำจารึก

๑. ประมุขชนในโลกนี้มี ความเชื่อต่างๆ กัน บางพวกเชื่อว่า
๒. สิ่งทั้งปวงมีผู้สร้างขึ้น และมีผู้บันดาลให้ดีขึ้นได้จริง บางพวกมาเชื่อว่า
๓. การที่ได้คู่แลทุกข์นี้มีมาเพราะความดีความชั่วอันผู้หนึ่งๆ ทำไว้ ความเชื่อทั้งสองนั้นก็รวมลง
๔. ในความเชื่อตามสิ่งที่เท็จอย่างหนึ่ง ที่จริงอย่างหนึ่ง ความเชื่อตามสิ่งที่เท็จแลจริงนั้น ก็แยกออกเป็น ๒ๆ
๕. คือเท็จมีประโยชน์ เท็จไม่มีประโยชน์ จริงมีประโยชน์ จริงไม่มีประโยชน์ เท็จมีประโยชน์นั้น ดังคำที่ผู้สอน
๖. กล่าวลงให้ผู้ฟังกลัว แล้วละความชั่วซึ่งตนเคยประพฤติเสียได้ ความเท็จนั้น ก็เป็นประโยชน์แก่ผู้เชื่อได้บ้าง
๗. เท็จไม่มีประโยชน์นั้น ดังบุคคลกล่าวคำเท็จเพื่อจะล่อลวงให้ผู้ที่ร่วมรักผิดใจกันเป็นต้นความเท็จนั้นก็ไม่มี
๘. เป็นประโยชน์แก่ผู้เชื่อ เพราะจะทำให้ขาดความสามัคคีแก่กันและกัน
๙. อนึ่งจริงมีประโยชน์นั้น ดังคำที่บัณฑิตยกกล่าวว่ากรรม คือความดีความชั่วอันผู้ใดทำไว้เป็นผู้ทำไว้ผู้นั้น
๑๐. แต่ละชั่วได้ คำนั้นเป็นจริง ถ้าผู้ใดมาเชื่อตามแล้ว ผู้นั้นก็จะละความชั่วประพฤติแต่ความดีคำจริงนั้นก็เป็น
๑๑. ประโยชน์แก่ผู้เชื่อ จริงไม่มีประโยชน์นั้น กล่าวจากตม วาจานั้นจริงตามสมมุติใช้คำเท็จแต่เป็นไปเพื่อประโยชน์
๑๒. แลความดับทุกข์ได้ ถึงผู้นั้นจะเชื่อตามคำจริงนั้น คำจริงนั้นก็หาเป็นประโยชน์แก่ผู้เชื่อไม่
๑๓. อนึ่งความเท็จที่มีประโยชน์นั้นแล้ว ก็รู้ความจริงที่มีประโยชน์ไม่ได้ เพราะคำคำนั้นไม่จริงถึงจะมีประโยชน์ได้บ้าง
๑๔. ในเวลาที่เชื่อ เมื่อผู้เชื่อมารู้ว่าคำเท็จแล้ว คำเท็จนั้นก็ไม่ใช่ประโยชน์แก่ผู้นั้นต่อไป คือผู้นั้นจะกลับทำความชั่วได้อีก
๑๕. ความเท็จที่มีประโยชน์ จึงรู้ความจริงที่มีประโยชน์ไม่ได้ เพราะเป็นของตั้งอยู่โดยปกติสภาพของคน
๑๖. เพราะฉะนั้นควรที่ชนผู้เกลียดต่อความทุกข์ ปรารถนาความสุขแก่ตน จะพึงใช้ปัญญาใคร่ครวญตามเหตุผลที่ประกอบด้วย
๑๗. ประโยชน์อย่างเดียวจึงจะชอบ ถ้าผู้ใดไม่มีปัญญาใคร่ครวญตามสิ่งที่มีประโยชน์แลไม่มีประโยชน์เป็นแต่ได้ยินได้ฟังต่อๆ กันมา
๑๘. ถาพินิจว่าท่านผู้เป็นต้นตระกูลของเราเคยได้เชื่อมา และมีตำราเป็นแบบอย่างควรเชื่อได้ ถาผู้ที่เรานับถือได้สอนไว้อย่างนี้ ควรจะเชื่อได้
๑๙. เมื่อมาอนุตามตามทฤษฏีที่ตรึกเหนืงนี้จึงเชื่อ ความเชื่อนี้จะให้ผลเป็นทุกข์บ้างเป็นสุขบ้างตามลัทธิผู้สอนที่ผิดแลชอบ ควรที่ผู้
๒๐. แสวงหาความสุขจะใคร่ครวญด้วยปัญญาว่า คำสอนนี้มีประโยชน์แลเป็นไปเพื่อความสุขดับทุกข์ได้จริงแล้ว จงให้ความเชื่อในของที่ควร
๒๑. เชื่อมั่นบริบูรณ์ในสันดาน ก็จะเป็นที่พึงแห่งความสุขในเบื้องหน้า ฯ

แผนภาพที่ ๓๘ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๕

คำจารึก

๑. ประมุขชนในโลกนี้มี ชาติแลภาษาความนับถือวิธีแสดงหน้าต่างๆ กัน ผู้ที่หวัง
๒. ต่อความสุขความเจริญแล้ว ควรจะแสวงหาความจริง ครั้นได้รับรศแห่งความจริงแล้วประพฤติ
๓. ตนให้ตั้งอยู่ในความจริงนั้น ชื่อว่าทักความเจริญให้อิ่งขึ้นไป ก็ความจริงในธรรมวินัยนี้มี ๖ อย่าง
๔. คือ จริ่งจาง ๑ จริ่งสมมติ ๑ จริ่งสภาพ ๑ จริ่งบรมคัต ๑ จริ่งอริยสัจ ๑ จริ่งนิพพาน ๑
๕. ที่ ๑ จริ่งจางนั้น คือไม่พูดล่อลวงด้วยคำเท็จ พูดแต่คำที่จริง นี้จริ่งจาง ที่ ๒
๖. จริ่งสมมตินั้น คือสมมติว่าดีมีคุณๆ มี ๒ ประการ คือคุณที่ไปเป็นไปในธรรม มีประพฤดีดี
๗. ด้วยกายเป็นต้นประการหนึ่ง คุณที่ไปเป็นไปในโลก มีธรรมนิยมราชการเป็นต้นประการหนึ่ง
๘. คุณสองประการนี้มีจริง นี้จริ่งสมมติ ที่ ๓ จริ่งสภาพนั้น คือความเป็นเองแห่งสังขารทั้งปวง
๙. ที่มีใจประจำอยู่ที่ดี ที่ไม่มีใจประจำอยู่ก็ดี ล้วนไม่เที่ยง ย่อมมีอาการแปรไปต่างๆ จริ่งยอมเป็นทุกข์
๑๐. ทนไม่ได้แตกดับไปจริง ย่อมเป็นอนัตตาไซ้ตน เพราะไม่สามารถจะห้ามได้จริง นี้จริ่งสภาพที่ ๔
๑๑. จริ่งบรมคัตนั้น คือบุคคลตัวตนเขาเราไม่มี มีแต่กอง ๕ คือรูปาร่างกาย เวทนาความรู้สึกว่าสุข
๑๒. ทุกข์ เละๆ อยู่ สัณญาคความจำหมาย สังขารความปรุงจิตร ให้เป็นบุญและบาป วิญญาน
๑๓. ความรู้แจ้งซึ่งธรรมณ์ ดังกล่าวมานี้เท่านั้น ไม่มีใคร เกิด แก่ เจ็บ ตาย ชันย์ ๕ มีรูปเป็นต้นนั้น
๑๔. เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปเองจริง นี้จริ่งบรมคัต ที่ครบ ๕ จริ่งอริยสัจนั้น คือความเกิดที่มีรูปนาม
๑๕. ปรากฏอยู่นั้น ต้องเกิดแก่เจ็บตายเศร้าโศก ร่ำไรเจ็บกายเจ็บใจคับแค้นเป็นทุกข์จริง ตัดณความดิ้นรนในของ
๑๖. แลอาภรณ์มีลักภ แล้วถือว่าเราว่าของเราว่าตัวเรา เป็นเหตุเกิดทุกข์จริง ตัดณความดิ้นรนเป็นเหตุทุกข์นั้นดับไม่เหลือ
๑๗. จนไม่ถือว่าเราว่าของเราว่าตัวเราแล้ว ทุกข์ซึ่งเป็นผลนั้นดับไปจริง ความเห็นชอบ ความดำริห์ชอบ เจริญชอบ
๑๘. การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ พยายามชอบ รกฏชอบ จิตรตั้งมั่นชอบ ทางพร้อมด้วยองค์ ๘ นี้ เป็นปฏิปทา
๑๙. ไปยังนิพพานจริง นี้จริ่งอริยสัจ ที่ครบ ๖ จริ่งนิพพานนั้น คือนิพพานเป็นอสังขตธรรม ธรรมอันปัจจัยสิ่งใด
๒๐. สิ่งหนึ่งไม่ได้ดับแต่ให้มีขึ้น เพราะนิพพานมีลักษณะ ๓ คือ ความเกิดขึ้นก็ไม่ปรากฏ ความดับไปก็ไม่ปรากฏ ความตั้งอยู่
๒๑. แล้วแปรไปก็ไม่ปรากฏ นิพพานจึงเป็นของจริง นี้จริ่งนิพพาน รวมสัจจะ ๖ ประการโดยสังเขปเพียงเท่านี้ ก็ผู้ที่แสวงหา
๒๒. ความจริง ครั้นได้รับรศจริงนี้แล้ว ควรจะยินดีแล้วตั้งอยู่ในความจริงนี้ จะพ้นจากทุกข์ทั้งสิ้นได้จริง สมควรแล้วที่พุทธศาสนานี้แลฯ

แผนภาพที่ ๓๙ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๖

คำจารึก

๑. ธรรมชาติความทุกข์ย่อมเป็นที่ปราศณาของประมุขชนทั่วโลกย์ แต่ฝ่ายความทุกข์
๒. ไม่มีใครปราศณาอยากได้ โดยที่สุดแม้แต่เสียว่าทุกข์ๆ ก็ไม่มีใครอยากจะได้ยิน
๓. ย่อมเกลียดซึ่งอยู่ด้วยกันหมดทั้งสิ้น ก็ไม่มีใครจะมีใครคิดชวนชวายนหาอุบายเพื่อจะกำจัดทุกข์
๔. มีแต่ไปชวนชวายเสียในเหตุเครื่องก่อทุกข์นั้นแลโดยชุกชุม ข้อนี้ก็เป็นอย่างไม่รู้ทุกข์
๕. เกิดขึ้น ณ ที่ไหน อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์จะพึงมีด้วยอุบายอย่างไรจึงมาหลง
๖. แสงหาความสุขในกองทุกข์ ก่อเหตุแห่งทุกข์อยู่เนืองๆ หมดด้วยกันทั้งสิ้น เมื่อเป็นอย่างนี้
๗. จะมีความสุขมาแต่ไหน ข้าจะมีความสุขทวีมากขึ้นเสียอีก เหตุตั้งนั้นแล จึงควรที่ผู้มี
๘. ความปราศณาความสุข เกลียดซึ่งความทุกข์นั้น จะพึงศึกษาให้รู้จักที่เกิดของทุกข์
๙. แลเหตุแห่งทุกข์แลความดับทุกข์แลหาอุบายเครื่องดับทุกข์ให้ต้องแท้ แล้วยายามกำจัด
๑๐. เหตุแห่งทุกข์เสียตามอุบายนั้น จึงจะได้ความสุขดังความปราศณา ที่เกิดของทุกข์
๑๑. นั้นใช้สิ่งอื่น คือกายใจนั้นนั้นแลเพราะว่าทุกข์ทั้งปวง ย่อมมีอยู่เนื่องนิจในกายใจนี้ทั้งสิ้น
๑๒. มิได้มี ณ ที่อื่น กายใจจึงเป็นที่เกิดของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์นั้นความไม่รู้อย่างตามความเป็นจริง
๑๓. หลงเพลินติดอยู่ในสุข ซึ่งเป็นเหยื่อล่อจิตให้ติดอยู่ในโลกย์ พยานอยากในอามิสสุขนั้น
๑๔. ไม่อ้อมไม่พ้อ ก่อภพก่อชาติไม่หยุด นั้นแล เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ความดับทุกข์นั้นแล
๑๕. ความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ไม่หลงเพลินติดอยู่ในอามิสสุขละความอยากซึ่งเป็นเหตุ
๑๖. แห่งทุกข์เสียได้จนสิ้นอาโดย ใจใสบริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวทั้งปวงนั้นแลกล่าวด้วยความ
๑๗. ดับทุกข์ ก็อุบายเครื่องดับทุกข์นั้น การหมั่นคบหานั่งใกล้ท่านที่มีปริชาสันดาน
๑๘. รับ แลหมั่นฟังธรรมท่านสั่งสอน แล้วจำเอาไปตรึงตรองให้ต้องแท้ จนเกิดปัญญารู้ชัด
๑๙. เชื่อแนตามความเป็นจริงแล้วปฏิบัติตาม พยายามสงบจิตไว้ไม่ให้ฟุ้งไปตามอารมณ์ที่ไม่จริง
๒๐. ให้เกิดปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริงอยู่เสมอ กว่าจะสิ้นความหลง นั้นแลกล่าวหาว่าอุบาย
๒๑. เครื่องดับทุกข์ ที่เกิดแห่งทุกข์แลเหตุแห่งทุกข์แลความดับทุกข์ แลอุบายเครื่องดับ
๒๒. ทุกข์ดังกล่าวมานี้ แสดงตามนัยที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนไว้ ควรที่ผู้ปราศณา
๒๓. ความสุข เกลียดซึ่งความทุกข์จริง จะพึงศึกษาให้รู้ทั่วถึง แล้วยายามให้ทุกข์นั้นดับไป
๒๔. โดยลำดับ จึงจะประสบสุขอันไพศาลดังความประสงค์ ซึ่งจะมาแสงหาความสุข
๒๕. ในกองทุกข์นั้นไม่ได้เลยเป็นแน่ ข้าจะทวีทุกข์ให้เกิดมากขึ้นโดยแท้ ดูบุคคล
๒๖. เปนโรคหิดมีความคันเป็นกำลัง มาพยายามเกาด้วยเล็บด้วยประสงค์จะให้หายคัน
๒๗. ยิ่งเกาก็ยิ่งทวีคันมากขึ้นนั้น เหตุตั้งนั้น เราทั้งหลายเมื่ออยากได้ความสุขเกลียดซึ่ง
๒๘. ความทุกข์จริงแล้ว ก็พึงชวนชวายละความหลงซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์เสียให้สิ้น
๒๙. ตามอุบายที่พระพุทธเจ้าทรงอนุสาสนไว้ มีนัยดังพรรณามาโดยสังเขปนั้นเกิด ฯ

แผนภาพที่ ๔๐ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๗

คำจารึก

๑. คนในโลกยี่สิบแปดประสงค์ความสุข
๒. แลคิดจะหลบหนีความทุกข์ด้วยกันทุกคน
๓. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว จึงต่างคน ก็มีความหวาดหวั่น
๔. แต่ทุกข์ที่ยังมาไม่ถึง จะไม่มาถึงตน ที่มาถึงตน
๕. ได้เสวยอยู่แล้วนั้น จะเคลื่อนพ้นจากตนไปเสีย
๖. แลสดุ้งใจคิดจะหลบหนีทุกข์ที่ยังมาไม่ถึง ไม่อยากจะให้
๗. มาถึงตน ที่มาถึงตนได้เสวยอยู่แล้วนั้น ยอยากจะให้สาบสูญ
๘. พ้นจากตนไปเสียโดยเร็ว ชื่อนี้เป็นธรรมดาของคน เพราะเหตุนั้น
๙. จึงต่างคนต่างพากันเสาะหาศาสนาที่จริงแท้ซึ่งเป็นที่นับถือศักดิ์สิทธิ์ โดยคาดคะเน
๑๐. แลได้ยินเขาเล่าลือกัน แลตรึ้นใจว่าคำสอนของท่านผู้นี้เที่ยงแท้ ถ้าสิ่งนี้ศักดิ์สิทธิ์
๑๑. ควรเป็นที่พึ่งเครื่องอุ่นใจได้ แล้วจึงยึดจึงถือไว้ในใจมั่น สำหรับห้ามความกลัวต่างๆ กันเป็นอันมาก
๑๒. ก็แต่เมื่อจะรวมความดีของประชุมชนลง คงเป็นสองอย่างเท่านั้น คือความดีที่ว่า
๑๓. สุขทุกข์มีเพราะเหตุภายนอก ๑ ความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายใน ๑ เป็นสองอย่างนี้
๑๔. ความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายนอกนั้น คือพวกที่ถือพระเจ้าฤาษีผู้สร้างว่า สิ่งทั้งปวงบังเกิดที่มีขึ้น
๑๕. พระผู้เป็นที่ยิ่งของสัตว์ได้สร้างไว้ พระเจ้าท่านมีฤทธิ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บันดาลความสุขให้แก่คนดีที่จนความสุข อ่อนอ่อนขอ
๑๖. สมประสงค์ได้ แลให้ทุกข์ปรการลงโทษแก่คนชั่วได้ด้วย เราจะได้สุขได้ทุกข์ก็เพราะพระเจ้าบันดาลให้ทั้งสิ้น
๑๗. ฝ่ายความดีที่ว่า สุขทุกข์มีเพราะเหตุภายในนั้น คือพวกที่ถือความทำดีทำชั่วว่า ผู้ที่ทำดีก็จะได้สุขซึ่งเป็นผลของความดี
๑๘. ผู้ที่ทำชั่วจะต้องรับทุกข์ซึ่งเป็นผลของความชั่ว สุขทุกข์ทั้งสองนี้ เป็นผลของความทำดีทำชั่ว เราจะได้สุขได้ทุกข์ ก็เพราะ
๑๙. ความประพฤติของตนเอง ใครๆ ให้เราไม่ได้ทั้งสิ้น ในความถือศาสนาของคนทั้งสองอย่างดังกล่าวข้างบนแล้วนั้น ความดีอย่างไร
๒๐. จึงจะเป็นการดีการชอบ ความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายนอกเป็นการดีการชอบ ถ้าความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายในเป็นการดี
๒๑. การชอบเล่า ความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะเหตุภายในเป็นการดีการชอบ เพราะความสุขทุกข์นี้เป็นผลของความประพฤติดีประพฤติชั่ว
๒๒. แลเป็นของจำเพาะตัว ตัวผู้ทำไว้ ก็เป็นของๆ ผู้นั้น จะหยิบยกแบ่งปันให้ผู้อื่นบ้างดังสิ่งของมีค่ามีงั่วมีงั่ว
๒๓. เป็นต้นนั้นไม่ได้ ความดีที่ว่าสุขทุกข์มีเพราะตนเป็นเหตุนี้แลเป็นการดีการชอบอย่างที่สุด
๒๔. เมื่อประชุมชนมาถือคำสอนว่า สุขทุกข์เนื่องด้วยความทำดีความชั่วอย่างนี้แล้ว ควรจะเคารพนับถือพระพุทธเจ้า กับทั้งหมู่ผู้ไกล
๒๕. เครื่องหอมใจ ซึ่งเป็นผู้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสัพพัญญู จึงจะเป็นทางมาของความสุข และจะหลบหนีทุกข์ได้จริงแล ฯ

แผนภาพที่ ๔๑ คำจารึกวัดอัษฎางค์นิมิตร ๘

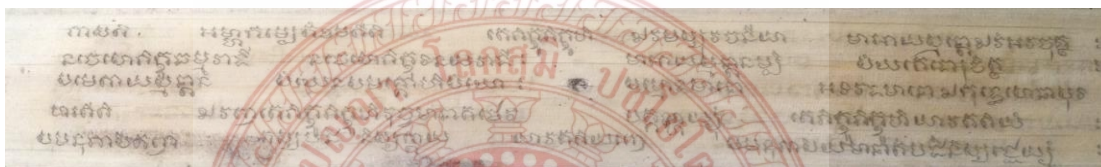
(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลงประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรง เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และเชื่อบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ฟ้าฟาด มารวิชัย เป็นต้น

แผนภาพที่ ๔๒ จินตามณี (เอกสารโบราณ)

(๔) คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

แผนภาพที่ ๔๓ คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ศิลาจารึกเขาน้อย ถูกกล่าวถึงในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. V ซึ่งในครั้งนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้คัดความเพียงบางส่วนของจารึกมาตีพิมพ์ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๓ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลข้อเขียนของ ศ. ยอร์ช เซเดส์และนำไปตีพิมพ์ลงในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔

คำจารึก		คำแปล
๑. วิษณุวิชัยเตจกร วฤษศุศรีภวนยสุย	ปาดำปฐณัติ ...	๑. ขอพระวิษณุ จงชนะ พระองค์ได้คุ้มครองรักษาจักรไว้ อย่างบริบูรณ์ - - - เกราะ - แขนงน้อยของศรีภวะ
๒. วย - ตเย - ศรี - ราติ วิ - ติ	 รุยิ	๒.
๓. ยุ ... ฏ		๓.
๔. ศรี ... วรุมณสุย ย อิศวรภุมมา (๖) ราชย (๖)	สุภฤตย - ฤยติ ..	๔. การต่อสู้ของพระศรี -- วรมัน - - - - - ราชสมบัติของเจ้าชาย - - - - - -
๕. ปุณเรชยษฐปุระสุย สย ตโตชยษฐปุระสุวามิ	รฤษายามอิภฤตยาม	๕. ต่อมาเชษษฐปุระสุวามิ ในกรรมสิทธิ์ที่รักษาของเชษษฐปุระอีก
๖. สุวามิปุระสาทลพธายา ยสุยโนตุโลกวิริยะ	มหายามปัสสปีติ	๖. เป็นผู้ถึงพร้อมมโนอำนาจที่ได้รับจากความกรุณาของสุวามิ เป็นโลกวิธของท่าน
๗. นยชยสุสสมเรฐ สววิณะประติมาม	สุภฤตยสุสชชนปริย	๗. ท่าน เป็นผู้มีความรู้เป็นที่เคารพรัก (ของประชาชน) เป็นผู้เอ่ยคำบูชาบวงสรวงรูปพระวิษณุในสงคราม
๘. ศกาทพเทฐวฤตารุได ศรีมานิหศรีมนุทธาร	รูชยษฐสุภฤตยมิติได	๘. ศรีมานิหะและศรีมนุทธาระ ในอดีตที่ ๘ ของเดือน เชษษฐสุภฤต ในปีแห่งศก ๕๕๙
๙. เสนาโสมมชวนา ทตุติ	ทฤษฎี	๙. ทฤษฎี อันผู้ประกอบกรบูชาตามพิธีพระเวทนั้นให้แล้วแก่ - - - นี้ - - -
๑๐. ฤคอุโนเนนปุระ . . โกลฤชยษฐปุระ ชยตฤกรม ...		๑๐. นี้ ... โกลฤชยษฐปุระ แต่พระกัมมตรง
๑๑. จนุท ... กอจตะธาส ... นราจนาจ ... อสมมา วา		๑๑ - ๒๔. (อักษรลบเลือน) ส่วนมากจะเป็นรายนามจำนวนวัสดุ สิ่งของ และข้าทาสต่างๆ
๑๒. ตม ... วาทุโก ... น ... โคนุโนโรก ... วาตฤมยต		
๑๓.		
๑๔.		
๑๕. วินทุ ๑ สุว ... ภูริ ๑ . ภูริ . น ... ภูวน ...		
๑๖. ภู : เทวศรี ๑ ภูจุนทริทวารภุมานุเทรติ ๑ ภูมว โกณภูนา		
๑๗.		
๑๘. ย ๑ .. ก .. จ . มุมภวน ๑ โคนุ ... รสิ		
๑๙. ย ๑ กนุโตนิ : มุม ... ปุณ ... โคนุ ... ฤโต ๑ ๑ สุวก ...		
๒๐. ม ๑ กนุโตนิ ... ฤค ... ๑ ฤ		
๒๑. ฤมม ... ส ... ฤ ... ฤ . มาง ๑ วาเตรง ๑ กนุโต .. ฤ		

แผนภาพที่ ๔๔ คำจารึกเขาน้อย ๑

(ต่อ)	(ต่อ)
๒๒. กนุโต ไหน ๑ โคนุ ยยโกนุ ... ง	
๒๓. ง . กนุโตวโน . ก โตวโนสากนุต ... กนุโตวา	
๒๔. ก . งป .. นชา ตาปฐณณวีกาโตนโกนุโต . กภู ๑ โกนุทริโต ๑ ๑ ธิ	
๒๕. วาอาทุ ๑ กุอัมวก ๑ วาโย ๑ วาปีต ๑ กุมรตาง ๑ วาอัมพะโร	๒๕. วาอาทุ ๑ กุอัมวก ๑ วาโย ๑ วาปีต ๑ กุมรตาง ๑ วาอัมพะโร
๒๖. วาสวีย ๑ วากุยาย ๑ วาปรง ๑ วาโชตจิตต ๑ วาโร ๑	๒๖. วาสวีย ๑ วากะยาย ๑ วาปรง ๑ วาโชตจิตต ๑ วาโร ๑
๒๗. โปญ ๑ โคนกลางโต ๑ โปโต ๑ เสเมกันแตก ๑ โกนุแหง ๑ .	๒๗. โปญ ๑ โคนกลางโต ๑ โปโต ๑ เสเมกันแตก ๑ โกนุแหง ๑
๒๘. กุณาย ๑ เอมภยัมภักลปิโต ๑ กุณวณ ๑ โคนโปโต ๑ กุลัมโต	๒๘. กุณาย ๑ เอมภยัมภักลปิโต ๑ กุณวณ ๑ โคนโปโต ๑ กุลัมโต
๒๙. โคนโปโต ๑	๒๙. โคนโปโต ๑
๓๐. ก (อักษรลบลื่อน)	๓๐. (อักษรลบลื่อน)
๓๑. วา . ส . วิตุ เสฐติ ๑ ต . ป . ท ๑	๓๑. นา
๓๒. กุมรตางอญศรีมณฑารสุวามี	๓๒. กุมรตางอญศรีมณฑารสุวามี
๓๓. กุญจรำกมรตางอญกุมารระฆมคกุกยา ๑ โคนกุลา	๓๓. ... วะรำ กุมรตางอญกุมารระฆมคกุกยา ๑ โคนกุลา
๓๔. เทวตริ ๑ กุ ไวย ๑ กนุชา ๑ อุมภักลโย ๑ กุลาญ ๑ โก	๓๔. เทวตริ ๑ กุ ไวย ๑ กนุชา ๑ อุมภักลโย ๑ กุลาญ ๑ โก
๓๕. วาโจรมาน ๑ วาสาย ๑ วาอุนโร ๑ วาโนจระ ๑	๓๕. วาโจรมาน ๑ วาสาย ๑ วาอุนโร ๑ วาโนจระ ๑

แผนภาพที่ ๔๕ คำจารึกเขาน้อย ๒

(๒) จารึกเขาร้าง พบที่เขาร้าง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว ศิลาจารึกเขาร้างนี้ ได้ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. V โดยในคราวนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้อธิบายถึงกลุ่มจารึกที่พบบนภูเขา ๓ ลูก ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี จารึกจำนวน ๓ หลัก ที่ได้จากเขาแต่ละลูกนี้ ท่านได้กำหนดเลขทะเบียนไว้ดังนี้คือ จารึกเขาร้าง (K. ๕๐๕) จารึกเขาน้อย (K. ๕๐๖) และ จารึกเขาชมพู (K. ๕๐๗) แต่อย่างไรก็ตาม ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านและแปลเพียงจารึกเขาร้างเท่านั้น ส่วนจารึกเขาน้อย ท่านได้อ่านคำจารึกไว้บางส่วน ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ นายชะเอม แก้วคล้าย และนายบุญเลิศ เสนานนท์ ได้อ่านและแปลจารึกเขาน้อยนี้ ตีพิมพ์ในหนังสือ ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี ของกรมศิลปากร ส่วนจารึกเขาชมพูนั้น ศ. ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวว่าอ่านแทบไม่ออก รู้แต่เพียงว่าเป็นภาษาสันสกฤต ๒๘ บรรทัดเท่านั้น

คำจารึก	คำแปล
๑. อิชฺชุตฺรโยทคฺคิเน กุณฺณเณ จนฺตฺรเสณฺทฺริโยะ ๒. ภูฏเต ศกฺปเตธฺร อพเพ หสเสนฺตฺรฺร ฐณฺณโกทยะ	๑-๒. ในปีแห่งพระราชานุญาตที่ล่วงแล้ว กำหนดโดยอินทริย์ ๕ รัช ๖ และดวงจันทร์ ๑ ^(๖) แรม ๑๓ ค่ำ แห่งอิษ (คือ อาศวิน ตรงกับเดือน ๑๑) พระจันทร์เสวย (ฤกษ์) หัสตในพฤษภาคม (ราศี)
๓. ภูณฺ ํ อโนยุ สินาหฺว ปฺรคตฺ อายุ ๔. ต วิหารุ ชุมฺหฺ เค วา สิธฺร กนฺโต ๕. ภู โยงฺ . โกณฺ ภู ลางฺ สี . วา ปาธฺ ๖. กนฺโต วา ภู โสธฺ . โกณฺ ภู ลางฺ ไต . ๗. วา รณฺ ภู จินฺ . วา โชนฺ กนฺโต ๘. วา ภู มาธฺ . ภู จู . โกณฺ ภู เทธฺ ไต . ลา ๙. งฺ ไต . เปา ไต . ภู สุธฺธณฺ . โกณฺ ภู ๑๐. ลางฺ ไต . เปา ไต . จัทฺ ภู วา ธธฺ . วา	๓-๑๑. ทาสซึ่งสินาหว ^(๗) คนก่อนๆ ได้ถวายแก่วิหาร นามของ บุคคลเหล่านี้ (ตามบัญชี)
๑๑. ทินฺ . วา ธรมฺลลภ . ทริงฺ อายุ ๑๒. ตฺโนนฺ สุธฺา ต คิ (คิ) ๑๐๐-๕ . ไตงฺ ตฺนํ ๒๐ จมฺ ๑๓. คิ วา เมณฺ . กนฺโต วา ภู ละ . โกณฺ ภู ลา	๑๑-๑๔. ส่วนดโนน คือ ต้นหมาก ๑๐๕ ต้น ต้นมะพร้าว ๒๐ ต้น ผู้รักษา (รายชื่อ)
๑๔. งฺ สี . เปา สี . ทริงฺ อายุ ญิงฺ ^(๘) วิหา ๑๕. ฐฺ สุธฺา ต คิ ตฺนํ ๑๐๐-๒๐-๓ ไตงฺ ตฺนํ ๑๐๐-๒๐ . จมฺ	๑๔-๑๖. ส่วนใกล้วิหาร คือ ต้นหมาก ๑๒๓ ต้น ต้นมะพร้าว ๑๒๐ ต้น ผู้รักษาได้แก่ วา ภูโทก
๑๖. คิ วา ภูโทก สุธฺวปณฺทฺ สวาลวฺ ๑๗. ทธฺ ภูณฺ ํ โผงฺ ทฺโรงฺ จมฺ ทริงฺ ๒๐-๑๐-๒	๑๖-๑๗. รวมจำนวนทาสทั้งวัยฉกรรจ์และเด็ก และผู้รักษาสวน ๓๒ คน
๑๘. ศฺลฺงฺ วิหารุ กธฺธฺ สิริธฺ ๔ ธาธฺ ๒ ๑๙. สุธฺเค ๒๐ . ปธฺธงฺ ^(๙) . ตงฺโตงฺ ตโป ๒๐. ง . จนฺเลกฺ อุลทฺทฺ ชฺลสี เยา ๗ กัธฺธ ๒๑. . เยา ๗ กปาฏฺ ชฺลสี เยา ๒๐-๗ . ภูธฺจ ๒๒. เยา ๑๐-๒ กัธฺธ เยา ๑๐ . ปนงฺ . ตฺริธฺา	๑๘-๒๓. สมบัติของวิหาร คือ ภูธฺธ สัมฤทธิ์ ๔ ใบ ธาต ๒ ใบ สุธฺเค ๒๐ และแท่น ๑ แท่น

แผนภาพที่ ๔๖ คำจารึกเขารัง ๑

(ต่อ)	(ต่อ)
๒๓. วรฺตมฺ ปี----- อายุ จธฺ ภูธ ๒๔. นฺเร ๑ กนฺละ ตี---- (กร) ปี ทฺนํ ๒๕. ๕ ปณฺ ภู -----	๒๓-๒๕. --- แก่ จธฺ ภู ที่นา ๑ ส่วน ---- ควาย ๕ คู่ ไปนฺดู
๒๖. ภูณฺ ํ อโนยุ สินาหฺว ธณฺ ไธ ต วิหา ๒๗. (ธ)---- กนฺโต วา ภู ธนฺ . โกณฺ ๒๘. ---- ลางฺ สี . เปา ไต . ธา ๒๙. ---- ทริงฺ ๑ สุธฺา ตฺนํ ๓๐. --- ตฺนํ คิ ๑๐ . คิ สี ๓๑. ----- อายุ วิหาร ฐงฺ .	๒๖-๓๑. ข้าพเจ้าสินาหว ได้ถวายทาสแก่วิหาร (บัญชีต่อท้าย) ส่วน ๑ แห่ง คือต้นหมาก ---- ต้น --- ต้นไม้ ๑๐ ต้น ----- แต่วิหารสูง

แผนภาพที่ ๔๗ คำจารึกเขารัง ๒

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว จารึกหลักนี้ เดิมเรียกว่า “จารึกมเหศวรมัน” ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกใน The Journal of the Siam Society เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ (ค.ศ. ๑๙๖๑) โดยบทความชื่อว่า “Bangkok Museum Stone Inscription of Mahendravarman” โดย B. Ch. Chhabra ซึ่งได้เล่าว่า เมื่อครั้งที่ได้เดินทางมาเยือนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร โดยมีศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เป็นผู้นำชมนั้น นาย Chhabra ได้เกิดความประทับใจในจารึกหลักหนึ่งที่จารด้วยภาษาสันสกฤตที่สวยงามจำนวน ๔ บรรทัด จึงได้ลงมืออ่านและแปล ต่อมาก็ได้มีการสอบถามเกี่ยวกับที่มาของจารึกหลักนี้ ก็ได้ความว่า จารึกนี้เดิมพบอยู่ที่บริเวณปราสาทเขาช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี (ปัจจุบันเป็น จังหวัดสระแก้ว)

คำจารึก	คำแปล
คำอ่าน : B. Ch. Chhabra (พ.ศ. ๒๕๐๔) ๑. ยศุ = ศุริมมเหศวรมัน = เดวิด ๒. มเหศวร ชิว วิศุระ [1] ๓. ส ศุกรตฎาก-ชยุญ = ๔. จขาน = เอมณ = ชลาศยม [11]	แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย B. Ch. Chhabra (พ.ศ. ๒๕๐๔) "He, who is known as the illustrious Mahendravarman, famous like Mahendra" ^(๑) Excavated this reservoir of water, named "Sankara Tank."
คำอ่าน : ยอร์ช- เทเคิล (พ.ศ. ๒๕๐๗) ๑. ยศุ ศุริมมเหศวรมณี ๒. มเหศวร ชิว วิศุระ ๓. ส ศุกรตฎากชยุ ๔. ณ จขานเมณ ชลาศยม	แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย ยอร์ช- เทเคิล (พ.ศ. ๒๕๐๗) Celui qui a pour nom Çi Mahendravarman, renommé comme Mahendra, a creusé ce bassin nommé Çankaratātaka.
คำอ่าน : ประสาร บุญประคอง (พ.ศ. ๒๕๑๑) ๑. ยศุศุริมมเหศวรมณี ๒. มเหศวร ชิว วิศุระ ๓. ส ศุกร ตฎากชยุ ๔. จขานเมณชลาศยม	แปลเป็นภาษาไทยโดย ประสาร บุญประคอง (พ.ศ. ๒๕๑๑) พระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ปรากฏพระนามว่า มเหศวรมณี ปรากฏเหมือนพระศิวะ พระราชาพระองค์นั้น เป็นผู้กระทำ ความสุข เพราะฉะนั้น พระองค์จึงสร้างบ่อน้ำนี้ไว้สำหรับให้ อาบ
คำอ่าน : ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร (พ.ศ. ๒๕๒๗) ๑. ยศุศุริมมเหศวรมณี ๒. มเหศวร ชิว วิศุระ ๓. ส ศุกรตฎากชยุ ๔. ณจขานเมณชลาศยม	แปลเป็นภาษาไทยโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร (พ.ศ. ๒๕๒๗) พระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ปรากฏพระนามว่า ศุริมมเหศวรมัน ทรงเป็นเหมือนพระอินทร์ผู้ยิ่งใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ได้ทรงขุดบ่อน้ำนี้ อันมีชื่อว่า บ่อน้ำคังกร ^(๒)

แผนภาพที่ ๔๘ คำจารึกช่องสระแจง

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสีชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว จารึกดวงตราประทับนี้ เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีได้พบ ขณะทำการขุดค้น ณ บริเวณ

ปราสาทเขาน้อย อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ลักษณะของจารึกเป็นดวงตราประทับรูปวงกลม อยู่ที่ปลายด้าม วัตถุคล้ายมีด ทำด้วยเหล็กหุ้มด้วยสำริดขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ มิลลิเมตร

คำจารึก	คำแปล
เกษะ ^(๕)	พึงอนุญาต

แผนภาพที่ ๔๙ คำจารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย

(๕) จารึกทวระลมหิม พบที่ทวระลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอตาพระยา) จังหวัดสระแก้ว ศิลาจารึกหลักนี้มีสภาพชำรุดมาก ข้อความในด้านที่ ๒ อักษรลบเลือนอ่านไม่ได้เลย

คำจารึก	คำแปล
๑. สภาจาเรวดย	๑. สภาจาเรวดย
๒. (จ)าญ วุระ ลี(ว)ง ...	๒. แพ้พระลำพาง
๓. ตาญ ไกร ติ ติ วาญ เสาศาสิกฤต(ต)	๓. ค้นหา ในพื้นนั้น วาญเสาศาสิกฤต
๔. ยุย วุณ เจรง ๐ ติ ... นุติ สภาจา(เรวดย)	๔. พนม เจรง สภาจาเรวดย
๕. ณ ไกร วรุคค วิชัยปุตตน นุ วาญ โยญ จาญ วุระ	๕. ค้นหากลุ่ม แห่งวิชัยปุตตน และวาญนำไป แพ้พระ
๖. (ล)ิวาง ทุก ติ คี อรต ๐ มนุ กาล ติ คี วุระ ราชย ฐิติ วุระ ปาห ฐิติ เชน วุระ กมรเตง	๖. ลำพาง ญคคคตี ต่อจากนั้นมา ในรัชกาลของ ฐิติพระบาทฐิติเจิงพระกัมรเตง
๗. อญ ต สุตาจ เทา วุรหมโลก ๐ วาญ เรา วิชัยปุตต โยญ ไต กนุญง	๗. ฐิติ ซึ่งเสด็จไปพรหมโลก วาญ เราแห่งวิชัยปุตตยกไต่กันเหียง
๘. ต ๐ เญป ไต กปีต เทา ผตาคู เสตญ วุน เจรง ปิ โยญ กรปิ มวายุ ปิ โยญ วาญ	๘. แก่ญป ไต กปีตได้ไปติดต่อกับเสตญ พนมเจรง เพื่อมอบถวายตัวหนึ่งให้แก่วาญ
๙. โนสุ ๐ สุรฎ ปานุทคาร ต ไหลญ สุรเชง วุน ๐ มนุ ไต กนุญง รต ๐ วาญ เรา	๙. โนสแห่งเมืองบานทาครและไชโยสุรเชง พนม ต่อมาไต่กันเหียงไต่หนีไป วาญเรา
๑๐. โยญ ลุนญ มวายุ เปเร เทา ปิเร ปนุลาสุ ไต กนุญง ๐ มนุ โนระ รต วาญ เรา โย	๑๐. ไต่ยกบุคคลหนึ่งให้ไปรับใช้แทน ไต่กันเหียง เมื่อไต่กันเหียงหนีไปแล้ว วาญเราไต่ยก
๑๑. ก ไต กปีต โยญ บิเร ต ปนุลาสุ ไต กนุ ญง ปรีตเมช คี อรติ ต	๑๑. ไต่กำบิดให้ไปรับใช้แทนไต่กัน เหียง ปฏิเสธคำกล่าวหาในเรื่อง
๑๒. โระหุ เนหุ ๐ ปิ บิวยตุ มนุ ฐิติ วุระ ปาห ต สุตาจ เทา วุรหมโลก ๐ วาญ เรา โย	๑๒. นั้น ที่จะทูลแต่ฐิติพระบาท ซึ่งเสด็จไปพรหมโลก วาญเราได้มอบ
๑๓. ก กรปิ เสตญ วุน เจรง ๐ ปิ โยญ ต วาญ โนสุ ไหลญ สุร เชน วุน ๐ โยญ ไต ก	๑๓. ถวายตัวหนึ่งของเสตญพนมเจรง ให้แก่วาญ โนส และไชโยสุรเชงพนม ที่ตนแองให้ไต่ก-
๑๔. นุญง รต ๐ ปิ เสตญ (วุน เจรง)...	๑๔. นเหียงหนีไป และเสตญพนมเจรง
จากเคม ๐ มนุ วาญ เสาศาสิกฤต วิช	จากเคม ต่อมาวาญเสาศาสิกฤตแห่งวิชัย
๑๕. ย ปุตตน เทา ปุจ กรปิ มวายุ ต เสตญ วุน เจรง ๐ โยญ วุระ ราชการุญ ต ไหลญ	๑๕. ปุตตนะ ไปเข้าถวายตัวหนึ่งให้แก่เสตญ พนมเจรง เพื่อมอบให้แก่พระราชการ คือไชโย
๑๖. ณสุร ๐ วาญ เรา โยญ ไต กนุญง โยญ ถลาย ต เสตญ วุน เจรง ๐ โย	๑๖. สุร วาญเราไต่ยกไต่กันเหียงให้ เป็นคำขดีให้แก่เสตญพนมเจรง เพื่อจะให้มอบ
๑๗. ก ไต กนุญง ชวน ต วุระ กมรเตง อญ ติวปุตตน ๐ ติ ทุก ต ปรีตสุต ๐ มนุ ติ	๑๗. ไต่กันเหียงถวายแด่พระกัมรเตงอญ ติวปุตตนะ แล้วเขียนคำประกาศทางราชการบนศิลาจารึกไว้

แผนภาพที่ ๕๐ คำจารึกทวระลมหิม

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอดาพระ ยะ (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ รายงานไว้ในหนังสือชุด Inscriptions du Cambodge vol. VII ว่า จารึกหลักนี้พบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ (ค.ศ. ๑๙๕๕) ในเขตอำเภอรัญประเทศ โดย ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ชายาในพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต หรือ เสด็จในกรมฯ ซึ่ง ต่อมาได้นำมามอบให้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ส่วนในหนังสือ จารึกในประเทศไทย กล่าววาศิลาจารึกหลักนี้ได้มาจากบ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี (จากการ

ตรวจสอบของคณะกรรมการพัฒนาฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย พบว่าพื้นที่ที่กล่าวถึงนี้ ปัจจุบันคือ บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกกลาง อำเภอดาพระยา)

คำจารึก	คำแปล
๑. โอม ๙ สิทธิ สวัสดิ ๙	๑. โอม ^(๑) ๙ สิทธิ สวัสดิ ๙
๒. ๘๖๓ ศก จตุรี เกตุ ศุภวัน อาทิตยวาร นุ ฐิติ ^(๒) เสง กิเสตง	๒. ๘๖๓ ^(๓) ศก ขึ้น ๖ ค่ำ เดือนศุภวัน ^(๓) วันอาทิตย์ ฐิติพระบาท กิเสตง
๓. อดุ ศรีราชนทรวรุม ปงคิ ฎปวง ^(๔) นิเวทน วระ ปุณย โคตร อา	๓. อดุ ศรีราชนทรวรุม น้อมเศียร บอก พระบุญ โคตร อา-
๔. จารุญย ปรมจารุญย ต คิ สุรฎ วนปุระ เลง สี คน นุ วระ กิ	๔. จารุญ ปรมจารุญ ซึ่งอยู่เมืองวนปุระ ให้ช่วยร่วมกันดูแลพระก-
๕. มรเตง อดุ ชคต ลิงคปุระ มานุ วระ ศาสน ต กิเสตง อดุ ราชฎ	๕. มรเตง อดุ ชคต แห่งเมืองลิงคปุระ มี พระคาร์ต ถึงกิเสตง อดุ ราชฎ-
๖. ล มหามนตรี เสตญ อดุ จตุราจารุญย ปนทววุ วระ ศาสน ต	๖. ล มหามนตรี และเสตญ อดุ จตุราจารุญ ให้แจ้งพระคาร์ตแก่
๗. อจารุญย ปาลภาคว ต ปุระตุญย เปร โมก สง โคล ปุระตุต ก	๗. อจารุญยปาลภาควะ และปรัตยะ ให้ใช้ (คน) มาปักหลักให้ดี
๘. คิ สุรฎ วนปุระ นา วระ ปุณย โคตร อจารุญย ปรมจารุญย สฬ ค	๘. ที่เมืองวนปุระ ในที่พระบุญ โคตร อจารุญ ปรมจารุญ (และ) ให้ร่วมกัน
๙. ณ นุ กมรเตง อดุ ชคต ลิงคปุระ จำจันนำ ปุระญย มาสุ ๒	๙. คูแลกรมรเตง อดุ ชคต แห่งเมืองลิงคปุระ กับ ถวายบัลลังก์ทองหนึ่งคู่ ^(๕)
๑๐. อภิษ ๒ ๒ มวายุ จันน้ำ เสรวระ อวิ ต คิ ตรวาง เทา ปุระวุ วระ ต โคล	๑๐. ลูกสภา ๒ กระบุง (เป็น) เวลาหนึ่งปี นาพระ ตั้งแต่นอง ไปทางทิศตะวันออกถึงหลัก
๑๑. ปุระส ปุระทราลย เทา ทกษณ ลูวะ วนมู เทา ปศุจิม ลูวะ ตรวาง สุวา	๑๑. บรรจบป่าช้า ไปทางทิศใต้ ถึง ภูเขาไปทางทิศตะวันตกถึงหนองสวา-
๑๒. ยุ รุญย เทา อุตตร ลูวะ อภิสัง เส เลง เทา ทกษณ อุทยาน ลูวน ชูร ลูวะ	๑๒. ย (หนองมะม่วง) ที่ไปทางทิศเหนือ ถึงคลอง นา (และ) ต้นระเจียง ^(๖) ไปทางทิศใต้แห่งอุทยานถึงสระ (และ) ถึง
๑๓. หุ เสรว ซีศรี ปทุ อวิ ทกษณ สตุฎ กพมว เทา อุตตร ลูวน ต คิ สฬ	๑๓. นา ซีศรี ^(๗) ตั้งแต่ทิศใต้แห่งป่าท่มพะ ^(๘) ไปทางทิศเหนือ ถึงทาง
๑๔. ปุระส ปโตคีรี เสรว ปศุจิม สตุฎ กพมว ชันวน เมกียาตาณ ๒	๑๔. บรรจบตะโปคีรี (และ) นา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก แห่งป่าท่มพะ สิ่งที่อยู่คือ ทรัพย์เมกียาตาณ ^(๑๐)
๑๕. น รุฎ ภูมิ มนุ กลปนา สิทธิ ต วระ ชณ วระ ไตสุภาภูต นุ กว	๑๕. ซึ่งอยู่ในที่ดินที่ให้สิทธิในกลปนาแต่พระ ข้า (ทาส) พระ คือ ไตสุภาภูต และลูก
๑๖. นุ เจาวิ ไตกันลาง นุ กวณ เจาวิ ไต ธรมม นุ กวณน ฌมูร กรปิ	๑๖. หลาน ไตกันลาง และลูกหลาน ไต ธรมมะ และลูก โค กระบือ
๑๗. วุวั ชา ปี สุตนตร ต ไหลณ วิษย ไหลณ สุร ไหลณ ปุระญย ต มุ	๑๗. ไม่ควรขึ้นแก่ไหลณวิษย (ไหลณจังหวัด) ไหลณสุร (ไหลณข้าว) และไหลณบรรยงก์(บัลลังก์) ^(๑๑) หน้า-

แผนภาพที่ ๕๑ คำจารึกบ้านพังพวย

(ต่อ)	(ต่อ)
๑๘. ข คาปฺ ไซฺนวลฺ วุวิ อาจุติ ทาปฺ ภูมฺยากร สุวตฺตุนฺตร ต กมฺรเตงฺ (๒)	๑๘. เหมาะ และปล่อยให้เข้าไปในป่า ที่ดินซึ่งเป็นของกมฺรเตงฺ ๕-
๑๙. ณฺ ชคตฺ ลิงฺคปฺร เนา รุจฺ อุณฺท อมฺรียาถ ปิ วุวิ เณวฺ โต (ยฺ)...	๑๙. ณฺ ชคตฺ แห่งเมืองลิงคฺปุระ ถ้านหากชาวบ้าน อมฺรียาถ ไม่ทำตาม ...
๒๐. วุระ ศาสนฺ แปรฺ ศุรามฺวฤทฺธ จาปฺ ปณฺฑิตฺร นํ เทา โยยุ ต (กฺเสตฺง) ...	๒๐. พระดำรัส ให้ใช้ศุรามพฤทฺธะ จับ ส่งนำไปให้แก่ กฺเสตง
๒๑. อณฺ ราชกุล นฺ เสตฺถนฺ อณฺ จตุราจฺราย บงคฺ ฏปฺ(วง)	๒๑. อณฺ ราชกุล และเสตฺถนฺ อณฺ จตุราจฺราย น้อมเศียร
๒๒. นิรุณฺนย	๒๒. คำพิพากษา

แผนภาพที่ ๕๒ คำจารึกบ้านพังพวย (ต่อ)

คำจารึก	คำแปล
๑. วรมฺ นุ	๑.วรมัน.....
๒. ... (บนฺทว) ลุ วุระ ศาสนฺ ต . . ร...	๒. ...ให้แจ้งพระดำรัสแก่.....
๓. ... ปฺรตฺยยุ แปรฺ สงฺ โค (ล)	๓. ...ปรีตยให้ไปยังหลัก.....
๔. ... (ม) หาปฺรสาท ต เสตฺถนฺ อ (ณฺ) ...	๔. ...มหาปราสาทแก่เสตฺถนฺ.....
๕. ... วุระ ปุณฺย ใน อาจฺรายุยฺ ปรมฺาจารย์	๕. ... พระบุญแห่งอาจารย์ ปรมฺาจารย์
๖. ... (สุรฺก) วณฺปุรํ สํ คณฺ นุ กมฺรเตงฺ อณฺ ช(คตฺ)	๖. ...เมืองวณปุระ ร่วมกันดูแลกมฺรเตงฺอณฺชคต
๗. จำจํนำ ตนฺทูล เท ๒ ปฺรยฺยงฺ มาสุ ๒ เมล	๗. ...ถวายข้าวสาร ๒ กระบุง บัลลังก์ทองหนึ่งคู่ ^(๑) ผลไม้
๘. ... (ศ)กฺติ มฺวายุ วตฺต มฺวายุ วตฺต มฺวายุ อุณฺา เว	๘. ...หอก ผ้า ๑ ผืน ผ้า ๑ ผืน (เป็นเวลา) ๑ ปี
๙. ... ต โมก บงคฺม วุวิ ชา ปิ โสณฺ วิษยฺ โสณฺ	๙. ...มากถวายบังคม ไม่ควรที่โสณฺวิษยฺ โสณฺ
๑๐. ... (โสณ) ณฺ ปฺรยฺยงฺ มฺข คาปฺ ไซฺนวลฺ วุวิ ชา ปิ ทาปฺ	๑๐. ...โสณฺบรยง ^(๒) มฺขคาป ไม่ควรให้เข้าไปในป่า (ไร่)
๑๑. ... ล โหงฺ เลงฺ ปเร ต วุระ ปุณฺย ใน อาจฺรายุย	๑๑. ...แต่ให้ช่วยกันรับใช้พระบุญแห่งอาจารย์
๑๒. ... วุระ อวธิ มนฺ สุฐาปนา อายฺ วุระ สภาปิโป	๑๒. ...พระอวธิ (ข้าหลวง) ได้แต่งตั้งที่พระสภาปิโป ^(๓)
๑๓. โดย วุระ ศาสน	๑๓. ...ตามพระดำรัส

แผนภาพที่ ๕๓ คำจารึกบ้านพังพวย (ต่อ)

(๗) จารึกปราสาททพเสียม ๑ พบที่ปราสาททพเสียม อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว จารึกปราสาททพเสียมหลักนี้ จารึกอักษรอยู่บนหลักประตูด้านทิศเหนือของปราสาทองค์กลาง เมื่อพิมพ์ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ ใช้ชื่อว่า “หลักที่ ๑๒๕ จารึกบนหลักประตูด้านปราสาททพเสียม อำเภอรัฐประเทศจังหวัดปราจีนบุรี” ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่าน-แปลและเขียนคำอธิบายไว้ในหนังสือ Inscriptions du Cambodge vol. VI

คำจารึก	คำแปล
๑. ----- (ไต) กำเริบรา นุ กวน เจา โผง ไต ภทร	๑. ^(๑) ----- (ไต) กำเริบราและลูกหลานด้วย ไตภทร
๒. ----- ไต กนุเทสุ นุ กวน เจา ไต - ปิ - -	๒. ----- ไตกันเทสและลูกหลาน ไต - ปา - -
๓. ----- ไต กัปปิต นุ กวน เจา ไต ดุชยกุ - -	๓. ----- ไตกำปิตและลูกหลาน ไตเดชียก - -
๔. ----- (นุ กวน) เจา ไต กำเริบรา โสตุ นุ กวน เจา - -	๔. ----- (และลูก) หลาน ไตกำเริบราอีกคนหนึ่ง และลูกหลาน - -
๕. ----- นุ กวน เจา ไต เศรษฐี นุ กวน เจา -	๕. ----- และลูกหลาน ไตเศรษฐีและลูกหลาน -
๖. ไต ชีว นุ กวน เจา ไต วราม นุ กวน เจา ไต - นุ กวน เจา - -	๖. ไตชีพและลูกหลาน ไตพราหมและลูกหลาน ไต - และลูกหลาน - -
๗. (นุ กวน) เจา ไต กนุสถาน นุ กวน เจา ไต กนุส - นุ (กวน) เจา)	๗. (และลูก) หลาน ไตกันสถานและลูกหลาน ไตกันสอ - และ(ลูก)หลาน)
๘. ----- นุ กวน เจา ไต กณฺขาน นุ กวน เจา ไต กั - - -	๘. ----- และลูกหลาน ไตกัญชานและลูกหลาน ไตกำ - - -
๙. --- ไต กนุโส นุ กวน เจา ไต กนุโส โสตุ นุ กวน เจา ไต -	๙. --- ไตกันโสและลูกหลาน ไตกันโสอีกคนหนึ่ง และลูกหลาน ไต -
๑๐. - กวน เจา ไต มานุ ภาคย นุ กวน เจา ไต กณฺฐ โสตุ นุ กวน	๑๐. - ลูกหลาน ไตมานุภาคยะและลูกหลาน ไตกัญฐอีกคนหนึ่ง และลูก -
๑๑. เจา (ไต) - - นุ กวน เจา ไต กณฺเชสุ นุ กวน เจา โผ กัปปิ	๑๑. หลาน (ไต) - - และลูกหลาน ไตกันเชสและลูกหลาน โผกำปิ -
๑๒. (๒) โผ กุ - - โผ วรณ โผ กัไว โผ สุตาน โผ กัโจน	๑๒. (๒) โผก - - โผวรณ โผกำไพ โผสทาน โผกำโจน
๑๓. (โผ) - เปน โผ จงกาส โผ สราคนฺดย โผ กณฺยุก โผ สุตี	๑๓. (โผ) - เปน โผจงกาส โผสราคนฺดยะ โผกัญญก โผเสติย -
๑๔. ร โผ ปโรจ โผ ภกตีย โผ วีระ โผ กัปปิต โสตุ โผ นฤท	๑๔. ร โผปโรจ โผภักตียะ โผวีระ โผกำปิตอีกคนหนึ่ง โผนฤท -
๑๕. ย โผ กั - - ไร โผ อารม ๐ เทวทุร(วฺย) ^(๓) จานุยาน ๑ วุทฺธิ ปติคะ ภาช	๑๕. ย โผกำ - - ไร โผอารมะ ๐ สมบัติที่ถวายไว้ แหวน ๑ วง วุทฺธิ ^(๓) กระโถน แจกัน -
๑๖. น ๔ ปุรกุ ๔ กรียา ^(๔) อารุจจน ผุสฺ ษณฺขยง ๓ วระ ฉาย ๑ ๐ วระ	๑๖. เงิน ๔ ใบ ^(๔) อานารสัณหรับประกอบพิธี ทั้งหมด ๓ ชิ้นขยั้ง ^(๖) คันช้อง ๑ แผ่น ^(๔)
๑๗. โค ๑๐๐ - ๔๐ - ๑๐ - ๘ กรปิ ๒๐ - ๕ ผุสฺ ไต ๒๐ - ๑๐ โผ ๑๐ - ๘ ๐ ภูมิ สรุก	๑๗. โคศักดิ์สิทธิ์ ๑๕๘ ตัว กระบือ ๒๕ ตัว รวมทั้งหมดเป็น ไต ๓๐ โผ ๑๘ ดินแดนแห่ง -
๑๘. จวารม โผ นย วระ กมฺรเตงฺ ๐ณฺ คิวลิจฺค โดย ปุรวูว เทว วปฺ ต โค	๑๘. จวารโม ถวายแด่พระกมฺรเตงฺอัญญคิวงีศ ตั้งแต่ทิศตะวันออก ไปถึงหลักเขต
๑๙. ลุ อาคณเฑ เทว วปฺ ต โคลุ ทกฺษณ เทว วปฺ ต โคลุ นิฤตย เทา	๑๙. ทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปถึงหลักเขต ทิศใต้ไปถึงหลักเขต ทิศตะวันตกเฉียงใต้ไป

แผนภาพที่ ๕๔ จารึกปราสาททัพเสียม ๑

(ต่อ)	(ต่อ)
๒๐. วปฺ ต โคลุ ปศุจิม เทา วปฺ ต โคลุ วายวฺย เทา วปฺ ต โคลุ อุตฺต	๒๐. ถึงหลักเขต ทิศตะวันตกไปถึงหลักเขต ทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปถึงหลักเขต ทิศเหนือ
๒๑. ร เทา วปฺ ต โคลุ อีสาน เทา วปฺ ต โคลุ ๐ ภูมิ ปิงฺ ขุลา โน จวา	๒๑. ไปถึงหลักเขต ทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปถึงหลักเขต ดินแดนปิงขุลาแห่งจวา -
๒๒. ร โผ ภูมิ ทิศ ๘ วปฺ ต โคลุ ...	๒๒. ร โผทั้ง ๘ ทิศติดต่อกับหลักเขต

แผนภาพที่ ๕๕ จารึกปราสาททัพเสียม ๑ (ต่อ)

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว จารึกปราสาททัพเสียมหลักนี้ เป็นจารึกบนหีบประตูด้านทิศใต้ของปราสาทองค์กลาง จารึกเป็นภาษาสันสกฤต ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๔ กล่าวรวมกับจารึกหลักเลขที่ ๑๒๕ (ปจ. ๗) สรุปความว่า จารึกนี้เหมือนกับจารึกภาษาสันสกฤตที่ปราสาทสังแกโง (Saṅkē Koṅ) แต่การใช้ตัวสะกดมักจะผิดพลาดมากกว่าการจารึกอักษรติดต่อกัน แต่ละบรรทัดจะเป็นลักษณะของคำ ประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว แต่ถ้าแยกอักษรข้อความในจารึกแต่ละบรรทัดออกเป็นบาทคาถาแล้ว จะเป็นบทร้อยกรองซึ่งประกอบด้วยฉันทลักษณ์ต่างๆ ดังนี้คือ โสลกที่ ๑, ๘ และ ๙ เป็นอุเปนทวิเชียรฉันท์ โสลกที่ ๒-๕, ๗ และ ๑๑-๑๓ เป็นอินทวิเชียรฉันท์ โสลกที่ ๖ และ ๑๐ ในอุปชาตฉันท์

คำจารึก	คำแปล
๑. สิริสุวิสุทธิ.	๑. ขอความสำเร็จและความสวัสดิ์ จงมี
๒. ศิวายตุนมนโยกธามาตเทกตยคุชเวยวหุเน	๒-๓. ขอพระศิวะ ผู้มีศรีเป็นหนึ่งอย่างน่าพิศวง ผู้มีความเป็นอัน กับศรีมั่นนั้น ดูพระอัครนี้ มีความเป็นอันเดียวกันกับเปลวไฟฉะนั้น ผู้ มีพระทัยอันมั่นคง ผู้เสมอด้วยพระจันทร์และพระอาทิตย์ ดูการ เคลื่อนของมาลีคือคลื่นทั้งหลายฉะนั้น
๓. มนาสุโตเนกิโอรุมีมาลิลลูลจจุทวิวิมุวตูลยะ ฯ	
๔. ยชุนาซุสตีชวลนกุขมาโมภาสวณณาสวณมุตตวณนภสสุ	๔-๕. น้าบนพื้นโลก ย่อมมีแสงเป็นประกาย ดูแสงไฟบูชาอัน อันเนื่องจากพระอาทิตย์ที่เคลื่อนไหวในท้องฟ้า แสงสว่างของ พระศิวะยิ่ง ย่อมทำให้เกิดทิพย์ศักดิ์ ดูแสงพระอาทิตย์ทำให้เกิด ทิพย์ศักดิ์ เพราะความสูงของพระองค์ฉะนั้น
๕. ไชยตีสตทุพจุใจคุคคิเศรสุยลังคังภวทภาตวิภูติกุญชะ ฯ	
๖. ชิตี นเรณ วนิชามระตวตปุระตยณมุตตยชิติสวเท	๖-๗. พระองค์ทรงดื่มทิพย์ศักดิ์มิใช่น้อย ซึ่งมีภายในกายของ พระองค์ผู้ชนะมฤตยู แล้วยังอสรทั้งหลายให้ดื่มน้ำโสมอันร้อน ดู โลกที่ประจักษ์ อันพระอาทิตย์ชนะแล้ว เพราะความอมรของ พระองค์
๗. ยะกาลกฤตุนตพูนศุกติ ปิตวาสูรานาปายตีทุโลมม ฯ	
๘. สมรารีทเวยา วิชิตัสมรสุยวิญญูจาปสยคไรสุสทวงเค	๘-๙. พระองค์ทรงกระทำสัญลักษณ์ของกามเทพที่พระเทวีผู้เป็น ศัตรูของกามเทพทรงชนะแล้ว ให้เป็นศัตรูของกามเทพ ด้วยลูกศรที่ ดึงออกจากกายกามเทพ ดูความโกรธที่พระองค์ทรงกระทำสตรี ทั้งหลายให้เป็น敵人ฉะนั้น
๙. ภสุมิภุตยาสวฤฤตเรชวสมรารีทโย กูรุต สมรารีม ฯ	
๑๐. อาสีทวกรรรมนุทลรทุทไทยติษุมทาทยาสตมส่า วิปญะ	๑๐-๑๑. พระเจ้าศรีสุริยวรมัน ผู้เป็นศัตรูของความมืด เพราะเป็น สาเหตุแห่งความโตติช่วงของครึ่งมณฑลพิถี ที่เต็มไปด้วยผู้บริสุทธิ์ พระองค์ทรงเป็นศรีสุริยะที่เป็นอุบลแห่งสวรรค์ ทรงเป็นกษัตริย์หนุ่ม แห่งสรีวิกา
๑๑. ศรีสุริยวรมมามานามุช ศรีสุริยยศจตุรทูลอนวามนณนุระ ฯ	
๑๒. ตริเนตรเนตรตริยสมภาโขกเวยวภสวทวิฐนุชวณานะ	๑๒-๑๓. พระองค์ทรงเป็นผู้มีส่วนแห่งที่ตั้งทั้งสามเนตรของพระ อัคร ชื่อว่าผู้มีเดชเพราะไฟบูชาอัน คือพระอาทิตย์และพระจันทร์ ผู้มีเดช(อื่นๆ) ที่เป็นผู้นำเมื่อได้ประจักษ์ต่อพระองค์ ผู้มีหทัยใคร่ ต่อพระอัคร ก็จะกลายเป็นผู้ไร้เดชเพราะความกลัว
๑๓. เตชสวิตโรชยวิญญู เตชสตุรินเนตรจินตนาตฤทยสยสุย ฯ	

แผนภาพที่ ๕๖ จารึกปราสาททัพเสียม ๒

เกษม อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงได้ร่วมกัน
เดินทางไปทำสำเนาจารึกหลักนี้ใหม่อีกครั้ง ระหว่างวันที่ ๙-๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐

คำอ่าน		คำแปล
๑. ศรีสถาธรรมภูมิโดย ยสุย ธรรมมเสวคาโน	ศุจินุตเตยาน -- ณ พญ - เกตุย --- //	๑. พระเจ้าศรีธรรมาธรรมม ได้ทรงดำริไว้แล้ว ----- ลม หายใจอันเป็นที่อาศัยของพระองค์ ได้สลายแล้ว
๒. ดสุยาตมโสมหาราชา สมภูมตนิศุเคษ	ภวธรรมมา ศุริ ยชชวลละ คาคูร ส -- มหา - //	๒. พระเจ้าภวธรรมมหาราช โอรัสของพระองค์ พระเศียรและ พระวรกายทั้งมวลได้เป็น -----
๓. อธิการปทสุถายี คกงุรคฺรามชาโตเสา	คิวดตตาทิสัฏฐณาคะ สฺวามีภวปฺลปฺรา //	๓. พระองค์เป็นผู้มีมโนธรรมเป็นปฏฐานแห่งอำนาจ ถึงพร้อม ด้วยความรู้ที่พระจิตะทรงประทานให้ ทรงประสูติในสังกรรม ได้ครองเมืองอันกว้างใหญ่ไพศาล
๔. อาลยสุชาลยปฺลวณวิ สัรฺกะโก ขโน ยสุย	ปฺลวณฺสวเร การุญยานา สากฺกสฺย //	๔. ประชาชนผู้มั่งคั่งได้เป็นผู้รักษาพระองค์ ที่ยังการงานให้ สำเร็จ ในเมืองที่มั่งคั่ง และเมืองหลวงที่อุดมสมบูรณ์
๕. ปศฺจาชฺเชยฺยปฺรสุวามี คฺมพฺพกวลกายสฺย	ภุรฺสเสนาปติรมฺหณ จินาคินฺติโคธะโร //	๕. ต่อมาภายหลัง เสนาบดีผู้ใหญ่ที่เป็นรองเจ้าเมืองเชยฺยปฺระ ได้ช่วยปราบปรามพวกคัมพกะ ด้วยลูกศรอันแหลมคม
๖. ปติรฺกิมปฺราณสฺย อิศฺวโรภยวาเสจ	ป - คุร - ก --- ปณฺจณฺทรปฺเร ตถา //	๖. ผู้เป็นเจ้าแห่งเมืองโบราณอันน่ากลัว ----- เหมือนเทพ เจ้าในที่อยู่อันน่ากลัว และในเมืองจันทระ
๗. ตกฺโกตฺตโน --- สทฺถกฺคํ ปฺราณฺชลิโคโต	วรา ---- ปฺรภู ราธิปตฺยมนหาโน //	๗. ผู้สามารถ แม่น้ำ ----- อันมหานชนผู้เป็นใหญ่จำนวน ร้อย ผู้ทรงความยุติธรรม ได้ทำไว้แล้ว
๘. ----- - สฺสุยฺยโฆระหิต	- ยฺยจ กภมโนธณ สฺสฺสฺวธฺวาสมปฺรติ //	๘. ----- ผู้ถูกโทษจากพระอาทิตย์ตัดทอนแล้ว ได้ ยังความปรารถนาอย่างแรงกล้า ให้ถึงพร้อมในสถานที่ทุกแห่ง
๙. วิปฺปลํทฺริคฺคมิการมฺยา สํปฺรณฺณํ สฺวาทุกฺสิสฺสฺวยา	มคฺธาสฺสวจฺจวริ ะ มตฺตฺสยปฺกษิณฺณกฺลา //	๙. ในสระอันงดงามกว้างใหญ่ไพศาล สมบูรณ์ไปด้วยน้ำลึก และใสสะอาด ได้เป็นที่อยู่อาศัยของหมู่ปลาและนกอย่างสุข สบาย
๑๐. อธิชนฺนินทาเมษุ อาธฺตฺตานา สฺรวฺวสฺสฺวานา	มทฺธยาหฺเน สฺสุยฺยรคฺมิ ะ ตฺถกฺคณานาปฺรคฺคณฺเตย //	๑๐. ความกระหายของสัตว์ผู้ยากเข็ญ ได้ถูกแสงอาทิตย์ใน เวลากลางวันของฤดูร้อน แผลเผาให้ล้มตายไปในขณะชุก (สระ)

แผนภาพที่ ๕๘ คำจารึกพระเจ้าภวธรรมันที่ ๒

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระ
ยา จังหวัดสระแก้ว ศิลารึกนี้ เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้สำรวจและจัดทำ
สำเนาครั้งสุดท้ายเมื่อตุลาคม ๒๕๒๒ เมื่อนำคำอ่าน-แปลพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๒๔
ฉบับที่ ๔ กันยายน ๒๕๒๓ นั้นใช้ชื่อเรื่องว่า “ศิลารึกภาษาขอมวัดตาพระยา” แต่การจัดพิมพ์จารึก
ในประเทศไทยครั้งนี้ คณะกรรมการดำเนินงาน กำหนดให้ใช้ชื่อใหม่ว่า จารึกวัดตาพระยา

คำจารึก	คำแปล
๑. ๘๘๔ ศก ปณจมี เกตุ กรุติก อาทิตยวาร ฐ ๒. มรดาณ โสณคุ ศรีนรปติวีระวรมัน ชวน ติ ตวสุ ปังคิ ญวงง ๓. นิเวทน ปี เปร วาปุ สรวุคิวิ มูล กนุญญ วระ ภู ๔. ลา ลุญจ ฐว ภูเล วาปุ สรวุ คิวิ วระ ศาสน โอญ ฆา จุ ๕. โส วาปุสรวุคิวิ ฐว ฐรูก เส ภูมิ สรโมเอม มนุ วาปุ ๖. อาสุ ทุณ ฐ ภูริ ฎยร ต วาปุ ชีว โสณคุคาป วิชยปตตุน ๗. วาปุปรภาวิศวร โสณคุชนวล วาปุ วิจุนทร โสณคุชนวล วาปุเวรา ๘. โสณคุชนวล วาปุศรีประติทาสทิกา^(๑) อิกฤต วาปุโนง มุลวิช ๙. ยยปตตุน ฐก ๐ สนมณี โยภ ภู ปี ฎยร โอญ นา วระราชกฤษฎ ๑๐. เทป โอญ ภูมิ ไวรสุรโมเอ ๓ คิ วระราชฐ^(๒) วระปาทฐ ๑๑. เสง วระกรมรเตง อด ๓ ฐคาก เทา ฐรูลอก วาปุอาสุ วาปุคาป ๑๒. โอญ ปริศรห ต เมลา มนุ โอญ ต โสณคุมโนวินทุ ๐ มนุ โอญ เม ๑๓. ฐ(ว)นุ ต วาปุสตุ มุลกนุญญ วระ กรลา ลุญจ ๐ โสณคุมโนวินทุ ๑๔. ฐกา ไวร จตุ ฐรูก สรโมเอ ๓ ตาณ เมา วิชยปตตุน โยภ ฎมูร ฎยร ๑๕. วาปุสทาคิวิ โสณคุคาป วิชยปตต นุน วาปุทา โสณคุชนวล วาปุเทง ๑๖. โสณคุชนวล วาปุเรททิกฤต ๐ สนมณี โยภฎยร^(๓) ฐลางฎยร ฎมู	๑. มหาศักราช ๘๘๔ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ วันอาทิตย์ ๒. มรเตญโสณคุศรีนรปติวีระวรมัน ได้ส่งข่าวมา ๓. ชี้แจงเพื่อให้อาสนรรพคิวิ ผู้เป็นหัวหน้าแห่งกันเมียงพระกระ - ๔. ลาละของ รวมทั้งหมู่ญาติของอาสนรรพ - คิวิ เพื่อให้รับทราบพระราชโองการในการได้รับพระราชทานสิ่ง เป็นเครื่องบำเหน็จความดีความชอบแก่ ๕. อาสนรรพคิวิ ผู้อยู่สุรูกเส อันเป็นดินแดนแห่งสระโมเอม ต่อมาวาป ๖. อาสได้ชื่อกะระปี ๒ ตัวให้แก่วาป ชีว โสณคุคาปวิชัยปัตตุนะ ๗. อาปประภาวิศวรแห่งโสณคุชนวล อาป ศรีวิจุนทรแห่งโสณคุชนวล อาปเวราแห่ง ๘. โสณคุชนวล อาปศรีประติทาสทิกาอิกฤต อาปโนงผู้เป็นหัวหน้าแห่งบ้านวิช- ๙. ยปัตตุนะด้วย พร้อมทั้งมอบกะ- ระปี ๒ ตัวให้ทางราชการ ๑๐. และได้มอบที่ดินแห่งป่าสระโมเอมให้เป็นส่วนพระราชกุศลแด่ ฐลีพระบาทฐลี ๑๑. เสงพระกัรมรเตงอัญซึ่งเสด็จ ไปสู่สุรูลอก อาปอาสุ อาปคาป ๑๒. ได้มอบศฤงคารหนึ่งให้แก่เมลา ต่อมาได้มอบให้ โสณคุมโนวินทุ ต่อมาให้เมลา ๑๓. มอบให้แก่วาปสตุผู้เป็นหัวหน้าแห่งกันเมียงพระ กระลาละของ โสณคุมโนวินทุ ๑๔. ได้ตั้งป่าเพื่อจัดการก่อสร้างหมู่บ้านที่สระโมเอม ตาณ เมาแห่งวิชัยปัตตุนะ ได้มอบวัว ๒ ตัว ให้แก่ ๑๕. อาปสทาคิวิ โสณคุคาปแห่งวิชัยปัตต - นุน วาปุทาแห่งโสณคุชนวล อาปเทง ๑๖. แห่งโสณคุชนวล และอาปเรททิกฤต พร้อมทั้งมอบเกี้ยวมีเท้าดี ๒ ตัว วัว

แผนภาพที่ ๕๙ คำจารึกวัดตาพระยา

(ต่อ)	(ต่อ)
๑๗. ทุนย์ วุยร ต โฉลญมโนวินทุ ปิ โยยุ นา วุระราชการยุย โยยุ ภูมิ	๑๗. ๔ ตัว ให้แก่โฉลญมโนพินทุเพื่อให้ใช้ ในทางราชการ และได้มอบที่ดิน
๑๘. อายุ สุระโมเอ โสตุ ต โฉลญมโน วินทุ ๐ มนุ วาปสุรวุคิวิ มุล	๑๘. ที่สระโมเอมให้แก่โฉลญมโน พินทุอีกด้วย ต่อมาวามสรรพคิจะผู้เป็นหัวหน้า
๑๙. กนุญง วุระกรลา ลุขง วุระศา สน เประ วาป อดุ ตมูวจุ อี	๑๙. แห่งกันเมียงพระกระลาละของ ได้รับพระราชโองการ ให้วาบฮัญผู้เป็นตำรวจแห่งอ-
๒๐. มฤตคกณน นู วาปอป ปุระไยยุย นู วาปทนุรงวาง นา	๒๐. มฤตคกณน วาบอบประตโย และวาบพันรังวางแห่ง
๒๑. ตูรนิ เทา ลุวทุ ต คี สุรุกสุริโม เอม สงโคตุ โยยุ วุระกรุณา	๒๑. ตูรนิไปบ้านสระโม เอมเพื่อปักหลักเขตให้พระกรุณา
๒๒. ปุระสาท ต วาป สุรวุคิวิ ต มุล นูว กุเล วาปสุรวุคิวิ โนง	๒๒. ปุระสาทแก่วาบสรรพคิจะผู้เป็นหัวหน้า พร้อมทั้งหมู่ญาติของวาบสรรพคิจะทั้งหมด

แผนภาพที่ ๖๐ คำจารึกวัดตาพระยา (ต่อ)

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขวง) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เจ้าหน้าที่สถานีตำรวจ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ได้นำศิลาจารึกหลักนี้มาจากวัดมะกอก ตำบลโคกแขวง (ข้อมูลใหม่ว่า ตำบลทัพเสด็จ) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว และได้นำมามอบให้กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๕-๗ กรกฎาคม ๒๕๐๘ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ให้เลขทะเบียนเป็นเลขที่ ๑๓/๒๕๑๐ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้ลงทะเบียนไว้ในหนังสือ ศิลาจารึกประเทศเขมร (Inscriptions du Cambodge) เลขที่ K. ๙๙๙ แต่ยังมีได้อ่าน-แปล ศิลาจารึกหลักนี้ได้เคยมีผู้อ่าน-แปลครั้งแรกในคราวแสดง นิทรรศการศิลปกรรม จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ถึง ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๔ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร แต่การอ่านครั้งนี้ยังไม่สมบูรณ์ ซึ่งคงจะเป็นเพราะต้องกระทำด้วยความเร่งรีบ และได้ตีพิมพ์เป็นหลักฐานทางวิชาการ ต่อมา นางสาวอุไรศรี วรสระริน ได้อ่าน-แปล และพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ ใช้ชื่อเรื่องว่า “คำอ่าน ศิลาจารึก ตำบลโคกแขวง จังหวัดปราจีนบุรี” แต่ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้เปลี่ยนไปใช้ชื่อจารึกตามสถานที่พบ จึงใช้ชื่อว่า ศิลาจารึกวัดมะกอก

คำจารึก	คำแปล
คำอ่าน : อุไรศรี วรณะริน (พ.ศ. ๒๕๑๕) ๑.ศต ก ฐา ๒. นุ^(๑) มานุ^(๒) วระ^(๓) ศาสน^(๔) ฐล^(๕) วระ ป^(๖) าท ๓. ฐล^(๖) เรง^(๗) วระ กัมมเตง^(๘) อด^(๙) ต^(๑๐) ฐล^(๑๑) เรง ๔. กัมมเตง^(๑๒) อด^(๑๓) ฐล^(๑๔) ฐาเรนทรธรรม^(๑๕) นุ มรตาด^(๑๖) ๕. ฐล^(๑๗) ฐล^(๑๘) ฐล^(๑๙) ฐล^(๒๐) ฐล^(๒๑) ฐล^(๒๒) ฐล^(๒๓) ฐล^(๒๔) ฐล^(๒๕) ฐล^(๒๖) ฐล^(๒๗) ฐล^(๒๘) ฐล^(๒๙) ฐล^(๓๐) ฐล^(๓๑) ฐล^(๓๒) ฐล^(๓๓) ฐล^(๓๔) ฐล^(๓๕) ฐล^(๓๖) ฐล^(๓๗) ฐล^(๓๘) ฐล^(๓๙) ฐล^(๔๐) ฐล^(๔๑) ฐล^(๔๒) ฐล^(๔๓) ฐล^(๔๔) ฐล^(๔๕) ฐล^(๔๖) ฐล^(๔๗) ฐล^(๔๘) ฐล^(๔๙) ฐล^(๕๐) ฐล^(๕๑) ฐล^(๕๒) ฐล^(๕๓) ฐล^(๕๔) ฐล^(๕๕) ฐล^(๕๖) ฐล^(๕๗) ฐล^(๕๘) ฐล^(๕๙) ฐล^(๖๐) ฐล^(๖๑) ฐล^(๖๒) ฐล^(๖๓) ฐล^(๖๔) ฐล^(๖๕) ฐล^(๖๖) ฐล^(๖๗) ฐล^(๖๘) ฐล^(๖๙) ฐล^(๗๐) ฐล^(๗๑) ฐล^(๗๒) ฐล^(๗๓) ฐล^(๗๔) ฐล^(๗๕) ฐล^(๗๖) ฐล^(๗๗) ฐล^(๗๘) ฐล^(๗๙) ฐล^(๘๐) ฐล^(๘๑) ฐล^(๘๒) ฐล^(๘๓) ฐล^(๘๔) ฐล^(๘๕) ฐล^(๘๖) ฐล^(๘๗) ฐล^(๘๘) ฐล^(๘๙) ฐล^(๙๐) ฐล^(๙๑) ฐล^(๙๒) ฐล^(๙๓) ฐล^(๙๔) ฐล^(๙๕) ฐล^(๙๖) ฐล^(๙๗) ฐล^(๙๘) ฐล^(๙๙) ฐล^(๑๐๐) ๑๑. ฐล^(๑๐๑) ฐล^(๑๐๒) ฐล^(๑๐๓) ฐล^(๑๐๔) ฐล^(๑๐๕) ฐล^(๑๐๖) ฐล^(๑๐๗) ฐล^(๑๐๘) ฐล^(๑๐๙) ฐล^(๑๑๐) ฐล^(๑๑๑) ฐล^(๑๑๒) ฐล^(๑๑๓) ฐล^(๑๑๔) ฐล^(๑๑๕) ฐล^(๑๑๖) ฐล^(๑๑๗) ฐล^(๑๑๘) ฐล^(๑๑๙) ฐล^(๑๒๐) ฐล^(๑๒๑) ฐล^(๑๒๒) ฐล^(๑๒๓) ฐล^(๑๒๔) ฐล^(๑๒๕) ฐล^(๑๒๖) ฐล^(๑๒๗) ฐล^(๑๒๘) ฐล^(๑๒๙) ฐล^(๑๓๐) ฐล^(๑๓๑) ฐล^(๑๓๒) ฐล^(๑๓๓) ฐล^(๑๓๔) ฐล^(๑๓๕) ฐล^(๑๓๖) ฐล^(๑๓๗) ฐล^(๑๓๘) ฐล^(๑๓๙) ฐล^(๑๔๐) ฐล^(๑๔๑) ฐล^(๑๔๒) ฐล^(๑๔๓) ฐล^(๑๔๔) ฐล^(๑๔๕) ฐล^(๑๔๖) ฐล^(๑๔๗) ฐล^(๑๔๘) ฐล^(๑๔๙) ฐล^(๑๕๐) ฐล^(๑๕๑) ฐล^(๑๕๒) ฐล^(๑๕๓) ฐล^(๑๕๔) ฐล^(๑๕๕) ฐล^(๑๕๖) ฐล^(๑๕๗) ฐล^(๑๕๘) ฐล^(๑๕๙) ฐล^(๑๖๐) ฐล^(๑๖๑) ฐล^(๑๖๒) ฐล^(๑๖๓) ฐล^(๑๖๔) ฐล^(๑๖๕) ฐล^(๑๖๖) ฐล^(๑๖๗) ฐล^(๑๖๘) ฐล^(๑๖๙) ฐล^(๑๗๐) ฐล^(๑๗๑) ฐล^(๑๗๒) ฐล^(๑๗๓) ฐล^(๑๗๔) ฐล^(๑๗๕) ฐล^(๑๗๖) ฐล^(๑๗๗) ฐล^(๑๗๘) ฐล^(๑๗๙) ฐล^(๑๘๐) ฐล^(๑๘๑) ฐล^(๑๘๒) ฐล^(๑๘๓) ฐล^(๑๘๔) ฐล^(๑๘๕) ฐล^(๑๘๖) ฐล^(๑๘๗) ฐล^(๑๘๘) ฐล^(๑๘๙) ฐล^(๑๙๐) ฐล^(๑๙๑) ฐล^(๑๙๒) ฐล^(๑๙๓) ฐล^(๑๙๔) ฐล^(๑๙๕) ฐล^(๑๙๖) ฐล^(๑๙๗) ฐล^(๑๙๘) ฐล^(๑๙๙) ฐล^(๒๐๐) ๑๒. ฐล^(๒๐๑) ฐล^(๒๐๒) ฐล^(๒๐๓) ฐล^(๒๐๔) ฐล^(๒๐๕) ฐล^(๒๐๖) ฐล^(๒๐๗) ฐล^(๒๐๘) ฐล^(๒๐๙) ฐล^(๒๑๐) ฐล^(๒๑๑) ฐล^(๒๑๒) ฐล^(๒๑๓) ฐล^(๒๑๔) ฐล^(๒๑๕) ฐล^(๒๑๖) ฐล^(๒๑๗) ฐล^(๒๑๘) ฐล^(๒๑๙) ฐล^(๒๒๐) ฐล^(๒๒๑) ฐล^(๒๒๒) ฐล^(๒๒๓) ฐล^(๒๒๔) ฐล^(๒๒๕) ฐล^(๒๒๖) ฐล^(๒๒๗) ฐล^(๒๒๘) ฐล^(๒๒๙) ฐล^(๒๓๐) ฐล^(๒๓๑) ฐล^(๒๓๒) ฐล^(๒๓๓) ฐล^(๒๓๔) ฐล^(๒๓๕) ฐล^(๒๓๖) ฐล^(๒๓๗) ฐล^(๒๓๘) ฐล^(๒๓๙) ฐล^(๒๔๐) ฐล^(๒๔๑) ฐล^(๒๔๒) ฐล^(๒๔๓) ฐล^(๒๔๔) ฐล^(๒๔๕) ฐล^(๒๔๖) ฐล^(๒๔๗) ฐล^(๒๔๘) ฐล^(๒๔๙) ฐล^(๒๕๐) ฐล^(๒๕๑) ฐล^(๒๕๒) ฐล^(๒๕๓) ฐล^(๒๕๔) ฐล^(๒๕๕) ฐล^(๒๕๖) ฐล^(๒๕๗) ฐล^(๒๕๘) ฐล^(๒๕๙) ฐล^(๒๖๐) ฐล^(๒๖๑) ฐล^(๒๖๒) ฐล^(๒๖๓) ฐล^(๒๖๔) ฐล^(๒๖๕) ฐล^(๒๖๖) ฐล^(๒๖๗) ฐล^(๒๖๘) ฐล^(๒๖๙) ฐล^(๒๗๐) ฐล^(๒๗๑) ฐล^(๒๗๒) ฐล^(๒๗๓) ฐล^(๒๗๔) ฐล^(๒๗๕) ฐล^(๒๗๖) ฐล^(๒๗๗) ฐล^(๒๗๘) ฐล^(๒๗๙) ฐล^(๒๘๐) ฐล^(๒๘๑) ฐล^(๒๘๒) ฐล^(๒๘๓) ฐล^(๒๘๔) ฐล^(๒๘๕) ฐล^(๒๘๖) ฐล^(๒๘๗) ฐล^(๒๘๘) ฐล^(๒๘๙) ฐล^(๒๙๐) ฐล^(๒๙๑) ฐล^(๒๙๒) ฐล^(๒๙๓) ฐล^(๒๙๔) ฐล^(๒๙๕) ฐล^(๒๙๖) ฐล^(๒๙๗) ฐล^(๒๙๘) ฐล^(๒๙๙) ฐล^(๓๐๐) ๑๓.	คำแปล : อุไรศรี วรณะริน (พ.ศ. ๒๕๑๕) ๑. ๒. ด้วยมีพระศาสนฐล^(๑)พระบาท ๓. ฐล^(๒)เรง^(๓) พระกมรเตง^(๔) อด^(๕) ฐล^(๖)เรง ๔. กมรเตง^(๗) อด^(๘) ฐล^(๙) ฐาเรนทรธรรม^(๑๐) และมรตาด^(๑๑) ๕. ศรัทธาภินิหาริณมณ และ มรตาด^(๑๒) ฐล^(๑๓) – ๖. ฐล^(๑๔) ฐล^(๑๕) ฐล^(๑๖) ฐล^(๑๗) ฐล^(๑๘) ฐล^(๑๙) ฐล^(๒๐) ฐล^(๒๑) ฐล^(๒๒) ฐล^(๒๓) ฐล^(๒๔) ฐล^(๒๕) ฐล^(๒๖) ฐล^(๒๗) ฐล^(๒๘) ฐล^(๒๙) ฐล^(๓๐) ฐล^(๓๑) ฐล^(๓๒) ฐล^(๓๓) ฐล^(๓๔) ฐล^(๓๕) ฐล^(๓๖) ฐล^(๓๗) ฐล^(๓๘) ฐล^(๓๙) ฐล^(๔๐) ฐล^(๔๑) ฐล^(๔๒) ฐล^(๔๓) ฐล^(๔๔) ฐล^(๔๕) ฐล^(๔๖) ฐล^(๔๗) ฐล^(๔๘) ฐล^(๔๙) ฐล^(๕๐) ฐล^(๕๑) ฐล^(๕๒) ฐล^(๕๓) ฐล^(๕๔) ฐล^(๕๕) ฐล^(๕๖) ฐล^(๕๗) ฐล^(๕๘) ฐล^(๕๙) ฐล^(๖๐) ฐล^(๖๑) ฐล^(๖๒) ฐล^(๖๓) ฐล^(๖๔) ฐล^(๖๕) ฐล^(๖๖) ฐล^(๖๗) ฐล^(๖๘) ฐล^(๖๙) ฐล^(๗๐) ฐล^(๗๑) ฐล^(๗๒) ฐล^(๗๓) ฐล^(๗๔) ฐล^(๗๕) ฐล^(๗๖) ฐล^(๗๗) ฐล^(๗๘) ฐล^(๗๙) ฐล^(๘๐) ฐล^(๘๑) ฐล^(๘๒) ฐล^(๘๓) ฐล^(๘๔) ฐล^(๘๕) ฐล^(๘๖) ฐล^(๘๗) ฐล^(๘๘) ฐล^(๘๙) ฐล^(๙๐) ฐล^(๙๑) ฐล^(๙๒) ฐล^(๙๓) ฐล^(๙๔) ฐล^(๙๕) ฐล^(๙๖) ฐล^(๙๗) ฐล^(๙๘) ฐล^(๙๙) ฐล^(๑๐๐) ๑๑. ฐล^(๑๐๑) ฐล^(๑๐๒) ฐล^(๑๐๓) ฐล^(๑๐๔) ฐล^(๑๐๕) ฐล^(๑๐๖) ฐล^(๑๐๗) ฐล^(๑๐๘) ฐล^(๑๐๙) ฐล^(๑๑๐) ฐล^(๑๑๑) ฐล^(๑๑๒) ฐล^(๑๑๓) ฐล^(๑๑๔) ฐล^(๑๑๕) ฐล^(๑๑๖) ฐล^(๑๑๗) ฐล^(๑๑๘) ฐล^(๑๑๙) ฐล^(๑๒๐) ฐล^(๑๒๑) ฐล^(๑๒๒) ฐล^(๑๒๓) ฐล^(๑๒๔) ฐล^(๑๒๕) ฐล^(๑๒๖) ฐล^(๑๒๗) ฐล^(๑๒๘) ฐล^(๑๒๙) ฐล^(๑๓๐) ฐล^(๑๓๑) ฐล^(๑๓๒) ฐล^(๑๓๓) ฐล^(๑๓๔) ฐล^(๑๓๕) ฐล^(๑๓๖) ฐล^(๑๓๗) ฐล^(๑๓๘) ฐล^(๑๓๙) ฐล^(๑๔๐) ฐล^(๑๔๑) ฐล^(๑๔๒) ฐล^(๑๔๓) ฐล^(๑๔๔) ฐล^(๑๔๕) ฐล^(๑๔๖) ฐล^(๑๔๗) ฐล^(๑๔๘) ฐล^(๑๔๙) ฐล^(๑๕๐) ฐล^(๑๕๑) ฐล^(๑๕๒) ฐล^(๑๕๓) ฐล^(๑๕๔) ฐล^(๑๕๕) ฐล^(๑๕๖) ฐล^(๑๕๗) ฐล^(๑๕๘) ฐล^(๑๕๙) ฐล^(๑๖๐) ฐล^(๑๖๑) ฐล^(๑๖๒) ฐล^(๑๖๓) ฐล^(๑๖๔) ฐล^(๑๖๕) ฐล^(๑๖๖) ฐล^(๑๖๗) ฐล^(๑๖๘) ฐล^(๑๖๙) ฐล^(๑๗๐) ฐล^(๑๗๑) ฐล^(๑๗๒) ฐล^(๑๗๓) ฐล^(๑๗๔) ฐล^(๑๗๕) ฐล^(๑๗๖) ฐล^(๑๗๗) ฐล^(๑๗๘) ฐล^(๑๗๙) ฐล^(๑๘๐) ฐล^(๑๘๑) ฐล^(๑๘๒) ฐล^(๑๘๓) ฐล^(๑๘๔) ฐล^(๑๘๕) ฐล^(๑๘๖) ฐล^(๑๘๗) ฐล^(๑๘๘) ฐล^(๑๘๙) ฐล^(๑๙๐) ฐล^(๑๙๑) ฐล^(๑๙๒) ฐล^(๑๙๓) ฐล^(๑๙๔) ฐล^(๑๙๕) ฐล^(๑๙๖) ฐล^(๑๙๗) ฐล^(๑๙๘) ฐล^(๑๙๙) ฐล^(๒๐๐) ๑๒. ฐล^(๒๐๑) ฐล^(๒๐๒) ฐล^(๒๐๓) ฐล^(๒๐๔) ฐล^(๒๐๕) ฐล^(๒๐๖) ฐล^(๒๐๗) ฐล^(๒๐๘) ฐล^(๒๐๙) ฐล^(๒๑๐) ฐล^(๒๑๑) ฐล^(๒๑๒) ฐล^(๒๑๓) ฐล^(๒๑๔) ฐล^(๒๑๕) ฐล^(๒๑๖) ฐล^(๒๑๗) ฐล^(๒๑๘) ฐล^(๒๑๙) ฐล^(๒๒๐) ฐล^(๒๒๑) ฐล^(๒๒๒) ฐล^(๒๒๓) ฐล^(๒๒๔) ฐล^(๒๒๕) ฐล^(๒๒๖) ฐล^(๒๒๗) ฐล^(๒๒๘) ฐล^(๒๒๙) ฐล^(๒๓๐) ฐล^(๒๓๑) ฐล^(๒๓๒) ฐล^(๒๓๓) ฐล^(๒๓๔) ฐล^(๒๓๕) ฐล^(๒๓๖) ฐล^(๒๓๗) ฐล^(๒๓๘) ฐล^(๒๓๙) ฐล^(๒๔๐) ฐล^(๒๔๑) ฐล^(๒๔๒) ฐล^(๒๔๓) ฐล^(๒๔๔) ฐล^(๒๔๕) ฐล^(๒๔๖) ฐล^(๒๔๗) ฐล^(๒๔๘) ฐล^(๒๔๙) ฐล^(๒๕๐) ฐล^(๒๕๑) ฐล^(๒๕๒) ฐล^(๒๕๓) ฐล^(๒๕๔) ฐล^(๒๕๕) ฐล^(๒๕๖) ฐล^(๒๕๗) ฐล^(๒๕๘) ฐล^(๒๕๙) ฐล^(๒๖๐) ฐล^(๒๖๑) ฐล^(๒๖๒) ฐล^(๒๖๓) ฐล^(๒๖๔) ฐล^(๒๖๕) ฐล^(๒๖๖) ฐล^(๒๖๗) ฐล^(๒๖๘) ฐล^(๒๖๙) ฐล^(๒๗๐) ฐล^(๒๗๑) ฐล^(๒๗๒) ฐล^(๒๗๓) ฐล^(๒๗๔) ฐล^(๒๗๕) ฐล^(๒๗๖) ฐล^(๒๗๗) ฐล^(๒๗๘) ฐล^(๒๗๙) ฐล^(๒๘๐) ฐล^(๒๘๑) ฐล^(๒๘๒) ฐล^(๒๘๓) ฐล^(๒๘๔) ฐล^(๒๘๕) ฐล^(๒๘๖) ฐล^(๒๘๗) ฐล^(๒๘๘) ฐล^(๒๘๙) ฐล^(๒๙๐) ฐล^(๒๙๑) ฐล^(๒๙๒) ฐล^(๒๙๓) ฐล^(๒๙๔) ฐล^(๒๙๕) ฐล^(๒๙๖) ฐล^(๒๙๗) ฐล^(๒๙๘) ฐล^(๒๙๙) ฐล^(๓๐๐) ๑๓.
คำอ่าน : Saveros Pou (พ.ศ. ๒๕๔๔) 1. ā 2. vrah śāsana dhūlī vrah pāda 3. dhūlī [jeri] vrah kamraten āñ ta dhūlī jeri 4. kamsten āñ śrī rājendravamma nu mratāñ 5. khloñ śrī lakṣmīndrārimathana nu mratāñ khlo- 6. ñ śrī prathivinarendra nu mratāñ śrī narendrā- 7. yuddha nu steñ ācāryya gī ๑ nā mān vrah śā- 8. sana pi pandval ta āñ ta vāp śikhāvrahmā nu ā- 9. cāryya bajradharmma pre mok sam prasasta ā- 10. y sādhipālī nā vrah gotra - - - - - 11. oy - - - - pre sam siddhāya nu kamsten jagat līngapuri 12. cār camnāṃ paryan sro - - mās - - śvetatandula je - - vvaṃ jā 13.	คำแปล : Saveros Pou (พ.ศ. ๒๕๔๔) (1) (Illisible) (2 - 7) Ordre de Sa majesté à D.J. Kamsten Añ Śrī Rājendravarma et Mratāñ Khloñ Śrī Lakṣmīndrārimathana et Mratāñ Khloñ Śrī Prathivinarendra et Mratāñ Śrī Narendrāyuddha et les Steñ maîtres rituels. (7 - 12) Cet ordre royal devait être transmis à moi, Vāp Śikhāvrahmā, et au maître Bajradharma, nous enjoignant de venir édifier (1) [cette] inscription à Sādhipālī (2) à propos de Vrah Gotra - - - - - il nous fut enjoint de réunir ses droits à ceux du dieu de Lingapuri, d'inscrire comme prestations de l'huile,, paniers de riz blanc. Qu'on ne doive (13) (Illisible)

แผนภาพที่ ๖๑ คำจารึกวัดมะกอก

(๑๒) จารึกศักดิ์ก๊อกรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีได้นำศิลาจารึกหลักนี้ มามอบให้ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ อ่าน-แปล เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หลักจารึกจึงอยู่ในความดูแลรักษาของกองหอสมุดแห่งชาติ ตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และเนื่องจากกรมศิลปากรมีความประสงค์จะให้ศิลาจารึก ซึ่งจัดไว้เป็นโบราณวัตถุ ได้อยู่ในความรับผิดชอบของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ตามกฎหมาย จารึกศักดิ์ก๊อกรมหลักนี้ จึงได้ย้ายไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จนถึงปัจจุบัน จารึกศักดิ์ก๊อกรมหลักนี้ เมื่อพิมพ์เผยแพร่ ในวารสารศิลปากร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ใช้ชื่อเรื่องว่า “คำอ่านศิลาจารึกศักดิ์ก๊อกรม อักษรและภาษาขอม” ซึ่งนายประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่าน ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ นายทองสิริ ศุภะมาร์ค และนายอำไพ คำโท เป็นผู้แปลและตรวจแก้คำอ่าน การจัดพิมพ์จารึกใน

ประเทศไทยครั้งนี้ นายอำเภอ คำโท ได้แก้ไขคำอ่าน-แปลใหม่ให้สมบูรณ์ถูกต้องมากขึ้น และให้ชื่อใหม่
ว่า จารึกสตึกก๊กอกรรม

คำจารึก	คำแปล
ไอ	โอม
๑. ๘๕๙ ศก จตุรทศิ โรจ อามาคม	๑. ๘๕๙ ศก แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘
๒. นุ เสตณ อจารุยุย ต โหลณ สัตบุ	๒. ด้วย เสตณอจารุโยลณสันตบุ
๓. นุ เสตณ อจารุยุย ต โหลณ วุน วระ กั	๓. และ เสตณอจารุโยลณพนม พระ
๔. มรเตง อดุ ต ประเมศวร ปงคิ โถปุว ^(๑) ๒	๔. กัมรเตงอดุประเมศวร น้อมเศียร
๕. ง นิเวทณ เนะ วระ ปุณยุย มรเตณ	๕. บอกอย่างนี้ว่า ขอให้พระบุญมรเตณ
๖. มทวยมคิวิ มนุ สดอุปนา สมนนิ ^(๒) นุ	๖. มทวยมคิวิ ที่ได้รับแต่งตั้งพร้อมกับ
๗. วาป ปรี วรุมม นุ เม ปส ต อรยาม ^(๓) ปี	๗. วาบบรม พรหม และแม่บสผู้เป็นที่
๘. ผส คณ นุ วระ กัมรเตง อดุ ต ประ	๘. ให้ร่วมกันดูแลพระกัมรเตงอดุประ
๙. เมศวร ปี จำ จันำ ตนทุล อดุ ^(๔) ๓ ป	๙. เมศวร กับถวายข้าวสาร ๓ ตะลวง
๑๐. รุยุย ^(๕) มาสุ ^(๖) ๓ มิมาวยุ ศก ^(๗) ๐ มานุ	๑๐. น้ำมัน ๓ มาส เป็นเวลาหนึ่งปี มี
๑๑. วระ ศาสน ฐลิ วระ ปาท ฐลิ เว	๑๑. พระราชดำรัสผู้พระบาทฐลิเว
๑๒. ง วระ กัมรเตณ อดุ ต กัเสตณ	๑๒. พระกัมรเตงอดุ ถึงกัเสตณ
๑๓. อดุ ศริ ^(๘) วิเรนทรวรรณ เมว ปุรตยุย	๑๓. อัศวศรีวิเรนทรวรรณ ใช้ปรัตยุย
๑๔. โมก สั ปุรคสัต ต คิ สรุ ^(๑๐) เนะ	๑๔. มาปักหลักศิลาจารึกไว้ในเมืองนี้
๑๕. วุวิ ชา ปี ปุรตยุย ปุรยุย ทารุ ปุรยุย	๑๕. ไม่ควรที่ปรัตยุยเปรี๊ยะรับเอาน้ำมัน
๑๖. ง วุวิ ชา ^(๑๑) ปี โหลณ วุริ ^(๑๒) ทารุ สรุ ^(๑๓) วุวิชา	๑๖. ไม่ควรที่โหลณวริหีบเอาสรุ ไม่ควรที่
๑๗. ปี โหลณ วิย ^(๑๔) เหา อดุ วระ ปีปุระ ต	๑๗. โหลณวิยะ เรียกข้าพระไม่ให้ใน
๑๘. ราชกรยุย เถลยุ วิปย ^(๑๕) เมว ปี	๑๘. ราชการอื่นใดวิปยะ ควรใช้คนบำเรอ
๑๙. เร ต วระ กัมรเตง อดุ ต ประ	๑๙. พระกัมรเตงอดุผู้เป็นปร
๒๐. เมศวร นุ วระ กัมรเตง อดุ ศิวิ	๒๐. เมศวร และพระกัมรเตงอดุศิวิ -
๒๑. ลิงค ๐ อดุ วระ ไตถมย ^(๑๖) ไต กัปีต	๒๑. ลิงค ข้าพระ ไตถเมยง ไตกำปิต
๒๒. ไต เถกป ไต สรเว ไต ชุม ไ	๒๒. ไตถะเกบ ไตสระเว ไตชมะ ไ

แผนภาพที่ ๖๒ จารึกสตึกก๊กอกรรม ๑

คำจารึก	คำแปล
๑.ไต กนุโส ไต โจนงุ ไต	๑.ไตกันโส ไตจะโนง ไต
๒.เทวยาณี ไต ศุภาสา ^(๑)	๒.เทวยาณี ไตสุภาสา
๓.ไต สรจา ไต องโอง ไต	๓.ไตสรจา ไตองโอง ไต
๔. ลคาย ไต กัปีต ไต เถกป	๔. ลคาย ไตกำปิต ไตถะเกบ
๕. ไต กนุเต ^(๒) ไต กนุจ ^(๓) ๐ โย ^(๔) กัไว ^(๕)	๕. ไตกันเดม ไตกันจน โยกำไพ
๖. โย เสนห โย สรุจ ต วระ โย	๖. โยเสนห โยสรุจสำหรับพระ โย
๗. เทวทาส ^(๖) ควาล สัอุย ^(๗) ควาล	๗. เทวทาส ควาลสำคัญ ควาล
๘. อุนี้ ^(๘) ควาล ตงกุ ควาล สัอุย โสตุ ^(๙)	๘. อุนี้ ควาลตงกุ ควาลสำคัญอีก

แผนภาพที่ ๖๓ จารึกสตึกก๊กอกรรม ๑ (ต่อ)

(๑๓) จารึกสตึกก๊กอกรรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพรวัว ตำบลโคกสูง กิ่ง
อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว เมื่อแรกได้จารึกหลักนี้เข้ามา

กรุงเทพฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้เก็บรักษาจารึกหลักนี้ไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณ คืออาคารพระที่นั่งศิโอมกษพิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ หลักจารึกนี้ถูกไฟไหม้พร้อมกับโรงละครของกรมศิลปากร ทำให้เนื้อศิลาแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย กรมศิลปากรจึงให้นายอาภรณ์ ณ สงขลา เจ้าหน้าที่กองโบราณคดีดำเนินการอนุรักษ์ ซ่อมเสริมเนื้อศิลาส่วนที่แตกหักเสียหาย พร้อมทั้งเติมเส้นอักษรจารึกให้เต็ม ตามอย่างอักษรจารึกของเดิม ที่ปรากฏอยู่ในสำเนาจารึก เสร็จสมบูรณ์เมื่อ มีนาคม ๒๕๑๑ ขณะที่ยังซ่อมจารึกไม่เสร็จ นายปรีดา ศรีชลาลัย ได้อ่าน-แปลเศษจารึกส่วนหนึ่งซึ่งแตกออกเป็นก้อนใหญ่ มีอักษรข้อความอยู่ในระหว่างด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๙-๒๗ จารึกเป็นภาษาเขมร และพิมพ์เผยแพร่ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ ใช้ชื่อว่า “หลักที่ ๕๗ จารึกปราสาทสด๊กก๊อกธม ณ อรัญประเทศ” แต่การจัดพิมพ์จารึกในประเทศไทยครั้งนี้ ใช้ชื่อว่า จารึกสด๊กก๊อกธม ตามนามของปราสาทที่ประดิษฐานจารึกนั้น การพิมพ์จารึกครั้งนี้ นายเชอเม แก้วคล้าย ได้ดำเนินการถ่ายถอดคำจารึก และแปลส่วนที่เป็นภาษาสันสกฤตก่อน ต่อมาได้แปลคำจารึกภาษาเขมรจากฉบับภาษาอังกฤษของ R.C. Majumdar ในหนังสือ Inscription of Kambuja ทำให้การอ่าน-แปลจารึกหลักนี้สำเร็จครบถ้วนทั้ง ๔ ด้าน

คำจารึก	คำแปล
๑. นมศิวายาสตยทาตุมภาโว นตฺรฺวยาปนาสุกฺขุมชีเวนตฺนฺวอะ ๒. จานฺยาวินาปราณมฺฤตานุณิตานต มาชฺยายเต เจษฺฏยเตนุหฺริยาณิ ฯ ๓. วิศฺวศิวะปาตทิมางฺศฺกานู กฺฤตฺตานุนตฺรตฺริตเณยฺสฺย ๔. วฺยณฺกติ สากฺษิตฺวมนาวฺฤตตาม ตตฺตฺวาวรุตฺตฺชฺญาปฺริตฺตวาทม ฯ ๕. เวธาสฺตมวฺยาทฺวาทมฺฤตตฺตฺย กฺมทฺลฺลฺ สฺมาภูมฺินุทฺกานตฺม ๖. โลเกษฺวารุณฺยสฺสาปโยธ รุตฺเตติทฺวิทฺมิวาทฺราทฺยะ ฯ ๗. ลกฺษฺมีปติรฺวโวรฺวตฺยสฺยลฺกฺษฺมี รฺววฺกฺษสฺสฺจิตฺตาเกาสฺตฺกฺษณฺย ๘. สฺนินฺหฺยามีสาทฺกณฺยสฺวภาว ชฺวปฺยาศฺริเตชฺวตฺรฺสเทตฺนฺม ฯ ๙. อาสฺทิสฺขาณฺนิภฺทฺรฺวตฺตฺวสฺริ รฺชคฺทฺฤทฺทฺมฺโกชฺวโวรฺวตฺตฺติ ๑๐. ภูวณฺตฺนินฺนตฺวสฺสฺฐาธิราช ธามฺโนทฺยาทิตฺยอิตฺติปฺริตฺติ ฯ ๑๑. สฺฤชฺโภมฺยารุจฺจิเวชฺววิภฺกษา ยาโตหฺราภฺยทฺนตฺนตฺมโนชะ ๑๒. อิตฺยตฺมมฺรฺยุมฺปฺปาทฺยสฺฐามฺยิ รฺมฺมฺนฺยสฺมรฺรฺจฺจิรฺวตฺตฺนฺนินฺย ฯ	๑ - ๒. ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระศิวะ ผู้ซึ่งร่างกายของพระองค์ถูกกล่าวอย่างมากมาย โดยปราศจากคำพูดว่า เป็นอินทรีแห่งร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย เพราะชีวิตที่ละเอียดอ่อนแทรกอยู่ภายในอันเป็นเหตุให้ (อินทรี) เคลื่อนไหวได้ ๓ - ๔. ขอพระศิวะจงคุ้มครองโลกด้วยเนตรทั้งสาม คือ พระจันทร์ พระอาทิตย์ และพระอัคนี ซึ่งการเห็นประจักษ์ย่อมปรากฏชัดเจนทุกด้าน ด้วยการเห็นพระองค์ตามความเป็นจริง เพราะอาตมฉันไม่ถูกปิดบังแล้ว ๕ - ๖. ขอพระพรหมจงคุ้มครองท่านทั้งหลาย พระองค์ทรงไว้ซึ่งหมอน้ำที่งามเหมือนพระจันทร์ที่ทาด้วยแก้วผลึก อันเต็มด้วยน้ำอมฤตแห่งทะเลน้ำอมฤต คือความกรุณาในโลกทั้งหลาย เหมือนทรงไว้ซึ่งเมล็ดพืชมากมาย เพราะความห่วงใยในโลกทั้งหลาย ฉะนั้น ๗ - ๘. ขอพระนารายณ์จงคุ้มครองท่านทั้งหลาย ผู้ซึ่งลักษณะของพระองค์ทรงคิดแล้วอย่างแน่นอนว่า แม้เมื่อความแข็งแกร่งต่างอาศัยอยู่ที่นั่น ข้าพเจ้านั่นเอง ย่อมเสนาหา (ต่อหน้าอก) ทุกเมื่อ จึงอาศัยที่หน้าอก (ของพระนารายณ์) เพื่อเป็นเครื่องประดับแก้วเกาศุภะ ๙ - ๑๐. พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่เพราะอำนาจ ทรงพระนามว่า อุทยาทิตยะ ผู้มีพระบาทอันเกษมอยู่ทั้งปวงเกิดทุนแล้ว ผู้มีปัญญาและความประพฤติเหมือนดอกบัวของพระนารายณ์ ๑๑ - ๑๒. ข้าพเจ้า (พระลักษมี) คิดว่า พระพรหม (คิดว่า) กามเทพผู้ทรงไว้ซึ่งความงาม ความวิเศษ และวิจารณ์ญาณที่ถูกสร้างโดยเราได้ถึงความเป็นเชื้อเพลิง เพื่อการเผาไหม้ เพราะดวงเนตรของพระอิศวร ดังนี้ จึงได้สร้างพระองค์ (พระเจ้าอุทยาทิตยะ ขึ้นมาแทนเพื่อ) นำกามเทพไปสู่ความยิ่งใหญ่ ด้วยความงามอันสำเร็จจากน้ำอมฤต

แผนภาพที่ ๖๔ คำจารึกศักดิ์ก๊อถัม ๒

(ต่อ)	(ต่อ)
๑๓. กาฬหิมายุทธินเยวศรียะบุญ รุทรุทม์ในมรรคสุยปริชาวามิ ๑๔. อิตฺยุนมนนาอิมมโนรณฺคณฺม มาลิจฺเจตฺตมฺปิระกิลยฺสยฺลภฺมุมีะฯ	๑๓ - ๑๔. ได้ยินว่า พระลัทธิได้โอบกอดร่างกายของพระองค์ (พระเจ้าอุททยาทิตยะ) เหมือนพระอุมาโอบกอดวัดถือนำปรารภนา ด้วยคิดว่า เราจะเป็นบุคคลประเภทไหนหนอ จึงจะได้โอบกอด ครึ่งหนึ่งแห่งส่วนบนของพระสรีระ ที่สวยงามและประเสริฐเช่นนั้น เหมือนบุตรแห่งเทือกเขาหิมาลัย ฉะนั้น
๑๕. ปทุมมาสสนฺยจตุราสยวตฺตศุครุตรารุ สภามาทิมณฺฑิตมฺเตรภฺวโนทยาย ๑๖. ภารตฺยณฺนุคณฺนาวทณฺนุสย เวธธียาภฺฤตฺติมฺตฺวสฺตฺยธฺตฺต ฯ	๑๕ - ๑๖. พระนางภารตี ผู้ไม่มีที่ไปอื่น ผู้มั่นคง ได้กระทำแล้วซึ่ง การอยู่ที่ปากของพระองค์ ผู้มีความคิดอันประคับประคองนโยบายที่มี ความอ่อนโยนเป็นต้น เพราะปัญญาของพระพรหม เพื่อความเจริญ ของโลก เหมือนกระทำการอยู่ที่หน้าของพระพรหม ผู้มีสีหน้า เพื่อ การฟังพระเวท
๑๗. ศุณฺณศุณฺณนาตฺธิโยนฺยสย คิลฺปาทิบุปฺปฺตมฺนามหตฺตฺตฺตมฺ ๑๘. สํยุยาตฺตกาโมชปนฺจณฺเลน สฺรชฺฎาภฺษมาลามรฺณนาปิตฺตฺเตฯ	๑๗ - ๑๘. พระพรหมผู้มีใจยินดีแล้วในศิลปะทั้งหลายเป็นต้น คงจะ เป็นผู้ปรารถนาที่จะนับความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ผู้มีปัญญาที่ เชี่ยวชาญในคุณทั้งหลาย ด้วยการลงว่า ท่องมนต์ จึงถือไว้ซึ่งพวง ลูกประคำ แม้จนกระทั่งบัดนี้
๑๙. โยนฺยายโชนฺธิชฺโชนฺธิวิษฺวตฺตฺตฺต นุทธารณฺวิราคมตฺตราสฺนโรกฺษมาณะ ๒๐. เกณานิณฺตฺยสฺสฺตฺตฺตมฺกโรตฺติกฺโรตฺติ ศฺรุตฺตาทฺยาภฺฤตฺติมฺรุมฺวิลาสิณฺหุ ฯ	๑๙ - ๒๐. พระองค์เป็นที่อาศัยของความยุติธรรมและความสุข เมื่อ มองดูภรรยาของบุคคลอื่น อันเป็นเสมือนยาพิษ จึงมีความคิดที่ ปราศจากโรคระ ทรนกระทำความพอใจในเกียรติ ศรัทธา ความ กรุณา และความมั่นคงทั้งหลาย ซึ่งคงมาด้วยธรรมอย่างใดอย่าง หนึ่ง
๒๑. ยายาสฺสสมาศฺรตฺตวตฺตฺตมฺที่รณฺณทฺฐะชา จินฺนาวิเวกิมตฺตฺตฺยวตฺตฺตฺตฺต ๒๒. โยธตฺตมณฺพฺรจฺกฺรตฺตฺตฺตฺต กุโชนฺธิสฺสุมหตฺตาทิรตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ฯ	๒๑ - ๒๒. สตรีใด ผู้อาศัยสตรีอื่นได้อยู่ ผู้มีความทุกข์เพราะการพูด ผู้มีความคิดอันเดือดร้อน และไม่มีความสุข ผู้เศร้าโศกอยู่ ได้ถึง แล้วซึ่งพระองค์ว่าเป็นที่พึ่ง พระองค์ได้ให้การคุ้มครองสตรีนั้น ใน ความสุขอันยิ่งใหญ่ ด้วยอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ผู้เสมือน พระจันทร์ โดยสตรีเหล่านั้น ด้วยความประพฤติที่ไม่มีใครเสมอ เหมือน

แผนภาพที่ ๖๕ คำจารึกสติกกัฏฐ ๒ (ต่อ)

(ต่อ)	(ต่อ)
๒๓. ยดู่กัรุดิมณฑารตระปะระถียา นรุตมสตรียาสตุดติปุชุปกีรณณะ ๒๔. หิรณยครุภาณพทิกทิกิเยว ชคตฤฤทนต์รวินิวิษฏศาปะะ ๕	๒๓ - ๒๔. ต้นมณฑาทระ คือเกียรติของพระองค์ อันใหญ่โตยิ่ง ที่ได้ม ไปด้วยดอกไม้ คือการสดุดี ซึ่งมีกิ่งยื่นเข้าไปสู่ภายในของพระ นารายณ์ เหมือนกับกัลวการทำลายของโลก ได้งอกขึ้นแล้วในโลก ทั้งสาม
๒๕. ศิษยานุยาถาเจษฎุอิโตปะพะฐา ยถาตมชานวชานโกปิยตุนาตุ ๒๖. นเยนสัรฤษณปะษุณภายา นุตถาปุรชยสสุสมเวญชยธรมุม ๕	๒๕ - ๒๖. ครูยังศิษย์ทั้งหลายให้เคลื่อนไหว ชันใด หรือแม้บิดายัง บุตรทั้งหลาย ให้เกิดความอุทิศสละ ชันใด พระองค์ทรงกระทำ ประชาชนให้มีชีวิตชีวาโดยนัยแห่งการคุ้มครองรักษา และการเลี้ยง ดูโดยธรรม หลังจากสวดส้องแล้วด้วยพระองค์เองฉันนั้น
๒๗. ภินนาริราชฐิรารุณิดังการ ขทศัรณสมุททุที่รณณวิกีรณณภาสุม ๒๘. โยมูรทุชศุรทวลาทิวชาตโฆ มุตโกษโกณทมาทตมาชิลภุมยะะ ๕	๒๗ - ๒๘. ในสงคราม พระองค์ทรงพระขรรค์ ที่มีสีแดงด้วยเลือด ของศัตรูที่ถูกฟันแล้ว ส่งแสงระยิบระยับเป็นประกาย เพราะการ แกว่ง ทรงจับศิระของศัตรูที่ถูกฟันแล้ว ส่งแสงระยิบระยับเป็น ประกายเพราะการแกว่ง ทรงจับศิระของศัตรู เหมือนจับดอกบัวที่ บานแล้ว ในสนามรบ อย่างรื่นเริงด้วยพองพระทัยยิ่ง เพราะอำนาจ พระเคราะห์ (พระจันทร์) ที่เกิดขึ้นบนศิระะ ซึ่งพระองค์นำมาแล้ว จากพระลักษมี
๒๙. สนนุกุชิไตรีปัสมาสมิตสมุททุฐยา ยทุฐาฐวเรภวาลานิลฎุมภเนน ๓๐. เตโชนลวดยคักโรหริณจณเลน ตปตานุยสุยวิฎิมุมปาสุริโตรวูวิ ๕	๒๙ - ๓๐. แผ่นดินคงจะเดือดร้อน เพราะการแผ่ไปของไฟคืออำนาจ ที่ถูกทำให้ลุกด้วยความร้อนมากมายของพิน คือหมู่ศัตรู และด้วยการ พัดกระพือของลมจากกำลังพระพาทาในพิธีบูชาญ คือสนามรบ โดยแก่งทำเป็นซัดขวาง จึงได้อาคัยแล้วซึ่งดวงจันทร์ของพระองค์
๓๑. ยสุยงุญริปงกษยัคปุรณยิวิริยตุวิ ปุรชยาปยณนหมนิปุรติมุว ตานามุ ๓๒. วุณททานินมูรติชามวณีสวรวณเ สุวางเคนยเวตยทุปาสิตยาลุมนเย ๕	๓๑ - ๓๒. ข้าพเจ้าคิดว่า คู่ดอกบัวคือพระบาทของพระองค์ ที่มี ความกรุณาในผู้จงรักภักดีเมื่อประกาศความรักของผู้จงรักภักดี ได้ ให้หมู่กษัตริย์ทั้งหลาย ผู้มีเศียรน้อมลงแล้ว ผู้เป็นเงาในแก้วมณี คือเสือบพระบาท ให้เข้าไปแล้วในตัวเอง
๓๓. เอตวตาสสิทริณนุยสาธยา ยสุยานุเมยาทฎตตามภุมมะ ๓๔. ยตสปุตตณตริวิตโตวณน เลษฐาทินนินคณทุยวาลาน ๕	๓๓ - ๓๔. ความสำเร็จของพระองค์ ผู้มากด้วยอำนาจที่น่าอัศจรรย์ ที่ได้รับโดยพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่นๆ สามารถที่จะอนุมานได้ ด้วย การกระทำมีประมาณเท่านั้น เพราะว่า การบูชาญของพระองค์ แผ่ ไปและผูกไว้ ซึ่งเทพดาทั้งหลาย มีพระอินทร์เป็นต้น ตลอดเวลา

แผนภาพที่ ๖๖ คำจารึกศักดิ์กักรธม ๒ (ต่อ)

(ต่อ)	(ต่อ)
๔๗. อนุมาตตุนตานปรีปราปรา กฐธูรยาทิสปี ตกลาลาปา ๔๘. อภิณณภาวภูโนทยา ปราทรววภูณุมโธธิตาตุม	๔๗ - ๔๘. การสืบเชื้อสายจากฝ่ายพระมารดาของพระองค์ อันมี สายของพระสุริยวรมันเป็นต้น สืบต่อกันมาโดยไม่ขาดสาย ที่มีเสี้ยว แห่งพระจันทร์ครอบงำไว้ มีภาวะเป็นอมรได้ปรากฏแก่โลก ภายหลังที่แยกจากจันทรวงศ์
๔๙. ชยวรมมมที่ภูโตมเหนทรา วณิฏญมูรทกฤตาสปทสยศาสดา ๕๐. กวีราธยวราญควนทิตางสุริ ศุติวโกวลยอติปริตติราสิดู ฯ	๔๙ - ๕๐. พราหมณ์คิระโกวล์ยะ ผู้รับใช้แผ่นดินของพระเจ้าชยว รมัน ผู้สร้างราชวังบนยอดเขามเหนทรา ผู้เป็นกวี ผู้มีพระบาทที่ควร แก่การบูชาและนอบน้อมของผู้ประเสริฐทั้งหลาย เป็นผู้มีความยินดี ด้วยประการฉะนี้
๕๑. นีรณยทามทวิทปุงโควริย ริวาทฐโยนิะภณณารุทธาคตะ ๕๒. อนนยลวธำลสิทิมาทรา ตุปรากาศยามาสมนีกฤตปริติ ฯ	๕๑ - ๕๒. ได้ยินว่า พราหมณ์นีรณยทามะ ผู้ประเสริฐที่ชาญฉลาด ผู้ประกอบด้วยความรู้ความกรุณาคุณพระพรหม ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ให้ ประจักษ์ ต่อพระพักตร์กษัตริย์ อย่างที่ผู้อื่นทำได้
๕๓. สกุธเรณานุมโตครชนมา สสาณาสัทธิมทิกษทโส ๕๔. โนเตรทโตกานตมณะปฐสตุ สิวิฏเรณามวิจฎญนาย ฯ	๕๓ - ๕๔. นีรณยทามะนั้น ผู้ถือกำเนิดจากพระคิระ ผู้ใคร่ต่อการ อุปการะในการบูชาผู้ ผู้อันพระราชาทรงอนุเมติแล้ว จึงได้สอนเวท มนตร์ให้แก่คิระโกวล์ยะพราหมณ์ แล้วให้อาบน้ำความบริสุทธิ์ ด้วยการ ล้างบาปที่มีมาแต่กำเนิด
๕๕. ศาสตุรติศคเชทวินาสิชาทุ สิมหนามาปินโยตตราญม ๕๖. ตตตุมภูโรจวภูตฺรจตุษกมสย สิทฐเวววิปฐสมทศยตุส ฯ	๕๕ - ๕๖. นีรณยทามะพราหมณ์นั้น ได้สอนเวทมนตร์ ๔ ประการ ของคณธรรพ์ คือ ศิรศเจตะ วินาศิชา (วินาศิคราะ) สัมโมหะ (สมุ โมหะ) และนโยตระ ให้แก่คิระโกวล์ยะจนสำเร็จ
๕๗. ทวิทสสมุทตฺตยสศาสุตฺรสาร รณสยภาสสยธียาสยตุนะ ๕๘. สิทธิรัฐวหนต๊ะกิลเทวราชา ภิกฺขุยาวิทฐเรภูณฐุทิจฎทุโย ฯ	๕๗ - ๕๘. นีรณยทามะผู้นี้ เกี่ยวชาญในด้านไสยศาสตร์มาก และ เพื่อเป็นการเพิ่มความเจริญให้แก่โลก จึงได้สร้างพิธีกรรม แห่ง อาถรรพ์ต่างๆ ขึ้น เรียกว่า "เทวราชา"

แผนภาพที่ ๖๘ คำจารึกสตึกก๊อกรม ๒ (ต่อ)

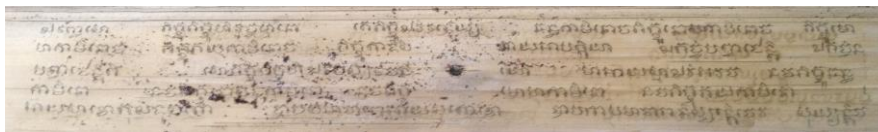
(ต่อ)	(ต่อ)
๕๙. สกุธเรณทฐสทวิปฐวญ สตุสมินวิเฐธามนิธานเหตา ๖๐. วิธานตราญภูโนทยา นियोชยามาสมนีกฐนตุม ฯ	๕๙ - ๖๐. กษัตริย์และพราหมณ์ผู้ใหญ่ ได้พร้อมใจกันแต่งตั้ง เจ้าชายแห่งมุนีองค์นี้ (คิระโกวล์ยะ) ให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแห่ง จารีตประเพณี เพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่โลกมนุษย์ โดย ปราศจากอุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น

แผนภาพที่ ๖๙ คำจารึกสตึกก๊อกรม ๒ (ต่อ)

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

แผนภาพที่ ๗๐ คัมภีร์ใบลานวัดหนองทะเล

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กเหมอ อำเภอมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

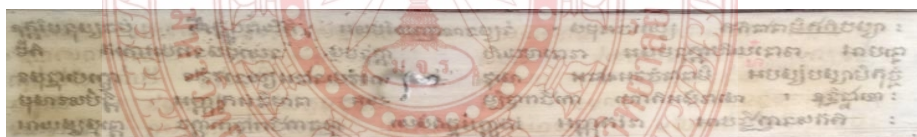

แผนภาพที่ ๗๑ คัมภีร์ใบลานวัดจุ๊กเหมอ

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

แผนภาพที่ ๗๒ คัมภีร์ใบลานวัดราชบัลลังก์

๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกหลักนี้เป็นจารึกบนฐานพระพุทธรูปนาคปรกสัมฤทธิ์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้มาจากวิหารวัดหัวเวียง (ปัจจุบันคือ วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะเสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองชายทะเลภาคใต้ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ (พุทธศักราช ๒๔๔๗)

คำจารึก	คำแปล
๑. ๑๑๐๕ ศก โธะ นกษัตริ ต ตป ^(๑) ะสกุติ กุมระงุณญ มหาราช ศรีมัตไตรโลกยราชเมาลิภูษณพรมุเทว ปิ เกตุ	๑. ศักราช ๑๑๐๕ เกษะนักษัตร มีพระราชโองการ กัมมธงอัญญ มหาราช ศรีมัตไตรโลกยราชเมาลิภูษณพรมุเทว ^(๒) ขึ้น ๓ ค่ำ
๒. เทยษฐ โนะ พุทธพาร มหาเสนาปติ ตลา ใน ต จำ สรุฏ คุรหิ อารธนา ต มุระงุณ ศรีธนาโน เถว ปุระ	๒. เษฎฐมาส (เดือน ๗) วันพุธ ให้มหาเสนาบดีตลาใน ^(๓) ผู้รักษาเมืองครหิ ^(๔) อารธนา มรณะ ศรีธนาโน ให้ทำ
๓. ติมา เนะ ทังนุ มานู สิริต ภาร มุวยุ ตุล พิริ ต ขา พุยาญ มาสุ ตป ติบุลลิจ ติ ขุถาปนา ขา ปุริติ	๓. (พระพุทธรูป) ปฏิมากรนี้ สำริด มีน้ำหนัก ๑ ภาระ ๒ ตูละ ทองคำ (ที่ปิด) มีราคา ๑๐ ตำลึง สดาปนา
๔. มา มหาชน โผง ต มานู สรุทธา อุนโมทนา ปุชา นมสกุณ นุ เนะ เลง ฐ __ ปาญ สรุววุธดา	๔. (พระพุทธรูปนี้) ให้มหาชนทั้งปวงผู้มีศรัทธา อุนโมทนาแลบูชา นมัสการอยู่ที่นี่ เพื่อจะได้ถึงสรวะศรัทธาณ
๕. _ ห ต ขา __	๕.

แผนภาพที่ ๗๓ คำจารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นตราประทับเพื่อกิจใดกิจหนึ่ง โดยจารึกไว้ว่า “วริสมุทราโพธิ” ซึ่งแปลความได้หลายแบบคือ แปลว่า “การตรัสรู้คือเครื่องหมายแห่งการทำลายล้าง (อาจหมายถึง ทำลายล้างมลทิน หรือ ความไม่รู้)” หรือ “ยินดีที่เป็นที่รู้จัก” หรือ “ประทับเป็นเครื่องหมาย”

คำจารึก	คำแปล
วริสมุทราโพธิ	การตรัสรู้คือเครื่องหมายแห่งการทำลายล้าง (อาจหมายถึง ทำลายล้างมลทิน หรือ ความไม่รู้) หรือ ยินดีที่เป็นที่รู้จัก, ประทับเป็นเครื่องหมาย

แผนภาพที่ ๗๔ คำจารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้เป็นคาถาที่จารึกอยู่รอบองค์พระซุ้มศรีวิชัย พิมพ์ต้อ ซึ่งเป็นพระพิมพ์ดินเผา เนื้อแกร่งแน่น มีหลักฐานทรงกลมครึ่งซีก ซึ่งวงการนักเลงพระหรือวงการพระเครื่องเรียกกันติดปากว่า “พระเม็ดกระดุมศรีวิชัย” เพราะมีรูปร่างกลมหลังอูมนูนคล้ายเม็ดกระดุม ด้านหน้ารอบองค์พระยกขอบขึ้นมาคล้ายยกซุ้ม ต่ำลงมาจากขอบที่ยกขึ้นมาเล็กน้อย ปรากฏเป็นองค์พระ รอบองค์พระมีจารึก เย ธมมา ซ้อนกัน ๒ ชั้น ทั้งด้านซ้ายขวา เหนือพระเศียรมีเส้นประภาณชล องค์พระประทับนั่งในปางสมาธิลอยนูนขึ้นมาจากพื้น องค์นี้เป็นพิมพ์ต้อ คือ มีพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยมมน พระนลาฏกว้าง พระเกศแบนเตี้ย ไรพระศกเป็นดิ่งแบนๆ เล็กๆ พระกรณยาวลงจรดพระอังสะ พระบาทขวาวางทับพระบาทซ้าย ประทับเหนือบัว ๒ ชั้น ชั้นบนเป็นบัว ๗ กลีบ ชั้นล่าง ๒ กลีบ เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๖ พระซุ้มศรีวิชัยนี้ถูกค้นพบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่เนินจอมปลวกบริเวณบ้านนางอารีย์ เรื่องเจริญ

คำจารึก	คำแปล
๑. เย ธรรมา เหตุปรภควา	ธรรมทั้งหลายเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด
๒. เตสาณเหตุ ตถาคโต เตสาณจ	พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
๓. โย นิโรธो เอว	อนึ่ง ความดับ (ทุกข์) อันใดมีอยู่
๔. วาที่มหาสมโน	พระตถาคตเจ้าตรัสความดับ (ทุกข์) แห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณเจ้า เป็นผู้ปรกติกาลวอย่างนี้

แผนภาพที่ ๗๕ คำจารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้เป็นคาถาที่จารึกอยู่รอบองค์พระซุ้มศรีวิชัย ซึ่งเป็นพระพิมพ์ดินเผา เนื้อแกร่งแน่น มีหลักฐานทรงกลมครึ่งซีก ซึ่งวงการนักเลงพระหรือวงการพระเครื่องเรียกกันติดปากว่า “พระเม็ดกระดุมศรีวิชัย” เพราะมีรูปร่างกลมหลังอมนูนคล้ายเม็ดกระดุม ด้านหน้ารอบองค์พระยกขอบขึ้นมาคล้ายยกซุ้ม ต่ำลงมาจากขอบที่ยกขึ้นมามีเล็กน้อย ปรากฏเป็นองค์พระ รอบองค์พระมีจารึก เย ธมมา ซ้อนกัน ๒ ชั้น ทั้งด้านซ้ายขวา เหนือพระเศียรมีเส้นประกามณชล องค์พระประทับนั่งในปางสมาธิลอยนูนขึ้นมาจากพื้น องค์นี้เป็นพิมพ์ชุด เนื่องจากลักษณะองค์พระชุดกว่าพิมพ์ต่อมีไรพระศกเป็นติ่งกลม ลักษณะอื่นๆ คล้ายคลึงกับพระพิมพ์ต่อ เป็นศิลปะที่ผสมผสานระหว่างศิลปะทวารวดีกับศรีวิชัย อายุสมัยคงสร้างในยุคเดียวกัน เพราะพบจากกรุพร้อมกัน ลักษณะความเก่าแก่ของมวลสารไม่แตกต่างกัน ลักษณะของพระพิมพ์ชุดนี้คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปศิลาทรายแถบที่พระระเบียงพระธาตุไชยา ซึ่งเป็นศิลปะศรีวิชัยผสมอุททองตอนปลาย พระซุ้มศรีวิชัยนี้ถูกค้นพบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่เนินจอมปลวกบริเวณบ้านนางอารีย์ เรื่องเจริญ

คำจารึก	คำแปล
๑. เย ธรรมา เหตุปรภควา	ธรรมทั้งหลายเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด
๒. เตสาณเหตุ ตถาคโต	พระตถาคตเจ้าตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
๓. เตสาณจโย นิโรธ	อนึ่ง ความดับ (ทุกข์) อันใดมีอยู่
๔. เอววาที่มหาสมโน	พระตถาคตเจ้าตรัสความดับ (ทุกข์) แห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณเจ้า เป็นผู้ปรกติกาลวอย่างนี้

แผนภาพที่ ๗๖ คำจารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลาจารึกหลักนี้ได้มาจากวัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดย นายประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ หัวหน้างานการศึกษาและประชาสัมพันธ์ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้ทราบว่า ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) ณ สวณโมกขพลาราม มีจารึกที่พบใหม่ จึงได้ไปขออนุญาตทำการอัดสำเนาศิลาจารึกและถ่ายภาพ ได้สอบถามที่มาของศิลาจารึก ท่านเจ้าคุณพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) ณ สวณโมกขพลาราม มีจารึกที่พบใหม่ จึงได้ไปขออนุญาตทำการอัดสำเนาศิลาจารึกและถ่ายภาพ

คำจารึก	คำปริวรรต
๑. สรรพมัสตฺรพระพุทฺธศกฺกราชโคแ	๑. สรรพมัสตฺร พระพุทฺธศกฺกราชโคแ –
๒. ลว ๒๓๐๙ พุทธสา จุลศกฺกราช	๒. ลว ๒๓๐๙ พระวัสสา ^(๑) จุลศกฺกราช
๓. โค ๑๐๒๘ ปีจออัฐศก ข้าพระพุทธเจ้าม	๓. โค ๑๐๒๘ ปีจออัฐศก ข้าพระพุทธเจ้าม –
๔. หาจันทร แลเจ้าบุญจนแลอ้าแดงเพชรทอง	๔. หาจันทร แลเจ้าบุญจน แลอ้าแดงเพชรทอง
๕. ขอดถวายนา แลกระบือตัวผู้ (ตัว) เมีย แลทาสผู้ขายสอง	๕. ขอดถวายนา แลกระบือตัวผู้ (ตัว) เมีย แลทาสผู้ขายสอง
๖. คนแปน (คนหาบ ^(๒)) คานคนลสืบตำลึงพจนแลคนด้าน	๖. คนแปนคนหาบคนลสืบตำลึง พอคนแลคนด้าน
ทางนาดินนวน (ไปเลิง)	ทางนาดินนวนไปเลิง ^(๔)
๗. นานองมายทิดบักจิมหวีซึงบ็อก (ติ) อนึ่งนาแต่ประตูทุกสิน	๗. นานองมาย ทิดบักจิม หวีซึงบ็อกดี อนึ่ง นาแต่ประตูทุกสิน
๘. วุดثمانไปเลิงมวงบ็อกติดตามทางไปเลิงปรพไปเลิงนา	๘. วุดثمانไปเลิงไปเลิงมวงบ็อกดี ตามทางไปเลิงปรพ ไปเลิงนา
๙. กายตามทางมาเลิงประตูพายุปวุดثمانแปนนาย	๙. กะกาย ตามทางมาเลิงประตูพายุพ วุดثمان แปนนาย –
๑๐. สิบไร่ก่าจิงหึงน้อถววยไผ่สมหรูปพรสูงณ	๑๐. สิบไร่ก่า จิงหึงน้อถววยไผ่สำหรับพระสงฆ์ ณ
๑๑. วุดจำปาให้บุญนอวุดพระสืบไป อนึ่งนาร้า	๑๑. วุดจำปา ให้บุญนอวุด พระสืบไป อนึ่งนาร้า
๑๒. มาโยหารอวยก่าล่าน้อถววยไผ่สม	๑๒. มาโยหารอวยก่าล่าน้อ ถววยไผ่สำหรับ –
๑๓. หรับพรอวุดจำปานาเครทาให้ทำสมหรูป	๑๓. หรับพรอวุดจำปา นาเครทาให้ทำสำหรับ
๑๔. สิบเอ็ดช่นถววยทุกป้อยาให้ขาด	๑๔. สิบเอ็ดช่น ถววยทุกป้อยาให้ขาด
๑๕. ให้โคบุญไปแกข้าพเจ้าแลท่น	๑๕. ให้โคบุญไปแกข้าพเจ้าแลท่น
๑๖. โสเมธแลโพธิยา (น)	๑๖. ให้สมธแลโพธิยาณ
๑๗. ลเขาปลก เป็นศตย์	๑๗. ลเขาปลก เป็นศตย์
๑๘. (ถน) ถววยวุดจำปา	๑๘. ถววยวุดจำปา
๑๙. ไร่ได้นพานเทอญ ๕	๑๙. ไร่ได้นพานเทอญ ๕

แผนภาพที่ ๗๗ คำจารึกวัดจำปา

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการพิมพ์เผยแพร่คำอ่านใน วารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๓) ชื่อบทความ “คำอ่านศิลาจารึกอักษรและภาษาไทย ได้มาจากวัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยมี ประสาร บุญประคอง เป็นผู้อ่านและอธิบาย ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอพระสมุดวชิราวุธ กรุงเทพมหานคร จารึกหลักนี้เป็นจารึกภาษาไทยหลักแรกที่พบในภาคใต้ จึงมีข้อสันนิษฐานว่า ตัวอักษรสุโขทัยแพร่ไปสู่อยุธยา ล้านนา ลาว และพม่าพร้อมกับพุทธศาสนานิกายรามัญ วงศ์ในสมัยพระยาโล

คำจารึก	คำปริวรรต
๑.	๑.
๒.	๒.
๓.	๓.
๔. ท้าว	๔. ท้าว
๕. (หลายถวาย).....กับเจ้าเมืองทอ	๕. (หลายถวาย).....กับเจ้าเมืองทอ -
๖. งผูนองดวยไอศวรรย์บัตติพญูเถาทงอ	๖. ง ผูนอง ^(๑) ด้วยไอศวรรย์ สมบัติพ้อผู้เถา ทั้งอ -
๗. งคนางเมืองผญูเถาแม่เจ้าศรีเจ้าแม่	๗. งคนางเมืองผู้เถา แม่เจ้าศรีศรี เจ้าแม่
๘. ทาวสอยทองนารีมองดวยลูกเจ้านาญ	๘. ท้าวสร้อยทองนารีมอง ^(๒) ด้วยลูกเจ้าเน้า ^(๓) พู -
๙. นทงมอญดงักทำการพระพิหารห	๙. นทั้งปอง ^(๔) ตั้งกระทำการพระพิหารห -
๑๐. นโนเมืองเดินหกแรม ๔ คำนพรุพ	๑๐. น ^(๕) ในเมืองเดิน ^(๖) เดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ วันพุธพ
๑๑. ไดยามพุดเมื่อเช้า จึงให้อารธนาชาว	๑๑. ไดยามพุดเมื่อเช้า จึงให้อารธนาชาว
๑๒. เจ้าพระสงมทงหลายเป็นตนาเจ้าเถเท	๑๒. เจ้า ^(๗) พระสงมทงหลายเป็นตนาว่า เจ้าเถเท -
๑๓. พมาลีขุ้พระศรีรัตนธาตุแลงทงอุบาสก	๑๓. พมาลีขุ้มนมพระศรีรัตนธาตุแล้ว ทั้งอุบาสก
๑๔. อุบาสกอันศรีทธา มาอารธนาพระพุทธรูปเป็น	๑๔. อุบาสกอันศรีทธา มาอารธนาพระพุทธรูปเป็น
๑๕. เป็นเจ้าเข้าสู้อยู่ในพระคานาแก้วแล้ว เมื่อถึงเคื่อ -	๑๕. เป็นเจ้าเข้าสู้อยู่ในพระคานาแก้วแล้ว เมื่อถึงเคื่อ -
๑๖. น ๙ เพงการทงมอญสาเรบบริวารแลงทวน	๑๖. น ๙ เพ็ง ^(๘) การทงมอญสำเร็จบริวารแล้วทวน
๑๗. ทงหลายจึงตั้งฉลองบุญธำทงมวแล้ว	๑๗. ทงหลาย จึงตั้งฉลองบุญธรรมทั้งมวลแล้ว
๑๘. กลับตั้งทวนผาขาวเกบเป็นจิงหันพระเป็น	๑๘. กลับตั้งทวนผาขาว เกบเป็นจิงหัน ^(๙) พระเป็น
๑๙. เจ้าทงเจ้าสุทธาทิกกับพี่น้องทงหลายไ	๑๙. เจ้า ทั้งเจ้าสุทธาทิกกับพี่น้องทงหลายไว้
๒๐. ยกบัวดัดะนิทานเจ้าเมืองไซขุนเลาขันนาแห่ง	๒๐. กับวัดตะนิ ทานเจ้าเมืองให้ขุนเลาขันนาแห่ง
๒๑. พระญาเจ้าทพานารอยชาวเขากบัวดัดะพระ	๒๑. พระยาเจ้า ^(๑๐) ธิให้นารอยชาว ^(๑๑) เจ้า ^(๑๒) กับวัด ^(๑๓) พระ
๒๒. เจานีเมื่อทานนาโละเจ้าทวงตางชาวเจ้า	๒๒. เจานี เมื่อ ธิ ให้นาโละ เจ้าทวงตางชาวเจ้า

แผนภาพที่ ๗๘ คำจารึกวัดตะพาน

คำจารึก	คำปริวรรต
๑. ท้าวเหมขุนน้อยลูกสามหญิง...(๑)	๑. ท้าวเหม ขุนน้อยลูกสามหญิง...ด้
๒. วัยโสคฯ แต่ฝสสิ่งสินทาน (เจ้า)	๒. วัยโสค ^(๑) ฯ แต่ฝสสิ่งสิน ^(๒) ทานเจ้า
๓. เมืองจายกทำพิหารพระ (พุท)	๓. เมืองจายกระทำพิหาร ^(๓) พระพุท
๔. (รู) บลยงพระสงฆ์ทั้งหลายสิ (น)	๔. รูปเลี้ยงพระสงฆ์ทั้งหลายสิน
๕. (ป)เงินสองซ่งโสค ๐ สนวนกุลลผ (น)	๕. เงินสองซ่ง ^(๔) โสค ๐ สนวนกุลลผ -
๖. ลบุญแห่งเจ้าเมืองจำสินภา (ว)	๖. ลบุญแห่งเจ้าเมือง จำศีลภาว -
๗. นารยบดอกไม้งวไวยพระเจ้าจรเคน (มาแต่)	๗. นา เรียบดอกไม้งอให้พระเจ้าจรเคนมาแต่
๘. ไหน ย่อมใส่ใจแผนบุญไปแก่	๘. ไหน ย่อมใส่ใจแผนบุญไปแก่
๙. ทาพญาเจ้ากับฝูงเจ้าแกพแม่	๙. ธิ ^(๕) พระยาเจ้ากับฝูงเจ้าแกพแม่
๑๐. ญาติกาทั้งผองอนึ่งญอมจ่าน	๑๐. ญาติกาทั้งผอง อนึ่งญอมจ่าน -
๑๑. องค์ที่สเรศจุปราดณะนำปราบแก่	๑๑. องค์ ^(๖) ใจที่สเรศจุปราดณะ ปราบแก่
๑๒. สันรณขเป็นพระพุทนต์นึ่งในกาละ	๑๒. สรรเพชญเป็นพระพุทนต์นึ่งในกาล
๑๓. จักมาพายนานาโพนให้จูงหน้ส้า	๑๓. จักมาพายนานา ^(๗) โพนให้จูง ^(๘) หน้ส้า
๑๔. นักพระสุริยาจะไม่ตรีเปนเจ้าโสคณ	๑๔. นักพระศรีอา (ริ) ยโมตรี ^(๙) เป็นเจ้าโสคณ -
๑๕. ล ๐ วัดตะทานเจ้าเมืองสร้างนี้เพื่อจักไ	๑๕. ล ๐ วัดตะทานเจ้าเมืองสร้างนี้ เพื่อจักไ -
๑๖. หได้บุญแก่ชาวเจ้าทั้งหลายอันได	๑๖. หได้บุญแก่ชาวเจ้าทั้งหลายอันได้
๑๗. เขามาเสวยพระราชสมบัติในเมืองนี้	๑๗. เขามาเสวยพระราชสมบัติในเมืองนี้
๑๘. ผิชาวเจาตนไดไคมากินเมืองหน้สริ	๑๘. ผิ ^(๑๐) ชาวเจาตนได ไคมากินเมือง ^(๑๑) นี้ไสร ๒๐
๑๙. ผากวัดตะแวงทั้งนี้แก่ชาวเจาตน	๑๙. ผากวัดตะแวงทั้งนี้แก่ชาวเจาตน
๒๐. นันด้วยโสคณแล ฯ	๒๐. นันด้วยโสคณแล ฯ

แผนภาพที่ ๗๙ คำจารึกวัดตะพาน (ต่อ)

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลารึกหลักนี้ เดิมอยู่ที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายเอื้อน สุรทิน ปลัดอำเภอไชยา ได้นำศิลารึกนี้ไปเก็บรักษาไว้ที่วัดสมุหนิมิต นายวิक्टर เคนดี้ ได้ถ่ายภาพและทำสำเนาจารึกมอบให้แก่กองโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ศุภมัสสตุพุทธเจ้า ๒. นิพพานแลพระพุทธศกกราชไท ๒๓๑๙ พรรษา ๓. ณ วัน ๖ + ๙ คำปีโวกข์ฐก อาจณวดีเจ้าปาแลพระสงค ๑๐ ๔. อันชาติ ๑๐ พระอ"งสามเนน ๑๑ อ"งเข้ากันเป็น ๒๒ สิกาบุรอตเป็น ๕. อุปปกา (๖) คัดกันไปรับเอาสิลา ณ เขาโพนมาทำ พระพุทธรูปสมาค ๒๑ ๖. พระองค์พระอรหันต์ ๙ พระอ"งพระสารีบุตรยทักษิณ พระโมค ๗. (คัลลา) นยอุทอนพระโกทนายณบุญนพระควมบอที่ยุพายยปี พระอุบลสิญ (ค) ๘. พระกัณฐปะอุคเนพระราหุลยีสานเข้ากันเป็น ๒๙ พระอง พระอาจณวดี ๙. นรับทำพระอ"งนิมทาพราหมวดีเวียงรับทำพระอ"งนิม ล"งรักปิดทองเจ้าพระยาไชยา ๑๐. รับปิดทอง ๑๐ พระอ"งอุบลสิกาบ้านเวียงรับปิดทอง ๔ พระอ"ง ทานปลัดรับปิดทอง ๑๑. พระอ"ง ๑ ทานยุคคตรับปิดทองพระอ"ง ๑ แล้ว กวนน้ำชาพเจ้าแลพระสงทากทัง ๑๒. ปวงโมทนาปิดทองสำเร็จแล้วนิมนพระสง ๓๙ พระอ"ง มาสมาคตา ณ วดีเจ้า ๑๕ ๑๓. ปา ณ วัน ๑ + ๕ ครันวัน ๖ + ๕ คำ ชาพเจ้าแล ๕ สงคเนน เนนชีพราหมทา ๑๔. ยกทั้งปวงเข็นเสเขตพระพุทธรูปสมาค"ง ๑ พระอรหันต์ ๘ พระอ"งเป็นเกาพระ ๗ ๑๕. อ"งไปยไ ณ ถ้ำสิลาเตียบครัน ณ วัน ๑ + ๖ คำ เจ้าพระยาไชยา ๑๖. แลทากทังปวงรับไหไปยไ ณ ถ้ำวังพระโค ๒๑ พระอุป ๑๗. คุดแลเจ้าสามเนนเข้ากันเป็น ๒๓ เขากันทั้งสิงดาเป็น ๓๒ พระ ๑๘. อ"งไ้สำรับพระสาสน์นำดาญไทเข้ามานมัสสกาณให้มีปี	๑. ศุภมัสส^(๑) พระพุทธเจ้า ๒. นิพพานแล้ว พระพุทธศักราชได้ ๒๓๑๙ พระวัสสา ๓. ณ วัน ๖ + ๙ คำ ปีวอกข์ฐก^(๒) อาจณวดีเจ้าปา^(๓) แลพระสงฆ์ ๑๐ ๔. อันดับ ๑๐ พระองค์ สามเนน ๑๑ องค์เข้ากันเป็น ๒๒ สิกาบุรอตเป็น ๕. อุปปการะ คัดกันไปรับเอาสิลา ณ เขาโพนมาทำ พระพุทธรูปสมาธิ ๒๑ ๖. พระองค์ พระอรหันต์ ๙^(๔) พระองค์ พระสารีบุตรอยู่ทักษิณ พระอาณที่อยูประจิม พระโมค - ๗. คัลลนอะยุดุตร พระโกณฑัญญเถระอยู่บุรพา พระคัมภีรอยู่พายัพ พระอุบลอยู่บูรดี ๘. พระกัณฐปะอยู่อุคเนย์ พระราหุลอยู่อิสานเข้ากันเป็น ๒๙ พระองค์ พระอาจณวดี - ๙. นรับทำพระองค์หนึ่ง มหาพราหมณวดีเวียง^(๕) รับทำพระองค์หนึ่ง ลงรักปิดทอง เจ้าพระยาไชยา ๑๐. รับปิดทอง ๑๐ พระองค์ อุบลสิกา บ้านเวียงรับปิดทอง ๔ พระองค์ ท่านปลัดรับปิดทอง ๑๑. พระองค์ ๑ ท่านยกกระบัตรรับปิดทองพระองค์ ๑ แล้ว กวนน้ำชาพเจ้าแลพระสงฆ์ทากทัง ๑๒. ปวง (อนุ) โมทนาปิดทองสำเร็จ แล้วนิมนต์พระสงฆ์ ๓๙ พระองค์ มาสมาคตา ณ วดีเจ้า - ๑๕ ๑๓. ปา ณ วัน ๑ + ๕ คำ^(๖) ครันวัน ๖ + ๕ คำ^(๗) เจ้าพเจ้าแล ๕ สงฆ์เถร เนนชีพราหมณ ทา - ๑๔. ยกทั้งปวง เข็นเสด็จพระพุทธรูปสมาธิองค์ ๑ พระอรหันต์ ๘ พระองค์ เป็นเกาพระ ๗ ๑๕. องค์ไปยไ ณ ถ้ำสิลาเตียบ ครัน ณ วัน ๑ + ๖ คำ^(๘) เจ้าพระยาไชยา ๑๖. แลทาก^(๙) ทั้งปวงรับไหไปยไ ณ ถ้ำวังพระโค ๒๑ พระอุป - ๑๗. คุดแลเจ้าสามเนนเข้ากันเป็น ๒๓ เข้ากันทั้งสองถ้ำเป็น ๓๒ พระ ๑๘. องค์ไ้สำรับพระสาสนา ถ้าผู้ใดจะเข้ามานมัสการ ให้มีปี -

แผนภาพที่ ๘๐ คำจารึกวัดสมุหนิมิต

(ต่อ)	(ต่อ)
๑๙. ดิยีนขึ้นมัสสสถานแล้วตรวจน้ำอุทิสสสวนมนนไป (แก่)	๑๙. ดิยีนดี นมัสการแล้วตรวจน้ำอุทิสสวนมนนไปแก่
๒๐. สัพพัตถ์ทั้งปวงในพจน์ (ดู) อปฺปาย	๒๐. สรรพสัตว์ทั้งปวง ให้พ้นจตุคฺคฺคฺ
๒๑.	๒๑.
(บา) ประทัมมทั้ง ๑๔ ตัว	บาปพระธรรมทั้ง ๑๔ ตัว
๒๒. คุริความชวแลความถ้อยทั้งปวงอย่าได้มาผิตเนื่อง	๒๒. คือความชั่วแลความถ้อยทั้งปวงอย่าได้มาผิตเนื่อง ^(๑๐)
๒๓. เจ้าพญาไชยยาจุฑิฏฐวาย.....	๒๓. เจ้าพญาไชยยาจุฑิฏฐวาย.....
.....	
๒๔.	๒๔.
.....	

แผนภาพที่ ๘๑ คำจารึกวัดสมุหนิมิต (ต่อ)

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ศิลารากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้มาจากวัดหัวเวียง (ปัจจุบันคือ วัดเวียง) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พร้อมกับจารึก สฎ. ๓ (รายละเอียดอื่นๆ ดูเพิ่มเติมใน ประวัติจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ สฎ. ๓) การพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำคำอ่าน-แปลของ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มาพิมพ์ไว้ ซึ่งอ่านได้เพียง ๘ บรรทัดเท่านั้น

คำจารึก	คำแปล
๑. สวดสฺติ คุริมคุริณนสาสนาครุสฺสทํ ยสฺ ตามฺพฺรฺลิง	สวดสฺติ
๒. เคศฺวระ ส _ นิว ปตมวสฺสนตา วตฺพรที่โปตฺกวะ สฺ	พระเจ้าผู้ครองเมืองตามพรลิงค์
๓. เปน หิ จนฺทรภาณุมทนะ คุริธรมฺมราชา ส ยะ	ทรงประพติประโยชน์แก่อกุลแก่พุทธศาสนา
ธรมฺมาโสภสมานนี	พระองค์สืบตระกูลจากตระกูลอันรุ่งเรือง คือปทุมวงศ์
๔. ดินิปุณะ ปญฺจานุทฺรสาธิปะ ๖ สวดสฺติ	มีรูปร่างงามเหมือนพระกามะ อันมีรูปร่างงามกับพระจันทร์
คุริกมลกุลสมฺมุฏฺ (ดู) ตาม	ทรงฉลาดในนิติศาสตร์คล้ายกับพระธรรมมาโคกราช
๕. พฺรฺลิงเคศฺวรภพภิรมเสนาฯ ยานสฺ สกฺลมนุสฺยปญฺยา	เป็นหัวหน้าของตระกูล.....
๖. นุภาเวน พญฯ จนฺทรสุรยยานุภาวมิว โลกปฺรสิทฺธิกัรฺตติ	ทรงพระนาม ศรีธรรมราช
๗. ธรจนฺทรภาณูปาธิ คุริธรมฺมราชา กสิยฺคพฺรฺษานิ	ศรีสวัสดิ
ทวตฺรจฺจคาสฺ คุริณิ	พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพรลิงค์
๘. สดาธิกจตฺวารสฺสรานติกรฺรานเต เสดลาเลขมิว	เป็นผู้อุปถัมภ์ตระกูลปทุมวงศ์
ภกฺตยาภุมุฏฺวธม _ _ _	พระนัดทของพระองค์มีฤทธิ์มีอำนาจ.....
	ด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศล ซึ่งพระองค์ได้ทำต่อมนุษย์ทั้งปวง
	ทรงเดชานุภาพเท่าพระอาทิตย์ พระจันทร์
	และมีพระเกียรติอันเลื่องลือในโลกทั้งปวง
	ทรงพระนาม จันทรภาณู ศรีธรรมราช
	เมื่อกลียุค ๔๓๓๒ ^(๑) _ _ _ _ _

แผนภาพที่ ๘๒ คำจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑

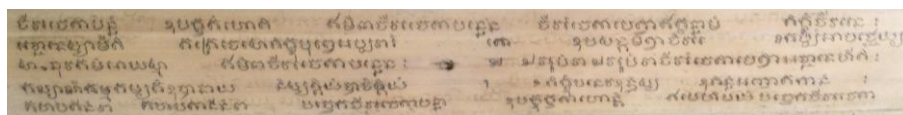
(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้มาจากวัดเวียง อำเภอไช

ยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พร้อมกับจารึก สฎ. ๔ ขณะเสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองชายทะเลภาคใต้ เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) เมื่อแรกพบศิลาจารึกนี้ปักอยู่ห่างจากวัดเวียงไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑ เส้น ไกลฝั่งน้ำกำแพงซึ่งยาวไปตามทิศเหนือและใต้ ที่ใกล้จารึกปักอยู่นั้นมีเทวรูป ๑ องค์อยู่ทางเหนือ หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก และมีศิลาจารึกอีกหลักหนึ่ง คือ จารึก สฎ. ๔ อยู่ไปทางทิศเหนือของเทวรูป ห่างประมาณ ๓๐ ศอก วางนอนอยู่ มีขนาดใหญ่กว่าจารึกที่ปักอยู่นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวรสิทธิ์เสวีวัตร (ไต้ฮัก) ซึ่งเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลชุมพรอยู่ในขณะนั้น จัดส่งขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ พร้อมกันนั้น มีจารึกทั้งสองหลักกับพระพุทธรูปนาคปรกในพระวิหาร คือจารึก สฎ. ๓ สฎ. ๔ และ สฎ. ๕

คำจารึก	คำแปล
๑. ----- อดา -----	๑. ----- อีกอย่างหนึ่ง -----
๒. เต ส ----- (ม) ฤทธิกา ^(๑) โหนติ -----	๒. (ชน) เหล่านั้น ผู้มีเครื่องประดับ -----
๓. ----- กา // ทสกา สพุพทาณวย พิราณ เป -----	๓-๔. ----- // (ชน) ทั้งสิบ -----
๔. ยสุส ปวรสุส รินาย ปิยเจตสา // ปญจกา -----	ยงวิชา (ให้เกิด) ด้วยเจตนาอันเป็นที่รัก ต่อพระชินะ ผู้ประเสริฐ ในกาลทั้งปวง // ----- ส่วน ทั้งห้า -----
๕. พิชาน ^(๑) โหนติ ตู ปิยสุสาคตเสสว สักสุสน (คร) -----	๕. เป็นความรู้ของพระผู้เป็นที่รัก ผู้มาสู่สังกัสนคร -----
๖. (ส) พุโธเส // นวากา ^(๑) โหนติ วารสา เต ลูทาลกา อฏฐกา -----	๖. ----- โดยประการทั้งปวง // ชนทั้งเก้าเหล่านั้น เป็นผู้มียัญญา มีความปรารถนา ตามวาระ ----- ทั้งแปด -----
๗. ยา โหนติ ทสกา จินตสพุททา // ทสกา อฏฐกา จ -----	๗. ทั้งสิบ เป็นผู้มียศตามที่ตนคิดแล้ว //
เอกทา -----	บางครั้ง ----- ทั้งสิบ และทั้งแปด -----
๘. วาจิตาปัจ ปญจปญญาส สัมภาตา นาลิโก สุตโต ตถา // อม -----	๘. อีกอย่างหนึ่ง (ชน) ทั้งหลายผู้ประชุมกัน ทั้งห้าสิบห้าคน เป็นผู้เปล่งวาจาแล้ว ย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ คุจพระบริสุทธิ์ ที่หาความเศร้าหมองมิได้ //
๙. ตา ^(๑) ทสสณฺฑา ^(๑) โหนติ ทานพฺพนิ ^(๑) ปี // สพุพทา ปญญก -----	๙. จัดดูทั้งสิบพร้อมกันต่าง ๆ ที่มีได้กำหนด เป็นวัตถุจำนวนมากเพื่อท่าน // ผู้มีบุญแม้ทำทานทั้งปวงด้วย
๑๐. (อา) ทเรน กโรปัจ ธมฺมราชสุส สตุตฺตโน สกฺกจจ วติ หฺสนก -----	๑๐. ความเอื้อเฟื้อยอมยกย่องถึงความนำเคารพของพระศาสดา ผู้เป็นธรรมราชา -----
๑๑. (ปา) วิสาณวตฺต ----- คณนาเต สุตนาถเอกปิน -----	๑๑. คณะเหล่านั้น ----- ผู้คล้อยตามบริษัท ได้สดับข่าวพระนางแล้ว -----
----- วุทธสุส -----	๑๒. -----
๑๒. -----	-----
คณนา นาถา เอ -----	๑๓. -----
๑๓. -----	-----
-----	๑๔. -----
๑๔. ----- พา -----	-----
-----	๑๕. -----
๑๕. -----	-----

แผนภาพที่ ๘๓ คำจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามและวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

แผนภาพที่ ๘๓ คัมภีร์ใบลานวัดใหม่พุมเรียง

๓.๒.๒ การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจศ = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระคือ เ - แ - โ - และ ใ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสุตตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ขาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

เมื่อกำหนดรูปแบบอักษรย่อ เครื่องหมายและรหัสหมวดเอกสารแล้ว จึงจัดรูปแบบได้ดังนี้

ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทจารึก คัมภีร์ใบลานและสมุดไทย ของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน

คำชี้แจงเกี่ยวกับอักษรย่อและเครื่องหมายที่ใช้

อักษรย่อและเครื่องหมายที่ใช้ในรายงานวิจัยฉบับนี้ ใช้สำหรับเพื่อศึกษาบัญชีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน ที่ปรากฏในภาคผนวก ข

มปก	=	ไม่ปรากฏ
ตจศ	=	ต่างจุลศักราช
+	=	ถ่ายไมโครฟิล์ม (ของสถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่)
-	=	ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม
๑ _ _ _	=	ปีจุลศักราช
๒ _ _ _	=	ปีพุทธศักราช

การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระคือ เ - แ - โ - และ ใ -

รหัสหมวดเอกสาร

รหัสหมวดเอกสารในรายงานการวิจัยฉบับนี้ ใช้สำหรับเพื่อศึกษาหมวดเอกสารตามที่ปรากฏในโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๐๑ พระวินัย	๐๒ พระสุตตันตปิฎก	๐๓ พระอภิธรรม
๐๔ คัมภีร์บาลี	๐๕ บทสวดมนต์	๐๖ อานิสงส์
๐๗ ชาดก	๐๘ โอวาทคำสอน	๐๙ ประเพณีพิธีกรรม
๑๐ ธรรมทั่วไป	๑๑ นิยายธรรม	๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน
๑๓ ตำนานพุทธศาสนา	๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์	๑๕ กฎหมาย
๑๖ ตำราอักษรศาสตร์	๑๗ กวีนิพนธ์/ร้อยกรอง	๑๘ ตำราโหราศาสตร์
๑๙ ตำรายาสมุนไพร	๒๐ รวมหลายหมวด	๒๑ หมวดอื่นๆ

(ตัวอย่างบัญชีรายชื่อคัมภีร์ใบลานของวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่)

ชื่อเรื่อง	จำนวนผูก/เล่ม	ปีจาร/บันทึก	รหัส	ไมโครฟิล์ม
กฐินวิไลย (กถินณวิไลย)	๑	๑๑๔๒	๒๐ ๑๒๗ ๐๑	+
กถาวัตถุ	๒๒	๑๑๔๘	๐๔ ๐๔๖ ๐๐	+
กถาวัตถุ	๑๐	๑๑๔๕	๐๔ ๑๘๓ ๐๐	+
กถาวัตถุ	๑	๑๑๔๓	๒๐ ๑๕๓ ๐๔	-
กถาวัตถุ	๑๒	๑๑๔๘	๐๔ ๐๑๒ ๐๐	+
กพยสารวิลาสินี	๑	๑๑๔๘	๐๔ ๐๔๗ ๐๖	+
กลหวิวาตสูตร	๑	๑๒๐๕	๐๒ ๐๙๒ ๐๔	+

บทที่ ๔

วิเคราะห์การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำ ของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา

การวิจัยเรื่อง การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็นการวิเคราะห์ ดังนี้

- ๔.๑ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของคัมภีร์ใบลาน
- ๔.๒ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของจารึก
- ๔.๓ การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- ๔.๔ สรุปผลวิเคราะห์
- ๔.๕ องค์ความรู้

๔.๑ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของคัมภีร์ใบลาน

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากระการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้ เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^๑

หลักฐานที่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่มีอายุมากที่สุดในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง สมณตปาสาทิกา วินยภูฏกถา (ทุติย) ปาจิตติยวณณา เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรขอมภาษาบาลี ฉบับขาดทียบ ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๙๗๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๘ ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยารัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ สภาพของใบลานปัจจุบันยังสมบูรณ์ ตัวอักษรปรากฏชัดเจน ส่วนคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันนี้ คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง

^๑ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

ตีสนิบาต (ตึงสนิบาต) เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๔^๒

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะสีเหลี่ยมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^๓

คนสมัยโบราณจะจารึกอักษรไว้บนวัตถุเนื้อแข็ง มีสภาพคงทนถาวร มีอายุการใช้งานได้นาน เช่น ผนังถ้ำ แผ่นศิลา แผ่นดินเผา แผ่นไม้ และแผ่นโลหะอื่นๆ ด้วยวัตถุที่แหลมคม ซึ่งเรียกว่า เหล็กจาร อักษรที่จารึกจะเป็นข้อความที่บ่งบอกให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของผู้ทำจารึก หรือประกาศเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ให้ผู้อื่นทราบ โดยไม่มีเจตนาที่บันทึกไว้เพื่ออ่านเอง ฉะนั้น จารึกจึงเป็นหลักฐานทางเอกสารที่สำคัญ ที่สะท้อนให้ประชาชนในปัจจุบันได้เห็นสภาพทางสังคมของบรรพชนแต่ละท้องถิ่นในอดีต แต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ภาพที่สะท้อนออกมาจากข้อความของจารึกมีทั้งด้านประวัติศาสตร์ ลัทธิความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อารยธรรม และธรรมเนียมประเพณีการดำรงชีวิตในสังคม เป็นต้น ซึ่งได้กลายเป็นมรดกตกทอดและพัฒนาามาจนถึงสังคมปัจจุบัน

อินเดียสมัยโบราณ เป็นประเทศที่มีความเจริญสูงสุด เป็นประเทศมหาอำนาจในด้านอารยธรรม ได้เผยแพร่อิทธิพลทางอารยธรรมออกสู่ประเทศใกล้เคียงทั้งทางบกและทางน้ำ โดยมีนักบวชในศาสนาและพ่อค้าวาณิช เป็นผู้นำอารยธรรมไปเผยแพร่อีกในถิ่นที่เดินทางไปค้าขายในต่างแดน เมื่อถึงบ้านใด เมืองใด พวกพ่อค้าวาณิชเหล่านี้ ก็หยุดพักปฏิบัติภารกิจของตนเป็นระยะเวลาหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็ได้นำอารยธรรมใหม่ๆ ที่ตนมีออกเผยแพร่ ถ่ายทอดแก่ชนพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ทำให้สังคมท้องถิ่นนั้นๆ พัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญตามอารยธรรมของอินเดีย ทั้งทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ลัทธิความเชื่อทางศาสนา อักษรและภาษา เป็นต้น เราพบจารึกบ้านวังไผ่ ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จารึกวัดมเหยงค์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกปากน้ำมูล ที่จังหวัดอุบลราชธานี จารึกไคอ้ง ที่ประเทศกัมพูชา จารึกของพระเจ้าปुरुณวรมัน ที่ประเทศอินโดนีเซีย จารึกพระเจ้ามหานาวิกพุทธคุปตะ ที่ประเทศมาเลเซีย จารึกปยู ที่ประเทศพม่า และจารึกสถูปศิลา ที่ประเทศบรูไน เป็นต้น จารึกเหล่านี้เป็นอักษรปัลลวะ และเป็นจารึกที่มีอายุสมัยเก่าที่สุดของประเทศนั้นๆ นั้นหมายถึงว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ได้รับอารยธรรมทางด้านอักษรจากอินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะ ที่เจริญรุ่งเรืองทางตอนใต้ของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านอักษร จากประเทศอินเดียในสมัยราชวงศ์ปัลลวะ จารึกบ้านวังไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นจารึกที่เก่าแก่ที่สุด เท่าที่พบในประเทศไทย ในขณะนี้ คือประมาณ พ.ศ. ๑๐๙๓ (สันนิษฐานจากข้อความจารึกที่ว่า “พระองค์(พระเจ้ามวรมันที่

^๒ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภท คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า ๘๑.

^๓ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

๑) ได้สร้างจารึกหลักนี้ในปีที่ขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ซึ่งตรงกับ พ.ศ.๑๙๐๓”) ฉะนั้น จึงถือว่าประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางด้านอักษรจากประเทศอินเดีย เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และอักษรปัลลวะนี้เอง ที่เป็นต้นแบบให้วิวัฒนาการเป็นอักษรต่างๆ เช่น อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณ และวิวัฒนาการต่อไป เป็นอักษรไทยโบราณ อักษรไทยล้านนา และอักษรไทยน้อย เป็นต้น ตามลำดับ

๔.๒ การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของจารึก

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจศ = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระคือ เ - แ - โ - และ ไ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

เมื่อกำหนดรูปแบบอักษรย่อ เครื่องหมายและรหัสหมวดเอกสารแล้ว จึงจัดรูปแบบได้ดังนี้

ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทจารึก คัมภีร์ใบลานและสมุดไทย
ของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน

คำชี้แจงเกี่ยวกับอักษรย่อและเครื่องหมายที่ใช้

อักษรย่อและเครื่องหมายที่ใช้ในรายงานวิจัยฉบับนี้ ใช้สำหรับเพื่อศึกษาบัญชีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน ที่ปรากฏในภาคผนวก ข

มปก	=	ไม่ปรากฏ
ตจศ	=	ต่างจุลศักราช
+	=	ถ่ายไมโครฟิล์ม (ของสถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่)
-	=	ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม
๑ _ _ _	=	ปีจุลศักราช
๒ _ _ _	=	ปีพุทธศักราช

การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระคือ เ - แ - โ - และ ไ -

รหัสหมวดเอกสาร

รหัสหมวดเอกสารในรายงานการวิจัยฉบับนี้ ใช้สำหรับเพื่อศึกษาหมวดเอกสารตามที่ปรากฏในโครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณล้านนาของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๐๑ พระวินัย	๐๒ พระสูตรตันตปิฎก	๐๓ พระอภิธรรม
๐๔ คัมภีร์บาลี	๐๕ บทสวดมนต์	๐๖ อานิสงส์
๐๗ ชาดก	๐๘ โอวาทคำสอน	๐๙ ประเพณีพิธีกรรม
๑๐ ธรรมทั่วไป	๑๑ นิยายธรรม	๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน
๑๓ ตำนานพุทธศาสนา	๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์	๑๕ กฎหมาย
๑๖ ตำราอักษรศาสตร์	๑๗ กวีนิพนธ์/ร้อยกรอง	๑๘ ตำราโหราศาสตร์
๑๙ ตำรายาสมุนไพร	๒๐ รวมหลายหมวด	๒๑ หมวดอื่นๆ

ตารางที่ ๒ ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทคัมภีร์โบราณ
ของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑.	กถาวัตถุ	๒	๐๓	
๒.	กถาวัตถุ	๓	๐๓	
๓.	กถาวัตถุ	๔	๐๓	
๔.	กถาวัตถุ	๗	๐๓	
๕.	กถาวัตถุ	๑	๐๓	
๖.	กถาวัตถุ	๕	๐๓	
๗.	กถาวัตถุ	๘	๐๓	
๘.	กัปปิยะการะกะ	๒	๐๑	
๙.	กัมมสูตร	๕	๐๒	
๑๐.	กัมมสูตร	๘	๐๒	
๑๑.	กัมมสูตร	๑๑	๐๒	
๑๒.	กัมมสูตร	๒	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑๓.	กัมมสูตร	๓	๐๒	
๑๔.	กัมมสูตร	๗	๐๒	
๑๕.	กัมมสูตร	๙	๐๒	
๑๖.	ขันธปริตร	๑	๐๕	
๑๗.	ขันธปริตร	๒	๐๕	
๑๘.	ขันธปริตร	๓	๐๕	
๑๙.	คาถาพระมาลัย	๑	๐๕	
๒๐.	คาถาพระมาลัย	๒	๐๕	
๒๑.	คาถาพระมาลัย	๓	๐๕	
๒๒.	คาถาพระมาลัย	๔	๐๕	
๒๓.	คาถาพระมาลัย	๕	๐๕	
๒๔.	คาถาอิติปิโส	๑	๐๕	
๒๕.	คาถาอิติปิโส	๒	๐๕	
๒๖.	คาถาอิติปิโส	๓	๐๕	
๒๗.	คาถาอิติปิโส	๔	๐๕	
๒๘.	คาถาอิติปิโส	๕	๐๕	
๒๙.	คาถาอิติปิโส	๖	๐๕	
๓๐.	จุฬกัมมวิมังคสูตร	๑	๐๒	
๓๑.	จุฬกัมมวิมังคสูตร	๓	๐๒	
๓๒.	จุฬกัมมวิมังคสูตร	๒	๐๒	
๓๓.	จุฬกัมมวิมังคสูตร	๗	๐๒	
๓๔.	จุฬเสฏฐิชาดก	๒	๐๒	
๓๕.	เถรคาถา	๔	๐๒	
๓๖.	เถรคาถา	๖	๐๒	
๓๗.	เถรคาถา	๒	๐๒	
๓๘.	เถรคาถา	๓	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๓๙.	เถรคาถา	๗	๐๒	
๔๐.	เถรีคาถา	๒	๐๒	
๔๑.	เถรีคาถา	๓	๐๒	
๔๒.	เถรีคาถา	๕	๐๒	
๔๓.	ทานกถา	๑	๐๘	
๔๔.	ทานกถา	๒	๐๘	
๔๕.	ทานกถา	๓	๐๘	
๔๖.	ทานกัณฑ์	๒	๐๗	
๔๗.	ทานกัณฑ์	๑	๐๗	
๔๘.	ทานกัณฑ์	๓	๐๗	
๔๙.	ทุกะ ปัฏฐาน	๔	๐๓	
๕๐.	ทุกะ ปัฏฐาน	๑	๐๓	
๕๑.	ทุกะ ปัฏฐาน	๒	๐๓	
๕๒.	ทุกะ ปัฏฐาน	๓	๐๓	
๕๓.	ทศคาหนสูตร	๘	๐๒	
๕๔.	ทศคาหนสูตร	๘	๐๒	
๕๕.	ธัชคคปริตร	๑	๐๕	
๕๖.	ธัชคคปริตร	๒	๐๕	
๕๗.	ธัชคคปริตร	๓	๐๕	
๕๘.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๕	๐๒	
๕๙.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๑	๐๒	
๖๐.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๒	๐๒	
๖๑.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๓	๐๒	
๖๒.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๔	๐๒	
๖๓.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๑	๐๒	
๖๔.	ธัมมจักรกัปปวัตนสูตร	๔	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๖๕.	ฉัณมจักรกัปวัตนสูตร	๗	๐๒	
๖๖.	ฉัณมจักรกัปวัตนสูตร	๘	๐๒	
๖๗.	ฉัณมปท อังคุตตร	๕	๐๒	
๖๘.	ฉัณมปท อังคุตตร	๒	๐๒	
๖๙.	ฉัณมปท อังคุตตร	๓	๐๒	
๗๐.	ฉัณมปท อังคุตตร	๔	๐๒	
๗๑.	ฉัณมปท อังคุตตร	๗	๐๒	
๗๒.	ฉัณมปทคคาถา	๑	๐๒	
๗๓.	ฉัณมปทคคาถา	๒	๐๒	
๗๔.	ฉัณมปทคคาถา	๓	๐๒	
๗๕.	ฉัณมปทคคาถา	๔	๐๒	
๗๖.	ฉัณมปทคคาถา	๕	๐๒	
๗๗.	ฉัณมปะปะทะ อังคุตตร	๑	๐๒	
๗๘.	ชาตุกกถา	๔	๐๓	
๗๙.	ชาตุกกถา	๕	๐๓	
๘๐.	ชาตุกกถา	๗	๐๓	
๘๑.	ชาตุกกถา	๘	๐๓	
๘๒.	ชาตุกกถา	๒	๐๓	
๘๓.	ชาตุกกถา	๓	๐๓	
๘๔.	ชาตุกกถา	๙	๐๓	
๘๕.	ชาตุกกถา	๑๐	๐๓	
๘๖.	นันทโปปนันทสูตร	๒	๐๒	
๘๗.	นาคสมพงษ์	๑	๑๘	
๘๘.	นิพพานมหานครสูตร	๑	๐๒	
๘๙.	นิพพานสูตร	๑	๐๒	
๙๐.	ปรินิพพาน	๒	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๙๑.	ปัจจัยสันนิสิต	๒	๐๑	
๙๒.	ปัจจัยสันนิสิต	๔	๐๑	
๙๓.	ปัจจัยสันนิสิต	๕	๐๑	
๙๔.	ปาฏิโมกข์	๖	๐๑	
๙๕.	ปาฏิโมกข์	๒	๐๑	
๙๖.	ปาฏิโมกข์	๔	๐๑	
๙๗.	ปาราชิกัง อัฐระกะถา	๑	๐๑	
๙๘.	ปาริสุทธิศีล	๑	๐๑	
๙๙.	ปาริสุทธิศีล	๒	๐๑	
๑๐๐.	ปาริสุทธิศีล	๔	๐๑	
๑๐๑.	ปุคคลบัญญัติ	๓	๐๓	
๑๐๒.	ปุคคลบัญญัติ	๔	๐๓	
๑๐๓.	ปุคคลบัญญัติ	๖	๐๓	
๑๐๔.	ปุคคลบัญญัติ	๗	๐๓	
๑๐๕.	ปุคคลบัญญัติ	๙	๐๓	
๑๐๖.	ปุคคลบัญญัติ	๑๐	๐๓	
๑๐๗.	ปุคคลบัญญัติ	๑๒	๐๓	
๑๐๘.	เปตวัตถุ	๓	๐๒	
๑๐๙.	เปตวัตถุ	๕	๐๒	
๑๑๐.	เปตวัตถุ	๘	๐๒	
๑๑๑.	เปตวัตถุ	๑๒	๐๒	
๑๑๒.	เปตวัตถุ	๗	๐๒	
๑๑๓.	พระกถาวัตถุปรกษา	๔	๐๓	
๑๑๔.	พระกถาวัตถุปรกษา	๕	๐๓	
๑๑๕.	พระกถาวัตถุปรกษา	๗	๐๓	
๑๑๖.	พระคัมภีร์กถาวัตถุ	๕	๐๓	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑๑๗.	พระคัมภีร์กถาวัตถุ	๗	๐๓	
๑๑๘.	พระคัมภีร์กถาวัตถุ	๙	๐๓	
๑๑๙.	พระจักขุปาล	๓	๐๒	
๑๒๐.	พระฎีกาพาหุขนันโทปนันท	๒	๐๕	
๑๒๑.	พระฎีกาพาหุฆมาราติเรก	๓	๐๕	
๑๒๒.	พระฎีกาพาหุองคุลีมาล	๕	๐๕	
๑๒๓.	พระธัมมจักกรกัปวัตนสูตร	๑	๐๒	
๑๒๔.	พระชาตุกถา	๓	๐๓	
๑๒๕.	พระชาตุกถา	๑	๐๓	
๑๒๖.	พระชาตุกถา	๒	๐๓	
๑๒๗.	พระชาตุกถา	๔	๐๓	
๑๒๘.	พระชาตุกถา	๖	๐๓	
๑๒๙.	พระชาตุกถา	๘	๐๓	
๑๓๐.	พระชาตุกถา	๙	๐๓	
๑๓๑.	พระชาตุกถา	๑๑	๐๓	
๑๓๒.	พระบุคคัลบัญญัติ	๔	๐๓	
๑๓๓.	พระบุคคัลบัญญัติ	๖	๐๓	
๑๓๔.	พระบุคคัลบัญญัติ	๗	๐๓	
๑๓๕.	พระบุคคัลบัญญัติ	๑๐	๐๓	
๑๓๖.	พระบุคคัลบัญญัติ	๒	๐๓	
๑๓๗.	พระบุคคัลบัญญัติ	๓	๐๓	
๑๓๘.	พระปถมสังคายนาย ชื่อพระอานนท์	๓	๑๓	
๑๓๙.	พระปถมสังคายนาย ชื่อพระอานนท์	๔	๑๓	
๑๔๐.	พระปถมสังคายนาย ชื่อพระอุบาลี	๒	๑๓	
๑๔๑.	พระปถมสังคายนาย ชื่อพระอุบาลี	๑	๑๓	
๑๔๒.	พระปริตร	๑	๐๕	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑๔๓.	พระปาฏิโมกข์	๑	๐๑	
๑๔๔.	พระปาฏิโมกข์	๒	๐๑	
๑๔๕.	พระปาฏิโมกข์	๕	๐๑	
๑๔๖.	พระปาฏิโมกข์	๑	๐๑	
๑๔๗.	พระปุคคลบัญญัติ	๑๒	๐๓	
๑๔๘.	พระปุคคลบัญญัติ	๒๔	๐๓	
๑๔๙.	พระปุคคลบัญญัติ	๒	๐๓	
๑๕๐.	พระปุคคลบัญญัติ	๔	๐๓	
๑๕๑.	พระปุคคลบัญญัติเฟด็จ	๓	๐๓	
๑๕๒.	พระมหาปฏฐานปกรณ์	๒	๐๓	
๑๕๓.	พระมหาปฏฐานปกรณ์	๘	๐๓	
๑๕๔.	พระมหาปฏฐานปกรณ์	๓	๐๓	
๑๕๕.	พระมหาปฏฐานปกรณ์	๕	๐๓	
๑๕๖.	พระมหาปฏฐานปกรณ์าภิธัมม์	๗	๐๓	
๑๕๗.	พระมหาปฏฐานปกรณ์าภิธัมม์	๙	๐๓	
๑๕๘.	พระมหาปฏฐานปกรณ์าภิธัมม์	๑๐	๐๓	
๑๕๙.	พระมหาเวสสันดรชาฎก ทานกัณฑ์	๓	๐๗	
๑๖๐.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๑	๐๗	
๑๖๑.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๑๓	๐๗	
๑๖๒.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๑	๐๗	
๑๖๓.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๒	๐๗	
๑๖๔.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๓	๐๗	
๑๖๕.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๔	๐๗	
๑๖๖.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๕	๐๗	
๑๖๗.	พระมหาเวสสันดรชาฎก	๖	๐๗	
๑๖๘.	พระยมกปกรณ์	๖	๐๓	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑๖๙.	พระยมกปกรณาสังเขป	๖	๐๓	
๑๗๐.	พระยมกปกรณาสังเขป	๕	๐๓	
๑๗๑.	พระยมกปกรณาสังเขป	๔	๐๓	
๑๗๒.	พระวิมังกคปกรณ	๕	๐๓	
๑๗๓.	พระวิมังกคปกรณ	๒	๐๓	
๑๗๔.	พระวิมังกคปกรณ	๑	๐๓	
๑๗๕.	พระวิมังกคปกรณ	๓	๐๓	
๑๗๖.	พระวิมังกคปกรณ	๗	๐๓	
๑๗๗.	พระวิมานวัตถุ	๑๑	๐๒	
๑๗๘.	พระสมันตมหาปัฏฐานอนันตนย	๕	๐๓	
๑๗๙.	พระสมันตมหาปัฏฐานอนันตนย	๓	๐๓	
๑๘๐.	พระอภิธรรมกัมมัฏฐาน	๙	๐๓	
๑๘๑.	พระอภิธรรมจิตสังคห	๑	๐๓	
๑๘๒.	พระอภิธรรมเจตสิกสังคห	๒	๐๓	
๑๘๓.	พระอภิธรรมปกิณณกสังคห	๓	๐๓	
๑๘๔.	พระอภิธรรมปัจเจยสังคห	๘	๐๓	
๑๘๕.	พระอภิธรรมรูปสังคห	๖	๐๓	
๑๘๖.	พระอภิธรรมวิถีมุตตสังคห	๕	๐๓	
๑๘๗.	พระอภิธรรมวิถีสังคห	๔	๐๓	
๑๘๘.	พระอภิธรรมสมุจยสังคห	๗	๐๓	
๑๘๙.	พระอภิธรรมสังคห	๑	๐๓	
๑๙๐.	พระอภิธรรมสังคห	๒	๐๓	
๑๙๑.	พระอภิธรรมสังคห	๕	๐๓	
๑๙๒.	พระอภิธรรมสังคห	๗	๐๓	
๑๙๓.	พระอภิธรรมสังคห	๑๑	๐๓	
๑๙๔.	พระอภิธรรมสังคห	๑๔	๐๓	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๑๙๕.	พระอภิธรรมสังคินี	๑	๐๓	
๑๙๖.	พระอภิธรรมสังคินีปกรณ์เผด็จ	๑	๐๓	
๑๙๗.	พระอภิธรรมสังคินี	๑	๐๓	
๑๙๘.	พระอภิธรรมสังคินี	๒	๐๓	
๑๙๙.	พระอภิธรรมสังคินี	๔	๐๓	
๒๐๐.	พระอภิธรรมสังคินี	๕	๐๓	
๒๐๑.	พระอภิธรรมสังคินีปกรณ์	๓	๐๓	
๒๐๒.	พระอุณหิสสวิชัย	๔	๐๒	
๒๐๓.	พระอุณหิสสวิชัยสูตร	๒	๐๒	
๒๐๔.	พาหุขนันโทปนันท	๓	๐๒	
๒๐๕.	พาหุฆมาราติเรก	๔	๐๒	
๒๐๖.	พาหุองค์ุมล	๒	๐๒	
๒๐๗.	โพชฌงค์ปริตร	๓	๐๕	
๒๐๘.	โพชฌงค์ปริตร	๕	๐๕	
๒๐๙.	โพชฌงค์ปริตร	๗	๐๕	
๒๑๐.	โพชฌงค์ปริตร	๘	๐๕	
๒๑๑.	โพชฌงค์ปริตร	๙	๐๕	
๒๑๒.	ภิกขุณีวิภังค์	๑	๐๑	
๒๑๓.	ภิกขุณีวิภังค์	๒	๐๑	
๒๑๔.	ภิกขุวิภังคะ	๑	๐๑	
๒๑๕.	ภิกขุวิภังคะ	๒	๐๑	
๒๑๖.	ภิกษุณี กังขาวิตรณ	๒	๐๑	
๒๑๗.	มงคลปริตร	๑	๐๕	
๒๑๘.	มงคลปริตร	๒	๐๕	
๒๑๙.	มงคลปริตร	๓	๐๕	
๒๒๐.	มงคลปริตร	๔	๐๕	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๒๒๑.	มหากัมมวิภังคสูตร	๒	๐๒	
๒๒๒.	มหากัมมวิภังคสูตร	๓	๐๒	
๒๒๓.	มหากัมมวิภังคสูตร	๔	๐๒	
๒๒๔.	มหากัมมวิภังคสูตร	๖	๐๒	
๒๒๕.	มหากัมมวิภังคสูตร	๗	๐๒	
๒๒๖.	มหาจุณฑะเถรโพชฌงค์	๔	๐๕	
๒๒๗.	มหาชนกชาดก	๕	๐๗	
๒๒๘.	มหานิทานสูตร	๑	๐๒	
๒๒๙.	มหานิทานสูตร	๓	๐๒	
๒๓๐.	มหาโมคคัลลานเถรโพชฌงค์	๕	๐๕	
๒๓๑.	มหาโมคคัลลานเถรโพชฌงค์	๖	๐๕	
๒๓๒.	มหาเวสสันดร	๑	๐๗	
๒๓๓.	มหาเวสสันดร กัณฑ์กุมาร	๘	๐๗	
๒๓๔.	มหาเวสสันดร กัณฑ์มัทรี	๙	๐๗	
๒๓๕.	มหาเวสสันดร จุลพน	๖	๐๗	
๒๓๖.	มหาเวสสันดร ฉกษัตริย์	๑๒	๐๗	
๒๓๗.	มหาเวสสันดร ชูชก	๕	๐๗	
๒๓๘.	มหาเวสสันดร ทศพร	๑	๐๗	
๒๓๙.	มหาเวสสันดร ทานกัณฑ์	๓	๐๗	
๒๔๐.	มหาเวสสันดร นครกัณฑ์	๑๓	๐๗	
๒๔๑.	มหาเวสสันดร มหาพน	๗	๐๗	
๒๔๒.	มหาเวสสันดร มหาราช	๑๑	๐๗	
๒๔๓.	มหาเวสสันดร วนประเวสน์	๔	๐๗	
๒๔๔.	มหาเวสสันดร สักบรรพ	๑๐	๐๗	
๒๔๕.	มหาเวสสันดร หิมพานต์	๒	๐๗	
๒๔๖.	มหาสติปัฏฐานะ	๓	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๒๔๗.	มโหสถชาตก	๕	๐๗	
๒๔๘.	มโหสถชาตก	๒	๐๗	
๒๔๙.	มัลลียสูตร	๑	๐๕	
๒๕๐.	มัลลียสูตร	๒	๐๕	
๒๕๑.	มัลลียสูตร	๓	๐๕	
๒๕๒.	เมตตปริตร	๑	๐๕	
๒๕๓.	เมตตปริตร	๕	๐๕	
๒๕๔.	เมตตปริตร	๔	๐๕	
๒๕๕.	เมตตปริตร	๓	๐๕	
๒๕๖.	เมตตปริตร	๖	๐๕	
๒๕๗.	โมรปริตร	๑	๐๕	
๒๕๘.	โมรปริตร	๕	๐๕	
๒๕๙.	โมรปริตร	๘	๐๕	
๒๖๐.	ยมกปกรณ	๓	๐๓	
๒๖๑.	ยมกปกรณ	๕	๐๓	
๒๖๒.	ยมกปกรณ	๗	๐๓	
๒๖๓.	ยมกปกรณ	๓	๐๓	
๒๖๔.	ยมกปกรณ	๕	๐๓	
๒๖๕.	ยมกปกรณ	๗	๐๓	
๒๖๖.	รัตนปริตร	๑	๐๕	
๒๖๗.	รัตนปริตร	๒	๐๕	
๒๖๘.	รัตนปริตร	๓	๐๕	
๒๖๙.	ราชาธิราช	๑	๑๔	
๒๗๐.	วิภังคปกรณ	๕	๐๓	
๒๗๑.	วิมานวัตถุ	๑	๐๒	
๒๗๒.	วิมานวัตถุ	๒	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๒๗๓.	วิมานวัตถุ	๓	๐๒	
๒๗๔.	วิมานวัตถุ	๔	๐๒	
๒๗๕.	เวรสูตร	๒	๐๒	
๒๗๖.	เวรสูตร	๓	๐๒	
๒๗๗.	เวรสูตร	๔	๐๒	
๒๗๘.	ศีล ๕	๒	๐๘	
๒๗๙.	ศีลกถา	๑	๐๘	
๒๘๐.	ศีลกถา	๒	๐๘	
๒๘๑.	ศีลกถา	๓	๐๘	
๒๘๒.	ศีลกถา	๔	๐๘	
๒๘๓.	สติปัฏฐานสูตร	๑	๐๒	
๒๘๔.	สติปัฏฐานสูตร	๒	๐๒	
๒๘๕.	สติปัฏฐานสูตร	๓	๐๒	
๒๘๖.	สติปัฏฐานะ	๔	๐๒	
๒๘๗.	สมณมุนตีกสูตร	๑	๐๒	
๒๘๘.	สัคคกถา	๑	๐๘	
๒๘๙.	สัคคกถา	๒	๐๘	
๒๙๐.	สังกะหะ	๖	๐๒	
๒๙๑.	สังกะหะ	๒	๐๒	
๒๙๒.	สังกะหะ	๓	๐๒	
๒๙๓.	สังกะหะ	๔	๐๒	
๒๙๔.	สังคีติสูตร	๕	๐๒	
๒๙๕.	สัมมาทิฎฐิสูตร	๒	๐๒	
๒๙๖.	สัมมาทิฎฐิสูตร	๓	๐๒	
๒๙๗.	สัมมาทิฎฐิสูตร	๔	๐๒	
๒๙๘.	สัมมาทิฎฐิสูตร	๗	๐๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๒๙๙.	สามัญญผลสูตร	๑	๐๒	
๓๐๐.	สามัญญผลสูตร	๒	๐๒	
๓๐๑.	สามัญญผลสูตร	๓	๐๒	
๓๐๒.	สามัญญผลสูตร	๕	๐๒	
๓๐๓.	สามัญญผลสูตร	๖	๐๒	
๓๐๔.	สามัญญผลสูตร	๗	๐๒	
๓๐๕.	อนาคตวงศ์	๑	๐๒	
๓๐๖.	อนาคตวงศ์ พระติสสะ	๑	๑๓	
๓๐๗.	อนาคตวงศ์ พระเทวเทพ	๑	๑๓	
๓๐๘.	อนาคตวงศ์ พระธรรมราช	๑	๑๓	
๓๐๙.	อนาคตวงศ์ พระธรรมสามี	๑	๑๓	
๓๑๐.	อนาคตวงศ์ พระนรสีหะ	๑	๑๓	
๓๑๑.	อนาคตวงศ์ พระนารทะ	๑	๑๓	
๓๑๒.	อนาคตวงศ์ พระรังสีมุนีนาค	๑	๑๓	
๓๑๓.	อนาคตวงศ์ พระราม	๑	๑๓	
๓๑๔.	อนาคตวงศ์ พระศรีอาริยเมตไตรย์	๑	๑๓	
๓๑๕.	อนาคตวงศ์ พระสุนงค	๑	๑๓	
๓๑๖.	อภิธรรมปฐาน	๓	๐๓	
๓๑๗.	อภิธรรมปฐาน	๗	๐๓	
๓๑๘.	อภิธรรมปฐาน	๙	๐๓	
๓๑๙.	อภิธัมมัตถสังคหะ	๘	๐๓	
๓๒๐.	อภิธัมมัตถสังคหะ	๔	๐๓	
๓๒๑.	อภิธัมมัตถสังคหะ	๕	๐๓	
๓๒๒.	อภิธัมมัตถสังคหะ	๗	๐๓	
๓๒๓.	อาชีวปาริสุทธิ	๒	๐๑	
๓๒๔.	อาชีวปาริสุทธิ	๓	๐๑	

ที่	ชื่อเรื่อง	ผูกที่	รหัส	หมายเหตุ
๓๒๕.	อาภานาฏยปริตร	๑	๐๕	
๓๒๖.	อาภานาฏยปริตร	๒	๐๕	
๓๒๗.	อาภานาฏยปริตร	๓	๐๕	
๓๒๘.	อาภานาฏยปริตร	๔	๐๕	
๓๒๙.	อิติวุตตกะ	๒	๐๒	
๓๓๐.	อิติวุตตกะ	๑	๐๒	
๓๓๑.	อิติวุตตกะ	๓	๐๒	
๓๓๒.	อิติวุตตกะ	๔	๐๒	
๓๓๓.	อินทกสูตร	๑	๐๒	
๓๓๔.	อินทกสูตร	๕	๐๒	
๓๓๕.	อินทริยสังวร	๒	๐๑	
๓๓๖.	อินทริยสังวร	๕	๐๑	
๓๓๗.	อินทริยสังวร	๑	๐๑	
๓๓๘.	อุทาน	๒	๐๒	
๓๓๙.	อุทาน	๓	๐๒	
๓๔๐.	อุปปาทสูตร	๔	๐๒	
๓๔๑.	อุปปาทสูตร	๖	๐๒	
๓๔๒.	อุโปสถศีล	๑	๐๘	

ตารางที่ ๓ ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทสมุดไทย
ของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน

ที่	ชื่อเรื่อง	เล่มที่	รหัส	หมายเหตุ
๑.	การทำนายสัตว์ตก	๑	๑๘	
๒.	คันธจักรที่ปณีกาโหราศาสตร์	๑	๑๘	
๓.	คัมภีร์ธาตุพิการ	๑	๑๙	
๔.	คัมภีร์ปฐมจินดา	๑	๑๙	

ที่	ชื่อเรื่อง	เล่มที่	รหัส	หมายเหตุ
๕.	คำขานนาค อุกาสะ	๑	๐๙	
๖.	โคลงลาวธรง	๑	๑๒	
๗.	โคลงอินทรหลงห้อง	๑	๑๒	
๘.	จินตามณี	๑	๑๖	
๙.	ตำนานพระพุทธรูป	๑	๑๓	
๑๐.	ตำราการตั้งศาลพระภูมิ	๑	๑๘	
๑๑.	ตำราการปลูกเรือน	๑	๑๘	
๑๒.	ตำราดูธาตุ	๑	๑๘	
๑๓.	ตำราฝี้อคนโรธ	๑	๑๙	
๑๔.	ตำราภาษาบาลี	๑	๑๖	
๑๕.	ตำรามหาฤกษ์	๑	๑๘	
๑๖.	ตำรายาแก้ไข้สันนิบาต	๑	๑๙	
๑๗.	ตำรายาแก้ธาตุกำเริบ	๑	๑๙	
๑๘.	ตำรายาเทพอักษร	๑	๑๙	
๑๙.	ตำรายาธาตุทั้ง ๔	๑	๑๙	
๒๐.	ตำราเย็บผ้าถุงผ้าห่ม	๑	๑๘	
๒๑.	ตำราห้วง	๑	๑๘	
๒๒.	ตำราโหราศาสตร์	๑	๑๘	
๒๓.	เทพจร	๑	๑๘	
๒๔.	พญาฉัททันต์	๑	๐๒	
๒๕.	พระธรรมศาสตร์	๑	๑๕	
๒๖.	พระพุทธรูป	๑	๑๒	
๒๗.	พระมัลลย์	๑	๑๒	
๒๘.	พระมัลลย์	๒	๑๒	
๒๙.	พระมัลลย์	๓	๑๒	
๓๐.	พระมัลลย์	๔	๑๒	

ที่	ชื่อเรื่อง	เล่มที่	รหัส	หมายเหตุ
๓๑.	พระมาลัย	๕	๑๒	
๓๒.	พระมาลัย	๖	๑๒	
๓๓.	พระมาลัย	๗	๑๒	
๓๔.	พระมาลัย	๘	๑๒	
๓๕.	พระมาลัย	๙	๑๒	
๓๖.	พระมาลัย	๑๐	๑๒	
๓๗.	พระมาลัย	๑๑	๑๒	
๓๘.	พระมาลัย	๑๒	๑๒	
๓๙.	พระมาลัย	๑๓	๑๒	
๔๐.	พระมาลัย	๑๔	๑๒	
๔๑.	พระมาลัย	๑๕	๑๒	
๔๒.	พระมาลัย ท่องนรก	๑	๑๒	
๔๓.	พระมาลัย ท่องสวรรค์	๑	๑๒	
๔๔.	พระอัยการทาส	๑	๑๕	
๔๕.	มรณานุสสูตร	๑	๑๐	
๔๖.	มหาฤกษ์	๑	๑๘	
๔๗.	ยาแก้กาฬ	๑	๑๙	
๔๘.	ยาแก้ขัดเบา	๑	๑๙	
๔๙.	ยาแก้ครรภรักษา	๑	๑๙	
๕๐.	ยาแก้จับไข้เหนือ	๑	๑๙	
๕๑.	ยาแก้ตะคริว	๑	๑๙	
๕๒.	ยาแก้สารพัดไข้	๑	๑๙	
๕๓.	ยาเขียวฟ้าครอบ	๑	๑๙	
๕๔.	ยาครรรภ์รักษา	๑	๑๙	
๕๕.	ยาครอบจักรวาล	๑	๑๙	
๕๖.	ยาตองแก้เลือดหญิงอยู่ไฟไม่ได้	๑	๑๙	

ที่	ชื่อเรื่อง	เล่มที่	รหัส	หมายเหตุ
๕๗.	ยาตัดลม	๑	๑๙	
๕๘.	ยาทิพย์ไสยาสน์	๑	๑๙	
๕๙.	ยานาวโกฐ	๑	๑๙	
๖๐.	ยาบำรุงโลหิต	๑	๑๙	
๖๑.	ยาประจุไขเหนื่อ	๑	๑๙	
๖๒.	ยาพิษทุกาฬ	๑	๑๙	
๖๓.	ยาไฟประลัยกัลป์	๑	๑๙	
๖๔.	ยามหานิลแห่งทอง	๑	๑๙	
๖๕.	ยารักษาฝี	๑	๑๙	
๖๖.	ยาสว่างอารมณ์	๑	๑๙	
๖๗.	ยาหม้อจำเริญอาหาร	๑	๑๙	
๖๘.	เวทมนต์คาถา	๑	๒๑	
๖๙.	เวทมนต์คาถา ฟ้าฟาด	๑	๒๑	
๗๐.	เวทมนต์คาถา มารวิชัย	๑	๒๑	
๗๑.	เวทมนต์คาถา สายฟ้า	๑	๒๑	
๗๒.	สมุดเจ็ดตำนาน	๑	๐๕	
๗๓.	สมุดพระมาลัย	๑	๑๒	
๗๔.	สมุดพระอภิธรรม	๑	๐๓	
๗๕.	สมุดพระอภิธรรม	๒	๐๓	
๗๖.	สมุดพระอภิธรรม	๓	๐๓	
๗๗.	สมุดสิบสองตำนาน	๑	๐๕	

ตารางที่ ๔ ดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทจารึก
ของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน

ที่	ชื่อเรื่อง	หลักที่	รหัส	หมายเหตุ
๑.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๑	๑	๐๘	
๒.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๒	๒	๐๘	
๓.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๓	๓	๐๘	
๔.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๔	๔	๐๘	
๕.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๕	๕	๐๘	
๖.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๖	๖	๐๘	
๗.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๗	๗	๐๘	
๘.	จารึกวัดอัมพวันคันนิมิตร ๘	๘	๐๘	
๙.	จารึกเขาน้อย	๑	๐๕	
๑๐.	จารึกเขารัง	๑	๑๔	
๑๑.	จารึกช่องสระแจง	๑	๑๔	
๑๒.	จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย	๑	๒๑	
๑๓.	จารึกทวละลมหิม	๑	๑๔	
๑๔.	จารึกบ้านพังพวย	๑	๑๔	
๑๕.	จารึกปราสาททัพเสียม ๑	๑	๐๙	
๑๖.	จารึกปราสาททัพเสียม ๒	๒	๒๑	
๑๗.	จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒	๒	๐๙	
๑๘.	จารึกพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑	๑	๐๙	
๑๙.	จารึกวัดตาพระยา	๑	๑๔	
๒๐.	จารึกวัดมะกอก	๑	๑๔	
๒๑.	จารึกสตึกก๊อกรม ๑	๑	๑๔	
๒๒.	จารึกสตึกก๊อกรม ๒	๒	๐๙	
๒๓.	จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขาน้อย	๑	๑๔	
๒๔.	จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง	๑	๑๔	

๒๕.	จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย	๑	๑๔	
๒๖.	จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑	๑	๐๘	
๒๗.	จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒	๒	๐๘	
๒๘.	จารึกวัดจำปา	๑	๑๔	
๒๙.	จารึกวัดตะพาน	๑	๑๔	
๓๐.	จารึกวัดสมุหนิมิต	๑	๐๙	
๓๑.	จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑	๑	๑๔	
๓๒.	จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒	๒	๑๔	

จากการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ๘๘ ผูก จังหวัดชลบุรี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรี ๗๖ ผูก จังหวัดระยอง ๔๕ ผูก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๑๐ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรี ๒๖ เล่ม จังหวัดระยอง ๒๑ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี ๘ หลัก จังหวัดสระแก้ว ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก สามารถจัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก ๐๕ ขาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๖ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๐๗ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑๔ ผูก ๐๘ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๐๙ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย ๐๑ พระสูตรตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๒ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๓ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๔ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๕ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๐๖ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๐๗ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๐๘ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๙ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๐ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๑ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๑๒ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเภทจารึก ๐๑ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๒ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๓ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๐๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๐๕ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

๔.๓ การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

สำเนาจารึกจารึกที่พบในประเทศไทยมีมาก ถ้ารวมถึงจารึกที่ฐานพระพุทธรูปด้วยแล้ว มีมากกว่า ๑,๒๐๐ หลัก จารึกชิ้นเล็กๆ สามารถเคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ จารึกบางหลักเป็นศิลาก้อนใหญ่ ติดเป็นกรอบประตู หรือกรอบหน้าต่างปราสาทโบราณสถาน บางหลักจารึกที่ผนังถ้ำตามภูเขา จารึกเหล่านี้ ไม่สามารถทำการเคลื่อนย้ายนำไปรวมในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ และนักภาษาโบราณก็ไม่สามารถเดินทางเข้าไปอ่านแปลได้ ฉะนั้น จึงมีวิธีการทำสำเนาจารึกเพื่อคัดลอกตัวอักษรที่ปรากฏในจารึกเหล่านั้น รวบรวมไว้ที่หอสมุดแห่งชาติเป็นหลักฐานและข้อมูลให้นักภาษาโบราณได้อ่านแปล เพื่อพิมพ์เผยแพร่ข้อความที่ปรากฏในจารึกต่อไป

ขั้นตอนการทำสำเนาจารึกการทำสำเนาจารึกคือการคัดลอกรูปอักษรจากจารึกซึ่งทำได้ ๒ วิธี คือ ๑. คัดลอกโดยการทำสำเนา ๒. คัดลอกโดยการถ่ายภาพ

คัดลอกโดยการทำสำเนามักใช้กับจารึกที่เป็นหลักศิลา การคัดลอกโดยวิธีนี้ ค่อนข้างยาก เพราะต้องมีอุปกรณ์เครื่องมือในการคัดลอก อันประกอบด้วย ๑. ลูกประคบที่ทำด้วยผ้าและสำลี ๒. หมึกจีนสีดำ ๓. แปรงสำหรับชุบหมึก ๔. แปรงสำหรับตบกระดาษ ๕. กระดาษสา ๖. กระบอกฉีดยา ๗. อุปกรณ์อื่นๆ เช่น ถัง หรือขันน้ำ และกระดาษขาว เป็นต้น

เมื่อพบหลักศิลาจารึก ผู้พบต้องสำรวจให้แน่นอนว่า มีอักษรกี่หน้าๆ ละกี่บรรทัด ก่อนทำการคัดลอกรูปอักษร ด้วยวิธีการทำสำเนาต้องทำความสะอาด ใช้น้ำล้างหลักศิลา ถูด้วยแปรงเพื่อให้เศษดินออกจากร่องของรูปอักษร หลังจากนั้น จึงนำกระดาษสามาทาบนที่หน้าหลักศิลาที่มีรูปอักษร แล้วฉีดยาที่กระดาษให้เปียกทั่วทั้งหน้า ใช้แปรงตบกระดาษสาที่เปียกนั้น ให้จมลงในร่องอักษรจนแน่นสนิท อย่าให้มีฟองอากาศอยู่ภายในร่องอักษร เมื่อเห็นว่า กระดาษสาจมลงในร่องอักษรดีแล้ว ก็หยุดรอจนกว่ากระดาษจะแห้งเกือบสนิท เมื่อกระดาษแห้งพอสมควรแล้ว ขั้นตอนต่อไปใช้แปรงชุบหมึกทาที่ลูกประคบ เมื่อเห็นว่า หมึกซึมเกินไป ให้นำลูกประคบที่ชุบกระดาษอื่นซัก ๑-๒ ครั้งก่อนก็ได้ แล้วจึงนำลูกประคบไปลูบที่หน้ากระดาษเบาๆ ลูบจนทั่วหน้ากระดาษที่มีตัวอักษร กระดาษที่ถูกหมึกจะเป็นสีดำ ส่วนกระดาษที่หย่อนลงในร่องอักษร จะไม่ถูกหมึก จะเป็นสีขาว นั่นคือรูปอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึก และเป็นอันเสร็จกรรมวิธีคัดลอกรูปอักษรด้วยการทำสำเนา การคัดลอกด้วยการถ่ายภาพเป็นอีกกรรมวิธีหนึ่ง ที่จะคัดลอกรูปอักษรจารึกเพื่อส่งไปให้นักภาษาโบราณ อ่านแปล ก่อนอื่นต้องมีอุปกรณ์คือ กล้องถ่ายรูป พร้อมทั้งฟิล์ม และแบงเม็ตเล็กๆ ที่ใช้สำหรับหาหน้าในสมัยโบราณ หลังจากชำระล้างหลักศิลาจารึกให้สะอาด ปราศจากเศษดินแล้ว เมื่อหลักศิลาแห้งแล้ว ใช้แปรงหาหน้าศิลาที่มีอักษรให้ทั่ว เพื่อให้แปงตกลงในร่องอักษร หลังจากนั้น ใช้ผ้าสำลีชุบน้ำ บิดให้แห้งหมาดๆ แล้วลูบที่แปงบนหน้าศิลาจารึก แปงที่หน้าแผ่นศิลาจะหายไป เหลือแปงที่ตกลงในร่องอักษรจะปรากฏเป็นรูปอักษรสีขาวที่ชัดเจน เหมาะแก่การถ่ายภาพ เมื่อจะถ่ายภาพครั้งที่สอง ให้ใช้ผ้าแห้งหมาดๆ ลูบอีกครั้ง รูปอักษรจะชัดเจนขึ้น เป็นอันเสร็จกรรมวิธีคัดลอก

รูปอักษรจารึกด้วยการถ่ายภาพ การอ่านศิลาจารึกดังได้กล่าวแล้วว่า ศิลาจารึกเป็นเอกสารโบราณ ที่มีอายุตั้งแต่ ๑๐๐-๑,๕๐๐ กว่าปี อักษรและภาษาที่ใช้จึงยากที่คนในปัจจุบันจะ

เข้าใจได้ ทั้งหลักศิลาจารึกและสำเนาจารึกก็ชำรุด รูปร่างอักษรเลือนไม่ชัดเจน ยิ่งทำให้ยากต่อการอ่านแปลมากขึ้น ผู้ทำหน้าที่อ่านศิลาจารึกต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ ทั้งด้านรูปร่างอักษร และภาษาโบราณนั้นๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องเป็นผู้ที่มีอารมณ์สงบเยือกเย็น และมีใจรักในภาษาโบราณอย่างแท้จริง เพราะศิลาจารึกที่ชำรุดอักษรที่เลือน ต้องใช้เวลาในการนั่งพิจารณานานๆ แม้เพียงคำเดียวอาจต้องใช้เวลาเป็นเดือน ถ้าอ่านไม่ได้จริงๆ ก็ต้องเก็บไว้ หันไปทำงานอื่นก่อน เมื่ออารมณ์ดีๆ ค่อยกลับมาพิจารณาใหม่ เป็นไปในลักษณะนี้ จนกว่าจะอ่านได้ทั้งหลักอุปกรณ์ในการอ่านศิลาจารึกการอ่านศิลาจารึก ต้องมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันประกอบด้วย

๑. หลักศิลาจารึก หรือสำเนาศิลาจารึก หรือภาพถ่ายศิลาจารึก
๒. โคมไฟที่ให้แสงสว่างพอ
๓. แว่นส่องขยายรูปร่างอักษร ใช้สำหรับอักษรจารึกที่เลือน หรืออักษรที่เล็กมาก
๔. กระเจ๊กงา สำหรับส่องรูปร่างอักษรกลับ เพื่ออ่านจากเงาในกระเจ๊ก
๕. ดินน้ำมันใช้ปั๊มรูปร่างอักษรกลับให้เป็นรูปร่างที่อ่านได้โดยตรงจากด้านหน้า
๖. แป้งเม็ดสำหรับอ่านอักษรจารึกจากหลักจารึก

การแปลจารึกจารึกที่เป็นอักษรและภาษาไทยโบราณ สามารถอ่านและถ่ายทอดรูปร่างอักษรออกมาเป็นคำไทยปัจจุบันได้เลย โดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาไทยอีก แต่ต้องอธิบายคำภาษาไทยโบราณให้คนปัจจุบันได้เข้าใจด้วย ส่วนจารึกที่เป็นภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต มอญ เขมร พม่า เป็นต้น หลังจากถ่ายทอดคำจารึกเป็นอักษรไทยปัจจุบันแล้ว ผู้อ่านจารึกต้องแปลภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาไทยปัจจุบันด้วย ซึ่งข้อความของในจารึกส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ เป็นต้น ฉะนั้น ผู้ที่จะแปลจารึกได้ดี ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับวิชาดังกล่าว และนำมาใช้วิเคราะห์จารึกได้อย่างเป็นสหวิทยาการ การเรียบเรียงบทความจารึกศิลาจารึกทุกหลักที่อ่านแปลแล้ว ยังไม่ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นกรรมวิธีการอ่านแปลจารึก เพราะต้องเรียบเรียงข้อความจารึกเหล่านั้น เป็นบทความออกเผยแพร่ เพื่อให้ประชาชนได้ทราบ และเข้าใจ ข้อความของศิลาจารึกหลักนั้นๆ ด้วย เนื้อหาของบทความต้องประกอบด้วย ชื่อของศิลาจารึก ชื่อผู้อ่านแปลจารึก ประวัติของจารึก อันประกอบด้วย

๑. เลขทะเบียนจารึก
๒. ชื่อผู้พบจารึก
๓. สถานที่พบจารึก
๔. วัน เดือน ปี ที่พบหลักศิลาจารึก
๕. ลักษณะรูปร่างของจารึก
๖. ขนาดความสูง ความกว้าง และความหนาของจารึก
๗. จำนวนด้าน-บรรทัดของอักษร และสถานที่เก็บรักษาจารึกในปัจจุบัน

เนื้อหาข้อความจารึกนอกเหนือจากที่อ่านแปลแล้ว ต้องนำข้อความที่สำคัญมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อความที่สัมพันธ์กับจารึกหลักอื่นๆ ทั้งที่พบในประเทศไทย เขมร ลาว และพม่า เพื่อเชื่อมประวัติศาสตร์ให้ต่อเนื่อง

ถ้าข้อความจารึกเป็นคำภาษาโบราณ ที่ยากต่อการแปลเป็นความหมายภาษาไทยในปัจจุบัน ผู้เรียบเรียงบทความ ต้องวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นว่า คำนั้นมีปรากฏในจารึกหลักใดบ้าง

แต่ละหลักมีความหมายว่าอย่างไร ถ้าข้อความจารึกปรากฏชื่อเฉพาะของพระราชฯ ผู้เรียบเรียงบทความ ต้องค้นชื่อเฉพาะของพระราชฯพระองค์นั้น ที่ปรากฏในจารึกอื่นๆ ทุกหลัก ทั้งที่พบในประเทศไทย เขมร ลาว และพม่า มาเปรียบเทียบเรียงลำดับประวัติของพระองค์ว่า มีความสัมพันธ์กับโบราณสถานทีพบหลักศิลาจารึกนั้นอย่างไร เป็นต้น เมื่อได้บทความที่สมบูรณ์แล้ว เป็นอันเสร็จกระบวนการอ่านแปลจารึก

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์ใบลาน เริ่มจากการประเมินวิเคราะห์เอกสาร เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์ใบลาน เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

จากนั้นเตรียมการลงทะเบียน ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักษรชนิดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้ได้มากที่สุด โดยให้รายละเอียด ตัวอย่าง ชื่อเรื่อง..... เช่น สดตปปรณานิคม ฯลฯ, ฉบับของเอกสาร..... เช่น ฉบับลานดับ ฯลฯ, ลักษณะเส้นอักษร..... เช่น เส้นจาร เส้นหมึก, ชนิดของไม้ประทับ..... เช่น ไม้ประทับธรรมดา ประดับมุก ฯลฯ, ชนิดฉลากคัมภีร์..... เช่น ฉลากงา ฉลากไม้ ฉลากโลหะ ฯลฯ

ดำเนินการเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์ใบลานแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์ใบลาน (หน้าที่ ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนดเป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีกี่ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ คั่นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วยเลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์ใบลาน หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์ใบลาน เช่น ดังตัวอย่าง “๑/๑-๗ สดตปปรณานิคม (สังคินีปฏิฐาน) ๗ ผูก ๑ - ๗ ฉบับทองทึบ ไม้ประทับธรรมดา” อธิบายได้ว่า เลขที่ ๑ ซ้ายมือสุดคือเลขทะเบียนของคัมภีร์ใบลานมัตนี้ ในตัวอย่างนี้มีทั้งหมด ๗ ผูก การเขียนเลขทะเบียนให้เขียนที่ริมซ้ายมือสุดบริเวณส่วนกลางของคัมภีร์ใบลาน โดยตั้งแต่ผูกที่ ๑ - ๗ เมื่อเขียนเลขทะเบียนแล้ว จะได้เลขทะเบียนเอกสาร ดังนี้ ๑/๑ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๑, ๑/๒ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๒, ๑/๓ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๓, ๑/๔ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๔, ๑/๕ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๕, ๑/๖ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๖, ๑/๗ เลขทะเบียนประจำผูกที่ ๗ เป็นต้น

คัมภีร์ใบลานที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูกตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีใบลานใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม้ประทับประจำคัมภีร์ ให้หาไม้ประทับมาวางชนกับคัมภีร์ใบลานแล้วใช้เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

๔.๔ สรุปผลวิเคราะห์

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะที่เหลื่อมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^๔

อักษรจารึกที่พบในประเทศไทยเฉพาะที่สำคัญซึ่งมีอายุเก่าแก่ตามยุคสมัยที่พัฒนามาโดยลำดับ^๕ คือ

๑. อักษรปัลลวะ จากจารึกบ้านวังไผ่ เพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่า พ.ศ.๑๐๙๓, อักษรปัลลวะ จากจารึกปราสาทเขาน้อย ประจันบุรี (ปัจจุบันเป็นจังหวัดสระแก้ว) พ.ศ.๑๑๘๐
๒. อักษรหลังปัลลวะ จากจารึกเนินสระบัว ประจันบุรี พ.ศ.๑๓๐๔
๓. อักษรมอญโบราณ จากจารึกเสาแปดเหลี่ยม ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔
๔. อักษรขอมโบราณ จากจารึกปราสาทตาเมือนธม พ.ศ.๑๔๒๑
๕. อักษรไทยสุโขทัย จากจารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ.๑๘๓๕
๖. อักษรไทยสมัยอยุธยา จากจารึกแผ่นดินดีบุก พ.ศ.๑๙๑๗
๗. อักษรธรรมล้านนา จากจารึกลานทองคำ พ.ศ.๑๙๑๙
๘. อักษรไทยล้านนา จากจารึกลำพูน ๙ พ.ศ.๑๙๕๔
๙. อักษรไทยอีสาน จากจารึกหนองคาย ๑ พ.ศ.๒๐๑๕

บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรมลายูตะวันออกเฉียงใต้หรือที่เรียกกันว่าคาบสมุทรมลายู เป็นพื้นที่ที่พบพุทธศาสนวัตถุรวมทั้งจารึกหลักธรรมที่มีอายุเก่าแก่ระยะเวลาใกล้เคียงกับภาคกลางซึ่งมากกว่า ๑,๐๐๐ ปี^๖

จารึกโบราณที่เป็นหลักฐานพบในท้องถิ่นภาคใต้ คือ จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ส่วนใหญ่พบความจารจารึกว่า คาถาเย ธรรมา และหลักอริยสัจ มีแพร่หลายในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ปัตตานี ยะลา จารลงบนพระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ภาพพระโพธิสัตว์และสถูป เป็นต้น

นอกจากนั้นยังพบจารึกหลักอริยสัจ อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ที่ถ้ำเขาน้อย ตำบลนาวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และโบราณสถานบ้านจาละ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

พบจารึกการทำบุญของชนชั้นปกครองซึ่งเป็นจารึกจารลงบนหินแผ่นใหญ่พบที่วัดมเหยงคณ์ เมืองนครศรีธรรมราช และพบที่วัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราช

^๔ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ**, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^๖ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, **ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี**, (นครศรีธรรมราช : ไทม์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕.

การค้นพบคาถาเย ธรรมา และหลักอริยสัจ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมของผู้นับถือในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี การค้นพบหลักฐานเหล่านี้เป็นการค้นพบของนักภาษาโบราณได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้เท่านั้น แต่ถึงหากมีการสำรวจศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยอาจจะทำให้ได้หลักฐานและข้อมูลรายละเอียดมากกว่าเดิมด้วยเช่นกัน

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^๗

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่วัดสุโขทัยในพุทธศักราช ๒๓๗๖ และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ท้าวพระยาอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธสาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาคบ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย^๘

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์ใบลาน เริ่มจากการประเมินวิเคราะห์เอกสาร เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์ใบลาน เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

^๗ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^๘ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

จากนั้นเตรียมการลงทะเบียน ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียง กันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักษรชนิดเดียวกันให้อยู่ ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้ได้มากที่สุด

ดำเนินการเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์ใบลานแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์ใบลาน (หน้าที่ ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนด เป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีกี่ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ ค้นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วยเลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์ใบลาน หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์ใบ ลาน

คัมภีร์ใบลานที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูก ตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีใบลานใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม้ประกบประจำคัมภีร์ ให้นำไม้ประกบบาวางขนากับคัมภีร์ใบลานแล้วใช้ เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์ หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาค ตะวันออกและภาคใต้ตอนบน ประกอบด้วย

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมพวันคัมภีร์มีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถ วัดอัมพวันคัมภีร์ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหา เกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลง ประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรร เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชื่อบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความ ศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ไฟฟาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบลคลอง น้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๒) จารึกเขาร้าง พบที่เขาร้าง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญ ประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบล ตาพระยา อำเภอตาพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัด ปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๕) จารึกทวละครลมหิม พบที่ทวละครลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอตาพระยา) จังหวัดสระแก้ว

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอตาพระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๗) จารึกปราสาททัพเสียม ๑ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๙) จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขวง) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๒) จารึกสตึกก๊อกรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๑๓) จารึกสตึกก๊อกรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพร้าว ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กเฒ่อ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

๖) จังหวัดเพชรบุรี จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขานันไดอิฐ พบที่ถ้ำเขานันไดอิฐ ตำบลไร่ดอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามละวัดสมุหนิมิต ตำบล
พุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มี
อายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและ
เครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจค = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่าย
ไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะ
อักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระ
คือ - - - - และ ไ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก,
๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน,
๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและ
แหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา
มี ๘๘ ผูก จังหวัดชลบุรีมี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรีมี ๗๖ ผูก จังหวัดระยองมี ๔๕ ผูก จังหวัดสุ
ราษฎร์ธานีมี ๑๑๐ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา
มี ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรีมี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรีมี ๒๖ เล่ม จังหวัดระยองมี ๒๑ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรีมี ๘ หลัก
จังหวัดสระแก้วมี ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรีมี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานีมี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก สามารถ
จัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก มี
จำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก
๐๗ ชาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มี
จำนวน ๑๔ ผูก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑
ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๕ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๑๐ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๑๔ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๖ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๙ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเภทจารึก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

๔.๕ องค์ความรู้

การอนุรักษ์เริ่มต้นพัฒนาในศตวรรษที่ ๑๙ โดยเป็นการให้ความสำคัญกับส่วนงานที่ในปัจจุบันเรียกว่า “การอนุรักษ์แบบซ่อมสงวน” (interventive conservation) การอนุรักษ์วัตถุเป็นการป้องกันสภาพความเสื่อมโทรม ด้วยการทำความสะอาด และการพยายามคงสภาพในปัจจุบันของวัตถุนั้น บ่อยครั้งที่ปฏิบัติการต่อวัตถุจำเป็นต้องสงวนวัตถุจากเงื่อนไขที่จะทำให้วัตถุเสื่อมลง เช่น การขึ้นสนิมบนวัสดุเหล็ก การตกผลึกเกลือ หรือการกัดกินของแมลง การอนุรักษ์แบบซ่อมสงวนขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าของวิชาการสาขาเคมี ทั้งในด้านการนิยามปัญหาและพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหา

บทบาทของการสงวนรักษาวัตถุด้วยการควบคุมสภาพแวดล้อมและ การเน้นย้ำการดูแลรักษา กลายเป็นแนวทางในการทำงานอนุรักษ์ แนวทางการอนุรักษ์นี้เป็นที่สนใจอย่างสูงสุดในช่วงทศวรรษ ๑๙๙๐ และนิยามการทำงานดังกล่าวว่า “การอนุรักษ์แบบสงวนรักษา” กิจกรรมการอนุรักษ์เกือบทั้งหมดจัดแบ่งในลักษณะที่ไม่เป็นการอนุรักษ์แบบซ่อมสงวน ก็เป็นการอนุรักษ์แบบสงวนรักษา

คำว่า “อนุรักษ์” ในความหมายหลักเป็นการรักษาให้คงเดิม^๙ สามารถขยายความได้ว่า รักษาให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดและนานที่สุด หรือการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด การใช้ประโยชน์นั้นจะต้องเกิดผลดีต่อประชากรโลกส่วนรวมมากที่สุด จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์ให้ได้เป็นเวลา ยาวนานที่สุด ให้มีการสูญเสียทรัพยากรอย่างเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์แก่ ประชากรของประเทศอย่างทั่วถึงกัน ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึงมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาที่ถูก บันทึกไว้ในวัสดุที่ได้รับความนิยมของแต่ละยุคสมัยเช่นในโบราณ สมุดข่อย ปับสา ตัวไม้ไผ่ เป็นต้น^{๑๐}

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจารึกถึงเมืองสุโขทัยในพุทธศักราช ๒๓๗๖ และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๓๗๑.

^{๑๐} รองศาสตราจารย์วินา วิสเพ็ญ และคณะ, บทความวิชาการ อนุรักษ์ พื้นฟู บูรณการ โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุและงานเขียนเหนือน้ำมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, หน้า ๖๐.

(รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ทั้งพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธศาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาคบ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย^{๑๑}

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) โปรดเกล้าฯ พระราชทานตึกถาวรวัตถุ ตั้งอยู่บริเวณสนามหลวงด้านทิศตะวันตกติดกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ให้เป็นที่ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) โปรดเกล้าฯ ให้แยกหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้^{๑๒}

๑. หนังสือฉบับตัวพิมพ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ให้จัดไว้ในอาคารถาวรวัตถุ พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า หอพระสมุดวชิราวุธ

๒. หนังสือตัวเขียนและจารึก ได้แก่ จารึก คัมภีร์ใบลาน หนังสือสมุดไทย เป็นต้น ให้จัดไว้ที่พระที่นั่งโมกข์พิมาน ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า หอพระสมุดวชิรญาณ

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปร่างเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปร่างที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปร่างที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปร่างที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะสีเหลี่ยมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^{๑๓}

คนสมัยโบราณจะจารึกอักษรไว้บนวัตถุเนื้อแข็ง มีสภาพคงทนถาวร มีอายุการใช้งานได้นาน เช่น ผนังถ้ำ แผ่นศิลา แผ่นดินเผา แผ่นไม้ และแผ่นโลหะอื่นๆ ด้วยวัตถุที่แหลมคม ซึ่งเรียกว่า เหล็กจาร อักษรที่จารึกจะเป็นข้อความที่บ่งบอกให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของผู้ทำจารึก หรือประกาศเรื่องราวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ให้ผู้อื่นทราบ โดยไม่มีเจตนาที่บันทึกไว้เพื่ออ่านเอง ฉะนั้น จารึกจึงเป็นหลักฐานทางเอกสารที่สำคัญ ที่สะท้อนให้ประชาชนในปัจจุบันได้เห็นสภาพทางสังคมของ

^{๑๑} สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภท คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า ๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๓} สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, หน้า ๑๙.

บรรพชนแต่ละท้องถิ่นในอดีต แต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ภาพที่สะท้อนออกมาจากข้อความของจารึกมีทั้งด้านประวัติศาสตร์ ลัทธิความเชื่อทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม อารยธรรม และธรรมเนียมประเพณีการดำรงชีวิตในสังคม เป็นต้น ซึ่งได้กลายเป็นมรดกตกทอดและพัฒนาามาจนถึงสังคมปัจจุบัน

เอกสารประเภทจารึกที่พบในประเทศไทยมีรูปแบบอักษรต่างๆ ตามอิทธิพลวัฒนธรรมที่หล่อหลอมเข้ามาสู่ดินแดนบริเวณแถบนี้ในอดีต หรือที่เรียกว่า ดินแดนของประเทศไทย ในปัจจุบันเมื่อแบ่งเป็นกลุ่มประเภทอักษรตามอายุสมัยแล้ว ได้ดังนี้^{๑๔} ๑) อักษรปัลลวะ ๒) อักษรหลังปัลลวะ (ปัลลวะที่เปลี่ยนรูป) ๓) อักษรมอญโบราณ ๔) อักษรขอมโบราณ ๕) อักษรขอม ๖) อักษรมอญ ๗) อักษรไทยสุโขทัย ๘) อักษรธรรมล้านนา ๙) อักษรไทยล้านนา ๑๐) อักษรไทยอยุธยา ๑๑) อักษรธรรมอีสาน ๑๒) อักษรไทยอีสาน ๑๓) อักษรไทยใหญ่ ๑๔) อักษรไทยย่อ ๑๕) อักษรขมยย่อ ๑๖) อักษรพม่า ๑๗) อักษรพม่าย่อ ๑๘) อักษรเฉียงขอม ๑๙) อักษรเฉียงคฤณ ๒๐) อักษรเฉียงพราหมณ์ ๒๑) อักษรอริยกะ ๒๒) อักษรทมิฬ ๒๓) อักษรจีน ๒๔) อักษรยาวี ๒๕) อักษรสิงห์ ๒๖) อักษรเขมวณครี ๒๗) อักษรบาฬีโบราณ ๒๘) รูปอักษรอื่นๆ

อักษรปัลลวะ ถือว่าเป็นรูปอักษรที่เก่าที่สุด เท่าที่พบจารึกในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คำว่า ปัลลวะ เป็นชื่อของราชวงศ์หนึ่งซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในภาคใต้ของอินเดีย อักษรที่ใช้ในสมัย ของราชวงศ์นี้ จึงเรียกว่า อักษรปัลลวะ

อินเดียสมัยโบราณ เป็นประเทศที่มีความเจริญสูงสุด เป็นประเทศมหาอำนาจในด้านอารยธรรม ได้เผยแพร่อิทธิพลทางอารยธรรมออกสู่ประเทศใกล้เคียงทั้งทางบกและทางน้ำ โดยมีนักบวชในศาสนาและพ่อค้าวานิช เป็นผู้นำอารยธรรมไปเผยแพร่อีกในถิ่นที่เดินทางไปค้าขายในต่างแดน เมื่อถึงบ้านใด เมืองใด พวกพ่อค้าวานิชเหล่านี้ ก็หยุดพักปฏิบัติภารกิจของตนเป็นระยะเวลาหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็ได้นำอารยธรรมใหม่ๆ ที่ตนมีออกเผยแพร่อีกมายทอดแกชนพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ทำให้สังคมท้องถิ่นนั้นๆ พัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญตามอารยธรรมของอินเดีย ทั้งทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ลัทธิความเชื่อทางศาสนา อักษรและภาษา เป็นต้น เราพบจารึกบ้านวังไผ่ ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ จารึกวัดมเหยงค์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จารึกปากน้ำมูล ที่จังหวัดอุบลราชธานี จารึกกได้อัง ที่ประเทศกัมพูชา จารึกของพระเจ้าปुरुณวรมัน ที่ประเทศอินโดนีเซีย จารึกพระเจ้ามหานาวิกพุทธคุปตะ ที่ประเทศมาเลเซีย จารึกปยู ที่ประเทศพม่า และจารึกสฤปศิลา ที่ประเทศบรูไน เป็นต้น จารึกเหล่านี้เป็นอักษรปัลลวะ และเป็นจารึกที่มีอายุสมัยเก่าที่สุดของประเทศนั้นๆ นั้นหมายถึงว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ได้รับอารยธรรมทางด้านอักษรจากอินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะ ที่เจริญรุ่งเรืองทางตอนใต้ของอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมด้านอักษร จากประเทศอินเดียในสมัยราชวงศ์ปัลลวะ จารึกบ้านวังไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นจารึกที่เก่าแก่ที่สุด เท่าที่พบในประเทศไทย ในขณะนี้ คือประมาณ พ.ศ.๑๐๙๓ (สันนิษฐานจากข้อความจารึกที่ว่า “พระองค์(พระเจ้าภวรมันที่ ๑) ได้สร้างจารึกหลักนี้ในปีที่ขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ซึ่งตรงกับ พ.ศ.๑๙๐๓”) ฉะนั้น จึงถือว่าประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางด้านอักษรจากประเทศอินเดีย เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และอักษร

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ปลั๊วะนี้เอง ที่เป็นต้นแบบให้วิวัฒนาการเป็นอักษรต่างๆ เช่น อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณ และวิวัฒนาการต่อไป เป็นอักษรไทยโบราณ อักษรไทยล้านนา และอักษรไทยน้อย เป็นต้น ตามลำดับ

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้ เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^{๑๔}

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์ใบลาน เริ่มจากการประเมินวิเคราะห์เอกสาร เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์ใบลาน เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

จากนั้นเตรียมการลงทะเบียน ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักษรชนิดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้ได้มากที่สุด

ดำเนินการเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์ใบลานแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์ใบลาน (หน้าที่ ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนดเป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีกี่ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ คั่นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วยเลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์ใบลาน หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์ใบลาน

คัมภีร์ใบลานที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูกตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีใบลานใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม้ประกบประจำคัมภีร์ ให้นำไม้ประกบมาวางขนานกับคัมภีร์ใบลานแล้วใช้เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

^{๑๔} สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า

ในการสำรวจเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยในแต่ละครั้งนั้น ระหว่างที่เดินทางไปสำรวจเอกสารโบราณในแต่ละท้องถิ่น ไม่ว่าขณะที่สำรวจจะได้รับมอบเอกสารโบราณหรือไม่ได้รับก็ตาม แต่เมื่อพบเอกสารโบราณแล้ว จำเป็นต้องขออนุญาตเจ้าของเอกสารโบราณ จัดทำบัญชีเดินท่งหรือบัญชีสังเขป เพื่อบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานการพบเอกสารโบราณ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการตรวจสอบที่อยู่ กล่าวคือ ตรวจสอบได้ว่าเมื่อเอกสารโบราณที่ได้บันทึกข้อมูลไว้มีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่อยู่เดิมไปสู่แหล่งที่อยู่ใหม่ รวมทั้งยังติดตามลักษณะทางกายภาพของเอกสารโบราณในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังถือเป็นการป้องกันมิให้เอกสารโบราณที่พบสูญหายเป็นอันตราย โดยเฉพาะอันตรายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์ใบลานรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจค = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระคือ - - - โ - และ ไ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสุตตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

การสำรวจเอกสารคัมภีร์ใบลานประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๕๑ ผูก วัดจุฬามณี ๓๗ ผูก จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก แบ่งเป็นวัดลำดวล ๓๑ ผูก วัดหนองทะเล ๔๕ ผูก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๒๔ ผูก วัดราชบัลลังก์ ๒๑ ผูก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก แบ่งเป็นวัดใหม่พุมเรียง ๓๒ ผูก วัดโพธาราม ๔๑ ผูก วัดสมุทนิมิต ๓๗ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๒๓ เล่ม แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๑๒ เล่ม วัดจุฬามณี ๑๑ เล่ม จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรี มี ๒๖ เล่ม แบ่งเป็นวัดลำดวล ๑๐ เล่ม วัดหนองทะเล ๑๖ เล่ม จังหวัดระยอง มี ๒๑ เล่ม แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๑๓ เล่ม วัดราชบัลลังก์ ๗ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี มี ๘ หลัก จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป สามารถจัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก ๐๗ ชาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑๔ ผูก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๕ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๑๐ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๑๔ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๖ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๙ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเภทจารึก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

สรุปการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ ส่วนมากเป็นคัมภีร์ใบลานและสมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลาน จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์ใบลานกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี

การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร

การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็นผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณ เริ่มจากการประเมินวิเคราะห์เอกสาร เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์โบราณเป็นต้น เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

จากนั้นเตรียมการลงทะเบียน ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์โบราณ ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักษรชนิดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้ได้มากที่สุด

ดำเนินการเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์โบราณแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์โบราณ (หน้า ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนดเป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีกี่ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ ค้นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วยเลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์โบราณ หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์โบราณ

คัมภีร์โบราณที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูกตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีโบราณใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม้ประกบประจำคัมภีร์ ให้นำไม้ประกบมาวางขนานกับคัมภีร์โบราณแล้วใช้เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

ในการสำรวจเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยในแต่ละครั้งนั้น ระหว่างที่เดินทางไปสำรวจเอกสารโบราณในแต่ละท้องถิ่น ไม่ว่าขณะที่สำรวจจะได้รับมอบเอกสารโบราณหรือไม่ได้รับก็ตาม แต่เมื่อพบเอกสารโบราณแล้ว จำเป็นต้องขออนุญาตเจ้าของเอกสารโบราณ จัดทำบัญชีเดินทุ่งหรือบัญชีสังเขป เพื่อบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานการพบเอกสารโบราณ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการตรวจสอบที่อยู่ กล่าวคือ ตรวจสอบได้ว่าเมื่อเอกสารโบราณที่ได้บันทึกข้อมูลไว้มีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่อยู่เดิมไปสู่แหล่งที่อยู่ใหม่ รวมทั้งยังติดตามลักษณะทางกายภาพของเอกสารโบราณในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังถือเป็นการป้องกันมิให้เอกสารโบราณที่พบสูญหายเป็นอันตราย โดยเฉพาะอันตรายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารคัมภีร์ใบลานทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน สามารถสรุปเขตพื้นที่ได้ว่า

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมมัญญาคณิมนตรมีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถ วัดอัมมัญญาคณิมนตร อำเภอกะสีซัง จังหวัดชลบุรี

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลงประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรรง เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชื่อบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า พ้าพาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอมะเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ ตำบลคลองน้ำใส ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๒) จารึกเขาร้าง พบที่เขาร้าง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๕) จารึกทวละลมหิม พบที่ทวละลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภوتاพระยา) จังหวัดสระแก้ว

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภوتاพระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๗) จารึกปราสาททัพเสียม ๑ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภอรัฐประเทศ
จังหวัดสระแก้ว

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภอรัฐประเทศ
จังหวัดสระแก้ว

(๙) จารึกพระเจ้าอวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส
อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระ
ยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูล
เดิมว่า ตำบลโคกแขง) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๒) จารึกสตึกก๊กอกรรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง
(ข้อมูลเดิมว่า อำเภอรัฐประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๑๓) จารึกสตึกก๊กอกรรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพร้าว ตำบลโคกสูง กิ่ง
อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอรัฐประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุกเเมอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

๖) จังหวัดเพชรบุรี จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเขابันไดอิฐ พบที่ถ้ำเขابันได
อิฐ ตำบลไร่ดอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพนม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอ
พนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอ
พนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคู่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามและวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจค = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะอักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนของดัชนี ตามสระคือ - - - - และ - - - - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

ผลการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๕๑ ผูก วัดจุฬามณี ๓๗ ผูก จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก แบ่งเป็นวัดลำตวล ๓๑ ผูก วัดหนองทะเล ๔๕ ผูก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก แบ่งเป็นวัดบึงแฉ่ง ๒๔ ผูก วัดราชบัลลังก์ ๒๑ ผูก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก แบ่งเป็นวัดใหม่พุมเรียง ๓๒ ผูก วัดโพธาราม ๔๑ ผูก วัดสมุหนิมิต ๓๗ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๒๓ เล่ม แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๑๒ เล่ม วัดจุฬามณี ๑๑ เล่ม จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรี มี ๒๖ เล่ม แบ่งเป็นวัดลำตวล ๑๐ เล่ม วัดหนองทะเล ๑๖ เล่ม จังหวัดระยอง มี ๒๑ เล่ม แบ่งเป็นวัดบึงแฉ่ง ๑๓ เล่ม วัดราชบัลลังก์ ๗ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี มี ๘ หลัก จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป สามารถจัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก ๐๕ ชาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๖ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๐๗ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑๔ ผูก ๐๘ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๐๙ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑ ผูก

๒. ประเพณีสมุดไทย ๐๒ พระสูตรตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๔ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๕ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๑๐ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๑๔ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๖ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๙ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเพณีจารึก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

สรุปการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลานจำนวน ๓๔๒ ผูก ประเพณีสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเพณีจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์ใบลานกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี

การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร

การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารโบราณในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้พบว่า ส่วนมากเป็นคัมภีร์ใบลานและสมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย หลักฐานจากกรมศิลปากรและแหล่งศึกษาทั่วไปมีฐานข้อมูลศิลาจารึกเป็นจำนวนมาก ส่วนมากได้รับอิทธิพลจากขอม เอกสารที่เป็นคัมภีร์ใบลานกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี

สอดคล้องกับสมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ^๑ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา” พบว่า การศึกษาวิจัยเอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ไบเบิลล้านนา ก่อนข้างจะมีความยุ่งยากกว่าการศึกษาวิจัยจากเอกสารตัวพิมพ์สมัยใหม่ที่มีภาษาเป็นมาตรฐานและมีระบบการเก็บรักษาที่ดีเช่นห้องสมุดใหญ่ๆทั่วโลก แต่คัมภีร์ไบเบิลที่เป็นของเก่ามีอายุเป็นร้อยปีนั้น ถ้าเป็นคัมภีร์ดั้งเดิมที่ไม่มีการคัดลอกมาหลายทอด ความคลาดเคลื่อนทางอักขรวิธีหรือความตกหล่นที่เกิดขึ้นเมื่อทำการคัดลอกนั้นก็ไม่น้อย ตรงกันข้ามหากคัดลอกมาหลายรุ่น และผู้คัดลอกขาดความรู้และความเข้าใจ คัมภีร์นั้นจะขาดความน่าเชื่อถือลงไปมากเพราะมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนตกหล่นไปมาก เพราะเหตุนี้เอง การวิจัยที่อาศัยข้อมูลจากคัมภีร์ไบเบิล จึงมีความลำบากกว่าอาศัยเอกสารอย่างอื่น เดิมทีเดียวคณะผู้วิจัยได้ตั้งเป้าหมายจะทำการวิเคราะห์เรื่องปูชนียวัตถุไปตามลำดับความสำคัญในพระพุทธศาสนา และได้คัดเลือกจากข้อมูลเอกสารไมโครฟิล์ม ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ในการคัดเลือกไม่ได้ทำการตรวจสอบตลอดเรื่อง เห็นเพียงแต่ว่า สภาพเอกสารดี ถ่ายชัดอ่านได้ แต่พอศึกษาเนื้อหาแท้ๆ จึงพบว่ามีความสับสนและตกหล่นมาก บางแห่งถึงกับจับใจความไม่ได้ แม้จะอาศัยฉบับอื่นมาตรวจสอบก็ตาม จึงทำให้แนวทางในการศึกษาวิจัยเปลี่ยนไปจากเดิม โดยไปเน้นที่สาระสำคัญของเรื่องมากกว่าที่จะไปยึดตามต้นฉบับทุกถ้อยคำ อย่างไรก็ตาม ในการถอดความและเรียบเรียงสาระสำคัญออกมาเสนอนั้น ผู้วิจัยยังคงพยายามรักษาสำนวนเดิมของล้านนาเอาไว้ ในส่วนที่เห็นว่าผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายตามเนื้อหาได้ เพราะภาษาของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีความไพเราะในตัวของมันเอง ถ้าเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นแล้วจะไม่ได้ธรรมชาติของเดิม โครงการที่สองนี้ ได้วิเคราะห์ เรื่องอาจารย์สอนลูกอาณิสสส์ไม้สะหลี พระพุทธรูปบูชา และคำตำนานครูบาศรีวิชัยปฏิสังขรณ์พระธาตุข้อแสดและงานวิจัยโครงการที่ สาม). โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา

เอกสารโบราณที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจากหลักฐานวัตถุขนาดเล็กมีพบในพื้นที่ภาคใต้ สอดคล้องกับ นพ.บัญชา พงษ์พานิช ได้ทำการสำรวจข้อมูลหลักฐานโบราณคดีขึ้นน้อยที่อาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของไทย พบว่า ผู้คนตลอดแนวพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ตอนบนทั้ง ๒ ฝั่ง ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕ ปี ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๔๘-๒๕๕๓ จากจังหวัดชุมพรถึงสุราษฎร์ธานีในฝั่งตะวันออกและจังหวัดระนอง พังงา กระบี่ ด้านฝั่งตะวันตก กล่าวคือที่แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร, วัดอัมพवास ท่าม่วง อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ภูเขาทอง อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง, บางกล้วย อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง, นางย่อน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา, เขมืองทอง-เกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ พบหลักฐานโบราณคดีขึ้นน้อยเป็นจำนวนมากที่มีหลักฐานการศึกษาค้นคว้าประกอบจากพื้นที่ สันนิษฐานว่าครอบคลุมช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔-๑๕ ซึ่งอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเวณนี้ เท้าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้และอาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ อาจจัดเป็น

^๑ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๗, คำนำ.

กลุ่มต่างๆ ดังนี้ ๑) เครื่องประดับ แก้ว แหวน ทอง ๒) ตราประทับ อักษร รูปแกะ ๓) เหรียญและเงินตรา ๔) ภาชนะ ผอบ ขัน หม้อและ ๕) รูปเคารพ^๒

การรวบรวมเอกสารโบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลาน จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ สอดคล้องกับ พระสุธีธรรมานวัตร และคณะ^๓ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่” พบว่า เป็นวัดที่มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมใบลานภาษาล้านนามากที่สุด โดยมีคัมภีร์ธรรมมากกว่า ๘,๘๔๕ ผูก นับเป็นใบลานได้มากกว่า ๘๔,๕๐๐ ใบลาน โดยคัมภีร์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในวัดสูงเม่น คือ “คัมภีร์อรรถกถาอุปริปณาส” ซึ่งรจนารขึ้นในปัจจุศักราช ๙๑๒ (พ.ศ. ๒๐๙๓) หรือมีอายุ ๔๕๘ ปี สำหรับการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมดังกล่าวสืบเนื่องมาตั้งแต่การสร้างวัดสูงเม่นเมื่อเกือบ ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยครูบากัญจนอรัญญวาสี (พ.ศ. ๒๓๓๒ - ๒๔๑๒) ที่ท่านได้เก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมจากวัดและสถานที่ต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน หลวงพระบาง พม่า เป็นต้น โดยมีกระบวนการในการเก็บรวบรวมคัมภีร์เป็นเอกลักษณ์ คือ การใช้ “ประเพณีตากธรรม” และความเชื่อท้องถิ่นในการรักษาคัมภีร์ต่างๆ เอาไว้ตั้งแต่การเก็บรักษาในระดับ คัมภีร์ตู้พระธรรม ระดับหอไตร และระดับความเชื่อ คือ การสร้างและถวายคัมภีร์ธรรมเป็นทาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ผู้สนใจในประเด็นเรื่องส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ เช่น ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือระดับจังหวัดถึงระดับภูมิภาค และสามารถพัฒนาเป็นฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นในเชิงวิชาการได้

^๒ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี, หน้า ๙๗.

^๓ พระสุธีธรรมานวัตร และคณะ, การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่, รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, บทคัดย่อ.

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการส่งเสริมให้วัดและแหล่งชุมชนที่มีเอกสารโบราณมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อรักษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พร้อมชี้ให้เห็นประโยชน์จากการศึกษามุมมองด้านนี้

บรรณานุกรม

๑. หนังสือภาษาไทย

दनัย ไชยโยธา, รองศาสตราจารย์. นามานุกรมประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

พิสิฐ โคตรสุโพธิ์ และคณะ. ภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศน์. เชียงใหม่ : สำนักบริหารยุทธศาสตร์ และบูรณาการการศึกษาที่ ๑ (สбы ๑). สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๕๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี. นครศรีธรรมราช : ไทม์ พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

รองศาสตราจารย์วินา วิสเพ็ญ และคณะ. บทความวิชาการ อนุรักษ์ พื้นฟู บูรณาการ โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม : หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๔.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๗.

สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ. คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์โบราณและหนังสือสมุดไทย. กรุงเทพฯ : เอส.พี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ. คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์โบราณและหนังสือสมุดไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒.

อริราชย์ นันขันตีและสัญญา วุฒิสาร. การอนุรักษ์โบราณเบื้องต้น. มหาสารคาม : โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘. (อัดสำเนา).

๒. รายงานการวิจัย

ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ. ศึกษาสารัตถะตำนานพื้นบ้านล้านนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจากเอกสารโบราณ. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

นิรันดร์ เลิศวีรพล และคณะ. การรู้จำอักขระอักษรธรรมอีสานโดยใช้ตัวแบบฮิดเดนมาร์คอฟ. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ประพันธ์ กุลวินิจัย, ผศ.. **วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องคุณค่าของสุภาชิตพระร่วงที่มีต่อสังคมไทย.**

รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป..

ประพันธ์ กุลวินิจัย, ผศ.. **การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีใน**

ภาษาไทย. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป..

พระมหาจิตนเรศ วุฑฒิชโม, ผศ.ดร.. **บทบาทของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียน**

พรรษาจังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป..

พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ. **การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน**

คัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ. **การศึกษาและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา.**

รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

อภิพัทธ์ วิศิษฐ์ใจงาม, ผศ. ดร.. **การศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภาษาถิ่นไทยล้านนา.**

รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มปป..

๓. สารนิเทศจากเว็บไซต์เว็บ (World Wide Web)

ชีวลสิทธิ์ บุญยเกียรติ. **พัฒนาการงานอนุรักษ์.** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/article_inside.php?id=๑๙๖๔. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐).

ดอกรัก พยัคศรี. **เอกสารโบราณในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม.** [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก :

<http://www.sac.or.th/databases/manuscripts/main.php?m=article&p=item&id=๑๔>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐).

ผนวก ก
บทความวิจัย

การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น
The Ascertainment and Reservational System the Ancient Scriptures
Kept in Monateries and Publicizing the East and the upper South
Wisdom to up rise a Local Learning Source.

นายภูริทัต ศรีอร่าม
Mr.Phurithat Sri-aram
นายพรภิรมย์ ยอดบุญ
Mr.Pornpirom Yodboon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhasothorn Buddhist College, Chachoengsao

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทาง
พระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน, เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและ
ดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้
ตอนบน, เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและ
วัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม
(Field Study)

ผลการวิจัยพบว่า ๑) การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ไบเบิล สมุดไทยและ
จารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกและภาคใต้ ส่วนมากเป็นคัมภีร์ไบเบิลและ
สมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ไบเบิลอักษรขอม
จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละ
ประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม
จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔
หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑
หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์ไบเบิลกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นจำนวนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำ
แก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี ๒) การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบ
สืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและ

วัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร ๓) การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

ABSTRACT

This research aims to: To study, collect and classify ancient Buddhist scriptures of temples in the Eastern and Upper South, to develop the search and index system of ancient Buddhist scriptures of temples in eastern and southern Thailand. To promote the conservation of ancient scriptures as a source of Buddhist and cultural learning in temples in the eastern and southern parts of Thailand.

This research is a documentary study and field study.

The research findings were as follows: 1) Survey of ancient scripture documents, types of scriptures Thai books and inscriptions of temples and ancient sites in the eastern and southern regions. Most of them are scriptures, leaves and Thai books, Thai characters that are a few Khmer characters. List of titles from the Bible, Khmer, Lan, Khmer alphabet, number 342, Thai book number 77, stone inscription number 32. Each type is about 70 years old. Divided by area Chachoengsao province has leaves Lan 88, Thai book 23, Chonburi province, has leaves Lan 23, Thai book 7, Sila Charuek 8, Prachinburi province, has leaf yard 76, Thai book 26, Sa Kaeo province, has stone inscription 14, Rayong province has 45 courtyard leaves , Thai book 21, Surat Thani province, has leafy leaf 110, Thai book 9, Phetchaburi province, has inscription 1, the scripture document and the Thai book are mostly damaged and must be used to advise the custodian Wait 2) The collection of ancient scripture documents for the creation of information retrieval systems and the promotion of conservation of ancient scripture documents as a source of learning in Buddhism and culture, the concept of conservation and the collection of scriptures from Sung Men Temple, Sung Men District Phrae province, consisting of the initials and marks, consonant and vowel sequences in the search index, and Code of document category 3) Promotion of conservation of ancient scripture documents to be a learning source in Buddhism and culture, should work as a team according to knowledge, ability, consisting of ancient alphabet experts,

system integrators, knowledge Conservation and maintenance, database makers and missionaries are public sources, community leaders have a policy to conserve ancient documents in order to become Learning in the community of history, religion, art and culture etc.

คำนำ

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขณะจารึกชุดงค์ถึงเมืองสุโขทัยในพุทธศักราช ๒๓๗๖ และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ทั้งพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธสาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาคบ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย^๑

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว คงทน เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่^๒

หลักฐานที่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่มีอายุมากที่สุดในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง สมณตปสาทิกา วินยภูตฎกา (พุทธิ) ปาจิตติยวณณา เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรขอมภาษาบาลี ฉบับขาดทียบ ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๙๗๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๘ ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ สภาพของใบลานปัจจุบันยังสมบูรณ์ ตัวอักษรปรากฏชัดเจน

^๑ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๒ สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ, คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, (กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

ส่วนคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันนี้ คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง ตินิปาต (ตังสินบาต) เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๘๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๔^๓

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น^๔

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษารวบรวม และจัดหมวดหมู่เอกสาร คัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยมีแนวทางการดำเนินการศึกษาวิจัย ขั้นตอนและเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๔ ลักษณะ คือ

๑) การศึกษาสำรวจและรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณในลักษณะจารึกและคัมภีร์ใบลานหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือ ๑) จังหวัดชลบุรี ๒) จังหวัดสระแก้ว ๓) จังหวัดปราจีนบุรี ๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา ๕) จังหวัดระยอง ๖) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๗) เพชรบุรี

๒) ศึกษาการจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาจากข้อมูลในจารึกและคัมภีร์ใบลานใน ๗ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ทางภาษาปรัชญา คติธรรม

๓) การพัฒนาระบบการสืบค้นและตรรกะนี้ค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นและตรรกะนี้ค้นคำ

๔) การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยการจัดแสดงและตีพิมพ์เผยแพร่ด้วยเอกสารและสื่อออนไลน์

๕) การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยใช้วิธีการสำรวจและแปลชื่อเรื่องเอกสารคัมภีร์โบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก เพื่อศึกษาถึงการจัดหมวดหมู่และการพัฒนาระบบการสืบค้นและตรรกะนี้ค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนา

^๓ สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย, หน้า ๘๑.

^๔ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, (กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

๖) สรุปเป็นองค์ความรู้และให้ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณ เริ่มจากการประเมินวิเคราะห์เอกสาร เมื่อมีการพบเอกสาร หรือได้รับแจ้งว่ามีเอกสารคัมภีร์โบราณเป็นต้น เจ้าหน้าที่จะต้องศึกษาข้อมูลโดยรวมเพื่อทำการประเมินวิเคราะห์สภาพและจำนวนเอกสาร รวมถึงแหล่งที่พบเอกสารโบราณเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติงาน ว่าสมควรจะใช้เวลาเท่าใด กำหนดตัวบุคลากรที่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขั้นนี้ รวมถึงการทำการอนุรักษ์เบื้องต้น เช่น การทำความสะอาดคัมภีร์ด้วย

จากนั้นเตรียมการลงทะเบียน ได้แก่การคัดเลือกคัมภีร์โบราณ ตรวจสอบสภาพเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดคัดแยกหมวดหมู่ก่อนการลงทะเบียน ทั้งนี้เพื่อให้เอกสารที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันมีเลขทะเบียนอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกันมากที่สุด แยกเอกสารที่มีอักขรชนิดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารโดยการให้รายละเอียดของเอกสารให้มากที่สุด

ดำเนินการเขียนเลขทะเบียนประจำผูกคัมภีร์โบราณแต่ละผูก ต้องเขียนเลขทะเบียนให้ชัดเจนที่สุดที่บริเวณริมซ้ายมือสุดของปกคัมภีร์โบราณ (หน้าที่ ๒) หากเป็นเรื่องเดียวกัน ให้กำหนดเป็นเลขทะเบียนเดียวกัน จะมีกี่ผูกก็ตาม ให้เขียนเลขทะเบียนไว้ซ้ายมือ คั่นด้วยเครื่องหมาย (/) ตามด้วยเลขผูกที่ปรากฏบนปกคัมภีร์โบราณ หรือกำหนดหมายเลขผูกตามอังกาหรือหน้าของคัมภีร์โบราณ

คัมภีร์โบราณที่ลงเลขทะเบียนแล้ว เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ ให้จัดเรียงลำดับผูกตั้งแต่เลขที่น้อยไปหามาก ตรวจสอบว่ามีใบลานใดงอพับ เหลื่อมล้ำกัน ต้องจัดเรียงให้เรียบร้อยก่อน จากนั้นหากคัมภีร์ใดมีไม้ประกบกับประจำคัมภีร์ ให้นำไม้ประกบมาวางขนานกับคัมภีร์โบราณแล้วใช้เชือกที่เตรียมไว้มัดมุมซ้าย-ขวา ห่างจากมุมพอควร คัมภีร์บางเรื่องมีผ้าสำหรับห่อที่ยังใช้การได้ให้ใช้ผ้าเดิมห่อคัมภีร์ ก่อนห่อคัมภีร์ทุกครั้งต้องตรวจสอบคัมภีร์ว่ามีเลขทะเบียนตรงกับป้ายบอกชื่อคัมภีร์หรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูแล้วว่าไม่มีอะไรผิดพลาดจึงทำการมัดและห่อคัมภีร์และจัดเก็บต่อไป

ในการสำรวจเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์โบราณและหนังสือสมุดไทยในแต่ละครั้งนั้นระหว่างที่เดินทางไปสำรวจเอกสารโบราณในแต่ละท้องถิ่น ไม่ว่าจะขณะที่สำรวจจะได้รับมอบเอกสารโบราณหรือไม่ได้รับก็ตาม แต่เมื่อพบเอกสารโบราณแล้ว จำเป็นต้องขออนุญาตเจ้าของเอกสารโบราณจัดทำบัญชีเดินท่งหรือบัญชีสังเขป เพื่อบันทึกข้อมูลไว้เป็นหลักฐานการพบเอกสารโบราณ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการตรวจสอบที่อยู่ กล่าวคือ ตรวจสอบได้ว่าเมื่อเอกสารโบราณที่ได้บันทึกข้อมูลไว้มีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งที่อยู่เดิมไปสู่แหล่งที่อยู่ใหม่ รวมทั้งยังติดตามลักษณะทางกายภาพของเอกสารโบราณในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังถือเป็นการป้องกันมิให้เอกสารโบราณที่พบสูญหายเป็นอันตราย โดยเฉพาะอันตรายที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบน สามารถสรุปเขตพื้นที่ได้ว่า

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมมวงค์นิมิตร์มีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถ วัดอัมมวงค์นิมิตร์ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลงประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรง เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชีบบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ฟ้าฟาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์ไบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๒) จารึกเขาร้าง พบที่เขาร้าง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัดเขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๕) จารึกทวละลมหิม พบที่ทวละลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอตาพระยา) จังหวัดสระแก้ว

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภอตาพระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๗) จารึกปราสาททัพเสียม ๑ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๙) จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขวง) อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๒) จารึกสตึกก๊อกรม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๑๓) จารึกสตึกก๊อกรม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพร้าว ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภออรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาก อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กเมือ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๕) จังหวัดระยอง

(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

๖) จังหวัดเพชรบุรี จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเข้านไธสู พบที่ถ้ำเข้านไธสู ตำบลไร่ดอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๕) จารึกวัดจำปา พบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๖) จารึกวัดตะพาน พบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกนี้ถูกพบที่ วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามละวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจค = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะ

อักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระ คือ - - - - - โ - และ ไ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสุตตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

ผลการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัด ฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๕๑ ผูก วัดจุฬามณี ๓๗ ผูก จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก แบ่งเป็นวัดลำดวล ๓๑ ผูก วัดหนองทะเล ๔๕ ผูก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๒๔ ผูก วัดราชบัลลังก์ ๒๑ ผูก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก แบ่งเป็นวัดใหม่พุมเรียง ๓๒ ผูก วัดโพธาราม ๔๑ ผูก วัดสมุหนิมิต ๓๗ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๒๓ เล่ม แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๑๒ เล่ม วัดจุฬามณี ๑๑ เล่ม จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรี มี ๒๖ เล่ม แบ่งเป็นวัดลำดวล ๑๐ เล่ม วัดหนองทะเล ๑๖ เล่ม จังหวัดระยอง มี ๒๑ เล่ม แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๑๓ เล่ม วัดราชบัลลังก์ ๗ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี มี ๘ หลัก จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป สามารถจัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก ๐๗ ชาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑๔ ผูก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๑๐ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๑๕ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๖ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๙ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเภทจารึก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

สรุปการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลาน

จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์ไบเบิลกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี

การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร

การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารโบราณในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนได้พบว่า ส่วนมากเป็นคัมภีร์ไบเบิลและสมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย หลักฐานจากกรมศิลปากรและแหล่งศึกษาทั่วไปมีฐานข้อมูลศิลาจารึกเป็นจำนวนมาก ส่วนมากได้รับอิทธิพลจากขอม เอกสารที่เป็นคัมภีร์ไบเบิลกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี สอดคล้องกับสมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ^๕ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา” พบว่า การศึกษาวิจัยเอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ไบเบิลล้านนาค่อนข้างจะมีความยุ่งยากกว่าการศึกษาวิจัยจากเอกสารตัวพิมพ์สมัยใหม่ที่มีภาษาเป็นมาตรฐานและมีระบบการเก็บรักษาที่ดีเช่นห้องสมุดใหญ่ๆทั่วโลก แต่คัมภีร์ไบเบิลที่เป็นของเก่ามีอายุเป็นร้อยปีนั้น ถ้าเป็นคัมภีร์ดั้งเดิมที่ไม่มีการคัดลอกมาหลายทอด ความคลาดเคลื่อนทางอักขรวิธีหรือความตกหล่นที่เกิดขึ้นเมื่อทำการคัดลอกนั้นก็ไม่น้อย ตรงกันข้ามหากคัดลอกมาหลายรุ่น และผู้คัดลอกขาดความรู้และความใส่ใจ คัมภีร์นั้นจะขาดความน่าเชื่อถือลงไปมากเพราะมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนตกหล่นไปมาก เพราะเหตุนี้เอง การวิจัยที่อาศัยข้อมูลจากคัมภีร์ไบเบิล จึงมีความลำบากกว่าอาศัยเอกสารอย่างอื่น เดิมทีเดียวคณะผู้วิจัยได้ตั้งเป้าหมายจะทำการวิเคราะห์เรื่องปุณนิยัตถุไปตามลำดับความสำคัญในพระพุทธศาสนา

^๕ สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา, เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๗, คำนำ.

และได้คัดเลือกจากข้อมูลเอกสารไมโครฟิล์ม ฝ่าวยวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ในการคัดเลือกไม่ได้ทำการตรวจสอบตลอดเรื่อง เห็นเพียงแต่ว่า สภาพเอกสารดี ถ่ายชัดอ่านได้ แต่พอศึกษาเนื้อหาแท้ๆ จึงพบว่ามีความสับสนและตกหล่นมาก บางแห่งถึงกับจับใจความไม่ได้ แม้จะอาศัยฉบับอื่นมาตรวจสอบก็ตาม จึงทำให้แนวทางในการศึกษาวิจัยเปลี่ยนไปจากเดิม โดยไปเน้นที่สาระสำคัญของเรื่องมากกว่าที่จะไปยึดตามต้นฉบับทุกถ้อยคำ อย่างไรก็ตาม ในการถอดความและเรียบเรียงสาระสำคัญออกมาเสนอนั้น ผู้วิจัยยังคงพยายามรักษาสำนวนเดิมของล้านนาเอาไว้ ในส่วนที่เห็นว่าผู้อ่านสามารถเข้าใจความหมายตามเนื้อหาได้ เพราะภาษาของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีความไพเราะในตัวของมันเอง ถ้าเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่นแล้วจะไม่ได้ธรรมชาติของเดิม โครงการที่สองนี้ ได้วิเคราะห์ เรื่องอาจารย์สอนลูกอานิสสัสมัสะหลี พระพุทธรูปบูชา และคำวาทานานุครูปาคริวิชัยปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮและงานวิจัยโครงการที่สาม). โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : ปริวรรตและวิเคราะห์กฎหมายล้านนา

เอกสารโบราณที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาจากหลักฐานวัตถุขนาดเล็กมีพบในพื้นที่ภาคใต้ สอดคล้องกับ นพ.บัญญัติ พงษ์พานิช ได้ทำการสำรวจข้อมูลหลักฐานโบราณคดีชิ้นน้อยที่อาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของไทย พบว่า ผู้คนตลอดแนวพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ตอนบนทั้ง ๒ ฝั่ง ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๕ ปี ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๔๘-๒๕๕๓ จากจังหวัดชุมพรถึงสุราษฎร์ธานีในฝั่งตะวันออกและจังหวัดระนอง พังงา กระบี่ ด้านฝั่งตะวันตก กล่าวคือที่แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร, วัดอัมพวาส ท่าม่วง อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ภูเขาทอง อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง, บางกล้วย อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง, นางยอน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา, เขมืองทอง-เกาะคอเขา อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ พบหลักฐานโบราณคดีชิ้นน้อยเป็นจำนวนมากที่มีหลักฐานการศึกษาค้นคว้าประกอบจากพื้นที่ สันนิษฐานว่าครอบคลุมช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๔-๑๕ ซึ่งอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเวียงนี้ เท้าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้และอาจเกี่ยวกับรอยแรกพระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้อาจจัดเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้ ๑) เครื่องประดับ แก้ว แหวน ทอง ๒) ตราประทับ อักษร รูปแกะ ๓) เหรียญและเงินตรา ๔) ภาชนะ ผอบ ชัน หม้อและ ๕) รูปเคารพ^๖

การรวบรวมเอกสารโบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลาน จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น

^๖ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและหลักฐานโบราณคดี, หน้า ๙๗.

จังหวัดแพร่ สอดคล้องกับ พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ^๗ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่” พบว่า เป็นวัดที่มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมบาลานภาษาล้านนามากที่สุด โดยมีคัมภีร์ธรรมมากกว่า ๘,๘๔๕ ผูก นับเป็นบาลานได้มากกว่า ๘๔,๕๐๐ ใบลาน โดยคัมภีร์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในวัดสูงเม่น คือ “คัมภีร์อรรถกถาอุปริปณาส” ซึ่งรจนาขึ้นในปัจจุศักราช ๙๑๒ (พ.ศ. ๒๐๙๓) หรือมีอายุ ๔๕๘ ปี สำหรับการเก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมดังกล่าวสืบเนื่องมาตั้งแต่การสร้างวัดสูงเม่นเมื่อเกือบ ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยครูบากัญจนอรัญญวาสี (พ.ศ. ๒๓๓๒ - ๒๔๑๒) ที่ท่านได้เก็บรวบรวมคัมภีร์ธรรมจากวัดและสถานที่ต่างๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน หลวงพระบาง พม่า เป็นต้น โดยมีกระบวนการในการเก็บรวบรวมคัมภีร์เป็นเอกลักษณ์ คือ การใช้ “ประเพณีตากธรรม” และความเชื่อท้องถิ่นในการรักษาคัมภีร์ต่างๆ เอาไว้ตั้งแต่การเก็บรักษาในระดับ คัมภีร์ตู้พระธรรม ระดับหอไตร และระดับความเชื่อ คือ การสร้างและถวายคัมภีร์ธรรมเป็นทาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ผู้สนใจในประเด็นเรื่องส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ เช่น ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือระดับจังหวัดถึงระดับภูมิภาค และสามารถพัฒนาเป็นฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นในเชิงวิชาการได้

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการส่งเสริมให้วัดและแหล่งชุมชนที่มีเอกสารโบราณมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อรักษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พร้อมชี้ให้เห็นประโยชน์จากการศึกษามุมมองด้านนี้

บรรณานุกรม

๑. หนังสือภาษาไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. **ปฐมบทพุทธศาสนาในภาคใต้ ประเทศไทย : หลักธรรมและ**

หลักฐานโบราณคดี. นครศรีธรรมราช : ไทม์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา : การวิเคราะห์เนื้อหา.**

เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๕๗.

^๗ พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ, การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่, รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, บทคัดย่อ.

สมาคมอนุรักษ์เอกสารโบราณ. คู่มือการลงทะเบียน บัญชี คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย.

กรุงเทพฯ : เอส.บี.เค. การพิมพ์, ๒๕๕๙.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ.

กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

สำนักหอสมุดแห่งชาติ. คู่มือสำรวจ จัดทำ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณประเภท

คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราช

กิจจานุเบกษา, ๒๕๕๒.

๒. รายงานการวิจัย

พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ. การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน

คัมภีร์ธรรมวัดสูงเม่นจังหวัดแพร่. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูสุตธรรมาภรณ์, ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่อยู่ 158 ถ.ศรีโสธร ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา 24000

โทรศัพท์ 08 6617 5814

โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ นายภูริทัต ศรีอร่าม

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ จนถึง ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒

ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ใช้ประกอบการศึกษารายวิชาวิสุทธิมรรคศึกษา ของนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
๒. ใช้ประกอบการค้นคว้ารายวิชาธรรมประยุกต์ ของนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(พระครูสุตธรรมาภรณ์, ดร.)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

หมายเหตุ ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรม
ที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
กิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. วางแผน เตรียมการ และประสานงานในการ รวบรวมและจัดหมวดหมู่ เอกสารคัมภีร์โบราณทาง พระพุทธศาสนาของวัดใน เขตภาคตะวันออกเฉียง และ ภาคใต้ตอนบน	ข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณ ในลักษณะคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องใน ๗ จังหวัดภาค ตะวันออกและภาคใต้ ตอนบน	ข้อที่ ๑	ได้แหล่งข้อมูลและชื่อเรื่อง เอกสารคัมภีร์โบราณใน ลักษณะคัมภีร์ใบลาน สมุด ไทยและจารึก
๒. รวบรวมเอกสารคัมภีร์ โบราณเพื่อการจัดทำเป็น ระบบสืบค้นข้อมูลและ ส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสาร คัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่ง เรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม ได้แนวคิดจาก การอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์ จากวัดสูงเม่น อำเภอสูง เม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนด อักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะ และสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวด เอกสาร	พัฒนาระบบการสืบค้นและ ดรรชนีค้นค่าของเอกสาร คัมภีร์โบราณทาง พระพุทธศาสนาของวัดใน เขตภาคตะวันออกเฉียง และ ภาคใต้ตอนบน	ข้อที่ ๒	ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภท คัมภีร์ใบลาน จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละ ประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปี ขึ้นไป
๓. สืบค้นข้อมูลเอกสาร คัมภีร์โบราณ และให้ คำแนะนำแก่ผู้ครอบครอง ด้านความสำคัญและการ อนุรักษ์ดูแลรักษาเบื้องต้น	ได้ส่งเสริมการอนุรักษ์ เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมของ วัดในเขตภาคตะวันออกเฉียง และภาคใต้ตอนบน	ข้อที่ ๓	ได้วิธีการทำงานเป็นทีมตาม ความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้าน อักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ ความรู้ด้านการอนุรักษ์และ ดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูล และเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูล

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
			สาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
๔. ข้อเสนอแนะอื่น	การสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ ส่วนมากเป็นคัมภีร์ใบลานและสมุดไทยอักษรไทยที่เป็นอักษรขอมมีอยู่น้อย มีสภาพชำรุดเป็นจำนวนมาก	ข้อที่ ๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการส่งเสริมให้วัดและแหล่งชุมชนที่มีเอกสารโบราณมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อรักษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม พร้อมชี้ให้เห็นประโยชน์จากการศึกษามุมมองด้านนี้

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยจำนวน ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ๒. เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นคำของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ๓. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	ข้อที่ ๓	ได้รายงานวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์โบราณอักษรขอมจำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์โบราณกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นส่วนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี, ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ เพื่อการอนุรักษ์เอกสารโบราณให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม เป็นต้น

ผนวก ง
รูปกิจกรรม

รูปกิจกรรมโครงการวิจัย

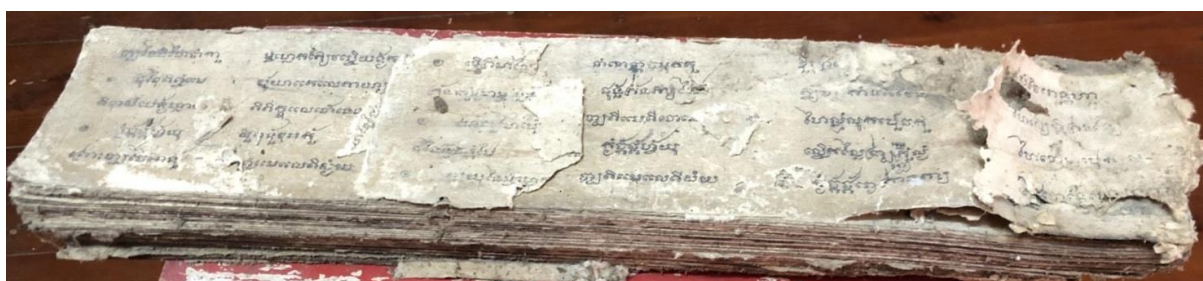
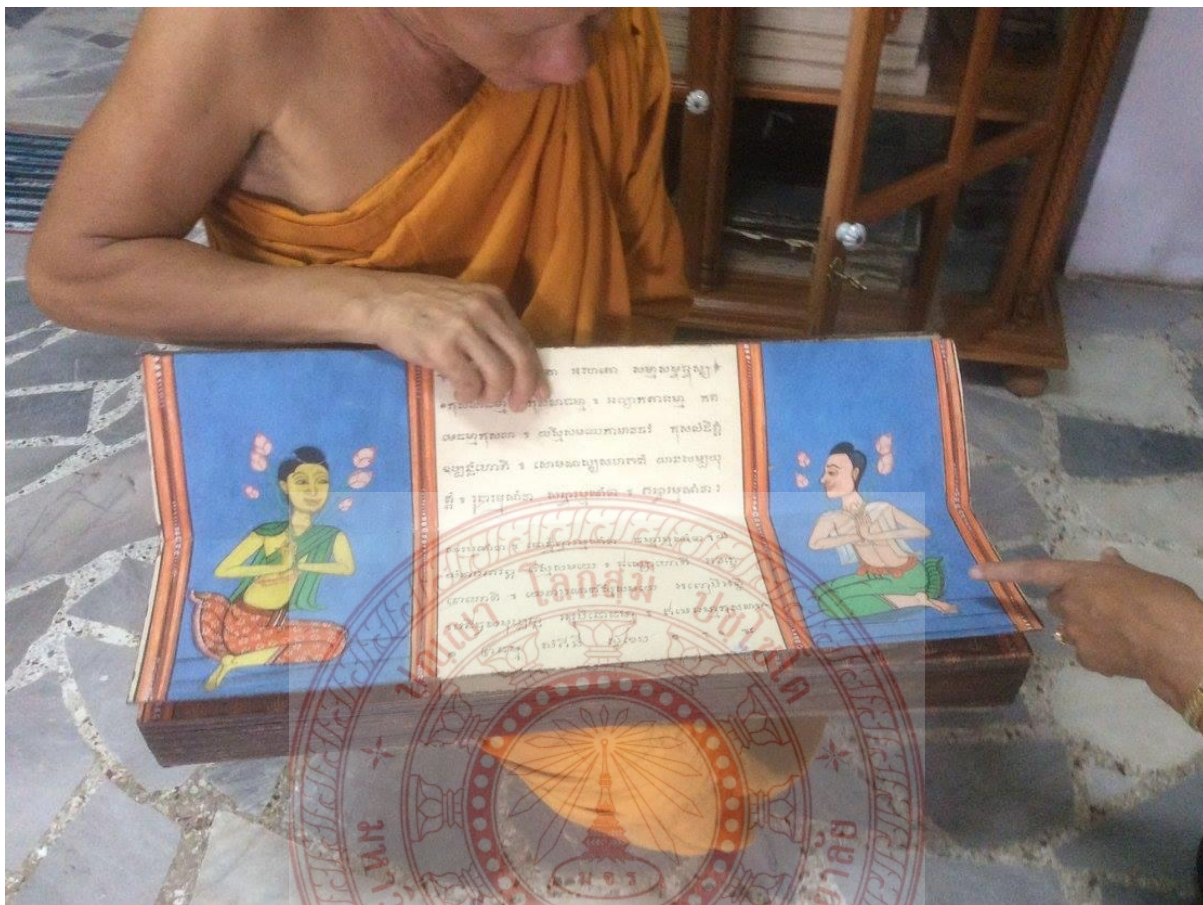

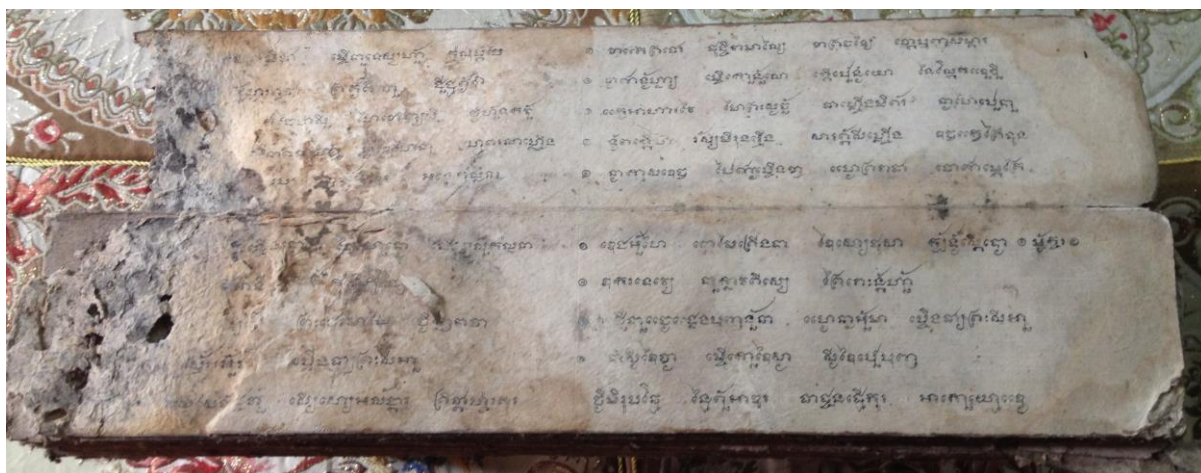
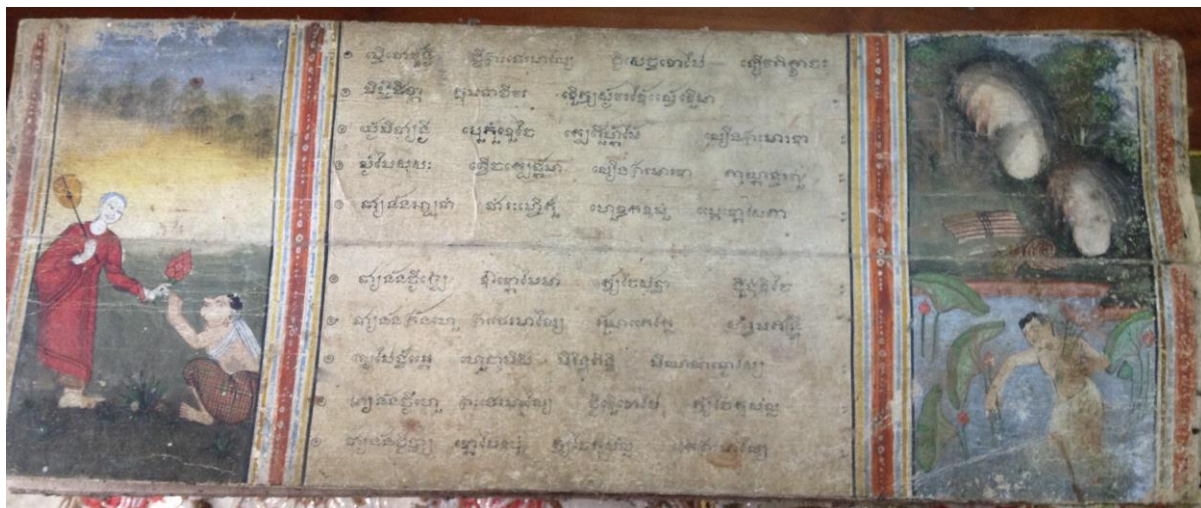

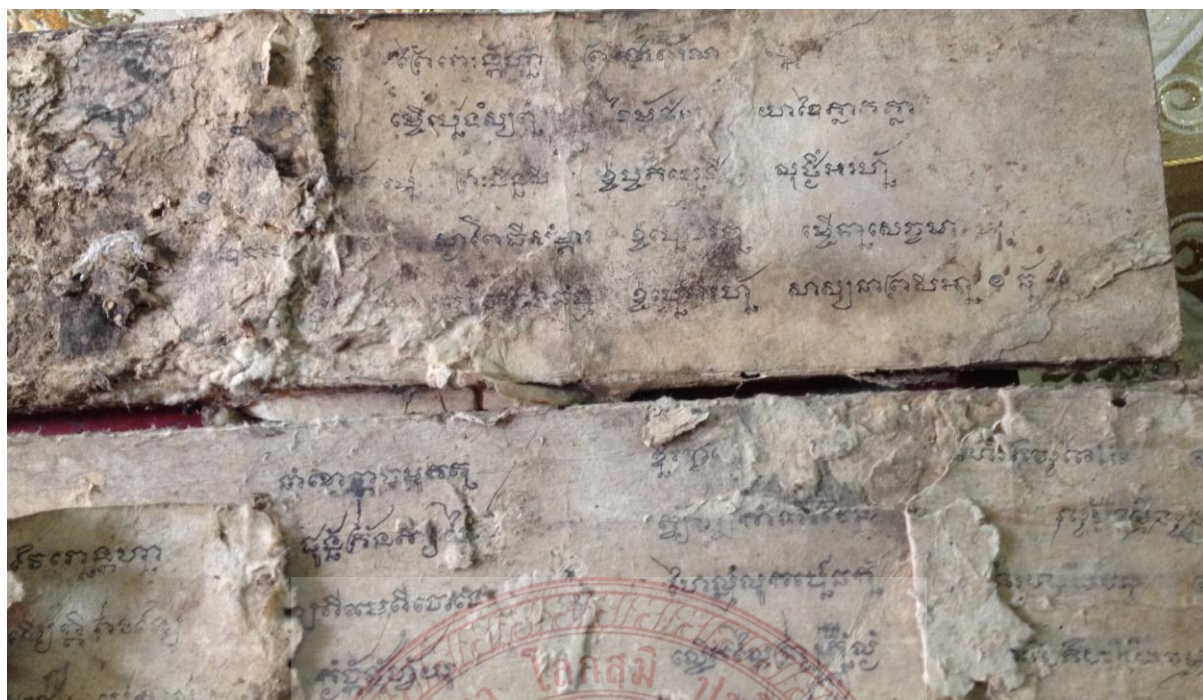
กัมภีร์ใบลานอักษรขอม

สมุดไทย

ผนวก จ
ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) นายภูริทัต ศรีอร่าม
(ภาษาอังกฤษ) MR.PHURITHAT SRI-ARAM

ปัจจุบัน

เป็นอาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถ.ศรีโสธร ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๘-๘๒๐๘๑๖, ๐๓๘-๘๒๑๑๑๙ มือถือ ๐๘-๑๕๕๑-๓๙๑๖
E-mail : phurithat2007@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2543
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2547

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - สกุล (ภาษาไทย) นายพรภิรมย์ ยอดบุญ
(ภาษาอังกฤษ) Mr.Pornpirom Yodboon

ปัจจุบัน

เป็นนักวิจัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถ.
ศรีโสธร ต.หน้าเมือง อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา ๒๔๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๘-๘๒๐๙๑๖, ๐๓๘-๘๒๑๑๑๙ มือถือ 094-009-6489
E-mail : p.pirom1986@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย พ.ศ. 2553
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยปทุมธานี
พ.ศ. 2554

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610759078

ชื่อโครงการ การสืบค้นและจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาภาคตะวันออกและภาคใต้ตอนบนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น

หัวหน้าโครงการ นายภุริทัต ศรีอร่าม และคณะ

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘๑-๕๕๑๓๙๑๖ โทรสาร. ๐๓๘-๘๒๑๑๑๙ Email : phurithat2007@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การสำรวจเอกสารโบราณในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขณะจารึกดงคังถึงเมืองสุโขทัยในพุทธศักราช ๒๓๗๖ และต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของเอกสารโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมเอกสารโบราณประเภทจารึกที่พบตามภูมิภาคต่างๆ ทัวพระราชอาณาจักร และพระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้ก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร โดยรวมกิจการหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธสาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเข้าด้วยกัน เพื่อพระราชทานให้ประชาชนชาวไทยได้มีแหล่งเรียนรู้ โดยได้รวบรวมคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยที่เก็บรักษาตามหอพระไตรปิฎกในวัดต่างๆ รวมถึงการดำเนินการหาหนังสือเก่าที่มีอยู่ และประกาศขอรับบริจาคบ้าง ขอซื้อมาจากเจ้าของบ้าง คัดลอกมาบ้าง เพื่อให้ได้คัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวมทั้งตู้ไทยโบราณ (ตู้ลายทอง) ที่ใช้เก็บคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยอีกด้วย

การอนุรักษ์เอกสารโบราณทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายวิธี วิธีที่พบเห็นมากประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ที่จารลายลักษณ์อักษรลงบนใบของต้นลาน ใบลานจึงเป็นวัสดุธรรมชาติอย่างหนึ่งที่นิยมนำมาใช้จารหนังสือ ทั้งนี้เพราะใบลานสามารถนำมาจารหนังสือได้รวดเร็ว งดงาม เบา และบาง เคลื่อนย้ายได้สะดวกคล่องตัว อีกทั้งยังแข็งแรงทนทานกว่าหนังสือที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่น ขั้นตอนก่อนที่จะนำใบลานมาทำให้เป็นคัมภีร์ใบลานนั้น ต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอนในการเตรียมใบลาน เริ่มตั้งแต่การทำใบลาน การจารใบลาน การเข้าผูกเข้ามัดคัมภีร์ใบลาน เป็นต้น คัมภีร์ใบลานนี้ นิยมบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

หลักฐานที่เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานที่มีอายุมากที่สุดในหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง สมณตปาสาทิกา วินยฎฐกถา (ทุติย) ปาจิตติยวณณา เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรขอมภาษาบาลี ฉบับขาดทึบ ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ จ.ศ. ๙๗๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๕๘ ซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ สภาพของใบลานปัจจุบันยังสมบูรณ์ ตัวอักษรปรากฏชัดเจน ส่วนคัมภีร์ใบลานที่ปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยปัจจุบันนี้ คือ คัมภีร์ใบลาน เรื่อง ติสนิปาต (ติงสนิปาต) เป็นฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาษาบาลี ปรากฏหลักฐานการสร้างเมื่อ

จ.ศ. ๘๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๔

การอนุรักษ์เอกสารโบราณอีกลักษณะหนึ่ง คือ จารึก ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่ง ที่มีรูปอักษรเป็นร่องรอยลึกลงในเนื้อวัตถุต่างๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นศิลา เรียกว่าศิลาจารึก รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึกบนแผ่นไม้ รูปอักษรที่ปรากฏบนแผ่นโลหะ ซึ่งมีลักษณะสีเหลี่ยมคล้ายใบลาน เช่น แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นนาก เรียกว่า จารึกลานทอง จารึกลานทองแดง จารึกลานเงิน และจารึกลานนาก เป็นต้น

บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือที่เรียกกันว่าคาบสมุทรมลายู เป็นพื้นที่ที่พบพุทธศาสนวัตถุรวมทั้งจารึกหลักธรรมที่มีอายุเก่าแก่ระยะเวลาใกล้เคียงกับภาคกลางซึ่งมากกว่า ๑,๐๐๐ ปี

อิทธิพลอารยธรรมส่วนหนึ่งของภาคใต้มาจากอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งเป็นชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเกาะชวา เกาะสุมาตรา คาบสมุทรมลายูและดินแดนบางส่วนทางภาคใต้ของราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน มีการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวอินเดีย อาหรับ เปอร์เซียและจีน เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๖ โดยได้รับอิทธิพลอารยธรรมทางด้านศาสนาและศิลปะจากอินเดีย และมาสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองลงในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘

อาณาจักรศรีวิชัยมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง มั่งคั่งด้วยทรัพยากรสมบัติ รุ่งเรืองด้วยศิลปะและเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนานิกายอาจรียวาท ศิลปกรรมส่วนใหญ่ของอาณาจักรศรีวิชัยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และพระพุทธศาสนานิกายอาจรียวาท แม้อาณาจักรศรีวิชัยได้หมดอำนาจไป แต่ศิลปะยังคงแพร่หลายไปทั่วดินแดนแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะได้มีการขุดค้นพบศิลปะวัตถุและโบราณสถานแบบศรีวิชัยจำนวนมากในภาคใต้ โดยเฉพาะที่ไชยาและที่นครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังมีการพบประปราย เช่น ทางภาคกลางพบที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ภาคเหนือพบที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสันาลัย จังหวัดสุโขทัยและตอนเหนือสุดพบที่วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

พบหลักฐานสำคัญคือศิลาภาษาสันสกฤตอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ ที่วัดมเหยงคณ์ เมืองนครศรีธรรมราช จารึกด้วยอักษรปัลลวะของอินเดียที่บรรจงสวยงามเสมือนอักษณแห่งราชสำนักเป็นผู้รับผิดชอบ เนื้อหาของจารึกเป็นเรื่องการบำเพ็ญกุศลในพระพุทธศาสนา รวมทั้งพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่วัดเสมาเมือง เมืองนครศรีธรรมราช ระบุพุทธศักราช ๑๓๑๘ จารึกด้วยอักษรแบบหลังปัลลวะปรากฏชื่อรัฐศรีวิชัย และมีเนื้อหาใจความสำคัญว่า “พระเจ้ากรุงศรีวิชัยโปรดให้สร้างปราสาทอิฐสามหลังให้เป็นที่อยู่พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า”

จารึกโบราณที่เป็นหลักฐานพบในท้องถิ่นภาคใต้ คือ จารึกอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ส่วนใหญ่พบความจารจารึกว่า คาถาเย ธรรมา และหลักอริยสัจ มีแพร่หลายในภาคใต้ตั้งแต่จังหวัด สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ปัตตานี ยะลา จารลงบนพระพิมพ์ภาพพระพุทธเจ้า ภาพพระโพธิสัตว์และสฤป เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบจารึกหลักอริยสัจ อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต ที่ถ้ำเขาน้อย ตำบลนาหวง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง และโบราณสถานบ้านจาละ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

พบจารึกการทำบุญของชนชั้นปกครองซึ่งเป็นจารึกจารลงบนหินแผ่นใหญ่พบที่วัดมเหยงคณ์ เมืองนครศรีธรรมราช และพบที่วัดเสมาเมืองนครศรีธรรมราช

การค้นพบคาถาเย ธรรมาฯ และหลักอริยสัจ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาอันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจหลักธรรมของผู้นับถือในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี การค้นพบหลักฐานเหล่านี้เป็นการค้นพบของนักภาษาโบราณได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้เท่านั้น แต่ถึงหากมีการสำรวจศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยอาจจะทำให้ได้หลักฐานและข้อมูลรายละเอียดมากกว่าเดิมด้วยเช่นกัน

กรณีตัวอย่างที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งโครงการล้านนาคดีขึ้นมาเพื่อสร้างศูนย์ความเป็นเลิศทางล้านนาคดี คณะนักวิจัยจากสถาบันวิจัยสังคมและเครือข่ายเห็นว่า เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งเป็นเวลาอันเหมาะสมแล้วที่จะได้ลงมือทำการสืบค้น อนุรักษ์คัมภีร์โบราณอย่างละเอียดที่สุด ทำรายการ ลงทะเบียนทุกอย่างที่พบอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ จากแหล่งต่างๆที่ยังไม่ได้สำรวจและทำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ค้นพบในแหล่งนั้นๆ ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ให้ชุมชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและอนุรักษ์นำความรู้ที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ สืบสานภูมิปัญญาของบรรพชนสืบไปสู่อนุชนรุ่นหลัง

ด้วยข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ที่จะทำการสืบค้น อนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดและโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน ทำดัชนีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ และถ่ายสำเนาเอกสารคัมภีร์โบราณที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแหล่งข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เป็นการเพิ่มฐานข้อมูลใหม่เข้าสู่ระบบอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างแหล่งเรียนรู้ในห้องถิ่นเก็บรักษาไว้ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดทำระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่า การอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน และกระตุ่นการทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องต้องเนื่องเพื่อประโยชน์แก่การอนุรักษ์มรดกแห่งภูมิปัญญาให้อยู่คู่กับสังคมไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารวบรวมและจัดหมวดหมู่เอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน
๒. เพื่อพัฒนาระบบการสืบค้นและดรรชนีค้นค่าของเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน
๓. เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน

ผลการวิจัย

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารคัมภีร์โบราณทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบน สามารถสรุปเขตพื้นที่ได้ว่า

๑) จังหวัดชลบุรี

(๑) จารึกวัดอัมมถาวรคันนิมิตร์มีจำนวน ๘ หลัก พบที่บริเวณพระอุโบสถวัดอัมมถาวรคันนิมิตร์ อำเภอกะสีซัง จังหวัดชลบุรี

(๒) จินตามณี (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี ชลบุรี จินตามณี (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๕) เป็นเอกสารโบราณ ที่จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับแบบอักษรศาสตร์ที่กล่าวถึงการสะกดคำต่างๆ การแต่งร้อยกรอง กลอนบทต่างๆ โคลง

ประเภทต่างๆ เช่น โคลงอินทรหลงห้อง โคลงลาวธรรง เป็นต้น

(๓) เวทมนต์คาถา (เอกสารโบราณ) หอสมุดแห่งชาติชลบุรี เมืองชลบุรี
ชลบุรี เวทมนต์คาถา (เอกสารเลขที่ ขบ.ส.๕๖) เป็นเอกสารโบราณ จัดอยู่ในประเภทหนังสือสมุดไทย
มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถา ซึ่งกล่าวถึงฤาษี พระพุทธเจ้า และชื่อบุคคลหรือเทพเจ้าที่มีความ
ศักดิ์สิทธิ์ เช่น สายฟ้า ฟ้าฟาด มารวิชัย เป็นต้น

(๔) คัมภีร์ใบลาน วัดอ่างศิลา อำเภอมือเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

๒) จังหวัดสระแก้ว

(๑) จารึกเขาน้อย พบที่วัดเขาน้อยสี่ชมพู หมู่ ๖ บ้านคลองน้ำใส ตำบล
คลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมคือ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๒) จารึกเขารัง พบที่เขารัง บ้านอรัญ ตำบลอรัญประเทศ อำเภอรัญ
ประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า ตำบลอรัญ อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๓) จารึกช่องสระแจง พบที่ปราสาทเขาช่องสระแจง บ้านตาพระยา
ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา (เดิมคือ บ้านช่องสระแจง ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา
จังหวัดปราจีนบุรี) จังหวัดสระแก้ว

(๔) จารึกดวงตราประทับจากปราสาทเขาน้อย พบที่ปราสาทเขาน้อย วัด
เขาน้อยสี่ชมพู บ้านเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ (ข้อมูลเดิมว่า จังหวัดปราจีนบุรี)
จังหวัดสระแก้ว

(๕) จารึกทวระลมหิม พบที่ทวระลมหิม ตำบลโคกสูง กิ่งอำเภโคกสูง
(ข้อมูลเดิมว่า อำเภوتاพระยา) จังหวัดสระแก้ว

(๖) จารึกบ้านพังพวย พบที่บ้านหนองพังพวย ตำบลโคกลาน อำเภوتا
พระยา (ข้อมูลเดิมว่า บ้านพังพวย อำเภอรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๗) จารึกปราสาททัพเสียม ๑ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภอรัญประเทศ
จังหวัดสระแก้ว

(๘) จารึกปราสาททัพเสียม ๒ พบที่ปราสาททัพเสียม อำเภอรัญประเทศ
จังหวัดสระแก้ว

(๙) จารึกพระเจ้าภวรมันที่ ๒ พบที่บ้านเขาน้อยสี่ชมพู ตำบลคลองน้ำใส
อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(๑๐) จารึกวัดตาพระยา พบที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระ
ยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๑) จารึกวัดมะกอก พบที่วัดมะกอก บ้านโคกเพร็ก ตำบลทัพเสด็จ
(ข้อมูลเดิมว่า ตำบลโคกแขว) อำเภوتاพระยา จังหวัดสระแก้ว

(๑๒) จารึกสติกกัฏธม ๑ พบที่บ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภโคกสูง
(ข้อมูลเดิมว่า อำเภอรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

(๑๓) จารึกสติกกัฏธม ๒ พบที่บริเวณปราสาทเมืองพริ้ว ตำบลโคกสูง
กิ่งอำเภโคกสูง (ข้อมูลเดิมว่า อำเภอรัญประเทศ) จังหวัดสระแก้ว

๓) จังหวัดปราจีนบุรี

	(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดลำดวล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี
	(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดหนองทะเล อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี
๔) จังหวัดฉะเชิงเทรา	(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดปากคลองบางขนาท อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
	(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดจุ๊กเณอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
๕) จังหวัดระยอง	(๑) คัมภีร์ใบลาน วัดบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
	(๒) คัมภีร์ใบลาน วัดราชบัลลังก์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง
๖) จังหวัดเพชรบุรี	จารึกบนฐานพระพุทธรูปถ้ำเข้านไธสู พบบที่ถ้ำเข้านไธสู ตำบลไร่ตอน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
๗) จังหวัดสุราษฎร์ธานี	(๑) จารึกบนฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง พบบที่วิหารวัดเวียง ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๒) จารึกบนตราประทับจากเขาศรีวิชัย พบบที่ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๓) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๑ พบบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๔) จารึกเยธมมาฯ บนพระซุ้มศรีวิชัย ๒ พบบที่บริเวณวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๕) จารึกวัดจำปา พบบที่บริเวณคูร่องน้ำ วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๖) จารึกวัดตะพาน พบบที่วัดตะพาน อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๗) จารึกวัดสมุหนิมิต พบบที่วัดจำปา ตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๘) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๑ พบบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๙) จารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา ๒ พบบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	(๑๐) คัมภีร์ใบลานที่วัดใหม่พุมเรียง วัดโพธารามละวัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียงที่มีการศึกษาโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีพบว่าคัมภีร์ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
การทำดัชนีรายชื่อเอกสารคัมภีร์โบราณรูปแบบประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย เช่น มปก = ไม่ปรากฏ, ตจศ = ต่างจุลศักราช, + = ถ่ายไมโครฟิล์ม, - = ไม่ได้ถ่ายไมโครฟิล์ม เป็นต้น การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง จะเรียงตามลำดับพยัญชนะ	

อักษร ก ถึง ฮ ยกเว้นในกรณีที่มีสระอยู่ข้างหน้าพยัญชนะ จะเรียงไว้ในส่วนท้ายของดัชนี ตามสระ คือ - - - โ - และ ไ - และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร เช่น ๐๑ พระวินัย, ๐๒ พระสุตตันตปิฎก, ๐๓ พระอภิธรรม, ๐๔ คัมภีร์บาลี, ๐๕ บทสวดมนต์, ๐๖ อานิสงส์, ๐๗ ชาดก, ๐๘ โอวาทคำสอน, ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม, ๑๐ ธรรมทั่วไป เป็นต้น

ผลการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ตอนบนสรุปข้อมูลได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน มีจำนวนรวม ๓๔๒ ผูก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัด ฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๕๑ ผูก วัดจุฬามณี ๓๗ ผูก จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๒๓ ผูก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก แบ่งเป็นวัดลำดวล ๓๑ ผูก วัดหนองทะเล ๔๕ ผูก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๒๔ ผูก วัดราชบัลลังก์ ๒๑ ผูก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก แบ่งเป็นวัดใหม่พุมเรียง ๓๒ ผูก วัดโพธาราม ๔๑ ผูก วัดสมุหนิมิต ๓๗ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย มีจำนวนรวม ๗๗ เล่ม แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๒๓ เล่ม แบ่งเป็นวัดปากคลองบางขนาก ๑๒ เล่ม วัดจุฬามณี ๑๑ เล่ม จังหวัดชลบุรี วัดอ่างศิลา มี ๗ เล่ม จังหวัดปราจีนบุรี มี ๒๖ เล่ม แบ่งเป็นวัดลำดวล ๑๐ เล่ม วัดหนองทะเล ๑๖ เล่ม จังหวัดระยอง มี ๒๑ เล่ม แบ่งเป็นวัดบึงแสง ๑๓ เล่ม วัดราชบัลลังก์ ๗ เล่ม

๓. ประเภทจารึก มีจำนวนรวม ๓๒ หลัก แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี มี ๘ หลัก จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๙ หลัก

รวมประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึก ได้จำนวน ๔๕๑ ผูก/เล่ม/หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป สามารถจัดแบ่งตามรหัสหมวดเอกสารเฉพาะที่มีในแต่ละหมวดได้ดังนี้

๑. ประเภทคัมภีร์ใบลาน ๐๑ พระวินัย มีจำนวน ๒๕ ผูก ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๑๐๕ ผูก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๕๑ ผูก ๐๗ ชาดก มีจำนวน ๒๙ ผูก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๑ ผูก ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑๔ ผูก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑ ผูก ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑ ผูก

๒. ประเภทสมุดไทย ๐๒ พระสุตตันตปิฎก มีจำนวน ๑ เล่ม ๐๓ พระอภิธรรม มีจำนวน ๓ เล่ม ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๑ เล่ม ๑๐ ธรรมทั่วไป มีจำนวน ๑ ผูก ๑๒ นิยาย/นิทานพื้นบ้าน มีจำนวน ๒๑ เล่ม ๑๓ ตำนานพุทธศาสนา มีจำนวน ๑ ผูก ๑๕ กฎหมาย มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๖ ตำราอักษรศาสตร์ มีจำนวน ๒ เล่ม ๑๘ ตำราโหราศาสตร์ มีจำนวน ๑๑ ผูก/เล่ม ๑๙ ตำรายาสมุนไพร มีจำนวน ๒๘ เล่ม ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๔ เล่ม

๓. ประเภทจารึก ๐๕ บทสวดมนต์ มีจำนวน ๑ หลัก ๐๘ โอวาทคำสอน มีจำนวน ๑๐ หลัก ๐๙ ประเพณีพิธีกรรม มีจำนวน ๕ หลัก ๑๔ ตำนานเมือง/ราชวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หลัก ๒๑ หมวดอื่นๆ มีจำนวน ๒ หลัก

สรุปการสำรวจเอกสารคัมภีร์โบราณประเภทคัมภีร์ใบลาน สมุดไทยและจารึกของวัดและแหล่งโบราณสถานในเขตภาคตะวันออกเฉียงและภาคใต้ ได้รายชื่อหัวเรื่องประเภทคัมภีร์ใบลาน

จำนวน ๓๔๒ ผูก ประเภทสมุดไทย จำนวน ๗๗ เล่ม ประเภทจารึก จำนวน ๓๒ หลัก แต่ละประเภทมีอายุประมาณ ๗๐ ปีขึ้นไป แบ่งตามเขตพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา มี ๘๘ ผูก ๒๓ เล่ม จังหวัดชลบุรี มี ๒๓ ผูก ๗ เล่ม ๘ หลัก จังหวัดปราจีนบุรี มี ๗๖ ผูก ๒๖ เล่ม จังหวัดสระแก้ว มี ๑๔ หลัก จังหวัดระยอง มี ๔๕ ผูก ๒๑ เล่ม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี ๑๑๐ ผูก ๙ หลัก จังหวัดเพชรบุรี มี ๑ หลัก เอกสารที่เป็นคัมภีร์โบราณกับสมุดไทยมีสภาพชำรุดเป็นจำนวนมากและต้องใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่ผู้ครอบครองดูแลรักษาให้ถูกวิธี การรวบรวมเอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อการจัดทำเป็นระบบสืบค้นข้อมูลและส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ได้แนวคิดจากการอนุรักษ์และเก็บคัมภีร์จากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย การกำหนดอักษรย่อและเครื่องหมาย การเรียงลำดับพยัญชนะและสระในดัชนีค้นเรื่อง และกำหนดรหัสหมวดเอกสาร การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรวางแผนทำงานเป็นทีมตามความรู้ความสามารถ ประกอบด้วย ผู้ชำนาญด้านอักษรโบราณ ผู้จัดระบบองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และดูแลรักษา ผู้จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่เป็นแหล่งข้อมูลสาธารณะ ผู้นำชุมชนมีนโยบายในการอนุรักษ์เอกสารโบราณเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นต้น	การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร นำเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอน เช่น รายวิชาวิสุทธิมรรค และรายวิชาธรรมประยุกต์ ของนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา เป็นต้น การประชาสัมพันธ์ ดำเนินการเผยแพร่ผลงานในที่ประชุมวิชาการระดับชาติ
---	--